

СТУДИЈА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СОКОБАЊА

Интегрална заштита непокретног културног наслеђа у
контексту одрживог развоја туризма

СТУДИЈА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ

СОКОБАЊА

Интегрална заштита непокретног културног наслеђа у контексту одрживог развоја туризма

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

Ниш, 2019

СТУДИЈА ЗАШТИТЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ
СОКОБАЊА

Интегрална заштита непокретног културног наслеђа у контексту одрживог развоја туризма

Уговор о изради Студије заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа на територији општине Сокобања, бр. 01-160/2019 од 30.05.2019. године (бр. Завода 704/1-05 од 30.05.2019. године).

НАРУЧИЛАЦ:

ТУРИСТИЧКА ОРГАНИЗАЦИЈА СОКОБАЊЕ, Ул. Трг Ослобођења, бр. 2 Сокобања, директор
Љубинко Миленковић

ИЗВРШИЛАЦ:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ, Ул. Добричка бр. 2, Ниш, директор
Љиљана Берић

Аутори Студије:

Ивана Цветковић, архитекта виши конзерватор
Ђорђе Стошић, историчар виши документариста
Консултант:
Небојша Босанац, дипл.инж.грађ, конзерватор - саветник

Ниш, 2019.

САДРЖАЈ:

ПРЕДГОВОР	7
А - УВОД	9
А.1. ОСНОВНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ	13
А.2. ПРИСТУП И МЕТОДОЛОГИЈА	14
А.3. ПРАВНИ ОКВИР	15
Б - ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ	16
Б.1. ИСТОРИЈСКИ И ИСТОРИОГРАФСКИ ПОДАЦИ О СОКОБАЊИ (кратак преглед)	17
Б.2. УРБАНИ РАЗВОЈ СОКОБАЊЕ	17
В - НЕПОКРЕТНА КУЛТУРНА ДОБРА	29
В.1. ПРЕГЛЕД НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА	29
В.2. ОПШТЕ СТАЊЕ НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА	32
В.3. ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ У СОКОБАЊИ	33
В.3.1. УРБАНЕ ЦЕЛИНЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ У СОКОБАЊИ	34
В.3.2. КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОНИ УРБАНИХ ЦЕЛИНА	38
В.3.3. РЕВАЛОРИЗАЦИЈА ЗАШТИЂЕНИХ УРБАНИХ ЦЕЛИНА	48
В.3.4. УСЛОВИ И МЕРЕ ЗАШТИТЕ УРБАНИХ ЦЕЛИНА	79
В.4. СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ У СОКОБАЊИ	82
В.4.1. ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ	82
В.4.2. КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОНИ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ	85
*За основне податке у конзерваторским картонима непокретних културних добара - споменика културе Сокобање коришћена је документација Завода за заштиту споменика културе Ниш	85
Г - ВАЛОРИЗАЦИЈА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА	147
Г.1. ПРЕГЛЕД ЕВИДЕНТИРАНИХ ГРАДИТЕЉСКИХ ЦЕЛИНА	148
Г.2. КАРТОНИ ВАЛОРИЗАЦИЈЕ ЕВИДЕНТИРАНИХ ГРАДИТЕЉСКИХ ЦЕЛИНА	154
Г.3. ПРЕГЛЕД ПОЈЕДИНАЧНИХ ЕВИДЕНТИРАНИХ ОБЈЕКТА	165
ПРЕГЛЕД ПОЈЕДИНАЧНИХ ЕВИДЕНТИРАНИХ ОБЈЕКТА	166
Г.4. ХОТЕЛСКО НАСЛЕЂЕ	170
Д - ПРИРОДНЕ ЛЕПОТЕ СОКОБАЊЕ	173
Ђ - ТУРИСТИЧКА ПРЕЗЕНТАЦИЈА НЕПОКРЕТНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА	178
Ђ.1. ПОЈАМ И ВРСТЕ ТУРИСТИЧКЕ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ НЕПОКРЕТНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА	179
Ђ.2. - ИСТОРИЈСКЕ ОКОЛНОСТИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА У СОКОБАЊИ	182
Ђ.3. КЉУЧНИ СТЕЈКХОЛДЕРИ ИНТЕГРАЛНЕ ЗАШТИТЕ	183
Ђ.4. ТУРИЗАМ И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ	185
Е - ПРОСТОРНО-ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	191
Ж - ДОКУМЕНТАЦИЈА	193
З - ГРАФИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	194

ПРЕДГОВОР

Интегрална заштита непокретног културног наслеђа подразумева да се непокретна културна добра - споменици културе, археолошка налазишта, знаменита места и просторно културно историјске целине, као и добра која уживају претходну заштиту - штите заједно са окружењем у коме се налазе. Окружење културног добра може се јавити у виду природног и културног предела, урбаног или руралног (природни предео који је у знатној мери измењен човековом руком, попут излетишта и парка “Врело - Борићи”). Заштита и очување окружења у коме се налазе непокретна културна добра лежи у чињеници да оно доприноси већој аутентичности добра, чини с њим органску целину, односно да располаже потенцијалима за развој различитих видова туризма.

Инструменте интегралне заштите можемо сврстати у четири кључне групе:

1. **Мере техничке заштите** имају за циљ да заштите културно-историјско наслеђе на подручју непокретног културног добра. У ове мере спадају: конзервација, рестаурација, санација, реконструкција, адаптација, презентација и ревитализација.
2. **Просторно и урбанистичко планирање** има за циљ да заштити непокретно културно добро, посебно његово окружење. Просторни и урбанистички планови садрже мере заштите животне средине и заштите, уређења и коришћења простора непокретног културног добра. Планови генералне и детаљне регулације морају бити усклађени са генералним планом урбаног насеља. Стратешке смернице формулисане просторним и урбанистичким плановима детаљније се разрађују секторским планирањем. Основ секторског планирања чине разни секторски планови, као што су акциони и санациони планови; стратегије, као што је стратегија развоја туризма, културе и др; политике и програми; као што је програм заштите животне средине.

3. **Финансирање заштите и управљања непокретним културним добром и његовим окружењем.** Структура извора финансијских средстава намењених заштити непокретног културног добра и његовог окружења је разноврсна. У Републици Србији, ова средства се обезбеђују из Републичког буџета фонда Министарства културе и информисања, министарства надлежног за послове туризма, националног инвестиционог плана; Републичког, покрајинског и општинског буџета; Републичког, покрајинског и општинског Фонда за заштиту животне средине; из фондова и путем донација страних и међународних институција и организација; средствима предузећа и непривредних организација у државном и приватном власништву; продајом улазница за непокретно културно добро, у чију би цену требала да буде урачуната еколошка такса, продајом сувенира; итд.
4. **Мониторинг и контрола система заштите.** Праћење стања, надгледање и контрола су неопходни да би се утврдило у којој мери се утврђене мере заштите непокретног културног добра и његовог окружења спроводе, да ли се примењују на адекватан начин и да ли њихова примена производи очекиване ефекте и даје жељене резултате.

Употребом наведених инструмената интегралне заштите формира се заокружен систем унапређења стања културног наслеђа, од прописивања и спровођења мера заштите и израде квалитетне просторно-планске документације, до изналажења модела за финансирање спровођења мера заштите и одржавања непокретних културних добара, контроле реализације предвиђених активности, као и перманентног одржавања.

Студијом су прецизиране опште мере за непокретна културна добра, а наведено обавезује власнике или кориснике непокретних културних добара да се за предузимање било којих радова на објектима, утврђеним културним добрима, обрате Заводу за заштиту споменика културе Ниш за прописивање и посебних мера техничке заштите у складу са Законом о културним добрима ("Службени гласник РС", бр. 71/94).

Поред свега наведеног, Студија има за циљ да допринесе општем интересу-добродити свих грађана у оквиру постављених норми и правила, да сагледа савремене животне потребе за урбано подручје бање полазећи од славне историјске традиције.

А - УВОД

- А.1. ОСНОВНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ
- А.2. ПРИСТУП И МЕТОДОЛОГИЈА
- А.3. ПРАВНИ ОКВИР

А. УВОД

Међузависност одрживог развоја туризма и интегралне заштите непокретног културног наслеђа.

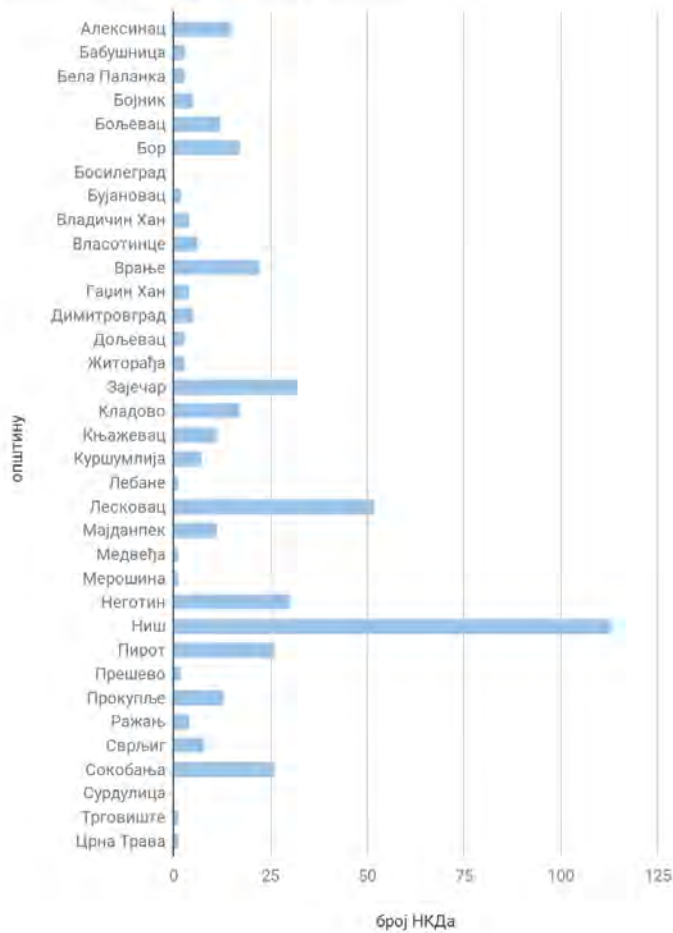
Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа на територији општине Сокобања, израђена је на иницијативу и за потребе Туристичке организације Сокобање, са циљем да се туристички потенцијали непокретних културних добара и градитељског наслеђе Сокобање сагледају интегрално, и у контексту одрживог развоја и укључивања у туристичку понуду.

Улагање у очување културног наслеђа (материјалног и нематеријалног) представља окосницу за формирање идентитета подручја и разумевање његове посебности. Студија је настала са циљем да се непокретна културна добра и градитељско наслеђе општине Сокобање сагледа кроз концепт одрживог туризма, који подразумева:

- Стварање висококвалитетног туристичког производа који задовољава потребе туриста, уз очување туристичких ресурса за будуће генерације;
- Очување и унапређење квалитета животне средине, оптимално коришћење и заштиту природних и културних ресурса;
- Афирмацију и очување културног идентитета подручја, традиционалних вредности и допринос међукултурном разумевању и толеранцији;
- Економски развој, очување социјалног интегритета и подизање квалитета живота локалне заједнице;
- Директан и индиректан економски профит од туризма и смањење сиромаштва локалног становништва;
- Стратешко планирање и управљање развојем туристичких подручја.

Сокобања представља значајну туристичку дестинацију у Србији, првенствено због развијеног бањског туризма и изузетних природних лепота. На територији општине налази се 25 непокретних културних добара, што је сврстава у шест општина на територији у надлежности Завода за заштиту споменика културе Ниш, које имају преко 25 утврђених непокретних културних добара. Међутим, непокретна културна добра су недовољно чувана и презентована. Веома значајан, а често занемарен аспект је да се улагањем у очување и заштиту наслеђа позитивно утиче на побољшање квалитета живота становника и њиховог окружења. Ове чињенице првенствено проистичу из великог потенцијала Сокобање на коме би могао да почива развој локалне заједнице, који још није у довољној мери препознат. Одрживи развој туризма подразумева улагање у заштиту културног и природног наслеђа, а базира се на принципима знања и одрживог управљања, и укључивања локалне заједнице у активности заштите окружења и туризма.

број НКДа у односу на општину

Студијом су анализирана непокретна културна добра Сокобање, извршена је процена стања у коме се налазе, извршена њихова ревалоризација, прикупљена је техничка документација постојећег стања методом фотограметрије, и дате су основне смернице за унапређење стања у коме се налазе. Такође, у циљу да се унапреди изглед и стање градског језгра Сокобање, и сагледају делови који нису обрађивани ранијом студијском документацијом, препознати су објекти и целине које до сада нису третирано.

Сокобања представља право место за одмор и рекреацију, превенцију, лечење и рехабилитацију посетилаца. Све више се организују и различити конгеси, семинари, научни скупови што погодује развоју конгресног туризма, а с обзиром на велики број организованих манифестација, може се рећи да је развијен и манифестациоони туризам. Граде се нови спа и wellness центри који привлаче све већу пажњу туриста.

Празнина или несклад који се у туристичкој понуди Сокобање примећује свакако је недовољна искоришћеност сокобањских културних добара у сврхе туризма. Такође, неопходно је постићи висок степен уаслашености туристичке понуде са постојећом валоризацијом простора и рационалном коришћењу природних, просторних, еколошких, материјалних и других ресурса.

Укључивањем непокретних културних добара, остварио би се општи циљ одрживог туризма, и обогатила би се туристичка понуда читавог краја, односно потребно је омогућити туристима динамично уживање и стицање знања о историјским, културним и природним карактеристикама окружења, уз очување интегритета подручја, чиме би се уједно подстакло економски развој и добробит локалне заједнице.

Поред бањског и спортско-рекреативног туризма непокретна културна добра свакако се укљупају у најмање још две битне врсте туризма:

Културни туризам - Огледа се у презентацији непокретних културних добара, евидентираних потенцијалних споменика културе, просторних културно-историјских целина и одржавању различитих културних манифестација на подручју Сокобање. Простор Сокобање са својим створеним и природним вредностима представља подручје изузетних вредности, јединствених доживљаја и идеалан је за одржавање разних културних манифестација: позоришних представа, филмских пројекција, сликарских и вајарских изложби, концерата, модних ревија, савремених перформанса и сл. Ове манифестације би биле посебно атрактивне уколико би се одвијале у оквиру најуже зоне заштите, у строго контролисаним условима. Један од предлога је да се осмисле представе које су тематски везане за историју Бање. Такође, могу се осмислити пешачке спортско-рекреативне, а уједно и културне стазе, односно руте које ће поред здравствених бенефита, бити повезане културним наслеђем, чиме би рута постала интересантнија за посетиоце.

За презентацију културног наслеђа биће задужени обучени туристички водичи. Посетиоцима би требало омогућити да уместо пасивних посматрача постану активни учесници ових представа, које би тако попримиле облик својеврсног *geopark* туризма. За посетиоце биће организоване културно историјске радионице. Туристи ће, такође, моћи да се упознају са културним обрасцем локалног становништва. Одржаваће се разне етно-културне манифестације: сабори народних игара, песништва, етно-заната, сеоски сајмови, вашари, итд. За посетиоце могу бити организоване и етнолошке радионице.

Излетнички туризам. Туристима већ на располагању стоји велики број излетничких стаза намењених за пешачење. Ове стазе воде туристе кроз живописне и зеленилом богате пределе реке Моравице до Лептерије и Соко града, или према југозападу до водопада Рипаљка, Озренске пећине и пропланака на Озрену. Са друге стране, нешто даље према Бањи Јошаници и селу Врмца, постоји више значајних локалитета, непокретних културних добара и природног наслеђа.

На свим излетничким стазама требало би предвидети заклоне намењени за пикник, предах и склањање у случају природних непогода, као и информационе панеле који ће омогућити туристима да се упознају са окружењем.

A.1. ОСНОВНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ

Назив: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа на територији општине Сокобања, интегрална заштита непокретног културног наслеђа у контексту одрживог развоја туризма

Уговор о изради Студије заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа на територији општине Сокобања, бр. 01-160/2019 од 30.05.2019. године (бр. Завода 704/1-05 од 30.05.2019. године).

Наручилац: Туристичка организација Сокобање, Ул. Трг Ослобођења, бр. 2 Сокобања, директор Љубинко Миленковић

Извршилац: Завод за заштиту споменика културе Ниш, Ул. Добричка бр. 2, Ниш, директор Љиљана Берић

Аутори Студије:

Ивана Цветковић, архитекта виши конзерватор
Ђорђе Стошић, историчар виши документариста

Консултант:

Небојша Босанац, дипл.инж.грађ, конзерватор - саветник

Студија је израђена на начин да представља базу података на којој ће моћи да почивају будуће развојне стратегије.

Културна баштина Сокобање изложена је трајним утицајима и притисцима модернизације. Она је због своје материјалне структуре посебно осетљива и склона пропадању. Деградација дела градитељске баштине попримила је такве размере да се може говорити о угрожености културно-историјског идентитета бање и појединачних грађевина. Свакако да су таквом стању допринели и: ратна разарања, небрига и неодржавање, недостатак финансијских средства, нерешени правно-имовински односи, непоштовање законских прописа и непримењивање санкција, и недовољна свест о вредности локалне баштине. Градитељску баштину посебно угрожавају неодговарајући грађевински захвати, који се неретко изводе без стручног надзора, односно верификоване конзерваторске и пројектно - техничке документације. Уочено је и да постојећа планска и развојна документација није у довољној мери препознала градитељско наслеђе као високовредан ресурс за одрживи развој.

Студија анализира затечено стање, валоризује, нуди дугорочне циљеве и смернице очувања, заштите и кориштења непокретних културних добара и градитељског наслеђа, као и услове за уређење, заштиту и укључивање у развојне планове општине, региона и Републике Србије. Поред наведеног Студијом је потребно утицати на подизање свести о вредности наслеђа за саму заједницу и доносиоце одлука, обезбедити укључивање цивилног сектора и осталих заинтересованих страна у послове заштите и очувања наслеђа.

Свеобухватни приступ заштите ширег простора и повезивање градитељског наслеђа са окружењем треба да омогући систематичан и одговоран приступ обезбеђивању формално правних услова за несметану реализацију планова и програма свих заинтересованих страна.

Студија представља само један корак у том процесу и са наредним рекогносцирањима и истраживањима ће се трансформисати и употпуњавати.

A.2. ПРИСТУП И МЕТОДОЛОГИЈА

Изради Студије заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа општине Сокобања, приступило се на основу Уговора о изради Студије заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа општине Сокобања бр. 01-160/2019 од 30.05.2019. године (бр. Завода 704/1-05 од 30.05.2019. године), који је закључен између Туристичке организације Сокобање, као наручиоца и Завода за заштиту споменика културе Ниш, као извршиоца посла. Циљ израде Студије је да се направи пресек стања непокретних културних добара, дају смернице за отклањање недостатака и непримерених промена на непокретним културним добрима, и у простору заштићених целина. Студија се базира на принципима одрживог развоја зацртаним у европским и светским повељама и документима.

Студија обрађује тренутно-садашње стање наслеђа, његово место у урбаном ткиву, третман у просторно-планској и стратешкој документацији, и реално сагледавање приликом имплементације планске регулативе. Посебан део Студије представља и поновна валоризација сачуваног наслеђа са контекстом у коме се налази, и успостављање процеса који би могли да промовишу рестаурацију наслеђа (укључивање самих становника у процес рестаурације, развијање локалне економије, оснаживање локалног идентитета, и др). Заснована је на анализама референтне литературе, доступних и објављених археолошких извештаја и чланака, компаративних анализа старих карата и урбанистичких планова, старих фотографија и цртежа, проучавањем писаних трагова, проучавањем, систематизацијом и дигитализацијом службене документације, опсервацијом и прикупљањем података на терену, графичких анализа доступних података, како би се јасно приказала трансформација и развој насеља, и боље сагледала и разумела сачувана изграђена структура града. Студија доприноси и систематизацији документације од значаја за ово подручје. Овом приликом извршена су обимна фотографска снимања и обрада прикупљеног материјала методом фотограметрије, чиме је направљена база података, и дигитализација постојећег стања непокретних културних добара и одређеног градитељског наслеђа.

Концепт на коме почива Студија је препознавање вредности и потенцијала непокретних културних добара, подизање свести о њиховом значају, тражење места и начина за њихово укључивање у туристичку понуду Сокобање, односно обогаћивање исте.

A.3. ПРАВНИ ОКВИР

Правни основ за израду Студије заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа у општини Сокобања утемељен је првенствено у Закону о културним добрима ("Сл. гласник РС", бр. 71/94, 52/2011 – др. закони и 99/2011 – др. закон), као закону који уређује заштиту непокретних културних добара, при чему је једна од основних делатности Завода за заштиту споменика културе проучавање непокретних културних добара, израда студија, елабората и пројеката ради најцелисходније заштите и коришћења непокретних културних добара¹.

Израда Студије утемељена је кроз следећа планска документа, програме и стратегије за шире просторне целине и саму општину Сокобања:

- Просторни план Републике Србије (Сл.гласник РС 88/2010),
- Регионални просторни план за подручје Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа (Службени гласник бр. 1/2013),
- Регионални просторни план Тимочке крајине (Сл. гласник РС бр. 51/11)
- Просторни план општине Сокобања (2012-2030. године),
- План генералне регулације Сокобање (2014),
- Национална стратегија одрживог развоја (Службени гласник бр. 57/2008),
- Стратегија развоја туризма Републике Србије 2016-2025 (Службени гласник бр. 98/2016),
- Сокобања мастер план туристичке дестинације, 2007,
- Стратегија одрживог развоја општине Сокобања (2015-2025).

¹ Закон о културним добрима (Службени Гласник РС, бр. 71/94)

Б - ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ

Б.1. - ИСТОРИЈСКИ И ИСТОРИОГРФСКИ ПОДАЦИ О СОКОБАЊИ

Б.2. - УРБАНИ РАЗВОЈ СОКОБАЊЕ

Б.1. ИСТОРИЈСКИ И ИСТОРИОГРАФСКИ ПОДАЦИ О СОКОБАЊИ (кратак преглед)

Корени Сокобање као лечилишта задиру далеко у прошлост и преплићу се са материјалним остацима културе старих Римљана, Византинаца и Турака Османлија. Ово је условило културно и историјско богатство Сокобање, у које је урезан печат времена. **Бања чува у себи трагове прошлости и заправо је музеј на отвореном.**

Освојивши просторе данашње Србије, стари Римљани открили су да поднебље Сокобање има изузетна лековита својства. Због тога су изградили римска купатила – терме, и друге објекте чији су остаци (и даље расути) по околини Сокобање. Према историјским изворима и путописцима познати су сачувани остаци купалишта – балнеа, из периода Рима. Византинци нису занемарили лековито тло Србије него су наставили да уживају у благодетима овог поднебља, а када је створена српска средњовековна држава, бању је посећивао српски народ и српски властелини. Долазак Турака Османлија обележио је бању типично источњачким архитектонским обликовањем, а једна од најзначајнијих грађевина из овог периода је турско купатило или амам. Током XIX века Србија је пошла путем независности. Овај део територије ослобођен је 1833. године, када је извршено присаједињење шест нахија Србији кнеза Милоша. У периоду након ослобођења од Турака, у Србији се развијала чиновничка, индустријалска, пословна и интелектуална класа грађана. Новоформирана грађанска класа с краја XIX и почетка XX века, често је одмор и релаксацију тражила у бањама, јер се лечење готово свих здравствених проблема и спроводило у њима, и радо је посећивала Сокобању.

Развој и туристички успон Сокобање, прекинуо је Први светски рат. По његовом завршетку, Бања је поново оживела и у њу су изнова почели да стижу гости, међу којима и они из династијске породице Карађорђевић. Интересовање владајуће куће, помогло је даљем развоју и расту Сокобање. У периоду између два светска рата, бања се модернизује, а њена популарност међу српском елитом, допринела је подизању приватних вила и летњиковаца, у оквиру бањских лечилишта које и даље постоје и чине бањско културно наслеђе.

Након Другог светског рата граде се нови хотели и лечилишта, проширују се смештајни капацитети, бања се модернизује, ради се на унапређивању здравственог третмана и медицинске понуде у њима. Развој Сокобање, са својим успонима и падовима, настављен је до дана данашњег.

Б.2. УРБАНИ РАЗВОЈ СОКОБАЊЕ

Први помен Сокобање у писаним изворима

Најстарији запис са овог терена у коме се помиње Сокоград је с почетка XV века. Забележено је да се у зиму 1413. године против турског султана Мусе (1411-1413) побунио његов крајишки заповедник Хамза у утврђеним градовима Соколцу (Сокограду) и Сврљигу. Побуну је Муса убрзо угушио, а Хамзу исте зиме погубио у Једрену. Овај помен Сокограда са почетка XV века потврђује и његово средњовековно постојање. Археолошка истраживања, која је вршио Завод за заштиту споменика културе Ниш, у периоду од 1979. до 1984. године, указује да је средњовековни Сокоград активно живео највероватније од XII до XV века. Аустријски истраживач Феликс Каниц сматра да је *„тврђава коју Срби зову Соко могла да буде идентична са Соколцем, поменутиим у опису живота деспота Стефана Лазаревића“*.

За средњовековно раздобље Сокограда везана је и легенда о његовом називу: *Господар утврђеног града, деспот, пошао је једнога дана у лов са соколом. У међувремену спустила се густа магла која је онемогућавала деспота да се врати у град. Повратак му је омогућио соко летећи над њим и показујући му пут. Господар је, у знак захвалности, утврђењу наденуо име Сокоград. По тој легенди о деспотовом соколу и бања је названа Соколова бања.*

У турским изворима из друге половине XV века први пут је забележена нахија и тврђава Бања. Два турска пописна дефтера, сачувана у фрагментима – Збирни попис Видинског санџака из 1466. године и Опширни попис Видинског санџака из 1478-1481. године, дају најраније податке о бањској нахији. У Опширном попису убележена су и села бањске нахије: Поружница, Мужинац, Врмца, Ресник, Орашац и друга. Недостају листови овог пописа са подацима о тврђави Бања. Међутим, у турском попису из 1483. године, јасно је представљено да је посада тврђаве Бања бројала 20 бранилаца, а 1530-31, 1571. и 1585-86. године поседовала је између 25 и 27 чланова посаде. Тврђава Бања задњи пут је уписана у турским пописним дефтерима 1693-94. године, када је имала 23 члана посаде.

Помен Сокобање у XVII и XVIII веку

За разлику од тврђаве, Сокобању као насеље писани извори први пут бележе тек 1690. године. Те године, ратујући са Турцима, Аустријанци заједно са српским устаницима освојили су Бању и у њој запленили „500 коња и 3000 дуката“. У овој узгред забележеној вести нема података о изгледу Сокобање. Али податак о величини плена показује да је насеље било богато и велико. Уосталом, и наведени број од 3000 „Раца“ – Срба и 200 Аустријанаца, који су учествовали у освајању потврђује снагу сокобањског насеља с краја XVII века. У другом сукобу са Турцима Сокобања је 1737. године поново освојена од Аустријанаца. Један од учесника тог освајања, гроф Шметау оставио је запис о Сокобањи:

„Варошица Бања је дивно место. Има један тврди град који би могао бити и веома давњашни, и купатила и топлу воду о чијој се лековитости чуда причају. Озидана су мермером и одржавају се веома чисто. Турци долазе овамо са свих страна, чак и из Азије“.

Помен Сокобање као лепе варошице, са уређеним купатилима и бројним гостима показује њен нагли развој. Колики је значај имала тада Сокобања указује и податак из једног, скоро откривеног аустријског документа. То је попис значајнијих насеља на југу Србије, освојених

од стране Аустрије 1737. године, у којима су они предвидели изградњу утврђења са пограничним гарнизонима у Србији према Турској. Тако да су у делу од Ниша до Параћина, назначени гарнизони: Alexenize, Vania i Raschna (Ражањ). Ово представља доказ о значају Бање на почетку XVIII века.

Сокобања у Првом српском устанку до коначног ослобођења од Турака 1833. године

У Првом српском устанку се током лета 1806. године, јак ослободилачки покрет у нишком крају одразио и на Сокобању, нарочито када је један од устаничких војвода Младен Миловановић, тога лета, из Делиграда продро у Сврљиг и књажевачки крај. Покрет народа око Сокобање против Турака, подстакнут Хајдук Вељковим освајањем Сврљига априла 1807. године, био је поново веома бројан и снажан, тако да су Турци морали да ојачају свој гарнизон у Бањи. Међутим, крајем лета наредне 1808. године, када је руска војска концентрисала своје снаге у Влашкој и приморала Турке да из нишког краја пребаце своје трупе у Бугарску, на Дунаву код Рушчука, дошло је до већих акција српских устаника у Неготинској крајини. Крајем октобра 1808. године, како тврде аустријски извори, из Ниша је „пребегло преко 500 бећара“ и прикључило се српским четам Петра Добрњца и Хајдук Вељка. Са овим бећарима и добровољцима из сокобањског краја Хајдук Вељко је почетком новембра 1808. године освојио Сокобању. Борбе Хајдук Вељка са Турцима око Сокобање опевао је песник Сима Милутиновић:

„Дошло једноч одабране војске
Крцалије убојника љута
Из преваре облетали бању
Да затеку, како и дожеле,
Соко-Вељка на домишту своме.

.....

Вељо с титара, ни хабера нема,
Пушком стреља и лубардам тара
Пак пијуцка винца и ракију,
Хора игра, песме попијева
Док штокад свог појаше Кушљу,
Сам излета, прокомеша Турке,
Враћа с јунак с неколике главе...“

Но, Сокобању Вељко није могао дуго бранити од Турака. Поразом на Чегру код Ниша 31. маја 1809. године, положај устаника се веома погоршао. Током јуна 1809. године, Турци су заобишли Делиград и продрли уз Мораву до ушћа у Дунав. Тада је Хајдук Вељко био опкољен у Сокобањи. Аустријски историчар Леополд Ранке о борбама око Сокобање каже:

„Неко време (јуна 1809.) држао се Вељко у Бањи. Понадао се једнога дана када је видео заставе српских трупа које су му ишле у помоћ. Био је довољно смео да кроз турску опсаду оде до Срба да се договори са њима о заједничком нападу. Како је дошао, тако се и вратио. Све је било узалуд. Помоћне трупе биле су и сувише слабе и Бања се није могла одржати. Вељко је био задовољан да спасе неколико храбрих људи. С њима се пробио кроз турски логор“.

Тако је Сокобања, изгубљена већ 9. јула 1809. године, после само 9 месеци слободе. Наредно ослобађање Сокобање остварено је годину дана касније. Устаници на Делиграду код Алексинца били су августа 1810. године опкољени јаким турским снагама, и без помоћи са стране ово јако српско утврђење нису могли одржати. На позив Карађорђа из Видина је прешао у Крајину гроф Орурк са 3000 Руса и предвођени Хајдук Вељком најпре ударе 22. августа 1810. године на Сокобању, коју је бранио Паша са 400 Турака. Скоро сви Турци су изгинули у овом сукобу када је Сокобања ослобођена. Све до пропасти Првог српског устанка Сокобања је била у саставу Србије. Турци су је поново заузели септембра 1813. године. Од Турака је коначно ослобођена 1833. године, када је Србија проширила своје границе на шест нових нахија.

Развој Сокобање и њене чаршије у XIX веку

Да би угостила све намернике, Бања је поседовала мању чаршју са дућанима и механама. Чаршија је, дакле, постојала у Сокобањи у турском периоду XVIII, и првих деценија XIX века. Први писани документ везан за чаршију је попис чланова сокобањског еснафа, настао по ослобођењу Сокобање од Турака, 13. октобра 1836. године. По овом попису, у чаршији је радило:

- 10 терзија (кројача): Петар Милојковић, Милован Миленковић, Паун Пироћанац, Сима Ђорђевић. Анта Поповић, Георги Стојановић, Мијаљко Миленковић, Марко Поповић, Георги Јовановић и Георги Трифуновић;
- 17 ћурчија (крзнара): Наћа Јовановић, Миленко Гинић, Живадин Недељковић, Мирко Поповић, Георги Дидић, Вуја Ђорђевић, Маринко Ђорђевић, Мандја Милинковић, Милован Јовановић, Станко Недељковић, Столе Недељковић, Милош Лукић, Стојан Јанковић, Живко Ђорђевић, Јован Бећир, Никола Јовановић и Мирко Ганић;
- Двојица мутавџија: Јован Гмитровић и Јован Јанковић;
- 11 меанџија (крчмара): Ђорђе Ерић, Стојан Крстић, Лука Раденић, Стојан Трипковић, Трифун Крстић, Мата Николић, Вуле Гојковић, Миљко Радовановић, Павле Јоџин, Милован Ђорђевић и Мирко Тодоровић;
- Један тувеџија (пушкар): Васа Стефановић и
- Један кафеџија: Ранко Стефановић.

У старој чаршији је, према подацима из приложеног списка, укупно било осам заната са 44 занатлија. Осим једног, Турчина, сви остали су били Срби. Најразвијенији занати били су ћурчијски, терзијски и мутавџијски, са укупно 29 занатлија, више од две трећине целокупног броја занатлија у чаршији. Милан Милићевић 1875. године нарочито хвали у сокобањској чаршији добре покровце, вреће и зобнице од кострети, а Феликс Каниц, нешто раније, 1864. године, поред покровца помиње *“изврсно ткано карифано сукно”*, веома квалитетно и јефтино.

У првим деценијама после ослобађања од Турака, сокобањска чаршија је нагло напредовала. Ослобођена сокобањска нахија је 1834. године имала 26 села са 725 кућа, док је у самој бањи била 71 кућа, а имала је и мезулану на линији Алексинац - Бања - Гургусовац. Турци који су се

селили из Бање продавали су своје куће и дућане. Купујући турска имања многи Срби из Београда, Крагујевца и тада још турског Ниша и Пирота, досељавали су се и отварали нове дућане. Сокобања је 1833. и 1834. године била центар округа. То је допринело убрзаном развоју њене чаршије, иако је центар округа већ 1835. године пребачен у Алексинац. За формирање бањског језгра у том периоду су издвајане знатне суме новца. Године 1834. подигнут је Милошев конак, а извршена је и оправка амама. **Година 1837. била је веома значајна за Сокобању. Те године је изграђен шпитаљ, савремени стационар са 18 соба за смештај гостију, са ординацијом за лекара и са собом за амамџију.** Зграда је названа касарна зато што је била велика. Срушена је после Другог светског рата (Николић, Љ. и др, 2019). **Постављен је бањски лекар, и то када је у Србији било само десет лекара и апотекара и први упут за лечење издат је поручнику Лазаревићу у кнез Милошевој канцеларији у Крагујевцу јуна 1837. године.**

Изградња и уређење Сокобање настављена је и у каснијем периоду и финансирана из државног буџета, због *“њене лековитости и највеће посећености”* а новац је употребљен за оправку купатила и изградњу потребних грађевина како би се обезбедила већа удобност. Како би сачинили попис хитних радова бању су 1847. године обишли начелник санитета, доктор Ајденмајер и господин Јан Неволе, први главни инжењер Попечитељства унутрашњих дела.

Сокобања и стара чаршија до краја XIX века - Чаршија као пословни део насеља, са трговачким и занатлијским дућанима и кафанским простором, смештена у средишту Сокобање, током друге половине XIX века употпуњује свој садржај спратним објектима са трговином и другом пословном делатношћу. У комплексу чаршије и ширег центра Сокобање су школа, црква и зграда среског начелства, сада општине.

Панорама Сокобање са Пољанице, са црквом Светог Преображења Господњег

Прва јавна грађевина изграђена у центру града, одмах по ослобођењу од Турака, 1835. године, била је црква. Подигнута је од материјала порушене турске џамије. Обновљана је 1858. године, када је сакупљан порез од 1 талира (24 гроша) на главу домаћинства. Требало је, од тог пореза, подићи нову цркву, међутима, само је стара обновљена. Она је срушена 1908. године, а нова, садашња црква Св. Преображења господњег подигнута је 1892. године, новцем српског митрополита Михајла и помоћи Руса.

Већ 1837. године, на почетку чаршије, подигнута је приземна зграда основне школе, која је 1894. године порушена и изграђена је данашња зграда школе. Исте 1837. године, на улазу у чаршију, у парку, изграђена је “велика зграда за посетиоце Бање”, како наводи М. Милићевић, као први бањски објекат за одмор гостију.

Разгледница Сокобање из 1899. године, на којој су приказане црква са старом школом и нова школа из 1894. године, вила у Карађорђевој улици и Сокоград

Уређење централног дела Сокобање отпочело је 1841. године, изградњом калдрме, како не би вода која се “по вароши разлије, Амamu досађивала и смрад по вароши причињавала”. Осим постављања калдрме, уредбом 1846. године, наређено је да се “куће на лицу линије сокака подижу, тј. уредно постројавају” и тиме оствари регулација улица, посебно центра вароши.

Сокобањска чаршија је у периоду од 1833. године до 1860. године напредовала, а на шта указују подаци из 1860. године. Тада је у чаршији било пописано укупно “53 варошка дућана и 17 меана”. Нема података о броју дућана појединих занатлија и трговаца, већ су само наведени чаршијски занати: ћурчијски, мутавцијски, терзијски, кројачки, дојаџијски, опанчарски, обућарски, берберски, сапунџијски, пекарски и др. Било је тада у чаршији и “17 меана” и “три зидане правитељствене (државне) куће”.

Сокобања је законом од 16. априла 1866. године проглашена варошицом. У Србији је тада постојала 21 варошица: Сокобања, Гроцка, Обреновац, Уб, Аранђеловац, Рача, Доњи Милановац, Трстеник, Велико Градиште, Крупањ, Смедеревска Паланка, Ивањица, Пожега, Карановац (Краљево), Рашка, Лешница, Митровица, Свилајнац, Параћин и Мајданпек. Вароши су била сва места у којима је смештена окружна власт, а сва остала насеља су била села.

Регулациони планови Сокобање

Први премер Сокобање, за потребе “Генералштабних карата и секција Србије” у размери 1:50.000, рађен је 1884. и 1886. године.

Последњих деценија XIX века најзад се почело, с више залагања радити на уређењу Сокобање. Већ 1888. године започета је регулација према плану који је израдио грађевински инжењер Роман Балајнски². Препис Регулационог плана Сокобање, који је израђен 1912. године, на основу регулационог плана Балајнског, представља један од најстаријих и највреднијих докумената који се чува у Завичајном фонду библиотеке “Стеван Сремац” у Сокобањи. Следећи премер Сокобање за израду регулационих планова извршен је тек пред Други светски рат, 1938. године.

Значајан податак је да је у Сокобањи, у периоду од 1887-1897. године, боравио Емилијан Јосимовић, инжењер, урбаниста, писац, професор архитектуре на Војној академији, професор и ректор Лицеја и Велике школе у Београду, познат по изради првог урбанистичког плана Београда 1867. године³. Иако нема података о његовом активном учешћу у овом друштву, нити приликом израде плана регулације која је започета 1888. године, претпоставља се његов утицај.

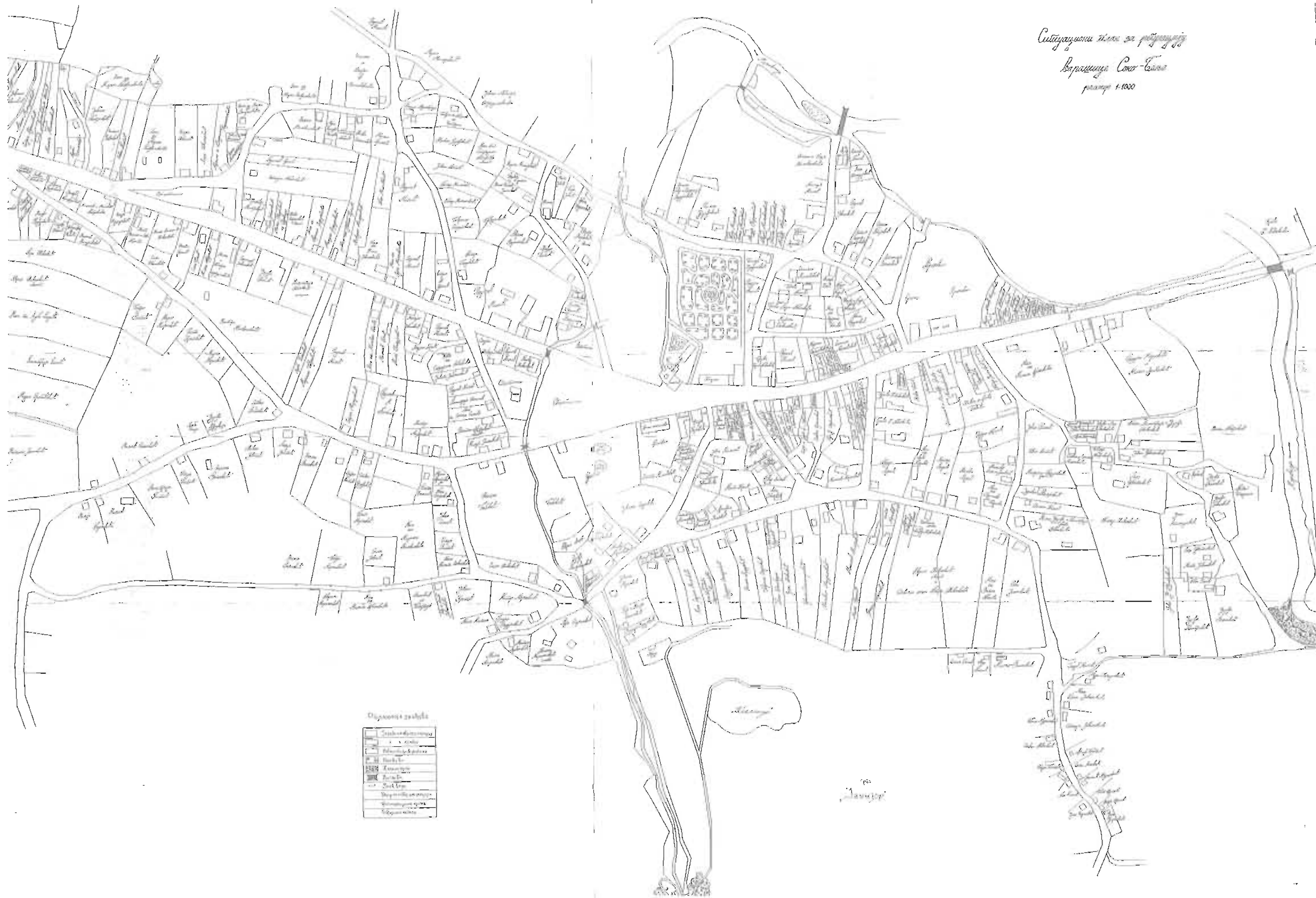
Сокобања, крајем XIX века, тачније 1895. године, добија друштво под именом “**Друштво за унапређење и улепшавање Сокобање и њене околине**”, које предузима низ радњи да се Сокобања приближи тадашњим светским бањама. У том периоду пуно је посвећено целокупном уређењу Сокобање, а нарочита пажња посвећена је парковским просторима.

Регулација центра Сокобање и њеног парковског простора са старим турским амамом обновљеним 1834. године, извршена је 1888. године по нацрту инжењера Романа Балајнског. Тада је био уређен парк величине 1,5ha, један од најстаријих уређених бањских паркова у Србији. У бањском парку подигнута је 1842. године, за српског кнеза Александра Карађорђевића, како тврди Феликс Каниц “*зграда за одмор и лечење кнеза*”, а исте године су и калдрмисане улице. Користан је податак да је 1844. године Бања имала 132 куће и 600 становника. Интересантно је да, када је кнез Милош по други пут дошао на власт у Србију, и 1860. године отишао да се лечи у Сокобању, одбио да користи Александрову вилу, већ је одсео у приземној згради средског начелства, “*пред којим је његова шаролико костимирана коњичка телесна гарда поставила своје шаторе*”. Те године је изграђен Милошев конак, за потребе кнежеве породице, који је степеништем био повезан са мушким купатилом, а на спрату је поседовао салон за госте.

² Феликс Каниц, *Србија – земља и становништво од римског доба до краја XIX века*, књига 2, Српска књижевна задруга, Београд, Србија, 1987.

³ <http://srpskaenciklopedija.org/doku.php?id=start>

Сликациони план за регулацију
Варошине Сокобања
године 1830

Регулациони план Сокобање, препис из 1912. године (чува се у Народној библиотеци "Стеван Сремац" Сокобања преузето из Николић Љ. и Станковић, С. (2007): Сокобања 1837-2007, Сокобања

Приликом трећег обиласка Сокобање, 1897. године, **Феликс Каниц** наводи да *“Тридесет лепих кућа, које се мирне душе могу назвати и вилама, окружавају куполну цркву, коју је 1889, уз руску помоћ, свом родном месту саградио и” 1892. године Христовом вазнесењу посветио покојни митрополит Михаило. Осим тога, он је 40000 динара дао за градњу импозантне школске зграде. Недалеко од бањског ресторана уређен је на 400 m² површине леп парк с једним малим рибњаком. Улице су добиле називе, куће бројеве, главни извор наново озидан и постављене керамичке каде, уређена је и једна 1300 m дуга шетна стаза преко Тетомирова града и водопада Рипаљке и за успомену на аутора свих ових новина названа Романски пут. Друге пријатне шетне стазе воде ка Момином камену, у оближњу јужну клисуру до хладног извора Лептерије, до два бреста пред кућом Ђорђа Милутиновића, код којих се Хајдук Вељко молио Богу за победу, до оближњих шанаца итд. Лепе заслуге је стекло Удружење за улепшавање бање, основано 1895, а ваљани лекари Лојић и Поповић учинили су много на искоришћавању хладних извора и малог језерцета за хидропатске куре и на примени електротерапије”.*

Каниц је у Сокобању боравио чак три пута. Прва његова посета Сокобањи, била је 1860. године (Каниц, 1987), када је написао чланак о археолошким остацима овог простора (Reise in Süd-Serbien und Nord-Bulgarien: ausgeführt im Jahre 1864). О Сокобањи пише да је *“била веома живо место”* и да је неколико дана пре његове посете стигао кнез Милош.

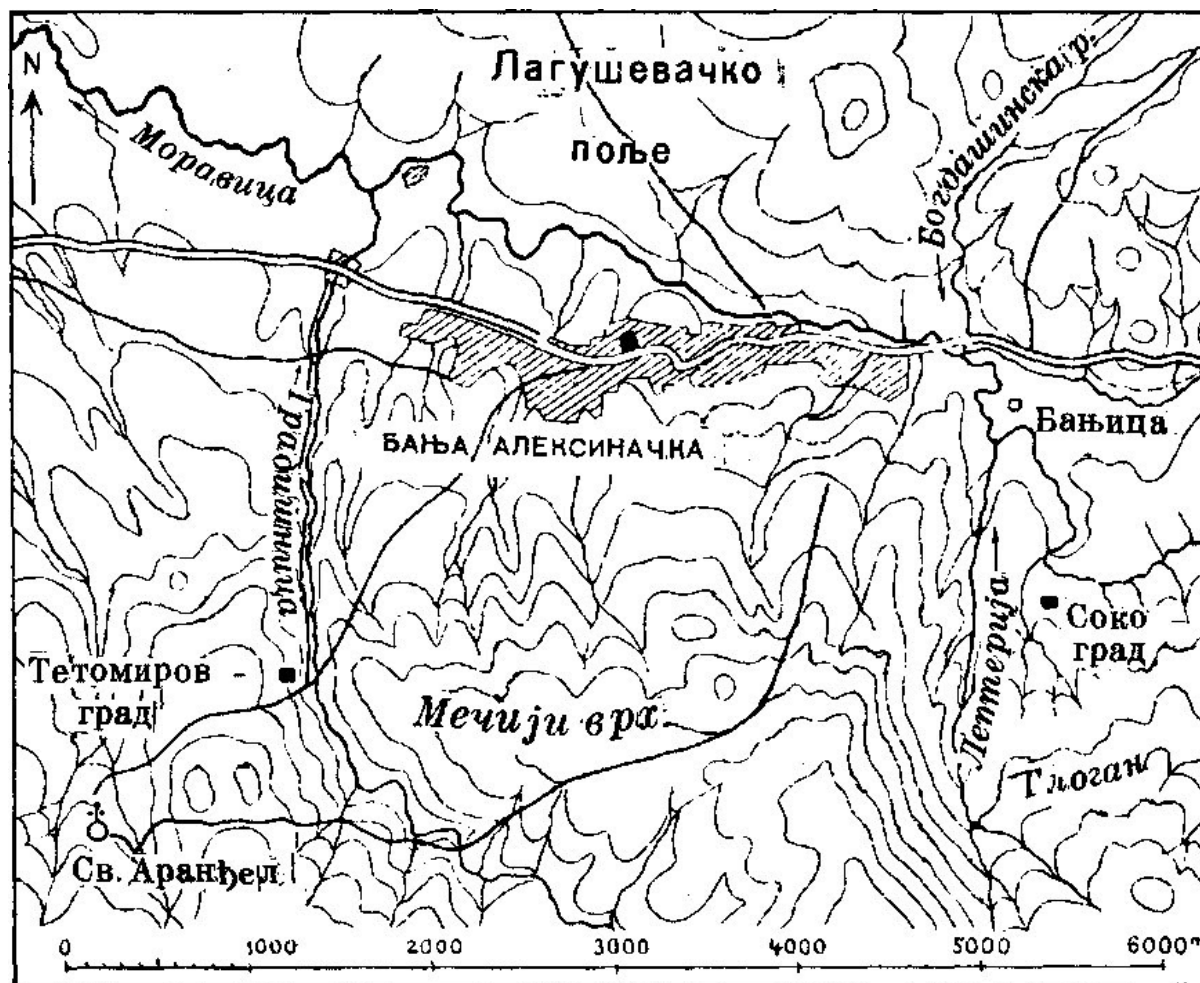
Каниц је, приликом друге посете, 1864. године, затекао бању у сличном стању. Још увек нису изграђена посебна купатила, ни ресторани, нити уређене стазе за шетњу. Тек приликом његове треће посете, 1897. године, могло се запазити више залагања на уређењу бање. Започета је регулација према плану чија је израда започета 1888. године, а потписао је грађевински инжењер Роман Балајнски. Црква Св. Преображења Господњег изграђена је 1889. године, и освећена 1892. године, а зграда Основне школе, саграђена је 1894. године. Тада су већ у непосредном окружењу цркве постојале *“тридесет лепих кућа, које се мирне душе могу назвати вилама”*.

Друштво за уређење и улепшавање Сокобање и њене околине основано је 1895. године, а његово постојање и активност у многоме је поправило и унапредило изглед бање. Друштво за унапређење Сокобање и улепшавање околине, између осталог постављено је осам када о друштвеном трошку и уведена електрична инсталација за фарадизацију, галванизацију и хидроелектрична купања, основана је читаоница и библиотека, и то све за првих шест месеци рада друштва. Затим је уређен приступ Сокограду, просечени су путеви до водопада Рипаљке, до извора Баруције и до Врела, направљени су павиљони за одмор. Друштво је уредило и простор око турског купатила, будући Парк код купатила, а тада је начињено и језеро за вожњу чамцима у парку Врело и парк-шума у његовој близини, тзв. “Борићи”. На челу друштва стајао је Управни одбор са председником Петром Дојићем, бањским лекаром, а покровитељ Друштва је био архиепископ београдски и митрополит Србије Михаило, који је и његов оснивач. Архивска грађа Друштва за уређење и улепшавање Сокобање и њене околине чува се у Завичајном фонду сокобањске библиотеке (Николић, Љ. и др, 2019).

Циљ друштва је да се Сокобања приближи тадашњим европским бањама. На самом крају 19. века Сокобања је имала лепо уређене паркове, од којих је Парк код купатила заузимао простор од 1,5 ха. Партерни део парка, испред купатила, са цветним лејама и ружичњацима, најстарији је уређени парковски простор. Почетак његовог уређења везује се за 1880. годину,

настајао је у етапама, а већ почетком XX века био је уређен са формираним високим зеленилом.

Каниц посебно наглашава позитивне велике промене у уређењу Сокобање: *“Недалеко од бањског ресторана уређен је на 400 m² површине леп парк с једним малим рибњаком. Улице су добиле називе, куће бројеве, главни извор наново озидан и постављене керамичке каде; уређена је и једна 1300 m дуга шетна стаза преко Тетомирова града и водопада Рипалке и за успомену на аутора свих ових новина названа Романски пут”*.

План античких остатака, преузето из: Феликс Каниц, Србија – земља и становништво од римског доба до краја XIX века, књига 2, Српска књижевна задруга, Београд, Србија, 1987

Сокобања је тада имала 2340 становника и 470 кућа, и била је највећа и најпознатија бања Србије, посећивана од страних дипломата из Београда и угледних личности, међу којима је и државник и научник Стојан Новаковић. У оваквој бањи је министар унутрашњих дела Србије, наредбом од 8. јуна 1867. године захтевао од начелника Сокобање да помогне лекару у одржавању чистоће и “и да пекари, лебари, касапи, млекари, меанџије, бакали и уопште сви који тргују стварима за јело, држе увек чисто како ствари, тако своје радионице и судове”, и да се “спокојство гостију” и “спокојство грађана ничим не нарушава”, 11. фебруара 1880. године

издата је наредба о уклањању ђубришта из чаршије, са напоменом да се “сваке недеље и празницима пред дућанима редовно чисти”.

За време Тимочке буне у Сокобањи од 23-31. октобра 1883. године, сви догађаји су се одиграли у чаршији. Састанак сокобањских радикала, са Љубомиром Дидићем на челу, одржан је 23. октобра 1883. године, у кафани Васе Живковића. Није забележено да ли је у сукобу побуњеног народа и власти дошло до уништења објеката у чаршији.

Крајем века, 1892. године, у чаршији је отворена прва књижара, а маја 1899. године Бранко Мијајловић, апотекар из Крагујевца, добио је дозволу да отвори прву апотеку у Сокобањи. Исте године завршен је и урбанистички план Сокобање, а остало је забележено да је следеће године Бања имала 2385 житеља и седам махала (Чаршија, Бањица, Палилула, Подина, Бугарска, Амам поток и Посери плоча или Циганска мала). Топоними ових махала задржали су се и даље.

Сокобања и чаршија између два светска рата - Развој насеља и трговачко - занатлијске чаршије достиже свој највиши ниво у овом веку, а нарочито у периоду између Првог и Другог светског рата.

Оснивањем “Акционарског сокобањског хидротерапеутског електричног друштва”, у пролеће 1909. године, које је исте године отпочело са изградњом купатила за коришћење термалних вода за купање и пиће - Сокобања се уређује и осавремењује. Наредне 1910. године, већ су добро познате три кафане за прихват путника и коња - Ацијска, Касапска и Шопова механа, са укупно 12 соба за ноћење.

На основу архивских података из периода непосредно пред почетак Првог светског рата занатство у сокобањској чаршији је било веома развијено, тако да су 1914. године радиле: две бојације, један казанџија, две мутавџије, један сапунџија, три опанчара, три пекара, два месара, две ћурчије и десетак механџија. укупно је тада у чаршији било девет врста заната. Недостају подаци о броју трговачких дућана тога времена у чаршији.

У Првом светском рату Сокобању су 5. новембра 1915. године заузеле Бугари. Као отпор на бугарски терор у Сокобањи је 1917. године избио Топлички устанак. Устаници предвођени Миланом Дечанским напали су, у ноћи између 10. и 11. марта 1917. године, Сокобању и после жестоког сукоба у центру града, немогавши да освоје објекте у којима су се бранили војници бугарског гарнизона, у зору су се повукли. После овог сукоба Бугари су учинили велика зверства у сокобањском крају. У овој борби је и сокобањска чаршија страдала. Сокобања је 18. октобра 1918. године ослобођена од Бугара. У парковском простору, на почетку чаршије, 19. јула 1925. године, свечано је откривен споменик палим ратницима сокобањског краја у балканским и првом светском рату. ***Споменик палим борцима у ратовима од 1912. до 1918. године***, налази се у оквиру централног градског шеталишта, недалеко од купатила у парку. Споменик је подигнут у знак сећања и захвалности палим борцима у ратовима од 1912. до 1918. године. У Другом светском рату Бугари су оштетили споменик и уклонили орла на њему. Орао је враћен на видовдан 28. јуна 1990. године.

После Првог светског рата Сокобања и њена чаршија обновљена је од бугарског уништавања и пожара. Према подацима из 1927. године, Сокобања је имала 2198 становника и 410

домова. Тада се гради болница, затим дечије опоравилиште на Озрену. До 1930. године, чаршија се ширила, и док је, према наведеним подацима 1914. године, имала 26 дућана и кафана, дотле су се 1930. године у градском листу “Сокобањске новости” посебно рекламирале веће чаршијске трговине: “продавница мануфактурне и стакларске робе Владе Пејовића и брата”, “трговина мануфактурне робе Жике М. Ђурића”, “трговина колонијалне и бакалске робе браће Николића”, “продавница мануфактурне и колонијалне робе Ђорђа Пејовића”, “продавница трговца Вељковић Петра”, “Воскарско-лицидерска радња Николе Ј Игњатовића” и “Бакалска и шпекулативна радња Радомира С. Јевтића”, а током 1932. године “Зубни атеље Стевана Пушкаша”, “књижара Петра А. Вељковића” и “Прва сокобањска банка”.

У Сокобању је 1933. године уведена електрична енергија, а 1935. године је отворен нови хотел - хотел “Парк”. Према сачуваним подацима, била је добро посећена, тако да је те године имала 1500 гостију са 22205 ноћења, а непосредно пред Други светски рат, 1940. године, у бањи је боравило око 2500 гостију са 35000 ноћења.

И чаршија је у годинама пред Други светски рат веома напредовала. Године 1939. године, пописано је: 6 бравара, 4 столара, 4 лончара, 1 бунарџија, 2 машиниста, 10 терзија, 3 бојације, 2 ужара, 5 ћурчије и 5 ковача. Укупно 42 занатлијска дућана. А уширем градском језгру и у чаршији пописано је 1939. године још 70 трговачких радњи и 20 кафана.

Лечилиште на Бањици отворено је 1936. године, 1939. године изграђена је болница на Озрену, а између два рата израђен је велики број вила: Вила Бота, Нада, Данче, Србија, Цаца. Зора, Милица, Мишић, Мон Репос, и др. Између два рата Сокобања је имала и хотел „Европу“ (данашњи конак „Парк“) трговца Веље Миленковића са 35 постеља и „Одмаралиште ратних војних инвалида“ са 60 постеља.

Према последњем попису уочи другог светског рата, 1940. године у Сокобањи је постојало 85 занатлијских радњи, а почетком 1941. године пописано је још 6 обућарских дућана, два фризерска салона и једна приватна банка.

Даљи развој чаршије прекинут је Другим светским ратом, после кога настаје нова етапа у њеном развоју. Највећи напредак у изградњи материјалне базе Сокобање остварен је интервалу од 1975 - 1980. године када је изграђено шест хотела, чиме ова бања добија основне црте смештајних капацитета које је задржала до данашњих дана.

В - НЕПОКРЕТНА КУЛТУРНА ДОБРА

В.1. - ПРЕГЛЕД НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

В.2. - ОПШТЕ СТАЊЕ НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

В.3. - ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ У СОКОБАЊИ

В.4. - СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ У СОКОБАЊИ

В.1. ПРЕГЛЕД НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

На територији општине Сокобања налази се укупно 25 непокретних културних добара. У границама насељеног места Сокобања налази се двадесет једно непокретно културно добро, од којих су четири просторне културно-историјске целине, а осталих 17 споменици културе:

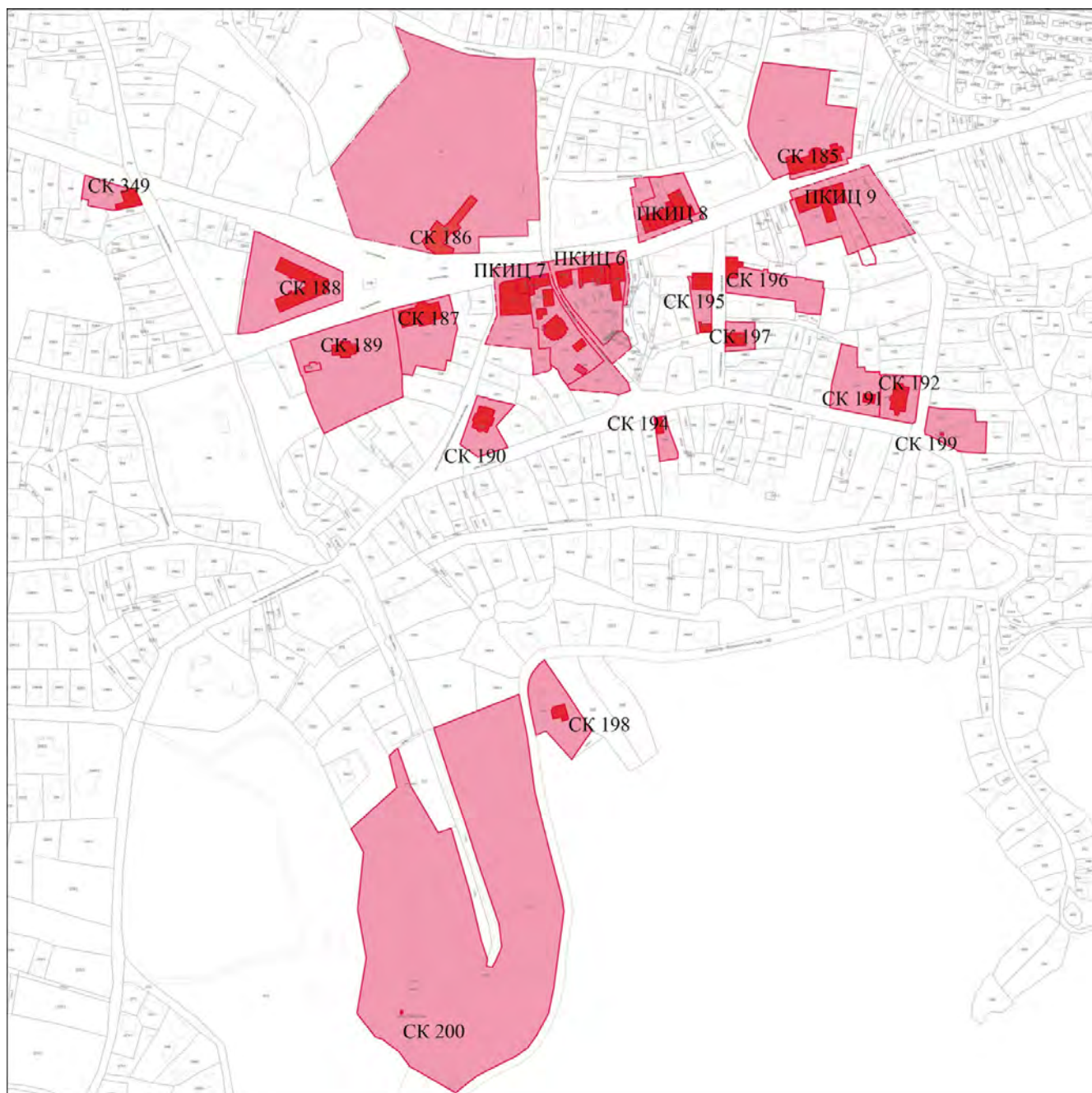
1. ПКИЦ 6 - Део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве од бр. 12 – 24
2. ПКИЦ 7 – Део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве са низом индивидуалних зграда на простору од угла Улица војводе Мишића до завршетка западне стране Улице Карађорђево
3. ПКИЦ 8 – Део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве од бр. 7 – 15
4. ПКИЦ 9 – Део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве од бр. 44 – 48
5. СК 185 – Зграда Скупштине општине, Улици Светог Саве, бр. 23
6. СК 186 – Хамам, старо бањско купатило, јужни део централног бањског парка
7. СК 187 – Конак Кнеза Милоша Обреновића, Трг ослобођења, бр. 14
8. СК 188 – Зграда старе основне школе, Трг ослобођења, бр. 12
9. СК 189 – Црква Светог Преображења, Сокобања, Улица Доситејева бр. 1
10. СК 190 – Вила Далмација, Дом Миланово, Улица војводе Мишића бр. 11
11. СК 191 – Кућа Љубе Дидића, организатора и учесника Тимочке буне, Ул. Драговићева, бр. 25
12. СК 192 - Административна зграда у Ул. Драговићева, бр. 27
13. СК 193 - Кућа Народног хероја Алексе Маркишића, Ул. Његошева, бр. 20 и 24
14. СК 194 - Кућа у којој је умро књижевник Стеван Сремац, Ул. Драговићева, бр. 20
15. СК 195 - Грађанска кућа породице Петковић, Улица краља Петра (Ивана Вушовића), бр. 2 – 4
16. СК 196 - Грађанска кућа породице Хаџи – Павловић, Улица краља Петра бр. 1
17. СК 197 - Грађанска кућа у Улици краља Петра бр. 9
18. СК 198 - Вила доктора Зељића на путу Озренских партизана, бр. 29
19. СК 199 - Ужи амбијент са чесмом Љубе Дидића, на раскршћу Ул. Драговићеве, хајдук Вељкове и врелске
20. СК 200 - Хајдук Вељкова чесма, на узвишици у саставу Врела, у близини зграде Ловачког дома
21. СК 349 - Кућа у Ул. Алексе Маркишића (Зграда библиотеке)

У близини се налазе:

22. СК 7 – Средњовековно утврђење Сокоград, Лептерија - Сокоград
23. СК 201 - Чесма Кнеза Милоша на Требичком путу (Требичка чесма)

На остатку територије општине Сокобања заштићена су још два непокретна културна добра:

24. СК 89 – Средњовековно утврђење Врмца, село Врмца
25. СК 94 – Црква Успења Богородице, Бања Јошаница

Непокретна културна добра - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

*** Напомена:**

На ситуационом плану приказана су непокретна културна добра која се налазе у самом бањском језгру. Источно, уз реку Моравицу налази се непокретно културно добро - споменик културе Сокоград, категорисан као непокретно културно добро од великог значаја за РС. Западно од градског језгра, у улици Његошевој налази се кућа народног хероја Алексе Маркишића. На подручју општине Сокобања, налазе се и чесма Кнеза Милоша на Требичком путу (Требичка чесма), Црква Успења Богородице у Бањи Јошаници, и Средњевековно утврђење Врмца у селу Врмца.

В.2. ОПШТЕ СТАЊЕ НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

На територији општине Сокобања налази се 25 непокретних културних добара. Након спроведених истраживачких радова може се закључити да је стање непокретних културних добара на територији општине Сокобања крајње забрињавајуће:

- Најзначајније и свакако најатрактивније средњовековно утврђење у ширем окружењу је Сокоград, који се налази у рушевинама. Последње конзерваторско - рестаураторске активности на локалитету реализоване су 1986. године, а према тренутном стању закључује се да текуће одржавање након тога није спровођено. Утврђење је прекривено вегетацијом, која разара оригиналне структуре. Уништавање оригиналних структура тесно је повезано и са великим бројем посетилаца и неконтролисаним туристичким посетама. Овакво стање споменика културе представља велики ризик за безбедност посетилаца, али и очување самих структура непокретног културног добра.
- Стање дефинисаних и заштићених просторно културно историјских целина у пешачкој зони Сокобање је незадовољавајуће. Делови целина не могу се сагледати услед предимензионисаних рекламних елемената, спроведених неадекватних интервенција (лоше изведени грађевински радови, доградње, реконструкције које нису прилагођене амбијенту, промене оригиналних излога и портала неадекватним новим, и др.), неодговарајућег и пренатрпаног урбаног мобилијара, неадекватно одређених локација за постављање башти, тенди, сунцобрана и сл.
- Кнез Милошев конак, иако у употреби и у релативно добром конструктивном и грађевинском стању, оптерећен је рекламама, тендама, сунцобранима, урбаним мобилијаром и сличним елементима, који у великој мери блокирају визуре ка њему. Такође, намена коју тренутно има - угоститељство и трговина, нису у потпуности одговарајући и у складу са значајем ове грађевине.
- “Заборављена” и несагледана и неискоришћена културна добра, посебно са стране туризма, су: Хајдук Вељкова чесма, чесма кнеза Милоша на Требичком путу, Кућа у којој је умро Стеван Сремац. Док Вила Далмација или Дом Миланово, вила на путу Озренских партизана, као и кућа Љубе Дидића нису у употреби, што убрзава њихово пропадање.

Непокретна културна добра за која се може рећи да су у релативно добром стању су Зграда општине, Зграда Народне библиотеке “Стеван Сремац”, грађанске виле у ул. краља Петра, чесма Љубе Дидића и ужи амбијент, Старо бањско купатило - хамам и црква Светог Преображења Господњег, док су на старој школи у центру бање отпочели припремни радови за санацију и обнову. Ипак, у порти цркве доминантна је визура ка започетом предимензионисаном парохијском дому. Примећује се да се Чесма Љубе Дидића, иако добро очувана, са амбијентом који је у складу са њеним споменичким вредностима, не одржава редовно, чиме се умањује вредност читаве целине.

В.3. ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ У СОКОБАЊИ

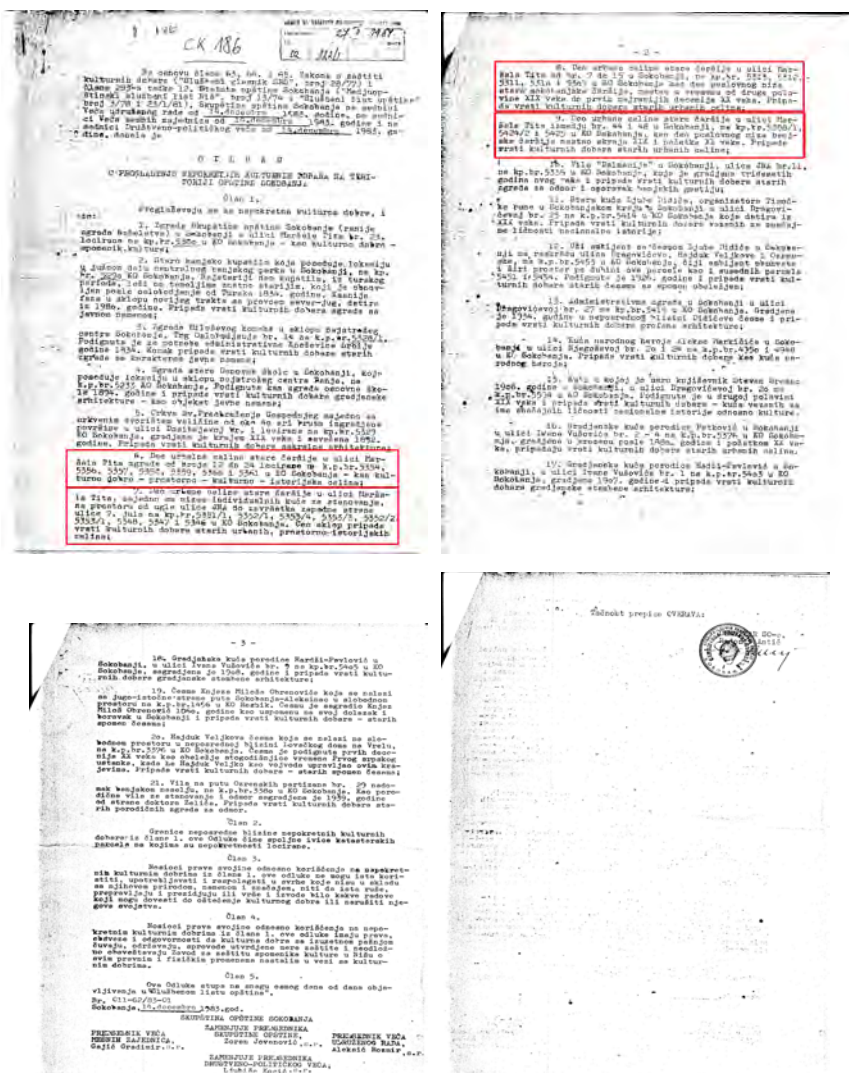
- В.3.1. УРБАНЕ ЦЕЛИНЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ У СОКОБАЊИ
- В.3.2. КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОНИ УРБАНИХ ЦЕЛИНА
- В.3.3. РЕВАЛОРИЗАЦИЈА ЗАШТИЂЕНИХ УРБАНИХ ЦЕЛИНА
- В.3.4. УСЛОВИ ЗАШТИТЕ УРБАНИХ ЦЕЛИНА

V.3.1. УРБАНЕ ЦЕЛИНЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ У СОКОБАЊИ

Студијска документација заштите и рехабилитације

Чаршија у Сокобањи се, према историјским изворима, уобличавала у турском периоду у XVIII веку и током првих деценија XIX века. Смештена у средишту Сокобање, представљала је пословни део насеља, са трговачким и занатлијским дућанима и кафанским просторима.

Делови урбаних целина старе сокобањске чаршије су на основу члана 63, 64 и 65 Закона о заштити културних добара (“Службени гласник СРС”, број 28/77) и члана 283. 12 Статута општине Сокобања (“Међуоштински службени лист Ниш”, број 13/74 и “Службени лист општина” број 3/78 и 23/1/81), Скупштина општине Сокобања, на седници Већа удруженог рада од 14. децембра 1983. године, на седници Већа месних заједница од 14. децембра 1983. године и на седници Друштвено политичког већа од 14. децембра 1983. године донела је **Одлуку о проглашењу непокретних културних добара на територији општине Сокобања бр. 011-62/83-01 СО Сокобања од 14.12.1983. године**, а на основу претходно сачињених одговарајућих предлога од стране Завода за заштиту споменика културе Ниш.

На основу Одлуке носиоци права својине, односно коришћења на непокретним културним добрима из члана 1 ове одлуке не могу иста користити, употребљавати и располагати у сврхе које нису у складу са њиховом природом, наменом и значајем, нити да иста руше, преправљају и презиђују, или врше и изводе било какве радове који могу довести до оштећења културног добра или нарушити његова својства. А имају права, обавезе и одговорности да културна добра са изузетном пажњом чувају, одржавају, **спровode утврђене мере заштите** и неодложно обавештавају Завод за заштиту споменика културе Ниш о свим правним и физичким променама насталим у вези са културним добрима.

Како би се прецизније дефинисале мере заштите и корисницима понудиле смернице за заштиту заштићених просторних културно-историјских целина старе чаршије Сокобање, Завод за заштиту споменика културе Ниш израдио је **Студијску документацију заштите и рехабилитације заштићених делова урбаних целина старе чаршије у Улици маршала Тита (данас Светог Саве) у Сокобањи, бр. 429/3 од 28.12.1990. године**. Одговорни пројектант за израду архитектонско-грађевинског дела студијске документације био је дипл. инг. арх. Милорад Војиновић, конзерватор - саветник, контролу документације спровела је дипл.инг.арх. Даница Јанић, виши конзерватор -саветник, док су сарадници на изради студије били Борислав Андрејевић, дипл. историчар, Драган Марковић, дипл. етнолог, Јован Шурдиловић, документатор, Радославка Стојановић, арх.техничар, Аница Вучковић, дактилограф и Миле Адамовић, копирант.

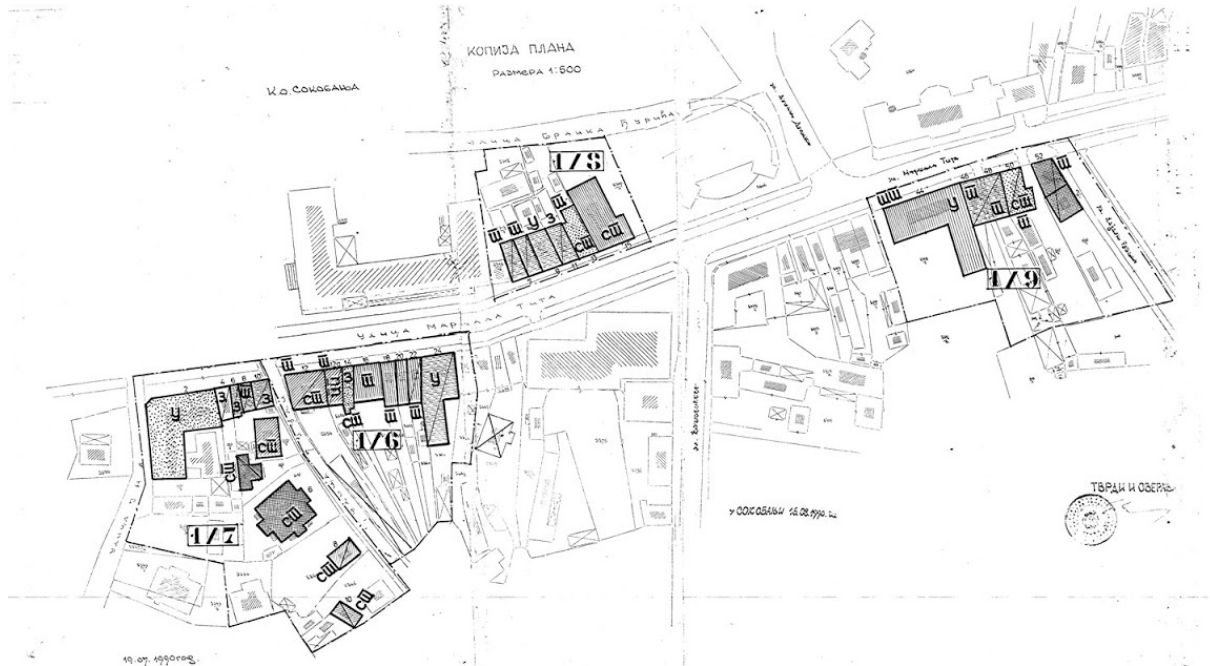
Студијом су утврђене мере заштите за делове урбаних целина старе чаршије у Сокобањи, односно за сва непокретна културна добра проглашена наведеном Одлуком. Прописаним условима и мерама техничке заштите дате су смернице за обликовање и чување њихових споменичких својстава.

Рад на изради студије представља у исто време и стручну помоћ организацијама које се баве израдом просторних планова и урбанистичких пројеката. У оквиру студије, разрађене су и третиране мере очувања, заштите и унапређења културно-историјског наслеђа ове врсте, и условима очувања наслеђених амбијенталних вредности. Уз то, у оквиру ове студије, дате су и основне смернице за обликовање простора значајних приликом израде Плана генералне и детаљне регулације и урбанистичких пројеката за централно подручје Сокобање.

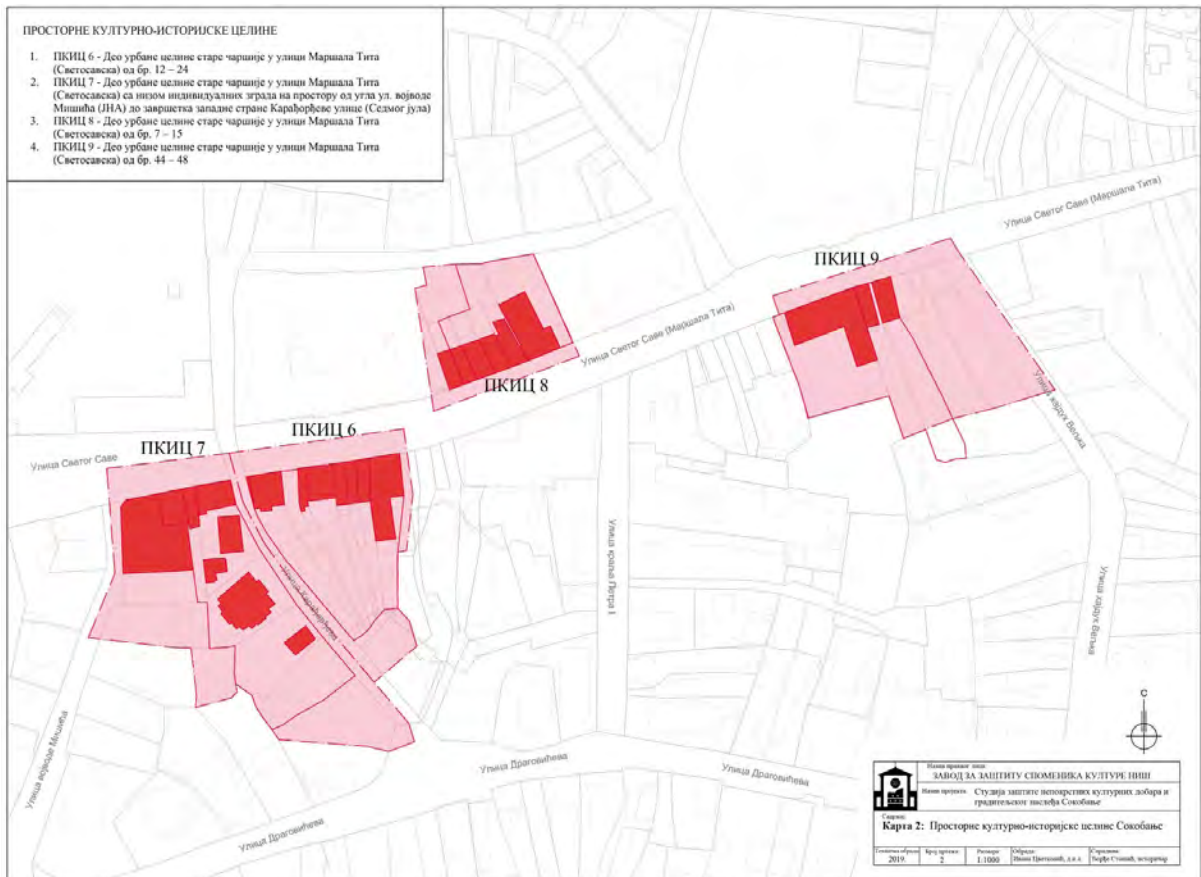
Студијска документација практично треба да укаже на све градитељско-урбане и просторне вредности заштићених делова урбаних целина старе сокобањске чаршије посматране кроз историјски контекст, са циљем да се оне успешно повежу са савременим животним потребама становника и посетилаца Сокобање.

У оквиру студије, прописане су опште мере заштите које треба примењивати у складу са законском регулативом, а за све грађевине у оквиру заштићених делова урбаних целина сокобањске чаршије (уколико је објекат успео да сачува своју аутентичност када су у питању фасадни венци, излози, портали и др, без обзира да ли припада главној или деловима бочних улица) предложена су идејна решења за унапређење спољног изгледа.

Преглед просторних културно-историјских целина сокобањске чаршије стављених под заштиту 1983. године

Просторне културно-историјске целине Сокобање, ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 1983. године

Просторне културно-историјске целине, ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

Приликом истраживачких радова и изради Студијске документације заштите и рехабилитације заштићених делова урбаних целина стере чаршије у Улици маршала Тита (данас Светог Саве) у Сокобањи, бр. 429/3 од 28.12.1990. године, забележена је намена сваког објекта понаособ:

На почетку улице Светог Саве бр. 2 (раније Улица Маршала Тита бр. 2) заштићен је угаони спратни објекат, хотел “Парк” и у саставу исте зграде два мања локала, мушки и женски фризер. Затим низ приземних дућана: бр. 4 - посластичара “Пчела”, бр. 6 - фотографска радња, бр. 8 - конфекцијска продавница “Први мај” Пирот и бр. 10 - часовничарска радња.

Заштићене су и четири стамбене куће у Карађорђевој улици (раније Улица 7. јула), које се угаоно надовезују на чаршијску улицу Светог Саве. Прва кућа у улици Карађорђевој бр. 2 била је приземна, у власништву породице Синђелић, настала у XIX веку. Наредна, бр. 4, такође приземна, са лепим централним кубетом, настала на почетку XX века, у власништву породице Митровић. Под бројем 6 - води градска вила са високо подигнутим приземљем, са средишним истуреним делом, настала непосредно пред Први светски рат. И последња у овој улици, бр. 8, мања приземна бондручна кућа, са улазним тремом са обликованим стубом, настала средином XIX века.

У наставку Улице Светог Саве (Улица Маршала Тита), бр. 12, заштићена је спратна угаона зграда са пространим двориштем у улици Карађорђевој, у којој су се тада налазила два дућана - “Воћар” и конфекција “Бранко Динић” Књажевац. Даље, бр. 12а, приземни објекат са два локала: продавница воћа “Банана” и адвокатура Небојше Павловића. Број 14 - узани спратни објекат са фото студијом у приземљу. Даље, приземни објекат, бр. 16, са два локала, тада “Деликатес” и “Требич”, а у броју 18 дућан трикотаже “Младост”. И наредна два објекта су приземна, бр. 20 је био празан у тренутку израде студијске документације, а бр. 22 била је продавница трикотажне робе “Напредак” из Ђаковице. Последњи заштићени објекат у овом низу је приземна кафана “Зеленгора” са баштом.

На левој страни улице Светог Саве (Маршала Тита) стављени су под заштиту објекти: бр. 7 - два приземна дућана, књижара “Просвета” и продавница “Леда”, бр. 9 - такође приземни објекат - пицерија, бр. 11 - посластичарница “Код три брата”, бр. 13 - спратни објекат са продавницом обуће у приземљу, као и бр. 15 - приземна угаона стамбена кућа која је изграђена за потребе поште.

Последњи део заштићене сокобањске чаршије у улици Маршала Тита, преко пута зграде општине, започиње са бројем 44, у коме су била смештена два мања локала: сувенири “Дрина” и продавница књижарског материјала и, у истој згради, налазила се позната кафана “Хајдук Вељко” која потиче са краја XIX века. До кафане, у броју 46, је приземна зграда, такође с краја XIX века, са великом полукружном капијом и пролазом у средњем делу и тада два конфекцијска дућана: “Сврљиг” и “Катунац”. У броју 50 била је пољопривредна аптека, а у последњем, такође, приземном објекту бр. 52 продавница аутоделова “Узор”.

Укупно је стављено под заштиту 27 дућанских објеката, 5 стамбених кућа и три кафане.

В.3.2. КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОНИ УРБАНИХ ЦЕЛИНА

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ДЕО УРБАНЕ ЦЕЛИНЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ (од 12 до 24) ПКИЦ 6

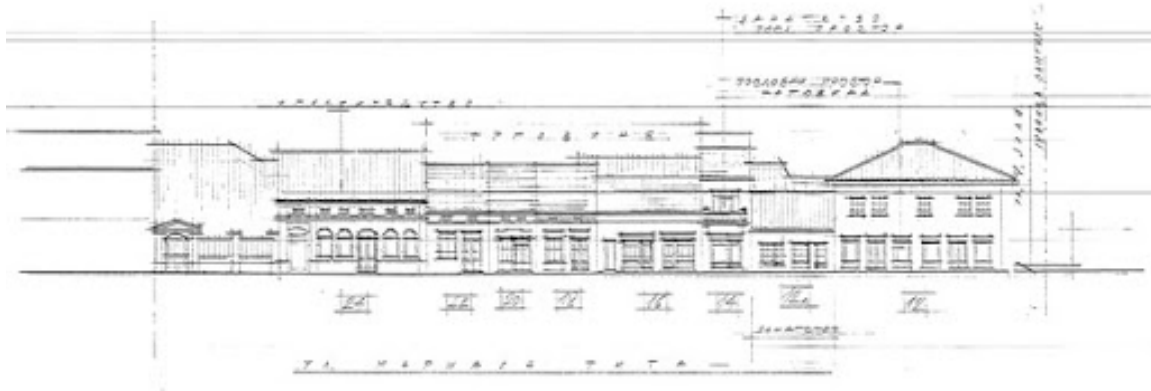
Назив непокретног културног добра:

**Део урбане целине старе чаршије у улици
Маршала Тита (данас Ул. Светог Саве) од
бр. 12 – 24**

просторна културно-историјска целина: ПКИЦ 06
централни регистар: ПКИЦ 68

Документ о проглашењу:

На основу одлуке бр. 011-62/83-01 СО Сокобања
од 14.12.1983. године

Изглед целине, М. Војиновић, 1983

фотограмetriја и обрада, А. Никшић, И.Цветковић, 2019

Земљишно-књижни подаци:

Границе заштите урбане целине старе чаршије у Улици маршала Тита (Улици Светог Саве) од броја 12 до броја 24, према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро, обухватају катастарске парцеле број 5354, 5356, 5357, 5358, 5359, 5360 и 5361 КО Сокобања.

Тренутна намена:

Угоститељски и трговачки локали

Основни подаци:

Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 6 представља значајан део старе сокобањске чаршије и обухвата блок зграда од броја 12 до броја 24. На броју 12 налази се спратна угаона зграда са пространим двориштем у улици Карађорђевој, настала у XIX веку, изузетан пример народног градитељства. Надовезује се приземни локал, затим узана спратна зграда и низ приземних грађевина са локалима, док се целина завршава такође приземном зградом кафане “Зеленгора” са баштом.

Сокобањска чаршија од броја 20 ка броју 12, између два рата и 1983. године

Сокобањска чаршија од броја 22 ка броју 12, 2019. године

ПКИЦ бр. 6 - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ДЕО УРБАНЕ ЦЕЛИНЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ (од 2 до 10) ПКИЦ 7

Назив непокретног културног добра:

Део урбане целине старе чаршије у улици
Маршала Тита (данас Ул. Светог Саве) од
бр. 2 – 10

просторна културно-историјска целина: ПКИЦ 07
централни регистар: ПКИЦ 69

Документ о проглашењу:

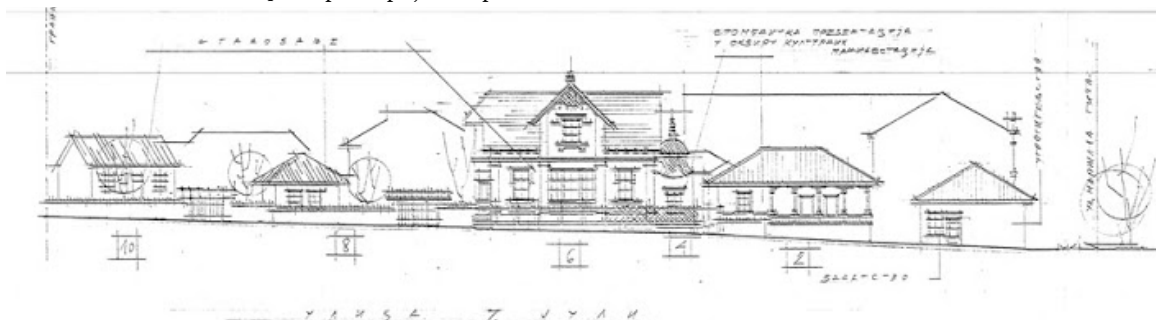
На основу одлуке бр. 011-62/83-01 СО Сокобања
од 14.12.1983. године

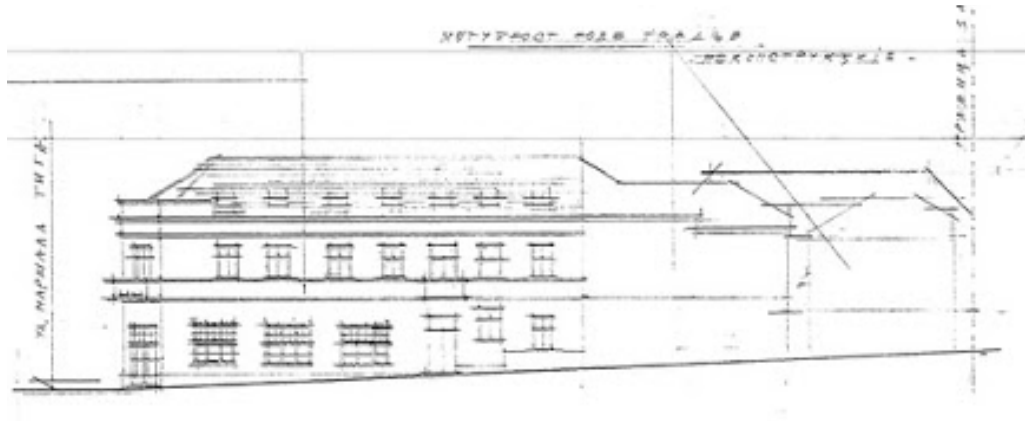
Изглед целине у Улици Светог Саве 2-10, М. Војиновић, 1983

фотограметрија и обрада, А. Никшић, И. Цветковић, 2019.

Изглед целине у Улици Карађорђевој, М. Војиновић, 1983

Изглед целине у Улици Војводе Мишића, М. Војиновић, 1983

Земљишно-књижни подаци:

Границе заштите урбане целине старе чаршије у Улици маршала Тита (Улици Светог Саве) од броја 2 до броја 12, према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро, обухвата све катастарске парцеле које се налазе у обухвату између улица војводе Мишића и Карађорђевој, и то к.п. бр. 5351/1, 5352/1, 5353/4, 5353/3, 5352/2, 5353/1, 5348, 5347 и 5346 КО Сокобања.

Тренутна намена:

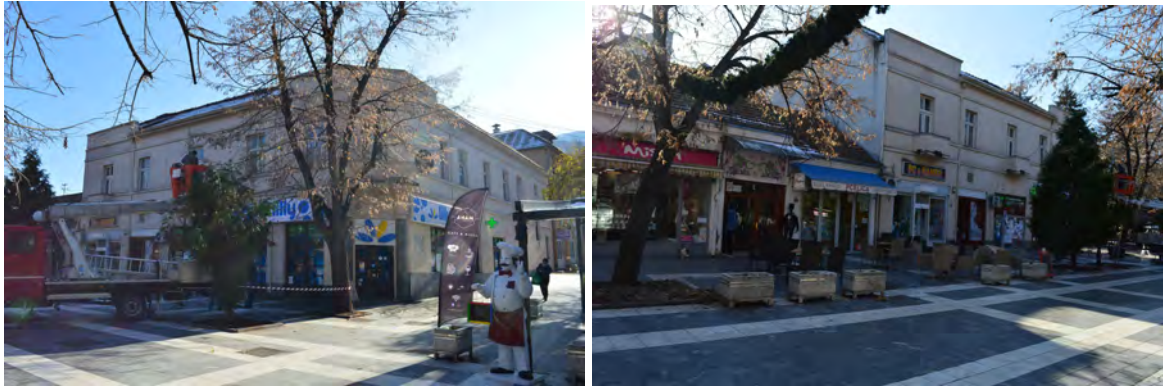
Угоститељски и трговачки локали и стамбене куће

Основни подаци:

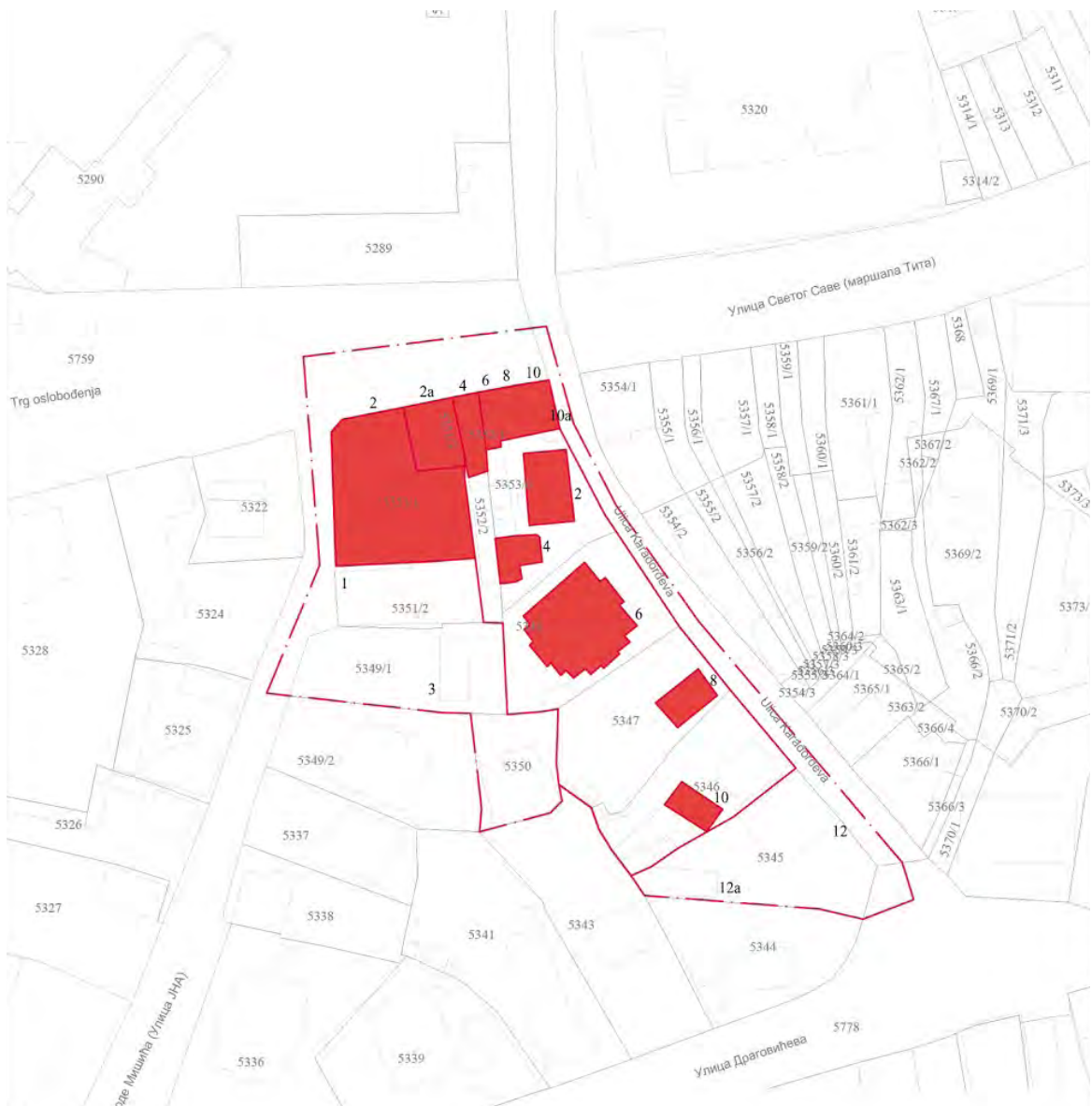
Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 7 представља још један значајан део старе сокобањске чаршије и једну од четири заштићених урбаних целина. Обухвата блок зграда од броја 2 до броја 10, односно низ зграда у улици Светог Саве од раскрснице са Улицом војводе Мишића до Карађорђевој. Зона заштите почиње угаоним спратним објектом, некадашњим хотелом “Парк” и наставља низом приземних дућана, до Карађорђевој улице. Такође, заштићене су и четири стамбене куће у Карађорђевој улици, која се угаоно надовезују на чаршијску улицу Светог Саве. Од четири вредне стамбене куће, заштићене 1983. године, данас је на терену остала сачувана једино стамбена вила на броју 6, са средишним истуреним делом, док су остале порушене и/или потпуно преправљене.

Сокобањска чаршија, Улица Светог Саве број 2, и од броја 10 ка броју 2, ЗЗСК Ниш 1983. године

Сокобањска чаршија, Улица Светог Саве број 2, и до броја 10 ка броју 2, ЗЗСК Ниш 2019. године

ПКИЏ бр. 7 - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ДЕО УРБАНЕ ЦЕЛИНЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ (од 7 до 15) ПКИЦ 8

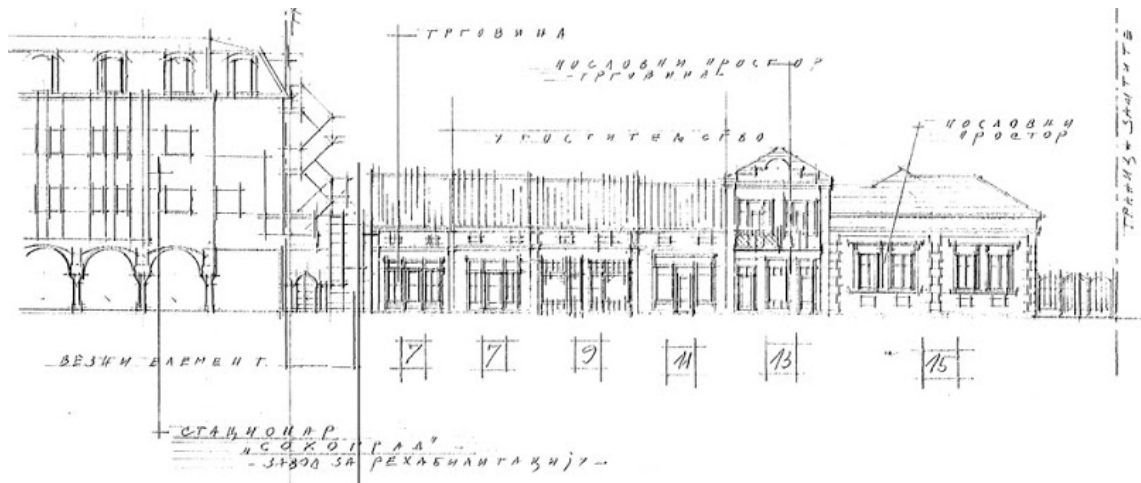
Назив непокретног културног добра:

Део урбане целине старе чаршије у улици
Маршала Тита (данас Ул. Светог Саве) од
бр. 7 – 15

просторна културно-историјска целина: ПКИЦ 8
централни регистар: ПКИЦ 70

Документ о проглашењу:

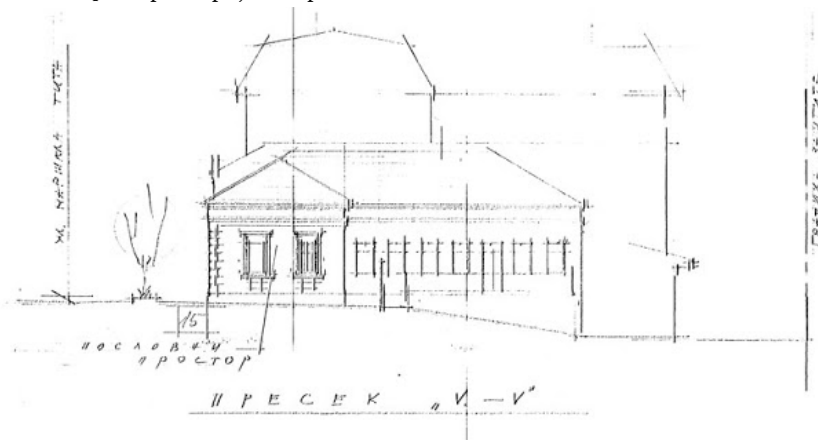
На основу одлуке бр. 011-62/83-01 СО Сокобања
од 14.12.1983. године

Изглед целине у Улици Светог Саве од бр. 7 до 15, М. Војиновић, 1983

фотограметрија и обрада, А. Никшић, И. Цветковић, 2019

Изглед зграде старе поште у Улици Светог Саве од бр. 15, М. Војиновић, 1983

Земљишно-књижни подаци:

Границе заштите урбане целине старе чаршије у Улици маршала Тита (Улици Светог Саве) од броја 7 до броја 15, према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро, обухвата катастарске парцеле број 5313, 5312, 5311, 5310 и 5309 КО Сокобања.

Тренутна намена:

Угоститељски и трговачки локали

Основни подаци:

Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 8 је део пословног низа старе сокобањске чаршије, настао у времену друге половине XIX века, до првих деценија XX века. Низ се састоји од четири приземне грађевина са локалима са декорисаним фасадним равнима, спратном зградом са балконима и приземном угаоном стамбеном кућом, са двориштем у дубини парцеле.

Сокобањска чаршија у Улици Светог Саве од броја 15 ка броју 7, (<https://www.sokobanja.com/starefotografije>), ЗЗСК Ниш 2019. године

ПКИЦ бр. 8 - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ДЕО УРБАНЕ ЦЕЛИНЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ (од 44 до 48) ПКИЦ 9

Назив непокретног културног добра:

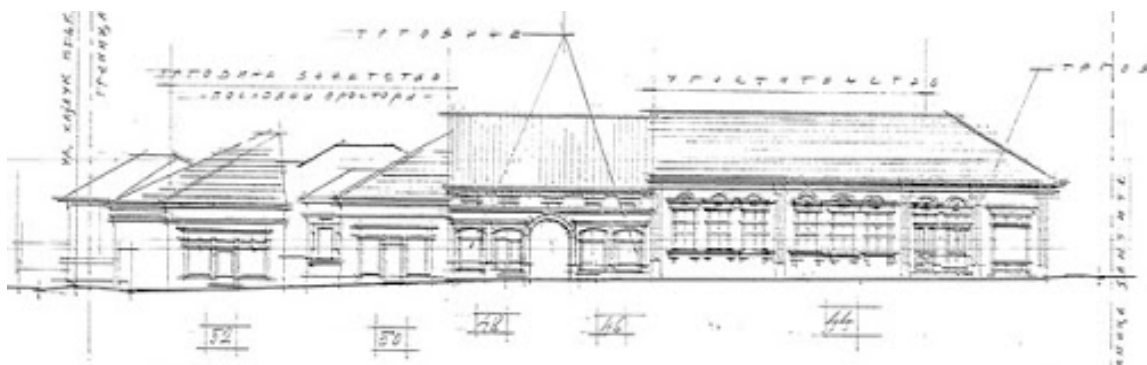
**Део урбане целине старе чаршије у улици
Маршала Тита (данас Ул. Светог Саве) од
бр. 44 – 54**

просторна културно-историјска целина: ПКИЦ 09

централни регистар: ПКИЦ 71

Документ о проглашењу:

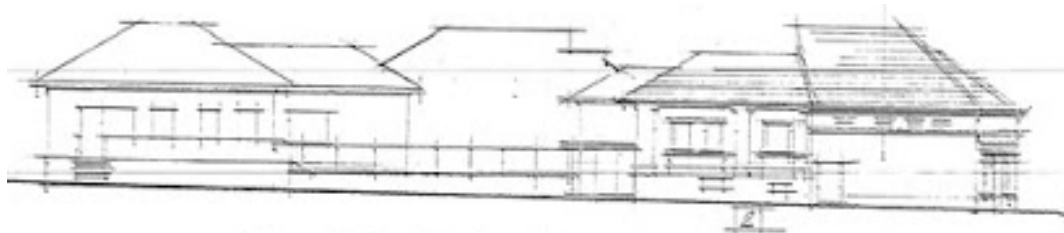
На основу одлуке бр. 011-62/83-01 СО Сокобања
од 14.12.1983. године

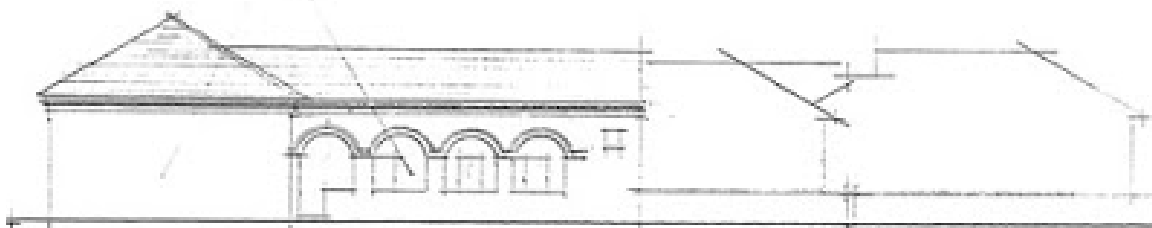
Изглед целине у Улици Светог Саве од бр. 44 до 54, М. Војиновић, 1983

фотограметрија и обрада, А. Никшић, И. Цветковић, 2019.

Изглед целине из Улице хајдук Вељка, М. Војиновић, 1983

Пресек кроз целину у Улици Светог Саве од бр. 44 до 54, М. Војиновић, 1983

Земљишно-књижни подаци:

Границе заштите урбане целине старе чаршије у Улици маршала Тита (Улици Светог Саве) од броја 44 до броја 48, обухватају грађевине које се налазе на потезу преко пута општинске зграде, а према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро, обухватају следеће катастарске парцеле број 5398/1, 5424/2 и 5425 КО Сокобања.

Тренутна намена:

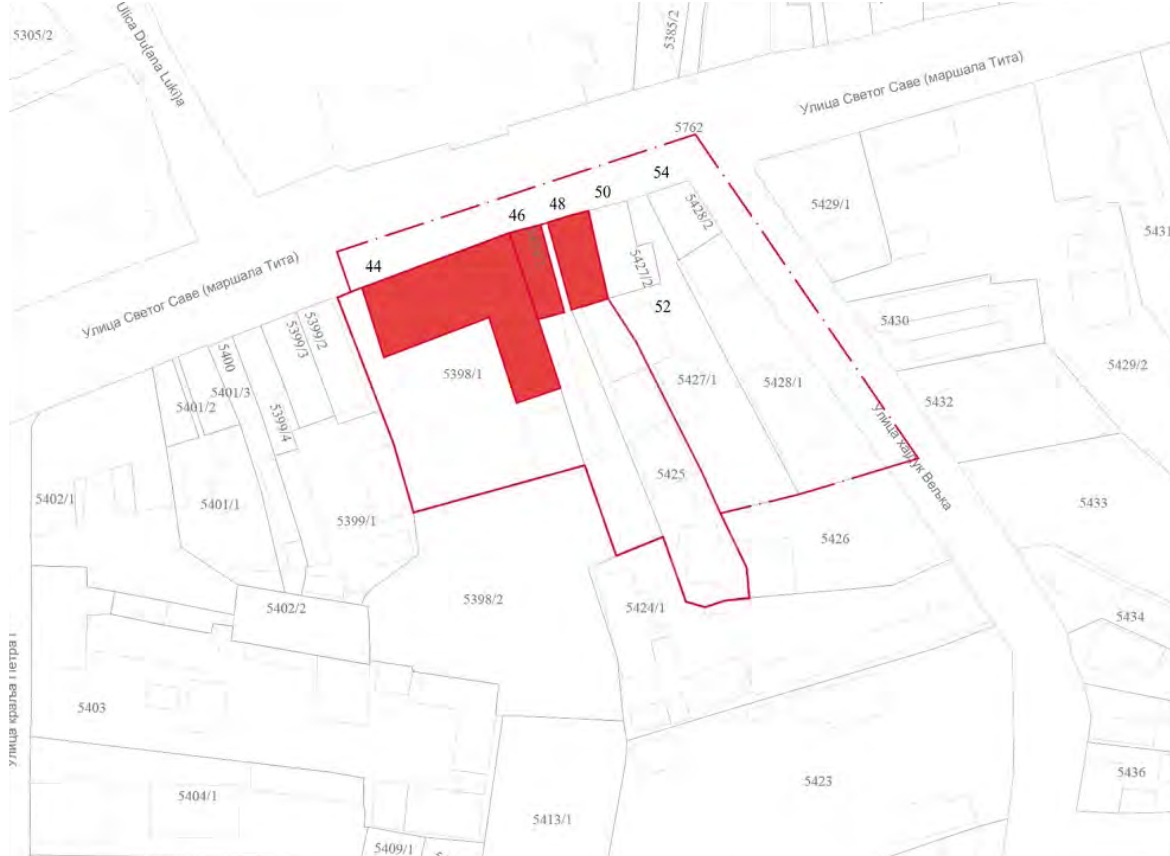
Угоститељски и трговачки локали

Основни подаци:

Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 9 представља значајан део старе сокобањске чаршије, једну од четири заштићених целина. Обухвата грађевине од броја 44 до броја 48, у Улици Светог Саве, преко пута општинске зграде, и представља део пословног низа старе сокобањске чаршије настао с краја XIX и почетка XX века.

Сокобањска чаршија, Улица Светог Саве бр. 44, ЗЗСК Ниш 1983. и 2019. године

ПКИЦ бр. 9 - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

В.3.3. РЕВАЛОРИЗАЦИЈА ЗАШТИЋЕНИХ УРБАНИХ ЦЕЛИНА

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА СТАЊА ЦЕЛИНА (стање 1983. и 2019. године)

Са гледишта архитектонско-просторних обележја, делови старе сокобањске чаршије, поред тога што представљају сачуван материјални документ њеног постојања и развоја као целине кроз историју овог места, посматрани за себе у оквиру назначених групација још указују на системе једног спонтаног начина градње у низу, мада са одређеним специфичностима. Зграде груписане у оквиру појединих делова старе сокобањске чаршије, са локалима углавном намењеним потребама трговине, занатства и угоститељства сачували су и задржали у великој мери до данас своју функцију. Временом, зависно од намене локала за потребе њихових корисника, настајале су промене које су се одражавале на њихов изглед, иако су поједини кључни објекти успели у довољној мери да сачувају своја основна аутентична обележја. Такође, сачуване су извесне вредности и код оних објеката чији је првобитни изглед нарушен, тако да се и код њих, на основу сачуване старе документације, односно аналогичне, може повратити некадашњи изглед.

Студијска документација урбаних целина старе сокобањске чаршије, сачињена у Заводу за заштиту споменика културе Ниш 1983. године, данас представља значајну базу података изгледа и стања грађевина у том периоду и веома драгоцен материјал, који може послужити за расветлавање недоумица истраживача, и давање смерница приликом обнова. Том приликом је сачињен детаљан извештај сваке појединачне грађевине у оквиру урбаних целина, што омогућава да се изврши компарација са тренутним стањем зграда и променама које су настале у међувремену. Такође, дате су и смернице за унапређење и реконструкцију урбаних целина, на основу којих се може утврдити да ли се и колико учинило да се ове смернице спроведу.

Одлучили смо се за табеларни приказ стања из 1983. године, и тренутног стања из 2019. године, за потребе што прецизније анализе стања грађевина како би извршили компарацију делова заштићених урбаних целина, односно просторних културно-историјских целина и појединачних грађевина у оквиру њих. У циљу боље илустрације дати су фотографски, графички и фотограметријски прилози.

ПКИЦ 6 - део урбане чаршије у Улици Светог Саве од бр. 12 до 24.

Према архитектонским, урбаним и историјским карактеристикама, али и Одлуци о заштити **Просторна културно-историјска целина ПКИЦ број 6** обухвата грађевине у Улици Светог Саве од броја 12 до броја 24.

Границе заштите ове целине обухватају следеће катастарске парцеле: 5354, 5356, 5357, 5358, 5359, 5360 и 5361 КО Сокобања.

фотограмetriја и обрада, А. Никшић, И.Цветковић, 2019

ПКИЦ бр. 6 - од броја 12 ка броју 16, ЗЗСК Ниш, изглед између два рата и 1983. године

ПКИЦ бр. 6 - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

Број 12

Кућа оријентисана према главној чаршијској улици, налази се на угаоној парцели са Карађорђевоом улицом. Кућа је спратна, са локалим у приземљу и просторијама за становање на спрату. У њеном саставу је и пространо двориште које се развија по дубини плаца. Из дворишта се непосредно спољним степеницама долази до спратног дела у коме су смештене просторије за становање. Кров је нагнут на четири воде и покривен ћерамидом. У целини посматрано, зграда носи елементарне карактеристике народног градитељства. На основу података приликом првих истраживачких радова и затечене структуре, може се закључити да зграда у целини датира из времена до средине XIX века.

1983. година

У спољашњем изгледу зграда је у потпуности сачувала своју аутентичност са групацијом прозорских отвора на спрату, као и са улазним порталима, односно, излозима у приземљу са изгледом старих дућана. Има мањих оштећења, која нису сложенијег карактера, насталих углавном услед неадекватног одржавања. Зграда се користи за потребе трговине у приземљу и становања на спрату.

Изглед зграде бр. 12, 1983. године

2019. година

Спољни изглед куће остао је сачуван, у знатној мери у оригиналном склопу, са скоро у потпуности аутентичним елементима. Прозори на спрату су оригинални, док су портали у приземљу измењени новим-дрвеним.

Зграда се користи као угоститељски објекат у приземљу. Просторије на спрату делују као да нису у функцији. Постоје мања оштећења на фасадним равнима која се могу санирати текућим одржавањем. Постављени рекламни елементи су релативно примерени амбијенту.

Изглед зграде бр. 12, ЗЗСК Ниш 2019. године

Мере заштите:

Редефинисати локацију и величину летње баште, како би се омогућило боље сагледавање фасаде куће у летњим месецима. Активирати употребу спрата. Уредити дворишни простор. Постављање рекламних и других елемената ускладити са амбијентом. Планирати мање поправке фасадних равни и замену постојећих дрвених портала у приземљу новим, по узору на оригиналне.

број 12а

Налази(о) се у продужетку уличног низа, као следећа по реду приземна грађевина.

1983. година

Представља чаршијски пословни објекат са два локала, а датира из времена до средине XIX века. Локали су у виду ћепенака са висином венца не већом од 3,00m. Мада са измењеним порталима, објекат посматран у маси сачувао је елементарне одлике народног градитељства и заједно са претходним, представља најстарије присутне у овом делу чаршије. Структура зграде углавном је остала аутентична, садашњи излози и портали својом појавом не сведоче ни издалека у прилог аутентичности.

У стању је лаганог пропадања. Користи се за потребе пословног простора.

Изглед зграде бр. 12а, 1983. године

2019. година

Ова приземна грађевина више не постоји. На њеном месту тренутно се налази једноставна дрвена надстрешница затворена решеткама, која служи као магацински простор.

Изглед зграде бр. 12а, 2012. године

Изглед зграде бр. 12а, 2019. године

Мере заштите:

На основу старих фотографија, техничке документације, архивских докумената, наложити меру враћања непокретног културног добра у првобитно стање или меру адекватне реконструкције са уклапањем у амбијенталну целину.

За све радове потребно је прибавити услове и сагласност на пројектну документацију од Завода за заштиту споменика културе Ниш.

Број 14

Спратни објекат са узаним фронтом главне уличне фасаде, који не прелази ширину већу од 3,5m. У приземљу је смештен локал, а на спрату простор за становање са изласком на балкон, обухваћен целом ширином зграде у односу на главну уличну фасаду. Представља типичан објекат ове врсте грађених у склопу чаршија широм Србије у времену између два светска рата.

1983. година

Зграда је у великој мери сачувала споменичке и амбијенталне вредности, мада је током времена претрпела одређене измене.

Аутентични дрвени портал локала замењен је новим неадекватним и некавалитетним металним порталом. Приземље са локалом користи се као фотографска радња, а спрат за потребе становања.

Зграда број 14, 1983. године

2019. година

Иако је зграда сачувала карактеристичне и најбитније елементе архитектонске обраде, као и споменичке вредности од значаја за очување читаве целине, веома је нарушеног изгледа, првенствено због предимензионисаних рекламних елемената, спољних јединица клима уређаја и неадекватног портала у приземљу.

Зграда број 14, 2019. године

Мере заштите:

Уклонити све елементе оглашавања и приступити изради елабората за постављање нових, које ће бити у складу са вредностима целине. Уклонити спољну јединицу клима уређаја.

Извршити замену металног портала порталом од дрвета на основу елабората који ће бити израђен према условима Завода и у складу са амбијентом. Извршити рестаурацију фасадних равни и реконструкцију грађевине конзерваторско-рестаураторским поступцима, на основу постојећег стања и доступне документације, како би се објекту обезбедио одговарајући третман. За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

бр. 16

Пословни трговинско занатски приземни објекат у низу, скромне архитектуре. Настао је у периоду с краја XIX и почетка XX века.

1983. година

Сачувани су аутентични елементи зграде, на првом месту оригинални кровни венци и одговарајући дрвени излог. Статички је у добром стању, али током времена зграда је претрпела измене на штету аутентичног изгледа из времена настанка, па је мало елемената остало аутентично. Користи се за потребе трговине.

Зграда број 16, 1983. године

2019. година

Половина зграде је потпуно девастирана реконструкцијом и доградњом спрата, при чему ни један елемент оригиналне архитектуре није остао сачуван.

Друга половина зграде је такође девастирана накнадним интервенцијама и доградњом спрата, али су “бар” остале сачуване позиције и изглед подеоног и кровног венца. Портали су промењени неприхватљивим, пластичним или алуминијумским. Постављене тенде су неодговарајућег изгледа.

Зграда број 16, ЗЗСК Ниш 2019. године

Мере заштите:

На основу старих фотографија, техничке документације, архивских докумената, наложити меру враћања делова непокретног културног добра у првобитно стање и усклађивање архитектуре са амбијентом. За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

Уклонити неодговарајуће тенде и портале уклонити и извршити замену новим порталима од дрвета, а на основу елабората који ће бити израђен према условима Завода и на који је дата и сагласност на пројектну документацију.

бр. 18-22

Низ приземних објеката са трговачким локалима. Пословни трговинско занатски објекти у низу су скромне пословно - чаршијске архитектуре, настали крајем XIX и почетком XX века.

1983. година

Статички су у добром стању, али су током времена претрпели измене на штету аутентичног изгледа из времена настанка, тако да је мало елемената на њима до данас остало аутентично. Користе се за потребе трговине. Сачувани су аутентични елементи зграде, на првом месту оригинални кровни венци.

2019. година

Сачувани су аутентични елементи обраде фасадних равни. Портали су дрвени и примерени амбијенту. Налазе се у бољем стању од остатка низа са којим чине целину.

Рекламни елементи су неодговарајућег изгледа и величине. Спољне јединице клима уређаја постављене су на главној фасадној равни. На броју 20. дограђен је спрат, увучен од регулационе линије, који у одређеној мери нарушава аутентичност целине.

Мере заштите:

На основу старих фотографија, техничке документације, архивских докумената, наложити меру враћања делова непокретног културног добра у првобитно стање и усклађивање архитектуре са амбијентом. За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

Уклонити све елементе оглашавања и приступити изради елабората за постављање нових, које ће бити у складу са вредностима целине.

Уклонити спољне јединице клима уређаја.

Извршити рестаурацију фасадних равни, на основу постојећег стања и доступне документације, конзерваторско-рестаураторским поступцима, како би се објекту обезбедио одговарајући третман.

број 24 - кафана “Зеленгора”

Приземни објекат којим се део низа као целина завршава. Грађен је за потребе кафанског простора, као једна од најстаријих сачуваних сокобањских кафана. Датира из времена друге половине XIX века. Своју првобитну намену задржао је до данас. У односу на остале приземне објекте у низу, са готово искључиво трговачком функцијом, овај се видно истиче, не само својом висином са издигнутим венцем, ширином и пропорцијама у односу на спољни изглед, већ и самом архитектуром. Фасада зграде са својом орнаментиком носи у себи романтичарске елементе из времена када се од традиционалних облика градње први пут прелази ка савременијим стиливима, по узору на европске.

1983. година

Налази се у релативно солидном стању очуваности, али и у фази лаганог пропадања услед немогућности перманентног одржавања. Користи се континуирано, као што је и познато у традицији Сокобање за потребе кафане. Иако са делимично промењеним оригиналним елементима, затвореним порталима и другим интервенцијама, зграда је сачувала главне особености и карактеристичне елементе обраде фасадних површина, као и материјализацију.

Изглед кафане “Зеленгора” 1983. године

Изглед кафане “Зеленгора” 2005. године

2019. година

Налази се у релативно добром стању. Део грађевине се користи као ресторански простор, а део као бутик. Очувани су карактеристични елементи спољашњег изгледа главне фасадне равни, према улици Светог Саве, делимично нарушени неадекватним одабиром доје столарије. На бочној страни грађевине постављена је надстрешница - зимска башта, неодговарајућег изгледа. Рекламни елементи су примерени за амбијент по величини и изгледу. Визуре према згради блокиране су постављеним мобилним елементима за продају и рекламирање материјала.

Изглед кафане “Зеленгора” 2019. године

Мере заштите:

Кроз елаборат рекламних елемената и оглашавања просторних културно-историјских целина, анализираће се изглед, величина и позиција рекламних елемената и том приликом дефинисати мере. Такође, анализираће се бочни изглед грађевине и додата надстрешница - затворена башта. За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

Овај део уличног низа старе сокобањске чаршије - просторна културно-историјска целина број 6 представљала је најатрактивнији део чаршије, због очуваног волумена постојећих зграда у низу, са разиграном општом силуетом. Међутим, садашње стање грађевина је нарушено преправкама, доградњама, неодговарајућим чувањем и коришћењем, непримерним рекламама и другим елементима постављеним на фасадама, предимензионисаним урбаним мобилијаром и летњим баштама, чак је један објект и порушен. Ипак, и поред обимних интервенција и неодговарајућег третмана непокретних културних добара, могуће је одређеним мерама техничке заштите утицати на унапређење стања ове целине. Ове мере, првенствено подразумевају озбиљне истраживачке радове и прикупљање прецизне конзерваторске и техничке документације, а затим и конкретне активности на физичкој заштити грађевина. Поред уклањања неадекватних интервенција и враћања у пређашње стање, подразумевају се и санациони и конзерваторско-рестаураторски радови, као и уклањање рекламних и других неадекватних елемената са фасада и партера, у циљу осигурања одговарајућих визура и обезбеђивања амбијента.

ПКИЦ 7 - део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве, од угла Улице војводе Мишића до завршетка западне стране Карађорђевог улице.

Просторна културно-историјска целина ПКИЦ број 7 према архитектонским, урбаним и историјским карактеристикама и Одлуци о заштити обухвата грађевине у Улици Светог Саве од броја 2 до броја 10, а на овај део чаршије, закључно са бројем 10 спонтано се надовезује читав низ у склопу Карађорђевог улице заједно са свим просторним обележјима и волуменима.

Границе заштите ове целине обухватају следеће катастарске парцеле: 5351/1, 5352/1, 5353/4, 5353/3, 5352/2, 5353/1, 5348, 5347 и 5346 КО Сокобања.

фотограметрија и обрада, А. Никшић, И. Цветковић, 2019.

ПКИЦ бр. 7 - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

Број 2 - Зграда хотела "Парк" у Улици Светог Саве

Зграда има приземље и спрат. Датира из времена тридесетих година XX века, када је грађен за потребе смештаја бањских посетилаца. Озидана је масивно са наглашеним угаоним засечењем у односу на бочну Улицу војводе Мишића, која се по вертикали завршава кровном атиком. Настала је у времену између два светска рата, без одређених стилских карактеристика и са веома поједностављеним, али крутим фасадним површинама, тако да у првом реду долази до изражаја њена масивност.

1983. година

У добром је стању и користи се перманентно за потребе којима је намењен (у приземљу ресторан, а на спрату собе за госте), поред тога још у саставу зграде постоје и два локала који се користе као берберски и фризерски салон. Сходно традицији коју има у сокобањској историји, предлог је да задржи хотелску намену.

Зграда хотела "Парк" 1983. године

2019. година

На основу визуелног прегледа закључује се да се зграда налази у добром стању, редовно се одржава и користи. У приземљу су смештени локали намењени трговини. Рекламни елементи су предимензионисани. Излози и потрали у приземљу си промењени у нове, дрвене, с тиме да нису унифицирани у свим локалимa, што је потребно исправити. Спољне јединице клима уређаја постављене су на главној фасадној равни.

Зграда хотела "Парк" 2019. године

Мере заштите:

Кроз елаборат рекламних елемената и оглашавања просторних културно-историјских целина, анализираће се изглед, величина и позиција рекламних елемената и том приликом дефинисати мере. Уклонити спољне јединице клима уређаја са главних фасадних равни.

Може се предвидети санација уз мање сложене конзерваторске захвате, за заштиту и обнову очуваних оригиналних елемената (фасаде, детаље, столарија, и др.).

Није дозвољено планирати повећање спратности.

За потребе проширења капацитета, евентуално се може активирати и тавански простор.

Сходно традицији пожељно је зграду користити као хотел - смештај.

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

Број 4 у Улици Светог Саве

Приземно чаршијско пословна зграда у низу са локалом, без прецизних података о времену настанка, с обзиром на темељне преправке које је претрпела.

1983. година

Од аутентичних елемената остали су счувани делови фасада и кровних венаца, док су дрвени излози и портали замењени. Постоје сачуване фотографије које представљају документ о некадашњем изгледу и намени локала.

У стању је лаганог пропадања, проузрокованог несталним одржавањем. Користи се као локал са наменом посластичарске радње.

Предлог је предвидети намену за потребе занатства.

2019. година

Зграда је приземна, скромне архитектуре, са подкровним венцем као јединим аутентичним елементом оригиналне обраде који је остао сачуван.

Портали су промењени неодговарајућим пластичним или алуминијумским. Тенда постављена изнад портала такође је неодговарајућег изгледа.

Мере заштите:

Предвидети обнову амбијента, рачунајући том приликом не читав потез од зграде хотела “Парк” до угла са Карађорђевој улицом. Приликом обнове објекту, према документацији, треба повратити адекватан изглед у целини.

Није дозвољено планирати повећање спратности. За потребе проширења капацитета, евентуално се може активирати и тавански простор.

Уклонити постојеће неадекватне портале и заменити их новим од дрвета, по узору на оригиналне портале из непосредног окружења, доступне документације, старих фотографија и сл., као и аналогијом са сличним примерима. Уклонити тенду. Постављање нове тенде, као и постављање елемената оглашавања биће анализирано и дефинисано кроз елаборат рекламних елемената и оглашавања у централној градској зони.

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

Број 6, 8 и 10 у Улици Светог Саве

Чаршијско пословни низ зграда, који се треба посматрати као јединствену целину. Настао је средином друге половине XIX века. Одликује га зупчасти орнамент испод покривног венца, који се задржао само у једном делу зграде, а карактеристичан је за период романтизма - друга половина XIX века.

1983. година

У оквиру зграде налазе се три локала. Свака од јединица у саставу овог низа користи се за потребе трговачких, односно занатлијских локала. Евидентне су промене на њима, настале током времена, тако да је мало шта остало аутентично.

Низ зграда 1983. године

2019. година

У оквиру низа налазе се три локала, која се користе за потребе трговине. На свим локалимa су замењени портали, промењена је величина и облик отвора, и постављени су нови пвц, метални и дрвени портали. На локалимa бр. 6 и 8 постављене су тенде изнад портала неадекватног изгледа. Подкровни венац је само делимично сачуван, као и зупчасти детаљ испод венца, док подеони венац више не постоји. Кровне равни су сачуване у свом изворном облику, кровни покривач је фалцовани преп.

Низ зграда 2019. године

Мере заштите:

Предвидети обнову амбијента, рачунајући том приликом не читав потез од зграде хотела "Парк" до угла са Карађорђевоу улицом. Приликом обнове, објекту према документацији, треба повратити адекватан изглед у целини. Уклонити постојеће неадекватне портали и заменити их новим од дрвета, по узору на оригиналне портали из непосредног окружења, доступне документације, старих фотографија и сл., као и аналогијом са сличним примерима. Уклонити тенде. Постављање нових тенди, као и постављање елемената оглашавања биће анализирано и дефинисано кроз елаборат рекламних елемената и оглашавања у централној градској зони.

На основу сачуване документације читавом блоку у целини треба вратити некадашњи сјај са комплетном реконструкцијом првенствено екстријера и са новом адекватном наменом за потребе угоститељства, трговине или занатства.

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

Карађорђева улица

Улица Светог Саве, као главна има пословну функцију, а бочна Карађорђева улица која се на њу просторно надовезује под углом, представљала је улицу чисто стамбеног карактера. У њој сваки објекат за себе представљао је значајан елемент целене специфичних веома разноликих градитељских вредности.

Број 2 у Карађорђевој улици - кућа Синђелића

Грађена је у првој половини XIX века, као кућа за становање, са елементарним одликама народног градитељства. По предању ова приземна кућа са лепим угаоним тремом припадала је потомцима Стевана Синђелића. У време када је грађена била је једна од најлепших кућа у Сокобањи. Била је постављена као слободностојећа кућа, а у односу на уличну регулациону линију стајала је под извесним углом. У односу на низ са дворишном оградом имала је и предбашту. У основи је била правоугаоног облика мањих димензија, и састојала се из подрума и приземља са улазним тремом. Фасада куће према улици са занимљивим тремом у два нивоа сачувала је свој првобитни изглед. Угаони трем са четири стуба изграђен је са јастуцима од чврстог храстовог дрвета, складног је изгледа и пропорција. Посматрана у целини кућа је имала значајне одлике народног градитељства.

1983. година

2019. година

Кућа се у својој маси, односно габариту, и спољном изгледу, сачувала скоро непромењена. Измењена је унутрашњост куће, и извршена замена неких од елемената (прозори, врата, обликовање стреха, и др.), с тим што су витални елементи заједно са аутентичним начином обликовања (стубови у трему, спољна ограда, и др.) остали ненарушени. Користи се за становање. Предложена је обнова и враћање аутентичних елемената куће, и обнова непосредне околине, са наменом културних манифестација (клуб уметника, изложбене поставке, књижевне вечери, и др.).

Стање 2012. године

Кућа је порушена, а на њеном месту изграђен је бетонска плоча, као припрема за нову градњу. Градилиште је још увек у току, постављена градилишна ограда блокира визуре према парцели, нема истакнуте градилишне табле са бројем Решења о одобрењу за извођење радова.

Стање 2019. године

Мере заштите:

Прикупити пројектну документацију на основу које се изводе радови, проверити валидност документације са стањем на терену, како би се утврдило чињенично стање.

Број 4 у Карађорђевој улици

Представљала је приземну дворишну вилу намењену становању изграђену почетком XX века. Била је лоцирана у дубини дворишта и у непосредном суседству претходне куће. То је био низак приземни објекат масивно грађен, са кровом разуђеним, у односу на основу и са видљивим калканима у склопу фасадних трактова, односно ризалта. Над средишним трактом ризалита украсно кубе са завршном лименом калотом обрађено веома китњасто, својом појавом је доприносило сликовитом, ликовном обележју читаве уже целине и доминирало простором, односно својим изгледом и архитектуром одавала је карактер мање дворишне виле

1983. година

Вила је у свом спољашњем изгледу сачувала своје виталне вредности, мада има промена које нису у складу са првобитним начином обликовања у целини. У фази је лаганог пропадања.

Предлаже се ревитализација и обнова зграде у оквиру амбијента, са истицањем виталних елемената у саставу спољњег изгледа, како то одиста и доликује једном оваквом објекту. С обзиром на непосредну блискост претходног објекта са већ сагледаним видом предстојеће нове намене, намена овог објекта треба да се одвија у овом смислу.

Изглед виле 1983. године

2019. година

Вила је порушена, а на њеном месту изграђен је објекат недефинисаног архитектонског изгледа и стила, спратности П+2.

Као реминисценција на стару вилу са карактеристичним лименим кубетом, израђено је ново кубе.

Изглед објекта 2019. године

Мере заштите:

Грађевина која се сада може видети на терену нема никакве додирне тачке са оригиналном вилком. Њен изглед се никако не може довести у везу са непокретним културним добром, нити амбијенталним вредностима целине.

С обзиром да се налази унутар граница заштите просторне културно-историјске целине потребно је да Завод прописује мере техничке заштите, и издаје сагласности на пројектну документацију, како се не би још више деградирале амбијенталне вредности целине.

Број 6 у Карађорђевој улици

Дворишна зграда са основом правилног облика. У односу на сопствено двориште, постављена је слободно са свих страна, тако да има и предбашту. Састоји се из подрума, приземља и подкровља. Приземље се одликује високим просторијама а кров у чијем је саставу и подкровље, по свом облику је разигран. Зграда својом архитектуром, подсећа на виноградарске куће, тј. виле.. Декоративни елементи израђени су претежно у дрвету, и дају китњасте изглед вили. Китњастом изгледу доприносе још и дворишна ограда од украсних гвоздених елемената, заједно са улазним капијама.

1983. година

Статички је у добром стању и користи се за потребе становања.

Указало се на неопходност реконструкције уз извођење сложенијих конзерваторских захвата, а у смислу њеног правилног одржавања са очувањем свих основних специфичних архитектонских елемената, по којима је јединствена. То подразумева интервенције у оквиру дворишта, заједно са дворишном оградом. Предложена намена је за потребе становања.

Изглед виле 1983. године

2019. година

Налази се у солидном стању. Сачувала је све архитектонске и споменичке елементе од значаја.

Изглед виле 2005. године

Изглед виле 2019. године

Мере заштите:

Потребно спровести рестаурацију фасадних равни, на основу постојећег стања и доступне документације, конзерваторско-рестаураторским поступцима.

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

Број 8 у Карађорђевој улици

Представљала је ниску приземну кућу, слободну са свих страна у односу на двориште. Грађена је половином XIX века, као кућа за становање, са елементарним одликама народног градитељства. С обзиром на блискост старе Синђелићеве куће у саставу овог дела улице, могла је бити и део једне одређене, углавном руралне целине. Имала је карактеристичан улазни трем са северне стране, обликован у складу са решењем саме зграде која је са одликама народног градитељства. Кућа је, у традицији Сокобање, позната као кућа Јелене Милојковић, прве бањске учитељице.

1983. година

Очувана је у свом габариту, али је током времена претрпела мање измене на штету њеног аутентичног склопа и изгледа, мада са очуваним и ненарушеним виталним елементима. Користи се за становање.

Предвиђена је ревитализација са обновом амбијента у целини, тако да објекат и даље треба користити у истоветне, аутентичне сврхе - као кућу за становање.

Кућа на броју 8, 1983. године

2019. година

Кућа је у потпуности реконструисана новим материјалима, техникама градње и није сачувала много од своје аутентичности, сем габарита.

На истом плацу, у дубини парцеле, подигнута је стамбена зграда П0+П+2+Пк, са рампом за улаз у подрумску гаражу која пролази непосредно поред старе куће. На овај начин је њен амбијент у потпуности модификован, чиме је изгубила своје вредности.

Кућа на броју 8, 2005. године

Кућа на броју 8, 2019. године

Мере заштите:

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

број 10 у Карађорђевој улици

Дворишни објекат са подрумом и високим приземљем, слободан у односу на двориште, са присутним одликама народног градитељства, мада без видно изражених карактеристичних детаља. Ова целина садржи у себи све елементе простора у односу на време настанка имајући у виду и остале стамбене јединице, које датирају још из времена прве половине XIX века, до појаве пословних објеката, односно локала у првим деценијама XX века.

1983. година

Поседује елементарне карактеристике као и претходно наведени објекат, с тим што има разлике у погледу архитектуре, односно детаља. Стање и могућност ревитализације су истоветни као и код претходног објекта.

2019. година

Кућа је порушена током 2019. године. На њеном месту се гради нова кућа у потпуности од савремених материјала, другачијег габарита и изгледа.

Мере заштите:

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

ПКИЦ 8 - део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве између бројева 7 и 15.

Просторна културно-историјска целина бр. 8, која обухвата зграде између бројева 7 и 15 у Улици Светог Саве саставни је део једне опште урбане целине, спорадично нарушене блоковима нових зграда (стационар “Сокоград”, робна кућа, и др.) које се по архитектонским карактеристикама не везују за елементе наслеђа. Овај део чаршије, као улични низ, простире се насупрот низа са зградама између бројева 12 и 24, тако да практично представља саставни део читавог урбаног простора, раздвојеног пешачком улицом.

фотограмetriја и обрада, А. Никшић, И. Цветковић, 2019

ПКИЦ бр. 8 - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

број 5

Низак приземни објекат са дућаном непосредно до стационара, без икаквих просторних вредности, настао током XIX века.

1983. година

2019. година

Још кроз студијску документацију из 1983. године предвиђен за рушење као неугледан и дотрајао.

И даље постоји на локацији, адаптиран је и користи се у сврхе трговине - као апотека.

Изглед објекта 1983. године

Изглед објекта 2019. године

Мере заштите:

Предвидети усклађивање изгледа објекта, са амбијенталним вредностима целине.

Није дозвољено планирати повећање спратности.

За потребе проширења капацитета, евентуално се може активирати и тавански простор.

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

број 7

Представља приземну зграду са два локала у свом саставу, односно два објекта под истим бројем и истоветне висине кровног венца. Настали су средином друге половине XIX века, а грађени за потребе локала у оквиру чаршије.

1983. година

Фасадна пластика у нивоу кровног венца је делимично очувана. У фази су лаганог пропадања.

Један од њих користи за потребе трговачког локала, док је други тренутно без намене. Потребне су обимније интервенције и реконструкција са сложенијим захватима, чак и са већим статичким интервенцијама. Ово се нарочито односи на локал који тренутно није у употреби.

Изглед објекта 1983. године

2019. година

Изглед и детаљи зграде само су делимично очувани и то у нивоу кровног венца. Изглед је делимично нарушен неодговарајућим тендама и неадекватним порталом у приземљу.

Сачувала је најбитније и карактеристичне елементе архитектонске обраде и споменичке вредности од значаја за очување читаве целине.

Изглед објекта 2019. године

Мере заштите:

Предвидети обнову читавог низа, на основу старих фотографија, техничке документације, архивских докумената. Извршити рестаурацију фасадних равни, на основу постојећег стања и доступне документације, конзерваторско-рестаураторским поступцима, како би се објекту обезбедио одговарајући третман. Приликом обнове објекту треба повратити адекватан изглед у целини. Уклонити постојеће неадекватне портале и заменити их новим од дрвета, по узору на оригиналне портале из непосредног окружења, доступне документације, старих фотографија и сл., као и аналогном са сличним примерима. Уклонити тенду. Постављање нове тенде, као и постављање елемената оглашавања биће анализирано и дефинисано кроз елаборат. Кроз елаборат рекламних елемената и оглашавања у оквиру просторних културно-историјских целина, анализираће се изглед, величина и позиција рекламних елемената и том приликом дефинисати мере.

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

број 9, 9а и 9б

Приземна зграда грађена за потребе локала средином друге половине XIX века.

1983. година

Приземни објект у низу са локалом, са неуспелим интервенцијама на обликовању и уређењу спољашњег изгледа.

На згради су извршене потребне интервенције, у смислу оспособљавања објекта за потребе нове намене, мада приликом адаптације није посвећено довољно пажње обликовању спољашњег изгледа. Користи се за потребе угоститељства у функцији пицерије.

Предвиђена реконструкција подразумевала је мање конзерваторске захвате, и интервенције у смислу враћања аутентичног изгледа. Намена објекта може остати непромењена.

Изглед објекта 1983. године

2019. година

Изглед и детаљи зграде само су делимично очувани и то у нивоу кровног венца. Изглед је делимично нарушен и неодговарајућим тендама и неадекватним порталом у приземљу, таван је адаптиран у корисни простор, а на крову су уграђени кровни прозори.

Сачувала је најбитније и карактеристичне елементе архитектонске обраде и споменичке вредности од значаја за очување читаве целине.

Изглед објекта 2019. године

Мере заштите:

Предвидети обнову читавог низа, на основу старих фотографија, техничке документације, архивских докумената. Извршити рестаурацију фасадних равни, на основу постојећег стања и доступне документације, конзерваторско-рестаураторским поступцима, како би се објекту обезбедио одговарајући третман. Приликом обнове објекту треба повратити адекватан изглед у целини. Уклонити постојеће неадекватне портале и заменити их новим од дрвета, по узору на оригиналне портале из непосредног окружења, доступне документације, старих фотографија и сл., као и аналогном са сличним примерима. Уклонити тенду. Постављање нове тенде, као и постављање елемената оглашавања биће анализирано и дефинисано кроз елаборат. Кроз елаборат рекламних елемената и оглашавања у оквиру просторних културно-историјских целина, анализираће се изглед, величина и позиција рекламних елемената и том приликом дефинисати мере.

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

број 11

Представља приземни објекат у низу грађен за потребе локала, највероватније средином друге половине XIX века.

1983. година

Веома слична са другим зградама из низа, како у односу на ошти склоп, тако и у односу на изглед уопште, са нешто поједностављеним кровним венцима. Користи се као угоститељски објекат - посластичарница.

Налази се у фази лаганог пропадања, нарочито што се тиче крова.

Реконструкција је потребна уз сложеније конзерваторске захвате како би се обезбедила статичка стабилност, али без већих промена изгледа. И даље се може користити истоветно.

Изглед објекта 1983. године

2019. година

Делимично су очувани изглед и оригинални детаљи објекта. Очувани су кровни и подеони венац, као и метални елементи луфтир прозори за тавански простор. Изглед је нарушен неодговарајућим порталом.

Сачувала је најбитније и карактеристичне елементе архитектонске обраде и споменичке вредности од значаја за очување читаве целине.

Изглед објекта 2019. године

Мере заштите:

Предвидети обнову читавог низа, на основу старих фотографија, техничке документације, архивских докумената. Извршити рестаурацију фасадних равни, на основу постојећег стања и доступне документације, конзерваторско-рестаураторским поступцима, како би се објекту обезбедио одговарајући третман. Приликом обнове објекту треба повратити адекватан изглед у целини. Уклонити постојећи неадекватан портал и излоге и заменити их новим од дрвета, по узору на оригиналне портале из непосредног окружења, доступне документације, старих фотографија и сл., као и аналогјом са сличним примерима.

Постављање елемената оглашавања биће анализирано и дефинисано кроз елаборат. Кроз елаборат рекламних елемената и оглашавања у оквиру просторних културно-историјских целина, анализираће се изглед, величина и позиција рекламних елемената и том приликом дефинисати мере.

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

број 13

Настао је као приземни објекат у низу, у периоду између два рата, спрат за потребе становања дограђен је у каснијем периоду. Својом висином П+1 представља просторни нагласак у односу на читав низ, тако да доминира делом простора старе чаршије. Целом ширином фасадног тракта, у нивоу спрата, јавља се балкон, а силуета зграде завршава се обликованом кровном атиком, наглашеном у свом средишту. Представља скроман пример зграде грађене у маниру пословно стамбених чаршијских зграда с почетка тридесетих година XX века.

1983. година

2019. година

Приземље се користи као продајни простор, а спрат за потребе становања

Неопходно је извршити реконструкцију уз сложеније конзерваторске захвате без већих интервенција када је у питању враћање спољашњег изгледа у целини, нарочито у односу на локал.

Објекат и у будуће треба користити за потребе трговине са пословним простором.

Спратна зграда је прилично остала сачувана у оригиналном склопу, са очуваним аутентичним елементима скоро у потпуности.

Прозори на спрату, улазна врата као и излози и портал у приземљу су дрвени, и одговарајући за амбијент у коме се налазе. Постоје мања оштећења на фасадним равнима која се могу санирати текућим одржавањем.

Кућа на броју 13, 1983. године

Кућа на броју 13, 2019. године

Мере заштите:

Предвидети обнову читавог низа, на основу старих фотографија, техничке документације, архивских докумената. Извршити потребне конзерваторско-рестаураторске поступке, како би се објекту обезбедио одговарајући третман. Приликом обнове згради треба повратити адекватан изглед у целини. Уклонити постојећи неадекватан портал и излоге и заменити их новим од дрвета, по узору на оригиналне портале из непосредног окружења, доступне документације, старих фотографија и сл., као и аналогично са сличним примерима.

Постављање елемената оглашавања биће анализирано и дефинисано кроз елаборат њиховог постављања у оквиру просторних културно-историјских целина, анализираће се изглед, величина и позиција рекламних елемената и том приликом дефинисати мере.

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

број 15 - зграда поште

Представља масивну приземну зграду, којом се завршава читав низ. Са улице се сагледава и дворишна фасада бочно оријентисана према згради нове робне куће, у правцу истока. Објекат са високим приземљем, настао с краја XIX века и почетка XX века, познат у традицији Сокобање, као зграда поште.

1983. година

Претрпела је веће промене, што се одражава на њен спољни изглед, тако да од аутентичних елемената присутан је још само кровни венац, као и угаона обрада фасаде у малтеру.

Мада је габарит у целини остао ненарушен, промене су на њему евидентне, нарочито у односу на спољашњи изглед, посматран са улице. Користи се за становање.

У оквиру ревитализације неопходна је обнова амбијента у целини. Предвиђена будућа намена је била за потребе пословног простора.

Изглед зграде између два светска рата и 1983. године

2019. година

Изглед некадашње зграде поште није се променио у односу на стање из 1983. године. Габарит зграде је у потпуности остао сачуван, али је спољашњи изглед доста измењен у односу на оригинални, и то нарочито на уличној фасадној равни.

Изглед зграде, 2019. године

Мере заштите:

Предвидети обнову читавог низа, на основу старих фотографија, техничке документације, архивских докумената. Извршити потребне конзерваторско-рестаураторске поступке, како би се објекту обезбедио одговарајући третман. Приликом обнове згради треба повратити адекватан изглед у целини. Уклонити постојећи неадекватан портал и излоге и заменити их новим од дрвета, по узору на оригиналне портале из непосредног окружења, доступне документације, старих фотографија и сл., као и аналогијом са сличним примерима.

Постављање елемената оглашавања биће анализирано и дефинисано кроз елаборат њиховог постављања у оквиру просторних културно-историјских целина, анализираће се изглед, величина и позиција рекламних елемената и том приликом дефинисати мере.

За све радове потребно је прибавити услове Завода и сагласност на пројектну документацију.

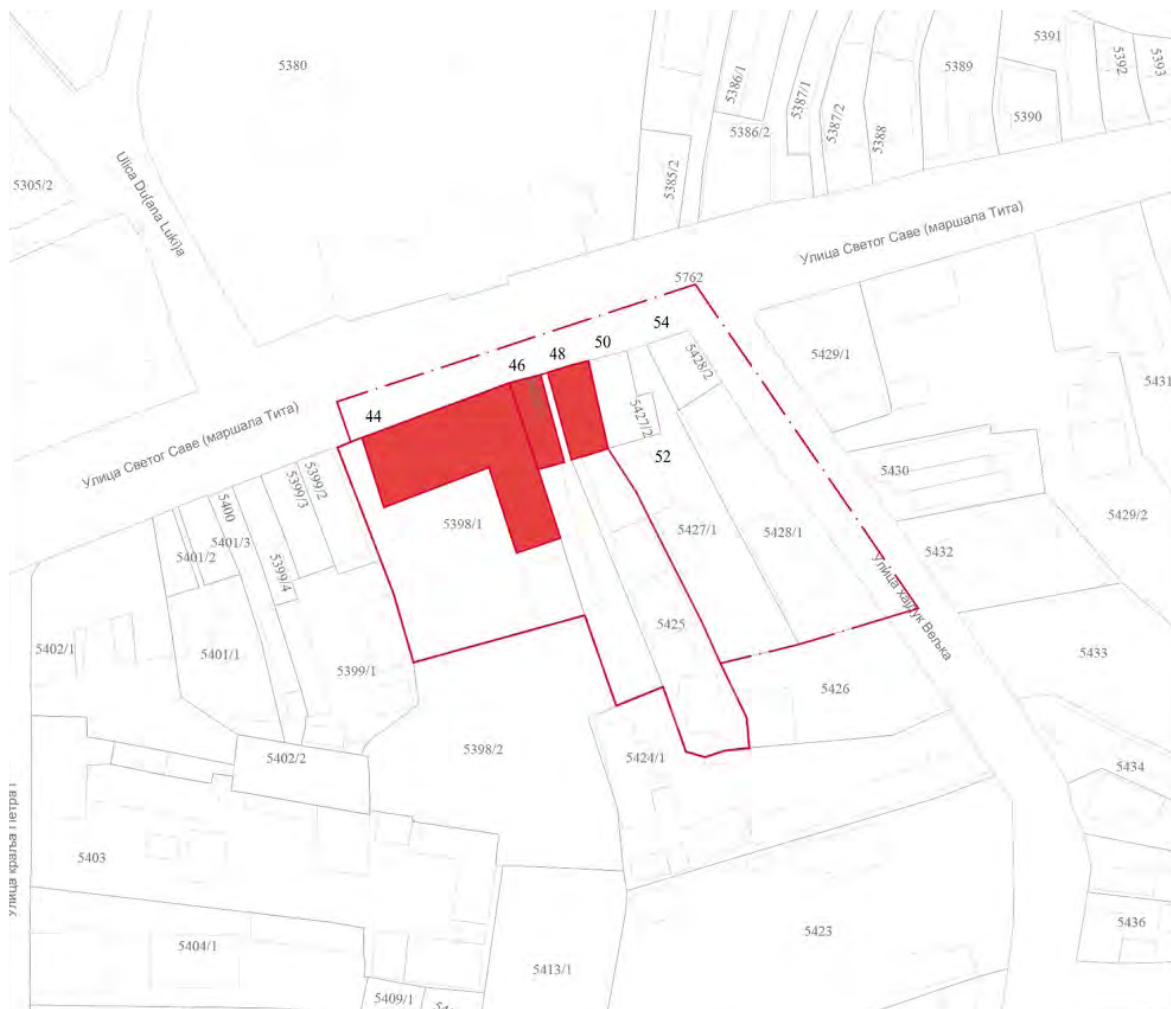
ПКИЦ 9- део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве између бројева 44 до 48, до угла са улицом Хајдук Вељка

Према архитектонским, урбаним и историјским карактеристикама, али и Одлуци о заштити **Просторна културно-историјска целина ПКИЦ број 9** обухвата грађевински низ добро очуваних зграда преко пута зграде Општине, од броја 44 до угла са Улицом хајдук Вељка.

Границе заштите ове целине обухватају следеће катастарске парцеле: 5398/1, 5424/2 и 5425 КО Сокобања. У поређењу са осталим просторним деловима у склопу старе сокобањске чаршије, овде су се, иако на релативно малом простору, понајвише сачували аутентични фасадни елементи

фотограмetriја и обрада, А. Никшић, И. Цветковић, 2019.

ПКИЦ бр. 9 - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

број 44

Настао у периоду с краја XIX века, за потребе кафанског простора већих димензија - стара градска механа. У згради се налазила и позната кафана “Хајдук Вељко” смештена у већем делу простора, док је други, мањи део, био са два мања локала. Има јединствени улични тракт дужине око 24m. Спољни изглед зграде остао је у приличној мери неизмењен. Наиме, поред завршног венца зграде који се ненарушен јавља целом дужином фасаде на делу кафанског простора, јавља се уједначен ритам прозорских отвора са типичним, за ову сврху високим прозорима. По дубини дворишног простора, јавља се још један попречни тракт, са тремом састављеним из широких аркадних поља.

1983. година

Статички је у добром стању и користи се за потребе угоститељства, као бањски ресторан, под називом “Хајдук Вељко”, традиционално одомаћеним, а делом се користи за потребе трговине, са адаптираним мањим локалима. Потребна је реконструкција без већих интервенција, уз сложеније конзерваторске конзерваторске захвате, са циљем да се објекту у потпуности поврати одговарајући изглед, са функцијом за потребе угоститељства, с једне стране и мањег трговинског локала, с друге стране.

Изглед 1983. године

2019. година

Делимично су очувани изглед и оригинални детаљи објекта. Очуван је зупчasti фриз и кровни венац, као и детаљи обраде фасадне столарије. Портал у једном од поља је промењен, као и његове димензије и габарит. Изглед је нарушен неодговарајућим порталима и рекламама.

Изглед 2019. године

Мере заштите:

Предвидети свеобухватну реконструкцију и конзерваторско-рестаураторске радове, на основу постојећег стања, старих фотографија, техничке документације, архивских докумената. Приликом обнове згради треба повратити адекватан изглед у целини. Уклонити неадекватне елементе са фасада, постојећи портал заменити новим од дрвета, вратити аутентични изглед црепа. Препорука је да се тежи враћању првобитне намене објекта како би се очувало и нематеријално наслеђе везано за грађевину.

број 46-48

Налази се у продужетку претходног, са трактом дужине око 12m, и карактеристичним потпуно очуваним аутентичним кровним венцем. Зграда је, као јединствена градитељска целина, настала у времену средином друге половине XIX века, за потребе трговачких локала у оквиру чаршије. У средишту основе јавља се колски пролаз - пасаж са засведеним полукружним луком на главној уличној фасади, а лево и десно присутан је по један локал. Фасадна пластика постоји делимично сачувана у горњој зони.

1983. година

У стању је лаганог пропадања, што се односи на читаву конструкцију. Сачуван је неизмењен габарит и спољашњи изглед, сем портала који су код оба локала, замењена новим. Локали се и даље користе за потребе трговине.

Предвиђена је већа реконструкција са сложенијим статичким и конзерваторским интервенцијама, са враћањем првобитног изгледа и склопа у целини, а после извршених интервенција планирана је иста намена - трговина.

Изглед 1983. године

2019. година

Габарит зграде је остао сачуван, али је спољашњи изглед доста измењен у односу на оригинални, са посебним нагласком на уличну фасадну раван, услед неадекватних грађевинских интервенција, промене портала и излога и сл., изглед објекта је наружен.

Изглед 2019. године

Мере заштите:

Предвидети свеобухватну обнову, реконструкцију и конзерваторско-рестаураторске радове, на основу постојећег стања, старих фотографија, техничке документације, архивских докумената. Приликом обнове згради треба повратити адекватан изглед у целини. Уклонити постојећи неадекватан портал и излоге и заменити их новим од дрвета, по узору на оригиналне portale из непосредног окружења, доступне документације, старих фотографија и сл., као и аналогјом са сличним примерима. Постављање елемената оглашавања биће анализирано и дефинисано кроз

елаборат њиховог постављања у оквиру просторних културно-историјских целина, анализираће се изглед, величина и позиција рекламних елемената и том приликом дефинисати мере.

Број 50

Налази се у наставку претходног, ужег је фасадног тракта, са двориштем оријентисаним према истоку. У приземљу, према улици налази се локал са присутним, веома скромно очуваним порталом са изложима и завршним кровним венцем. Грађен је између два светска рата као трговачко-стамбена зграда.

1983. година

Користи се за потребе трговине и у стању је лаганог пропадања, услед неадекватне бриге и неодржавања.

Потребна је реконструкције без већих интервенција, уз враћање аутентичних елемената, са наменом коришћења за потребе трговине и пословног простора.

2019. година

Изглед и габарит зграде је у потпуности измењен. Зграда је надограђена, а фасадна раван обрађена на неодговарајући начин.

Изглед 2019. године

Мере заштите:

Предвидети дораду изгледа фасаде објекта, како би се ускладила са амбијентом, на основу старих фотографија, техничке документације, архивских докумената.

Постављање елемената оглашавања биће анализирано и дефинисано кроз елаборат њиховог постављања у оквиру просторних културно-историјских целина, анализираће се изглед, величина и позиција рекламних елемената и том приликом дефинисати мере.

број 52

Угаони приземни објекат, према улици Хајдук Вељковој, углавном аналогних карактеристика као и претходни. Објекат са локалом за потребе трговине, грађен у времену с почетка XX века.

1983. година

Користи се за потребе трговине и у стању је лаганог пропадања, а објекат се апсолутно може прилагодити захтевима у односу на амбијент. Може се користити као трговачки локал, али с прикладнијом наменом у односу на чаршију.

Изглед 1983. године

2019. година

Зграда је делимично сачувала основна обележја и габарит и налази се у релативно добром стању. Портал, тенда и рекламни елементи неадекватног су изгледа и величине.

Изглед 2019. године

Мере заштите:

Уклонити постојећи неадекватан портал и излоге и заменити их новим од дрвета, по узору на оригиналне портале из непосредног окружења, доступне документације, старих фотографија и сл., као и аналогном са сличним примерима. Уклонити тенду.

Постављање елемената оглашавања биће анализирано и дефинисано кроз елаборат њиховог постављања у оквиру просторних културно-историјских целина, анализираће се изглед, величина и позиција рекламних елемената и том приликом дефинисати мере.

V.3.4. УСЛОВИ И МЕРЕ ЗАШТИТЕ УРБАНИХ ЦЕЛИНА

На основу обављених истраживачких радова потребно је спровести конкретне мере за унапређење стања просторних културно-историјских целина у Сокобањи. Било каквим активностима у овом смислу обавезно претходе одговарајући истраживачки захвати, затим конзерваторско-рестаураторске и друге врсте интервенција, у обиму зависно од стања у коме се одређени објекти, односно групације налазе. Ревитализација делова просторних културно-историјских целина у склопу старе сокобањске чаршије, мора се базирати начелелима заштите културних добара. Циљ јесте да се непокретна културна добра посматрају у контексту уређења бањског језгра, и ставе у функцију која подразумева апсолутно истицање и поштовање споменичких вредности. Неопходно је да овако решене просторе са одговарајућим садржајима прате и одговарајућа инфраструктурна и партерна решења, што подразумева решење слободних површина комуникација, уређење дворишта и постављање реклама.

Светосавска улица као главна поплочана пешачка комуникација већ је уређена, али остале бочне улице, прилагодити потребама и стамбено-пословних функција улица. Предлаже се да улични застор, буде изведен од камених гранитних плоча, имајући у виду да он треба да буде отпоран и на извесне видове лакшег саобраћаја, који би функционисао за потребе снабдевања. Поседну пажњу треба посветити Карађорђевој улици тако да се нађе решење којим би се, у односу на присутне објекте са специфичном архитектуром, с једне, и занатским центром с друге стране улице, допринело усаглашавању и обезбеђивању амбијенталних вредности које ће бити у складу са осталим елементима старе чаршије. Дворишта кућа у оквиру ових целина, од броја 2 до броја 10 треба осмислити у духу традиције, са присутном вегетацијом и решењем слободних површина, и дворишним оградама, у складу са архитектуром самих објеката, посебно водећи рачуна о атрактивности већ постојеће ограде зграде број 12.

У оквиру урбаног уређења и обнове, поред услова и мера за обнављање и рестаруацију уличних фасада, потрала других елемената зграда, треба водити рачуна о рекламним елементима који се постављају, платнених надстрешница, урбаног мобилијара и сл.

Рекламирање фирми, односно постављање средстава за оглашавање може бити:

- у оквиру површина самих излога, али не треба предвидети целе стаклене површине прелепљене фолијом, већ је потребно да стакло остане транспарентно са стилизованом рекламом фирме,
- као конзоле стилизоване на начин да се одражавају амбијент из времена настанка чаршије, при чему треба водити рачуна о позицијама како се не би заклонио поглед на фасаду,
- у оквиру фризних делова излога и портала. Платнене надстрешнице, тенде, треба уграђивати искључиво на расклапање, са конструкцијом која не сме реметити архитектонски склоп, нити поједине детаље у оквиру спољашњег изгледа објекта у коме је смештен локал.

Полазећи од основних услова обрађених у оквиру ове студије остале појединости по питању оплемењивање централног бањског простора решавати у сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе Ниш.

Услови и мере заштите урбаних целина:

Обавезно је очување постојеће урбане матрице и амбијенталних вредности просторних културно-историјских целина старе сокобањске чаршије. Било које интервенције на објектима у оквиру просторних културно-историјских целина подлежу прибављању услова за израду инвестиционо-техничке документације и сагласности на израђену документацију од стране Завода за заштиту споменика културе Ниш.

1. Просторну културно-историјску целину сагледати интегрално у контексту централне градске зоне и непокретних културних добара.
2. Извршити усклађивање просторно-планске документације са вредностима заштићене целине, а у светлу спроведених истраживачких радова од стране службе заштите. Инсистирати на очувању аутентичних изгледа грађевина, односно очување објеката у изворном облику и волумену на простору заштићених урбаних целина или враћање њиховог изгледа у одигинално стање на основу документације, аналогија и сл.
3. Примењивати методолошке поступке конзерваторске праксе: истраживање, конзервација, рестаурација, санација, ревитализација и рехабилитација.
4. Обезбедити услове за детаљна архитектонско-урбанистичка истраживања, анализу грађевинског фонда и архитектонско снимање грађевина са свим карактеристичним детаљима, потребним за конзерваторско рестаураторске радове.
5. Иницирати израду плана детаљне регулације или урбанистичког пројекта уређења централног градског језгра, првенствено из разлога унапређења стања непокретних културних добара, укидања неадекватних и штетних елемената, дефинисања начина и режима коришћења простора и намене површина, што се односи и на положај и величину летњих башти и других елемената у простору, дефинисање урбаног мобилијара, туристичко-информативних табли, постављање рекламних и других елемената оглашавања, и сл.
6. Није дозвољена надградња грађевина у заштићеним целинама. Планирати очување оригиналне урбане матрице, парцелације и других регулативних параметара, регулационе и грађевинске линије, висине и распореда грађевина и очување архитектонских карактеристика и детаља, нарочито на фасадним равнима.
7. Предвидети уклањање дограђених неестетских делова зграда, неадекватних помоћних објеката изграђених на парцелама.
8. Забрана градње или постављање објеката трајног или привременог карактера, који својом архитектуром, габаритом или висином могу угрозити амбијенталне вредности целине (затворене зимске баште, издигнуте платформе за седење, надстрешнице, тенде, перголе и др.).
9. У највећој мери очувати и повратити дух чаршије, ревитализацијом уличних фасада, успостављањем непосредног контакта између улице и објеката, а просторе унутрашњих дворишта искористити за формирање башти по узору на амбијенте унутрашњих дворишта с краја XIX и почетка XX века.
10. Обезбедити очување аутентичности амбијента, са свим карактеристикама и специфичностима.

11. Обезбедити очување затечене градитељске структуре, урбане матрице и ивичне блоковске изградње, као наслеђеног типа грађења.
12. Обезбедити очување, рестаурацију, санацију или реконструкцију изворног изгледа, волумена, стилских карактеристика, декоративних елемената и колорита објекта који имају градитељску, етнолошку, историјску, технолошку или амбијенталну вредност.
13. Реконструкција фасадних површина вршиће се према постојећем стању, архивској и техничкој документацији и старим фотографијама, и према аналогијама са објектима из истог периода са сличним стилским карактеристикама у непосредном окружењу. Фасадне површине које својим изгледом не одговарају вредностима целине потребно је прилагодити захтевима амбијента.
14. Обезбедити партерно опремање и уређење простора, урбанистичко, комунално и хортикултурално опремање, неговање декоративне флоре и редовно одржавање јавних простора.
15. Обезбедити постављање елемената урбаног мобилијара који су у складу са стилским обележјима амбијента.
16. Постављање рекламних, информативних и сличних ознака мора бити у складу са амбијенталним вредностима целине, док спољашње јединице клима уређаја није могуће постављати на уличним фасадама.
17. Приликом радова на реконструкцији постојећих и изградњи нових подземних инсталација и објекта обавезан је стални археолошки надзор.
18. Извођач је дужан да у случају проналаска археолошких локалитета или археолошких предмета, без одлагања прекине радове и предузме мере да се налаз не уништи, не оштети и да се сачува на месту и положија у коме је откривен, као и да у року од 24 часа о томе обавести Завод за заштиту споменика културе Ниш.
19. Ако постоји непосредна опасност оштећења археолошког локалитета или предмета, надлежни Завод за заштиту споменика културе привремено ће обуставити радове, док се не утврди да ли је односна непокретност или ствар културно добро или није.
20. У случају проналаска археолошких локалитета или археолошких предмета инвеститор објекта је дужан да обезбеди средства за истраживање, конзервацију и презентацију откривених добара

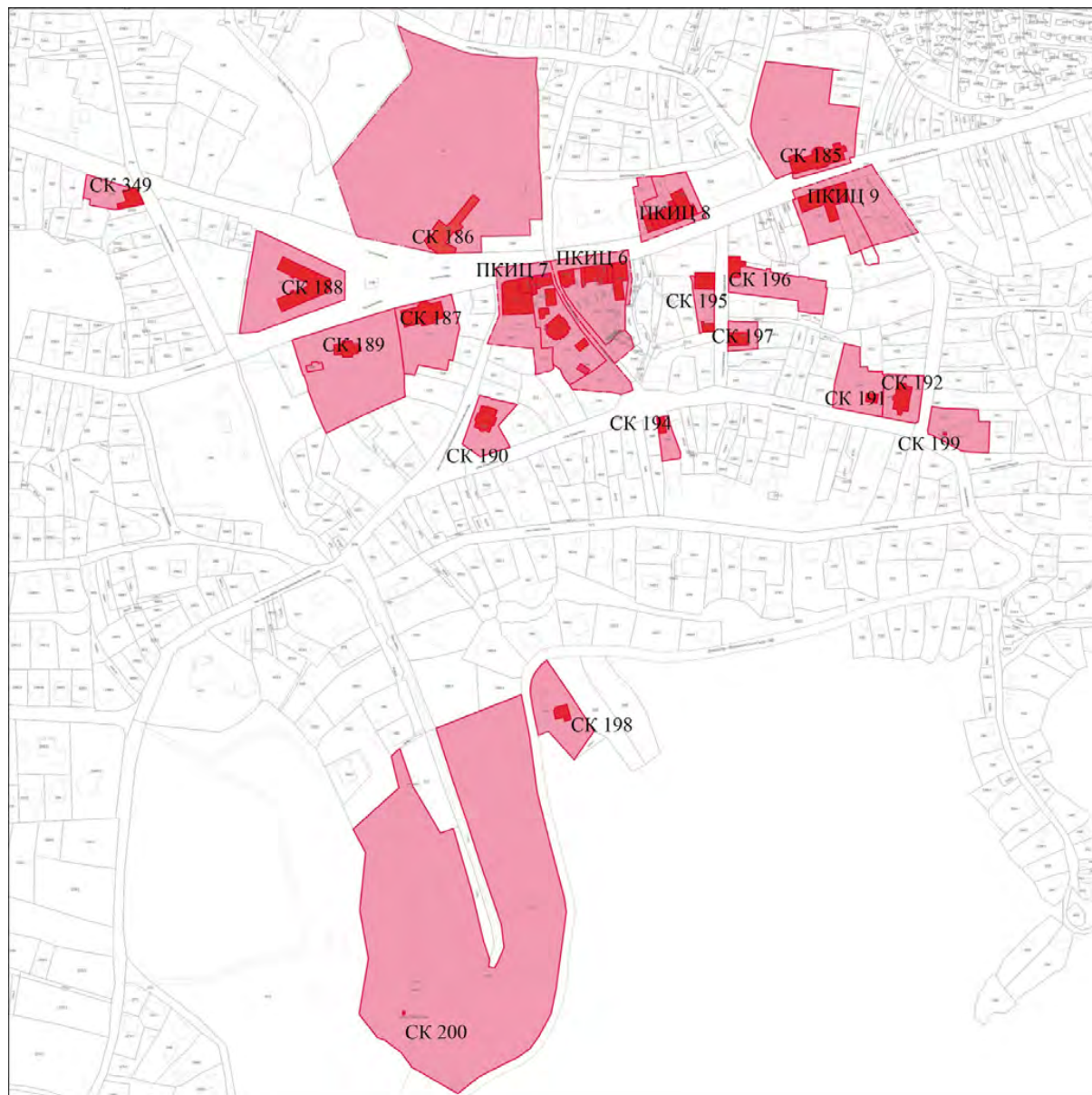
В.4. СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ У СОКОБАЊИ

В.4.1. ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

В.4.2. КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОНИ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

В.4.1. ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

На територији општине Сокобања, поред четири просторне културно-историјске целине, заштићен је и 21 споменик културе. Од тога 17 у обухвату насељеног места, два у близини (Сокоград и чесма кнеза Милоша на Требичком путу), и два у селима Врмца и Јошаничка бања. Значајна концентрација непокретних културних добара на малом простору је добар показатељ великог потенцијала који Сокобања са својим културно историјским и природним наслеђем поседује.

Непокретна културна добра - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

Сама чињеница да се на релативно малом простору налази велика концентрација непокретних културних добара представља велики потенцијал за развој туризма базираног на непокретном културном наслеђу. Потребно је створити предуслове за развој специфичне

туристичке понуде која би се базирала на културно-историјском туризму, као још једном виду туризма, чиме би се употпунила већ постојећа развијена туристичка понуда, али и истакле вредности које овај простор поседује, а које нису у довољној мери презентоване.

*** Напомена:**

На ситуационом плану приказана су непокретна ултурна добра која се налазе у самом бањском језгру. Источно, уз реку Моравицу налази се непокретно културно добро - споменик културе Сокоград. Западно од градског језгра, у улици Његошевој налази се кућа народног хероја Алексе Маркишића. На подручју општине Сокобања, још се налазе и чесма Кнеза Милоша на Требичком путу (Требичка чесма), Црква Успења Богородице, у Бањи Јошаници и Средњевековно утврђење Врмца, у селу Врмца.

В.4.2. КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОНИ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

*За основне податке у конзерваторским картонима непокретних културних добара - споменика културе Сокобање коришћена је документација Завода за заштиту споменика културе Ниш

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ЗГРАДА СКУПШТИНЕ ОПШТИНЕ СОКОБАЊА

Назив непокретног културног добра:

ЗГРАДА СКУПШТИНЕ ОПШТИНЕ

раније ЗГРАДА НАЧЕЛСТВА

споменик културе: СК 185

централни регистар: СК 752

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања

Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

У Улици Светог Саве бр. 23, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налази се на катастарској парцели број 5380 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Општина Сокобања

Јавна својина

Тренутна намена:

У употреби

Општинска зграда - локална администрација

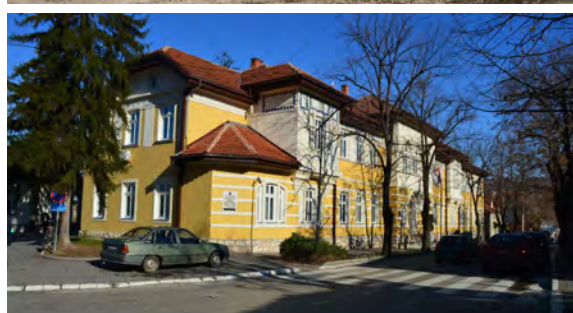
Период настанка/датовање:

Почетак XX века

Основни подаци:

Зграда Скупштине Општине у Сокобањи лоцирана је у склопу централног бањског језгра. Зидана је у масивном зиданом систему, са соклом од ломљеног камена, приземљем и спратом од опеке. У простору је постављена слободно са свих страна, при чему главна фасадна раван излази директно на регулациону линију улице. Улаз у зграду смештен је у склопу средишњег ризалита, са лучним отвором и предворјем у виду плитког улазног трема, из кога се непосредно улази у централни улазни хол са монументалним степеништем, декоративним оградама – носећим стубовима од гранита са стилски обрађеним стопама и капителима. Осим централног, у склопу уличне фасаде јављају се још два симетрично распоређена ризалита, са надвишеним кровним венцима у односу на остале делове фасаде.

Непосредно испод кровних венаца, присутни су фризеви, изведени декоративно од керамичких плочица модро-плаве боје у чисто геометријској подели. Фасадни ризалити, осим средишњег, почивају на еркерима са масивни удвојеним конзолама, тако да се с доње стране еркер својом масом обликује симетричне лучне површине.

Зграда среског начелства, општине Сокобања

фотограмметрија и обрада, А. Никшић, 2019.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

СТАРО БАЊСКО КУПАТИЛО

Назив непокретног културног добра:

ХАМАМ - СТАРО БАЊСКО
КУПАТИЛО

споменик културе: СК 186

централни регистар: СК 753

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања

Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Јужни део централног бањског парка у Сокобањи,
Трг ослобођења бр. 17, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно
културно добро налази се на катастарској парцели
број 5290 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Држалац

Специјална болница за превенцију, лечење и
рехабилитацију неспецифичних плућних болести
Сокобања

Својина - Државна РС

Тренутна намена:

У употреби

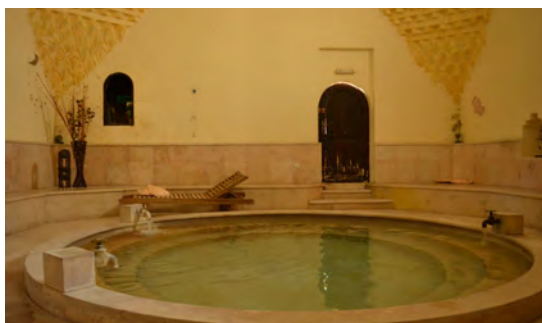
Јавно купатило - хамам у сврхе рехабилитације

Период настанка/датовање:

Најстарији део купатила, из турског периода, лежи
на знатно старијим темељима. Хамам је обновљен
после ослобођења од Турака, 1834. године. Каснија
фаза у склопу новијег тракта са правцем свер - југ,
датира из 1980. године.

Основни подаци:

Зграда старог бањског купатила у Сокобањи,
поседује локацију у јужном делу централног
бањског парка. Темљеви да којима лежи најстарији
део бањског купатила вероватно су из римског
периода. Постојање римских зидина око купатила
установио је Феликс Каниц у XIX веку. Током XVII
и XVIII века Сокобања је два пута прелазила у руке
Аустријанаца. Аустријски генерал Шметаус говори
да је бања, док је била под турском управом, била
веома посећена од Турака из свих делова царства.
Након ослобођења овог дела Србије, приступило се
обнови бањског купатила 1834. године. За обнову

Хамам - старо бањско купатило

купатила заслужан је кнез Милош Обреновић. Године 1880. купатило је проширено. Старо бањско купатило озидао је од камена неправилног облика, са омалтерисаним зидовима споља. Стари део састоји се углавном из две просторне функционалне целине, у скопу којих су просторије женског и мушког базена.

Простор женског базена засведен је центрично постављеним полулоптастим сводом, тако да се на њему, ради осветљавања унутрашњег простора јављају и одређени отвори у виду мањих равномерно поређаних перфорација. Доња зона унутрашњих зидова са пространим угаоним нишама са све четири стране, где се налазе и две чесме са сливницима изведеним у камену са декоративном обрадом.

Просторија мушког базена засведена је полулоптастом, куполном конструкцијом изнад квадратне основе, са отворима за осветљавање као код женског базена. У угловима просторије на прелазу у полулоптасти свод, јављају се пандантифи на ободном делу састављени из редова зупчато поређаних опека, наизменично, док су троугаони сверични елементи изведени са декорацијом у виду неке врсте јајастих арабески. Просторија базена, у коју се улази споља, повезана је са мањом просторијом у којој је смештена када кнеза Милоша. Просторија каде засведена је полубличастим сводом, а осветљавање се врши путем отвора постављених одозго.

Хамам - старо бањско купатило

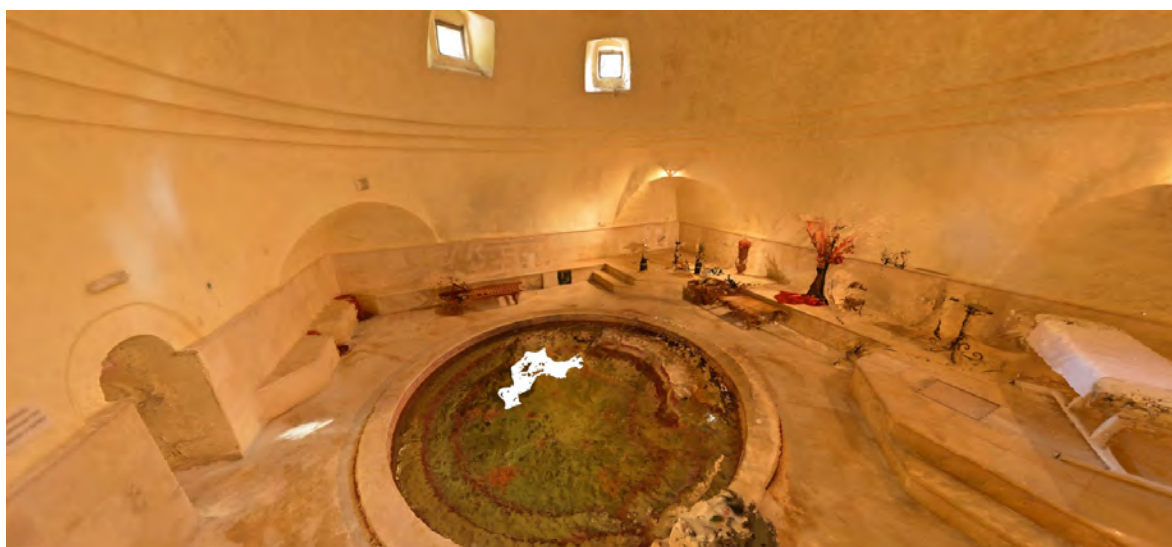
Старо бањско купатило - фотограметрија, А. Никшић, 2019.

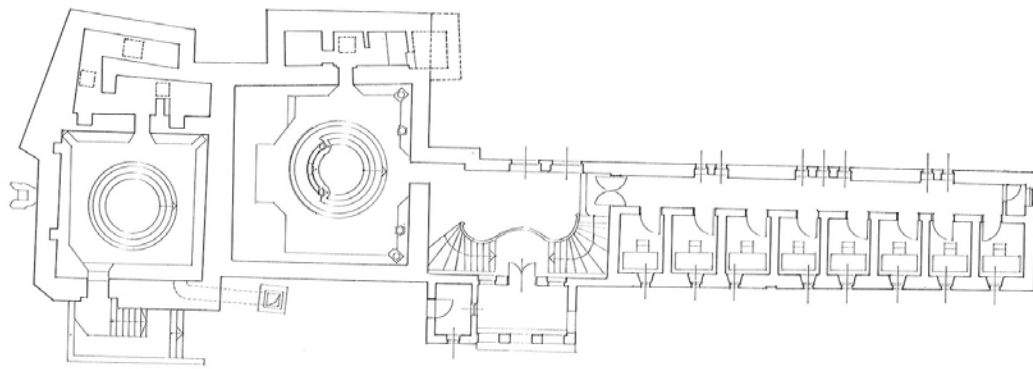
Старо бањско купатило - фотограмetriја, А. Никшић, 2019.

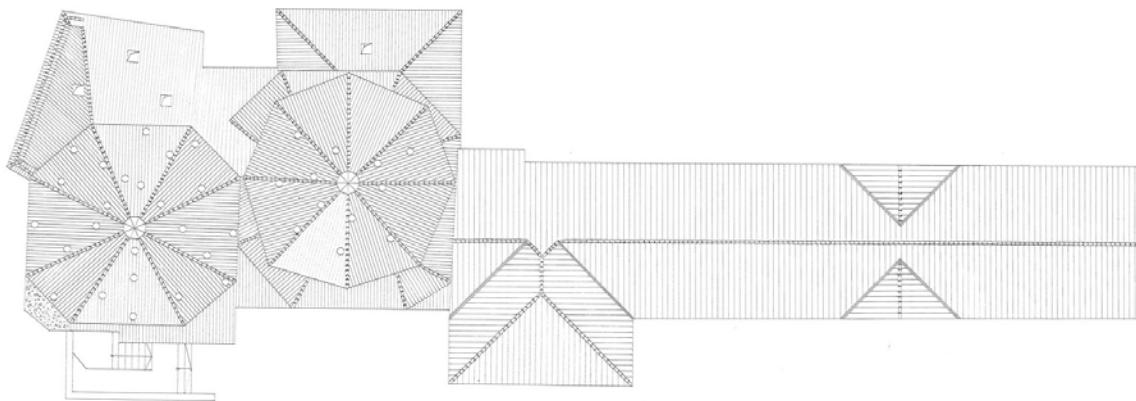
Мушко купатило - фотограмetriја, А. Никшић, 2019.

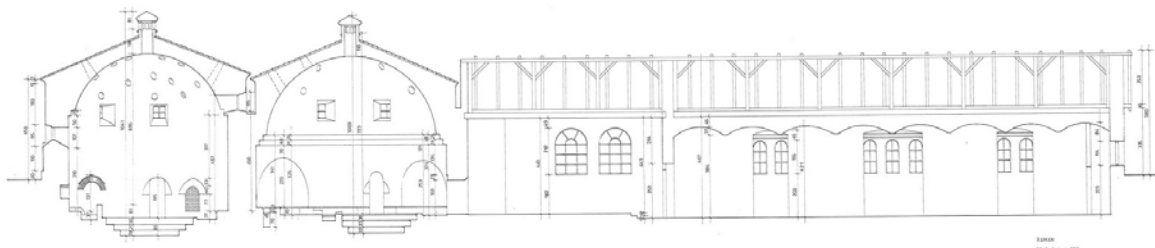
Женско купатило - фотограмetriја, А. Никшић, 2019.

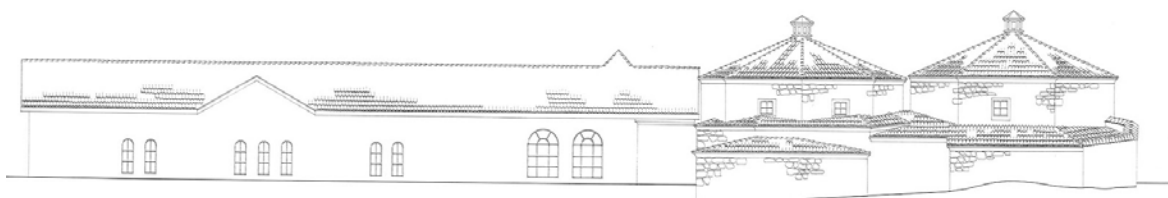
Старо бањско купатило - основа приземља, цртеж, Н. Босанац

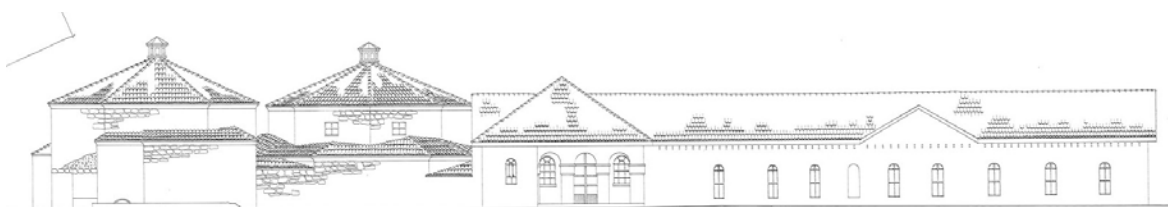
Старо бањско купатило - основа кровних равни, цртеж, Н. Босанац

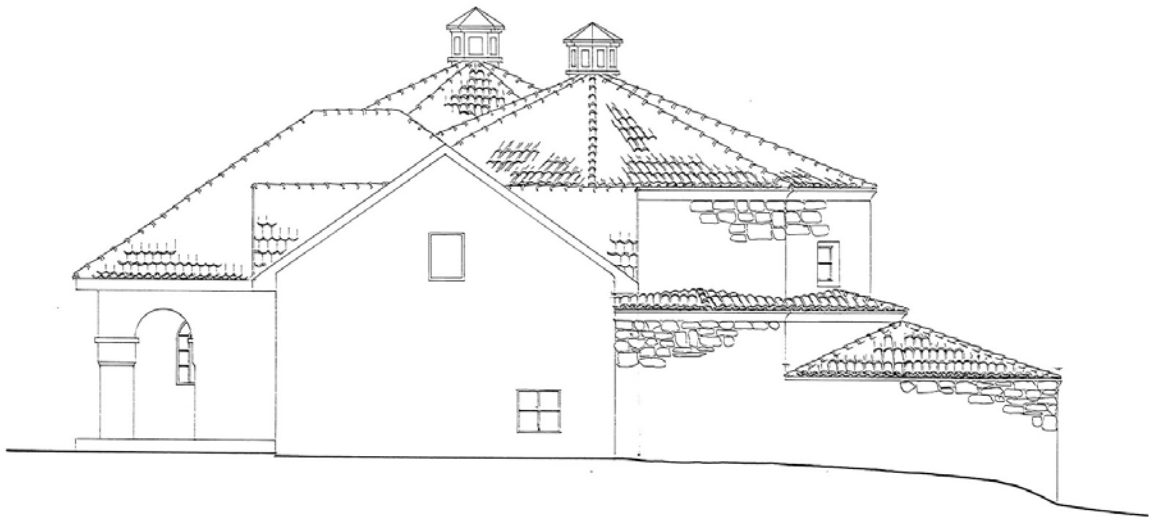
Старо бањско купатило - подужни пресек, цртеж, Н. Босанац

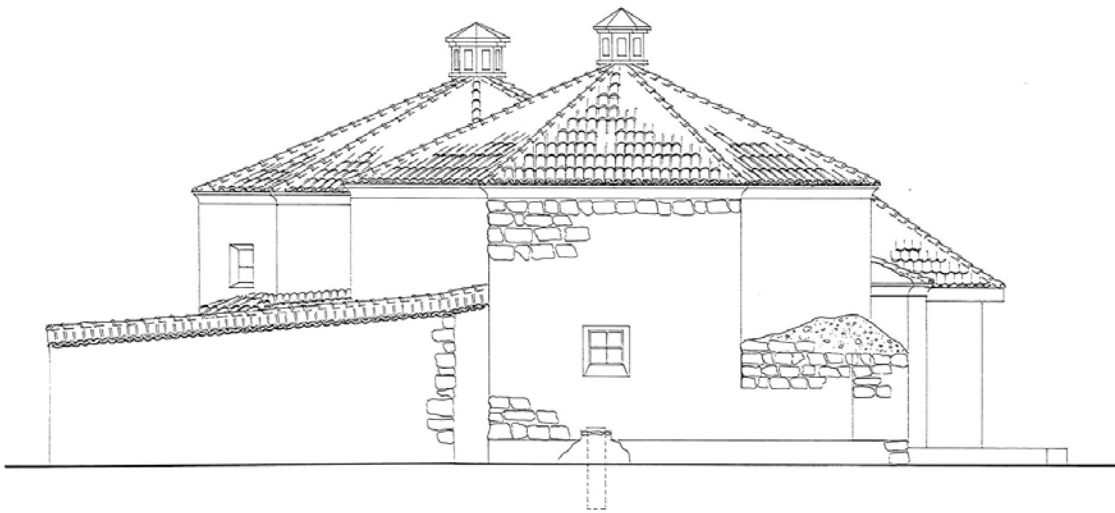
Старо бањско купатило - изглед са запада, цртеж, Н. Босанац

Старо бањско купатило - изглед са истока, цртеж, Н. Босанац

Старо бањско купатило - изглед са севера, цртеж, Н. Босанац

Старо бањско купатило - изглед са југа, цртеж, Н. Босанац

Старо бањско купатило - техничка документација, ЗЗСК Ниш, 1998.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ЗГРАДА МИЛОШЕВОГ КОНАКА

Назив непокретног културног добра:

ЗГРАДА МИЛОШЕВОГ КОНАКА

споменик културе: СК 187

централни регистар: СК 754

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања

Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Трг ослобођења бр. 14, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налази се на катастарској парцели број 5328/1 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

“Требич мм” д.о.о. у стечају, право коришћења

Еминовић Емин, корисник

Еминовић (Ајша) Зубида, право коришћења

п.п. “Гивми”, право коришћења

Својина - Државна РС

Тренутна намена:

У употреби

Трговачко угоститељски објекти

Период настанка/датовање:

Подигнут је 1834. година

Основни подаци:

Конак кнеза Милоша Обреновића налази се преко пута градског парка и старог бањског купатила, а подигнут је за административне потребе Кнежевине Србије.

Правоугаоне је основе са правцем пружања исток-запад и постављен као слободностојећа зграда. Састоји се из две етаже, подрума у нивоу приземља и издигнутог високог приземља, до кога се долази спољашњим степеницама и преко прилазног трема на средишту зграде. По својој структури одликује се масивном градњом са каменим зидовима у подруму и међуспратним конструкцијама од плитких сводова од опеке. Зидови високог приземља, изведени су у опеци. У спољашњем обликовању ове зграде видно су присутни утицаји домаће традиције са одликама

народног градитељства (средишњи улазни трем са дрвеним стубовима, ограда, кровни покривач од ћерамиде и сл.). У току свог постојања мењао је намене више пута. Коришћен је за административне намене, школу, угоститељски објекат. Значајан је као материјални документ развоја локалне власти првих година након ослобођења Сокобање од Турака.

Зграда Милошевог конака у Сокобањи

Зграда Милошевог конака у Сокобањи, 2019.

Зграда Милошевог конака у Сокобањи, www.sokobanja.org

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ЗГРАДА СТАРЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Назив непокретног културног добра:

ЗГРАДА СТАРЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

споменик културе: СК 188

централни регистар: СК 755

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања

Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Трг ослобођења бр. 12, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налази се на катастарској парцели број 5233 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Република Србија; Јавна својина

Тренутна намена:

У употреби

Школска зграда

Период настанка/датовање:

1894. година

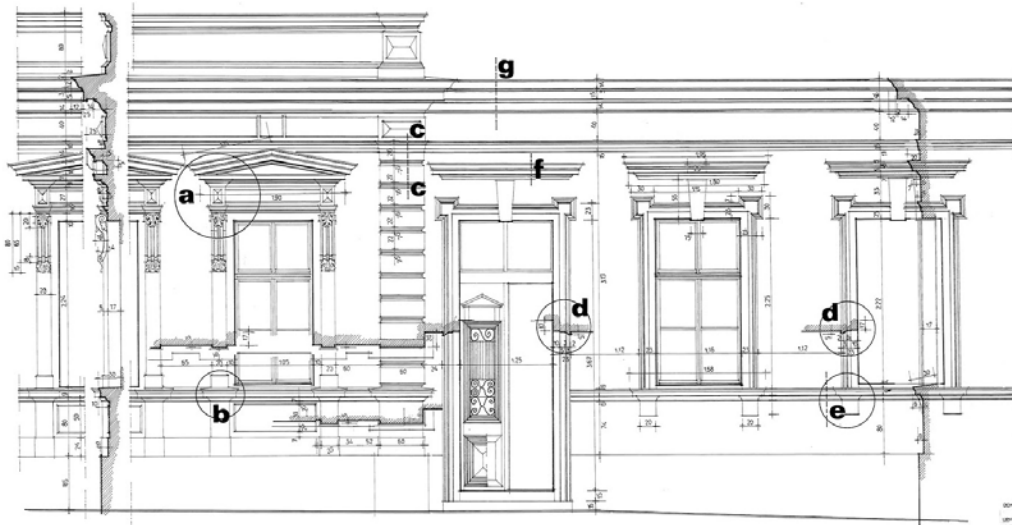
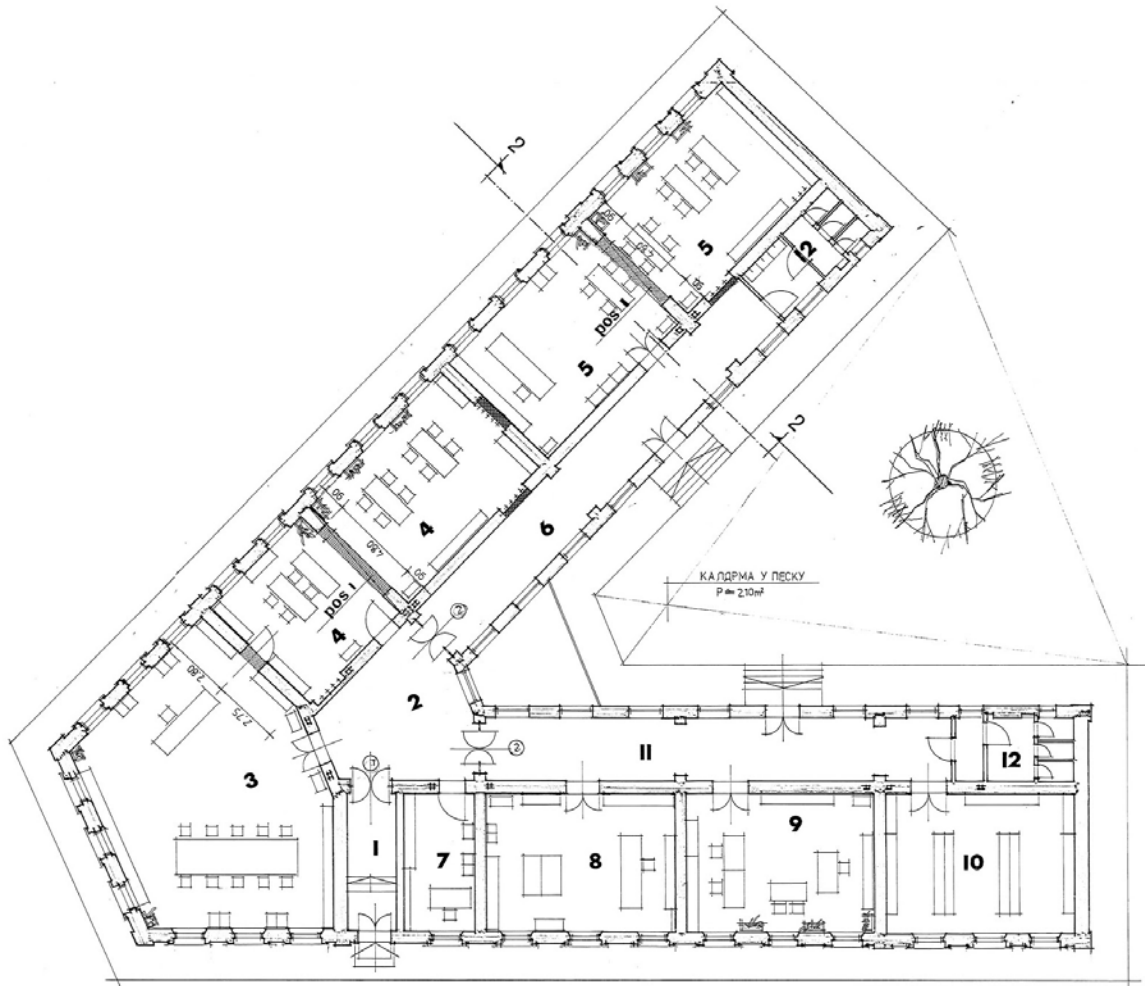
Основни подаци:

Подигнута је 1894. године, као зграда Основне школе и налази се на локацију у склопу најстрожег центра Бање. О времену подизања цркве сведочи натпис који потврђује 1894. као годину изградње школе. Средства за изградњу обезбедио је српски митрополит господин Михаило. Представља приземни објекат, саграђен на угаоној парцели, тако да се у основи састоји из два тракта, постављена под углом. Распоред просторија, учионица и канцеларија, дуж оба тракта, одвија се на класичан начин дуж ходника. Простор између трактова искоришћен је као школско двориште. Сама зграда је грађена у масивном зиданом систему, са карактеристичним високим таваницама, чија се висина одражава и на спољни изглед грађевине, те јој на тај начин даје монументално обележје.

Главне фасадне површине одликују се симетричним пропорцијама, са израженим веома складним ритмом у погледу груписања прозорских отвора са високим дводелним прозорима, уоквиреним профилацојом у малтеру. Прозори су додатно наглашени троугластом декорацијом у облику тимпанона. Дрвена кула на крову подигнута је као звоник за постављање школског звона.

Зграда старе основне школе у Сокобањи

Архитектурни пројекат
 Основна школа
 М. Војиновић
 1:20

Основна школа - техничка документација, М. Војиновић, ЗЗСК Ниш

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ЦРКВА СВЕТОГ ПРЕОБРАЖЕЊА ГОСПОДЊЕГ

Назив непокретног културног добра:

ЦРКВА СВЕТОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
ГОСПОДЊЕГ

споменик културе: СК 189

централни регистар: СК 756

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања
Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Улица Митрополита Михајла бр. 1, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро заједно са црквеним двориштем налази се на катастарској парцели број 5329 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Српска православна црква “Свето Преображење Господње”

Право својине

Тренутна намена:

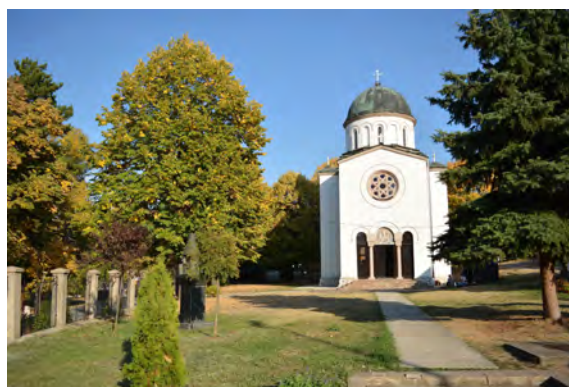
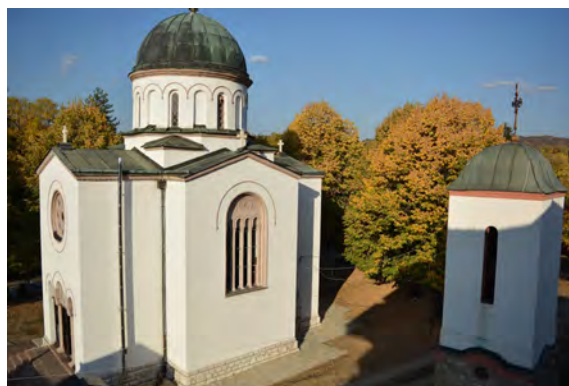
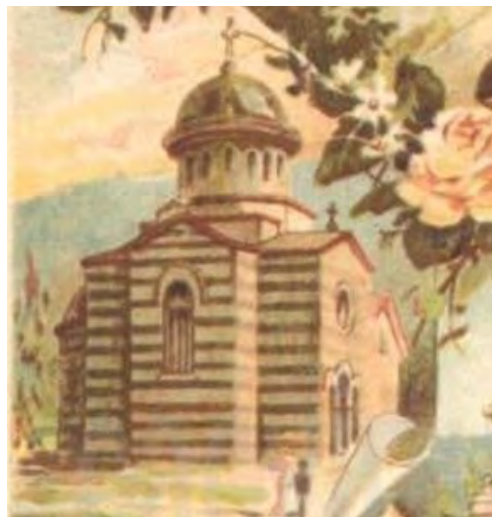
У употреби, Сакрална грађевина

Период настанка/датовање:

Грађена је крајем XIX века и освешена 1892. године.

Основни подаци:

Црква Св. Преображења Господњег својим положајем заузима централни простор у односу на двориште, у основи је крстообразног облика са решењем у виду грчког крста тако да његови кракови сачињавају улазни и олтарски простор, као и бочне певнице правоугаоног облика. Олтарски простор завршава се средишњом апсидом полигоналног, трапезастог облика у основи споља, док је у ентеријеру она кружног облика. У средишњем простору цркве на пресеку кракова крста у основи формира се масивна централна купола, која даје примарно обележје грађевине. До изражаја долазе прозорски отвори у средишту зидова бочних певница, са поделом на четири дела, карактеристичних међупросторским ступцима и лунетом која има розету на средини док улазни портал са тимпаномом и полукружном лунетом садржи у себи и плитак трем са стилизованим, носећим стубовима. Главни венац цркве, венац на кубету и његовом постољу имају орнаментичку флоралног карактера са преплетима. Црква доминира читавим простором и има видног учешћа у обликовању централног бањског трга.

Зграда цркве Светог Преображења Господњег у
Сокобањи, 1903 и 2019. године

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ВИЛА ДАЛМАЦИЈА, ДОМ МИЛАНОВО

Назив непокретног културног добра:

ВИЛА ДАЛМАЦИЈА, ДОМ
МИЛАНОВО

споменик културе: СК 190

централни регистар: СК 757

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања
Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Улица војводе Мишиће бр. 11, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро заједно са црквеним двориштем налази се на катастарској парцели број 5336 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Држалац

Специјална болница за превенцију, лечење и рехабилитацију неспецифичних плућних болести;
Својина - Државна РС

Тренутна намена:

Повремено у употреби

Грађанска вила, смештај

Период настанка/датовање:

Грађена је тридесетих година XX века.

Основни подаци:

Грађена је тридесетих година XX века као зграда за одмор и опоравак бањских гостију. Поседује локацију у склопу најужег централног бањског језгра. Грађена је као слободностојећа у средишту дворишта. Има масивно обрађену соклу у висини подрума, односно сутерена. Лице сокле је од камених блокова правилног облика са рустично обрађеним спољним видљивим површинама, док су зидови приземља и спрата изведени у опеци, завршно малтерисани и бојени. Собе у приземљу и спрату зграде, гупишу се дуж ходника по хотелском систему, обострано у односу на ходник. Свака соба има свој балкон у свим етажама, са декоративним гвозденим оградама. Кровни венци, како на делу стрехе саме грађевине, тако и на делу централног надвишења са фасадним балконом изведени су у малтеру без нарочито обликоване профилације, али са истакнутом дужином саме стрехе, док је подеони венац између етажа изведен са плитком фасадном профилацијом.

Вила Далмација, Дом Миланово

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

СТАРА КУЋА ЉУБЕ ДИДИЋА

Назив непокретног културног добра:
СТАРА КУЋА ЉУБЕ ДИДИЋА

споменик културе: СК 191
централни регистар: СК 758

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања
Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Улица Драговићева бр. 25, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налази се на катастарској парцели број 5414 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Више власника
Приватна својина

Тренутна намена:

Повремено у употреби
Кућа

Период настанка/датовање:

средина XIX век

Основни подаци:

Датира из XIX века, припада врсти културних добара везаних за значајне личности националне историје. Представља кућу у којој је живео Љуба Дидић, организатор Тимочке буне у Сокобањском крају.

Љуба Дидић био је учесник Тимочке буне 1883. године. Као једаног од вођа буне, Преки суд у Зајечару је осудио на смрт и 7. новембра 1883. године, и заједно са осталим учесницима, стрељао на Краљевици у Зајечару.

Кућа Љубе Дидића, саграђена је као слободностојећа у оквиру плаца. Мањих је димензија од око педесет квадратних метара површине у основи и мале висине. Грађена је у систему бондручне конструкције зидова. Кров је покривен ћерамидом. Састоји се из кухиње, две просторије у функцији соба и једном мањом оставом. Улаз је водио директно у кухињу, која је даље повезана са собама.

Кућа Љубе Дидића

Кућа Љубе Дидића - фотограмetriја, А. Никшић, 2019.

Низ поред Љубе Дидића - фотограмetriја, А. Никшић, 2019.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

УЖИ АМБИЈЕНТ СА ЧЕСМОМ ЉУБЕ ДИДИЋА

Назив непокретног културног добра:

УЖИ АМБИЈЕНТ СА ЧЕСМОМ ЉУБЕ
ДИДИЋА

споменик културе: СК 199

централни регистар: СК 766

Положај/адреса:

На раскршћу ул. Драговићеве, Хајдук Вељкове и
Озренске, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно
културно добро налази се на катастарској парцели
број 5453 КО Сокобања, а чији амбијент обухвата и
шири простор по дубини ове и суседних
катастарских парцела бр. 5451 и 5454.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Корисник - Општина Сокобања

Својина - Државна РС

Тренутна намена:

Јавна чесма - у употреби

Период настанка/датовање:

Чесма је подигнута 1926. године.

Основни подаци:

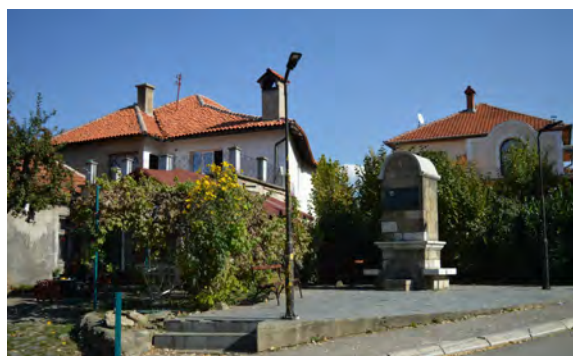
Амбијент са простором на коме је лоцирана чесма
Љубе Дидића обухвата део раскрснице улица
Драговићеве, хајдук Вељкове и озренске, у склопу
средишњег урбаног језгра Сокобање. Овај урбани
простор има претежно стамбени карактер. Чесма је
подигнута 1926. године, посвећена је Љуби Дидићу,
борцу за народна права и слободу.

Чесма има облик вертикалне масе озидане од камена
пешчара са блоковима правилног облика. Заузима
положај на благој узвишици према Озренском путу,
односно Лептерији. Тако постављена остварује
доминантну и карактеристичну просторну визуру и
директну визуру дуж улице Драговићеве.

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања

Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Ужи амбијент са чесмом Љубе Дидића

Чесма Љубе Дидића - фотограмetriја, А. Никшић, 2019.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

АДМИНИСТРАТИВНА ЗГРАДА У СОКОБАЊИ

Назив непокретног културног добра:

АДМИНИСТРАТИВНА ЗГРАДА У
СОКОБАЊИ

споменик културе: СК 192

централни регистар: СК 759

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања
бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Улица Драговићева бр. 27, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно
културно добро налази се на катастарској парцели
број 5416 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Корисник - Јавно комунално предузеће “Напредак”
Својина - Државна РС

Тренутна намена:

У употреби

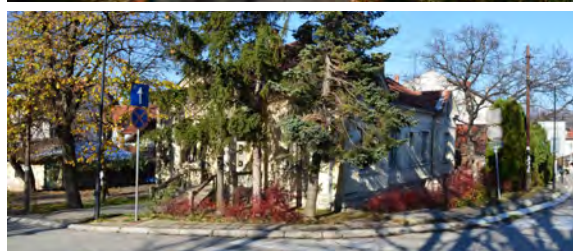
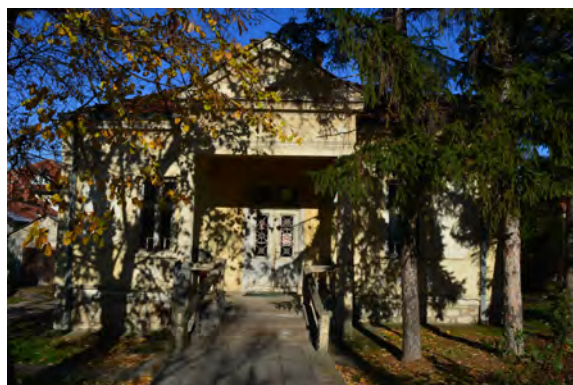
Администрација ЈКП “Напредак”

Период настанка/датоване:

Грађена је 1934. године.

Основни подаци:

Административна зграда, поседује локацију у
склопу централног бањског језгра у близини куће
Љубе Дидића. Грађена је као вила за смештај
бањских гостију 1934. године о чему сведочи
натпис на атици зграде. Саграђена је као
слободностојећи објекат са повлачењем у односу на
регулациону линију улице. Основа зграде је
правилног облика и димензија и има правац
пружања север-југ. Зграда је приземна са кровом
решеним на четири воде и покривена је
фалцованим црепом. Улаз у зграду из Улице
Драговићеве, наглашен је прилазним тремом са
степеницама и носећим стубовима са стране, који
прихватају и део венца испод фриза. С друге стране
у односу на Хајдук Вељкову улицу, крајеви фасаде
фланкирани су са по једним плитким ризалитом
који се по вертикали у нивоу изнад завршног
кровног венца завршавају троугластим кровним
забатима као тимпанонима по принципу онога на
делу изнад главне улазне партије, а у чијем делу су
тавански прозори.

Административна зграда

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

КУЋА У КОЈОЈ ЈЕ УМРО КЊИЖЕВНИК СТЕВАН СРЕМАЦ

Назив непокретног културног добра:

КУЋА У КОЈОЈ ЈЕ УМРО КЊИЖЕВНИК
СТЕВАН СРЕМАЦ

споменик културе: СК 194

централни регистар: СК 761

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања

Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Улица Драговићева бр. 22, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно
културно добро налази се на катастарској парцели
број 5594 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Више власника

Приватна својина

Тренутна намена:

У употреби

Кућа за становање

Период настанка/датовање:

Подигнута је у другој половини XIX века.

Основни подаци:

Кућа у којој одседао књижевник Стеван Сремац за
време свог боравка у Сокобањи и у којој је умро
1906. године поседује локацију у склопу ширег
централног дела насеља. Кућа је веома малих
димензија 5x12м, састоји се из предсобља, две
просторије и кухиње, у коме су становали
власници, док се дворишни део по дубини парцеле
састоји из собе и кухиње, кога су тадашњи власници
издавали бањским гостима. Кућа се састоји из
ниског приземља саграђеног у бондручној
кокструкцији са испуном од чатме. Зидови су
првобитно завршно обрађени блатним малтером,
са четвороводним кровом, сада покривеним
фалцованим црепом. У обе кухиње првобитно су
били подови од опеке и стара viseћа огњишта.

О боракву Стевана Сремца сведочи спомен плоча
на кући са натписом: „У Сокобањи је 12. августа
1906. године умро српски писац Среван Сремац“.

Кућа у којој је умро Стеван Сремац

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ГРАЂАНСКА КУЋА ПОРОДИЦЕ ПЕТКОВИЋ

Назив непокретног културног добра:

ГРАЂАНСКА КУЋА ПОРОДИЦЕ
ПЕТКОВИЋ

споменик културе: СК 195

централни регистар: СК 762

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања

Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Улица краља Петра I бр. 2-4, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налази се на катастарској парцели број 5376 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Више власника; Право коришћења;

Приватна својина

Тренутна намена:

У употреби: Кафана “Сплендид”

Период настанка/датовање:

После 1880. године и 1909. године.

Основни подаци:

Две куће породице Петковић, налазе се на истом имању. Старија кућа бр. 4 грађена је у времену после 1880. године а новија бр. 2 је грађена 1909. године. Обе куће су грађене као приземне, са уличним фасадама постављеним на регулациону линију.

Кућа бр. 2 је правилног габарита димензија 12x15м у чијем је саставу подрум и приземље издигнуто за 70цм у односу на околини терен. Зидови подрума изведени су од камених блокова, правилног облика, а међуспратна конструкција је од плитких сегментних сводова у опеци (тзв. пруски свод), ојачаних гвозденим ребрима. Улаз у кућу је са бочне стране, из дворишта. Преко предпростора, у коме су прилазне степенице и улазног хола приступа се осталим просторијама у приземљу. У спољној архитектури карактеристична је обрада фасаде са сведеном фасадном пластиком. Поред уобичајених кровних венаца, на фасади су присутни и надпрозорни венци, заједнички за два груписана отвора, као и пиластри на крајевима и средишту између свака два отвора, обликовани са нутнама.

Кућа бр. 4 је правоугаоног облика димензија 7x16м у чијем саставу су просторије приземља, издигнуте на три степеника у односу на околни терен. У кућу се улази са бочних страна, и делом из дворишта.

Грађанска кућа породице Петковић бр. 2

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
ГРАЂАНСКА КУЋА ПОРОДИЦЕ ХАЦИ-ПАВЛОВИЋ

Назив непокретног културног добра:

ГРАЂАНСКА КУЋА ПОРОДИЦЕ
ХАЦИ-ПАВЛОВИЋ

споменик културе: СК 196

централни регистар: СК 763

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања
Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Улица краља Петра I бр. 1, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налази се на катастарској парцели број 5403 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Више власника

Право коришћења

Приватна својина

Тренутна намена:

У употреби

Кућа за становање

Период настанка/датовање:

Грађена је 1907. године.

Основни подаци:

Грађанска кућа угледне породице Хаџи-Павловића грађена је као породична стамбена зграда у склопу дворишта, у масивном зиданом систему, са подрумом и високим приземљем. У основи је правоугаоног облика. Кров је четвороводни, покривен је црепом. У зграду се улази из дворишта са бочне стране, прилазним степеницама које воде директно у пространо предсобље. Из предсобља се приступа свим просторијама у основи (три са леве и три са десне стране). Фасада се завршава кровним венцем са фризом у склопу кога су уклопљени украсни рељефни елементи. На фасадном платну јављају се пиластери (један централни и два угаона). Између пиластера стоје поређана са сваке стране по два карактеристична прозорска отвора са дводелним прозорима који имају заједничке надпрозорнике и парапетне венце а вертикални прозорски оквири у малтеру завршавају се са горње стране украсним конзолама са стилизованим акантусовим лишћем. У нивоу парапета присутни су елементи геометријске декорације.

Грађанска кућа породице Хаџи-Павловић

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
ГРАЂАНСКА КУЋА ПОРОДИЦЕ ХАЦИ-ПАВЛОВИЋ

Назив непокретног културног добра:
ГРАЂАНСКА КУЋА ПОРОДИЦЕ
ХАЦИ-ПАВЛОВИЋ
споменик културе: СК 197
централни регистар: СК 764

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања
Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Улица краља Петра I бр. 9, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налази се на катастарској парцели број 5405 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Више власника, право коришћења, приватна својина
Општина Сокобања, јавна својина, Државна РС

Тренутна намена:

Делује да није у употреби

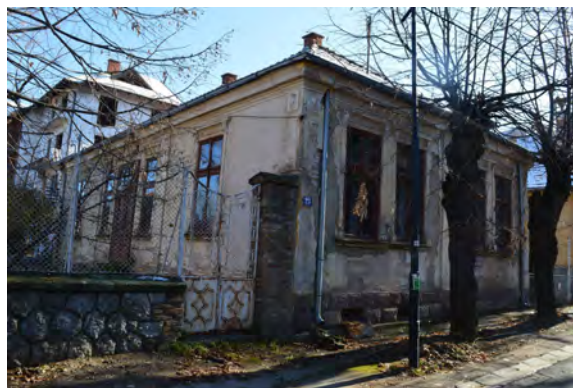
Кућа за становање

Период настанка/датовање:

Грађена је 1908. године.

Основни подаци:

Кућа са двориштем угледне породице Хаџи-Павловић, саграђена је 1908. године о чему сведочи натпис изведен у виду мозаика у калдрми испред прилазних степеника на улазу у зграду. Припада грађанској стамбеној архитектури. Састоји се из подрума са међусpratном конструкцијом од плитког свода у опеци и приземља са просторијама које се групишу око централног предсобља. Улаз је из дворишта, а улазна партија се састоји од пет степеника. Фасада је подељена на поља пиластрима и прозорским отворима. Изнад прозорских отвора и улазне капије јављају се надпрозорни венци са профилацијом у малтеру. Око отвора израђени су уски прозорски пиластри са завршним елементима у виду декоративних конзола са акатусовим лишћем и волутама. У подножју отвора, јављају се парпетни венци. На завршецима главних фасадних пиластара у подножју кровног венца, присутни су медаљони квадратног облика са рељефним фигурама у виду женских глава. Сокла зграде изведена је од камених блокова правилног облика са ружичасто обрађеним спољним површинама. Кров је троводан и покривен црепом.

Грађанска кућа породице Хаџи-Павловић

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ЗГРАДА БИБЛИОТЕКЕ

Назив непокретног културног добра:

ЗГРАДА БИБЛИОТЕКЕ

споменик културе: СК 349

централни регистар: СК 2092

Документ о проглашењу:

На основу одлуке СО Сокобања
Бр. 011-36/85-01 од 28.06.1985.год.

Положај/адреса:

Улица Алексе Маркишића бр. 1, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налази се на катастарској парцели број 5198 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Право коришћења - више власника

Народна библиотека "Стеван Сремац"

Својина - Државна РС

Тренутна намена:

У употреби

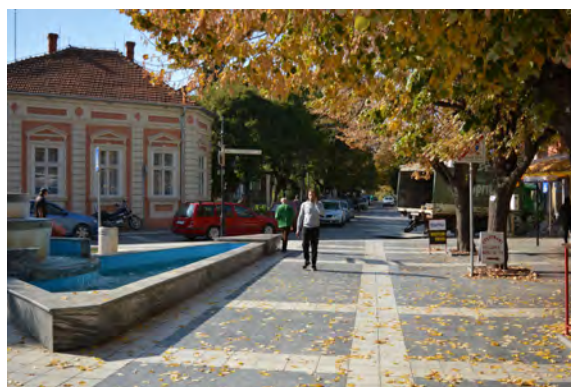
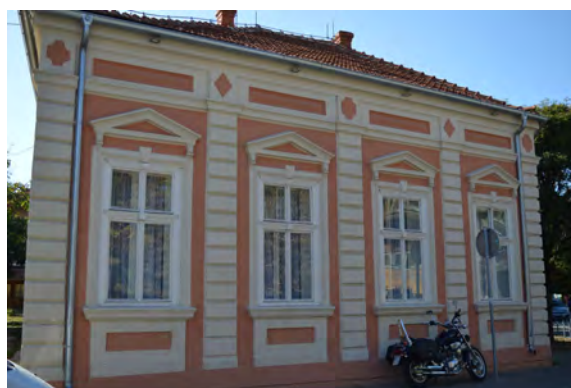
Зграда библиотеке

Период настанка/датовање:

Грађена је првих деценија XX века.

Основни подаци:

Саграђена је као породична зграда за становање са малим двориштем, а својим источном фасадом, излази непосредно на регулационе линије улице. Има карактеристичан наглашени угаони засек. Састоји се из подрума, смештеног у само једном делу зграде са конструкцијом од плитких сводова, и приземља са просторијама које се групишу око мањег средишњег хола. Улазни део зграде дограђиван је за потребе ранијих корисника. Задржала је довољно очуваних елемената стилске декорације настале под утицајем еkleктичке ренесансе. Поседује профилисан завршни кровни венац. Издваја се по обликовању и распореду прозорских отвора са профилисаним оквирима у малтеру, троугаоним надпрозорним тимпанонима, парпетима, венцима и карактеристичним оградама у малтеру у нивоу парапета са израженом правоугаоном пластиком. Карактеристично је и то да су између прозорских отвора дуж оба фасадна тракта присутни и пиластери, обрађени рустично са обликовањем у виду блокова који имитирају квадере са профилисаним спојницама, целом висином од сокле до подножја завршног венца.

Зграда библиотеке

Зграда библиотеке - фотограмetriја, А. Никшић, 2019.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ВИЛА НА ПУТУ ОЗРЕНСКИХ ПАРТИЗАНА

Назив непокретног културног добра:
ВИЛА НА ПУТУ ОЗРЕНСКИХ
ПАРТИЗАНА

споменик културе: СК 198
централни регистар: СК 765

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања
Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Пут озренских партизана бр. 29, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налази се на катастарској парцели број 3380 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Више власника, породица Зелић; Право коришћења Својина - Државна РС

Тренутна намена:

Делује да није у употреби

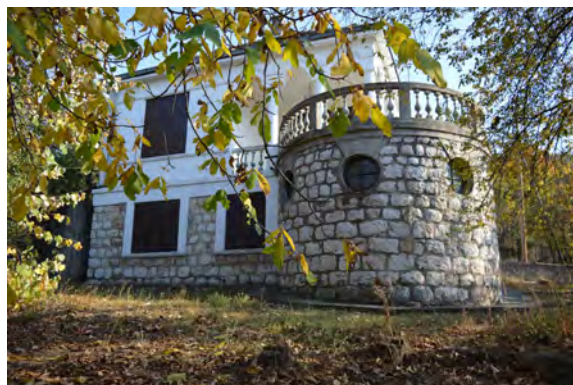
Кућа за становање и одмор

Период настанка/датовање:

Грађена је 1939. године.

Основни подаци:

Грађена је као породична вила за становање и одмор, доктора Зелића. Саграђена је на земљишту које је у паду и окружена брдским зеленилом, слободна са свих страна. У основи је квадратног облика. Спољашњи зидови су терена озидани су природним каменом са блоковима, над којим се у етажи приземља јавља пространа прилазна тераса кружне основе. У нивоу приземља, на споменуто угаону прилазну терасу надовезује се у истој ширини улазни трем са аркадама и масивним стубовима. Улазни трем се надовезује на хол, од кога се даље пружају просторије у унутрашњости. Само приземље озидано је у опеци са обликованим прозорским отворима и прозорима прекривеним дрвеним капцима. У висини кровне стрехе приземље се завршава венцем. Кров зграде изведен је пирамидално и прекривен је црепом. У спољашњој обради осећа се рустика у малтеру на зидним површинама док су кровни венци, аркадни лукови, стубови и оквири око прозора без орнаментике.

Вила на путу озренских партизана

Вила на путу озренских партизана - фотограмetriја, А. Никшић, 2019.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ХАЈДУК ВЕЉКОВА ЧЕСМА

Назив непокретног културног добра:

ХАЈДУК ВЕЉКОВА ЧЕСМА

споменик културе: СК 200

централни регистар: СК 767

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања

Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

На узвишици у саставу Врела, у близини зграде Ловачког дома, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налази се на катастарској парцели број 3376 КО Сокобања.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Општина Сокобања

Јавна својина

Тренутна намена:

Јавна чесма, не одржава се на одговарајући начин.

Период настанка/датоване:

Подигнута у првим деценијама XX века.

Основни подаци:

Чесма је подигнута у првим деценијама XX века као обележје стогодишњице од времена Првог српског устанка, када је хајдук Вељко као вовода управљао овим крајевима.

Подигнута је после изградње павиљона Првог терапеутског добровољног друштва за уређење бање (данас Ловачког дома) простор "Врела" интензивније уређивао. Чесма је на тај начин уједно подигнута и као обележје стогодишњице из времена I српског устанка као успомена на војевање хајдук Вељка, који је као војвода ратовао у овим крајевима и управљао бањском нахијом од 1808. до 1811. године.

Сазидана је од камена у нивоу доњег постоља, а у нивоу горњег као надвишење од фуговане опеке, са натписом на једној каменој плочи „Хајдук Вељко“. Целокупна висина чесме износи око три метра. Поред историјског и меморијалног значаја чесма има и амбијенталних обележја у саставу "Врела" као природне зелене оазе на познатој бањској узвишици.

Хајдук Вељкова чесма и ловачки дом

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

КУЋА НАРОДНОГ ХЕРОЈА АЛЕКСЕ МАРКИШИЋА

Назив непокретног културног добра:

КУЋА НАРОДНОГ ХЕРОЈА АЛЕКСЕ
МАРКИШИЋА

споменик културе: СК 193

централни регистар: СК 760

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања
Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

Улица Његошева бр. 20 и 24, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налазе се на катастарским парцелама број 4950 и 4948 КО Сокобања (на терену су у питању парцеле 4950, 4951 и 4952 КО Сокобања).

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Више власника, породица Маркишић

Приватна својина

Тренутна намена:

У употреби

Породична стамбена кућа

Период настанка/датовање:

Крај XIX или почетак XX века.

Основни подаци:

Кућа Народног хероја Алексе Маркишића налази се у власништву породице Маркишић, пореклом из Љуботена крај Цетиња. Кућа са имањем је у њиховом власништву од 1920. године када су је купили и доселили се. На фасади куће према улици стоји мермерна табла са натписом: „*Овде је живео, радио и организовао сасанке на ширењу идеја социјализма комунистички борац, публициста и народни херој Алекса Маркишић, који је погинуо 16. фебруара 1942. године*“.

Обе куће у саставу заједничког дворишта грађене су као слободни дворишни објекти, малих димензија. У кући обележеној бројем 20 живео је Алекса Маркишић. Састоји се од подрума и приземља без израженог архитектонског обликовања, нити других значајнијих градитељских одлика. Друга кућа под бр 24. приближно је истоветних димензија као претходна, с тим што делује новије, са зидовима завршно обрађеним опеком. На фасади стоји медаљон у бонзи са ликом Алексе Маркишића у рељефу.

Кућа народног хероја Алексе Маркишића

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ЧЕСМА КЊАЗА МИЛОША ОБРЕНОВИЋА

Назив непокретног културног добра:

ЧЕСМА КЊАЗА МИЛОША
ОБРЕНОВИЋА

споменик културе: СК 201

централни регистар: СК 768

Документ о проглашењу:

На основу одлуке Скупштине општине Сокобања

Бр. 011 – 62/ 83 – 01 од 14. 12. 1983. године

Положај/адреса:

На Требичком путу, са југоисточне стране пута
Сокобања - Алексинац у слободном простору,
Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно
културно добро налазе се на катастарској парцели
број 1496 КО Ресник.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Корисник - месна заједница

Својина - Државна РС

Тренутна намена:

У употреби

Јавна чесма

Период настанка/датовање:

Подигнута је 1860. године.

Основни подаци:

Спомен чесма кнеза Милоша (Требичка чесма),
налази се поред пута Алексинац - Сокобања.
Потпуно је очуван оригиналан натпис на чесми:
*“Милош Обреновић I, Књаз Српски, подиже овај
источник за вечни спомен доласка свог у Бању године
1860те”.*

Чесму је саградио кнез Милош Обреновић 1860.
године као успомену на свој боравак у Сокобањи,
на десетом километру према Алексинцу. Чесма је
саграђена од правилних блокова камена пешчара, а
састоји се из постоља и надвишеног дела. У средини
надвишеног дела масе стоји табла са историјским
натписом чесме о њеном подизању.

Током археолошких ископавања, у непосредној
близини чесме, пронађена је вила рустика из
римског периода што даје нову вредност читавом
простору.

Чесма књаза Милоша Обреновића

Чесма књаза Милоша Обреновића - фотограмetriја, А. Никшић, 2019.

Чесма књаза Милоша Обреновића - фотограмetriја, А. Никшић, 2019.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
ЦРКВА УСПЕЊА БОГОРОДИЦЕ У БАЊИ ЈОШАНИЦИ

Назив непокретног културног добра:
ЦРКВА УСПЕЊА БОГОРОДИЦЕ У
БАЊИ ЈОШАНИЦИ
споменик културе: СК 94
централни регистар: СК 239

Положај/адреса:
Црквени комплекс у Бањи Јошаници, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:
Према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро налазе се на катастарској парцели број 8617 КО Јошаница.

Име, презиме и адреса власника/корисника:
Црквено добро “Свети Димитрије”
Зграда Српске православне цркве

Тренутна намена:
У употреби

Сакрална грађевина

Период настанка/датовање:
Настала је или обновљена у XVI или XVII веку.

Основни подаци:
Стара црква Успења Богородице налази се у селу Јошаница у простору црквене порте, у којој се налази и новија црква посвећена светом Димитрију. По својој архитектонској концепцији и сликарској декорацији, стара црква има све карактеристике гробљанске цркве настале или обновљене у XVI или XVII веку. По својим димензијама сврстава се у ред скромнијих сеоских цркава. У основи је једнобродна грађевина, засведена полуобличастим сводом. Зидана је од камена, а затим малтерисана и кречена. На подужним зидовима и апсиди налази се по један узани прозор, обликовани у виду пушкарница. Унутрашње зидне површине у старој цркви биле су покривене живописом, који није у потпуности очуван. Репертоар фреско-ансамбла одликује се богатством, мада су расположиве слободне површине наметале једноставну тематику и иконографски садржај.

Документ о проглашењу:

На основу решења о заштити Завода за заштиту споменика културе у Нишу
Бр. 441/ 1 од 22. априла 1977. године

Илустроване су најважније сцене из циклуса „Великих празника“ и циклуса „Страдања“. Архитектура, распоред живописа, иконографија и стил старе цркве Успења Богородице, везује се за споменике настале у XVI и XVII веку. Црква поседује архитектонско-уметничке квалитете, а њене вредности огледају се и у томе што припадају културном наслеђу из турског периода владавине, па представља сведочанство о постојању старе традиције и у том времену.

Стара црква Успења Богородице у Бањи Јошаници

Црква Светог Димитрија и стара црква Успења Богородице у Бањи Јошаници

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

СРЕДЊОВЕКОВНО УТВРЂЕЊЕ “ВРМЦА”

Назив непокретног културног добра:
СРЕДЊОВЕКОВНО УТВРЂЕЊЕ
“ВРМЦА”

споменик културе: СК 89
централни регистар: СК 313

Положај/адреса:

Утврђење у близини школског дворишта у селу
Врмца, Сокобања

Земљишно-књижни подаци:

Према Одлуци о проглашењу за непокретно
културно добро налазе се на катастарској парцели
број 6080 КО Врмца.

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Својина - Државна РС
Право коришћења - село Врмца

Тренутна намена:

Није у употреби
Пољопривредно земљиште (према катастру
непокретности)

Период настанка/датоване:

Настало је у раздобљу између XIII и XIV века.

Основни подаци:

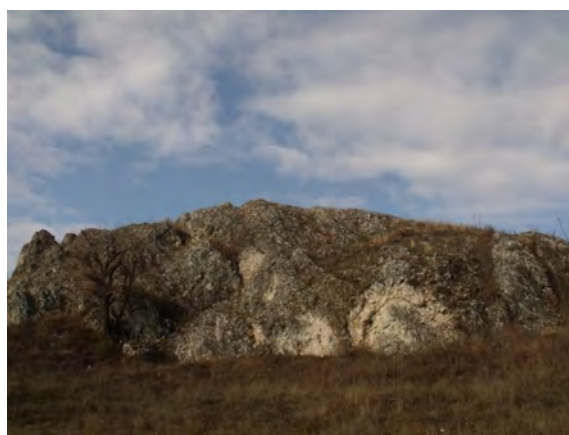
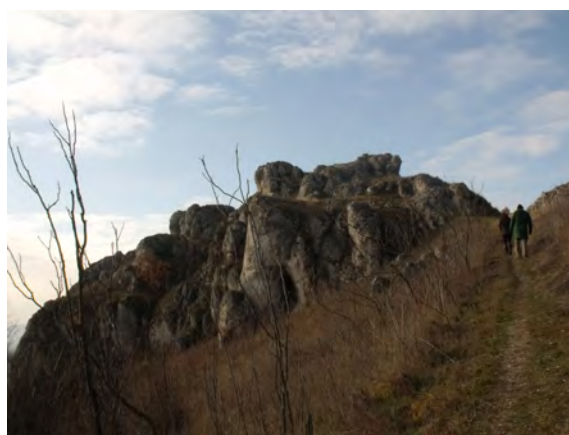
Средњовековно утврђење Врмца налази се у истоименом селу на 11 километара од Соко града и 12 километара од Бовна. Смештено је на узвишењу званом Градац, које се уздиже у пространој котлини и тако има изванредан положај са кога се може у потпуности контролисати читава околина према Алексинцу и Сокобањи. Утврђење је скоро сасвим уништено, па се само малобројни остаци могу сагледати на терену.

Узвишење Градац на коме је и утврђење, налази се у близини школске зграде и дворишта. Пружа се у дужини 100 – 120 метара. Остаци града пружају се у правцу североисток–југозапад.

Није познато када је ово утврђење изграђено, пошто у изворима нема помена о њему. Како је по начину градње и материјалу скоро идентично са

Документ о проглашењу:

На основу решења о заштити Завода за заштиту
споменика културе у Нишу
бр. 1765/ 1 од 13. децембра 1976. године

Простор каменог узвишења Градац, 2016

средњовековним утврђењима овог краја (Сокоград, Бован, Тетомиров град и Кулина) може се претпоставити да је настало у раздобљу између XIII и XIV века.

Народна традиција везује овај град за време владавине деспота Високог Стевана, а ово предање се односи и на Сокоград и на Бован, а како се та два града помињу у изворима из времена деспота Стевана Лазаревића, чини се да има историјске истине у предању. Утврђење “Врмца” страдало је 1413. године, када је самозвани султан Муса, ратујући против брата султана Мехмеда, упао на територију Стефана Лазаревића освојио и опустошио Сокоград и Бован. Претпоставља се да је Врмца исто тако страдала и приликом турског освајања овог краја 1455. године.

У доба Турака ово утврђење није обнављано, што потврђују и извори из XV века.

Каменито извишење Градац било је утврђено јаким зидовима, који су вили постављени ниже у односу на највиши део узвишења, па је Врмца била тешко освојива и веома неприступачна. Данас се остаци тог одбрамбеног бедема виде на северној страни у висини од неколико метара. На највишем каменитом делу узвишења, приликом проглашења за непокретно културно добро, видели су се остаци зида Донжон куле. У средишњем делу утврђења налази се природно улегнуће са већим заравњеним простором на коме нема очуваних остатака.

На северозападној страни тврђаве били су добро очувани остаци правоугаоне грађевине - куле, очувани до висине од око 1,5m. Дебљина зидова је 90cm, а димензија 7x5m. Грађена је од камена и малтера, као и читаво утврђење, без опека, али са дрвеним сантрачним гредама. Ова кула налази се у најнижем делу утврђења - доњем граду и контролисала је западну страну где протиче река Врмца.

Поглед на село са узвишења Градац, 2016

Средњовековно утврђење “Врмца”, 2016.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

СРЕДЊОВЕКОВНО УТВРЂЕЊЕ СОКОГРАД

Назив непокретног културног добра:
СРЕДЊОВЕКОВНО УТВРЂЕЊЕ
СОКОГРАД КОД СОКОБАЊЕ

споменик културе: СК 7

централни регистар: СК 211

Документ о проглашењу:

Према решењу о заштити Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе НР Србије

Бр. 1062 од 29. фебруара 1948. године

Велики значај – одлука СРС РС бр. 29 од 07.04.1979.год, Сл. гласник 14/79

Положај/адреса:

Налази се у кањону реке Моравице, око 2 км јужно од Сокобање, на неприступачном узвишењу.

Земљишно-књижни подаци:

Границе заштите Сокограда, према Решењу о заштити, подразумевају простор горњег и доњег града. Пошто предметне границе нису прецизно дефинисане, а познато је да се око горњег и доњег града простире подграђе, неопходно је приступити ревизији и допуни решења, уз обавезно проширење и јасно дефинисање истих.

Предео изузетних одлика „**Лептерија–Сокоград**“ заштићен је на основу Уредбе 05 бр. 110-6985/2002 од 09. маја 2002. године, у Београду (Сл. гласник РС бр. 25 од 16.маја 2002. године).

Име, презиме и адреса власника/корисника:

Својина - Државна РС

Корисник - ЈП “Србијаш шуме”

Тренутна намена:

У употреби - Туристичка дестинација без организованих обилазака

Основни подаци:

Утврђење је неправилне основе, већих димензија и вероватно је подигнуто на темељима античких грађевина. Састоји се од горњег и доњег града и подграђа. Подграђе никада није истраживано. Доњи град је углавном разрушен, сем делова бедема, четвороугаоне куле и главне капије која је најбоље очувана. Горњи град - цитадела је на стеновитом гребену који је одвојен од Доњег града. У оквиру Горњег града налази се највиша четвороугаона кула са отворима - пушкарницама. Око ње је дубљи прокоп. Постоје још две правоугаоне куле, нешто ниже, повезане дужим зидом који је имао отворе за топове. Улаз у Горњи град био је кроз доњу кулу. Очувана је и цистерна за воду, засведена каменом и усечена у стену. У њој су нађене керамичке цеви за довод кишнице. Утврђење је почетком XV века, тачније 1412, опустошено и уништено. Археолошка истраживања су вршена 1980, 1981. и 1982. године.

Средњовековно утврђење Сокоград, 2019.

ГРАНИЦЕ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ И ПРИРОДНОГ ДОБРА

Подручје предела „Лептерија-Сокоград“ у режиму је заштите II степена и обухвата површину од око 405ha у катастарским општинама Сокобања и Блендија, од чега је 390ha у државном, а 15ha у приватном власништву.

Граница заштите предела изузетних одлика „Лептерија-Сокобања“, са положајем споменика културе Соко град у оквиру границе, обрада 2017. (ЗССКНиш)

Према решењу о заштити споменика културе Сокоград границе заштите подразумевају простор унутар бедема горњег и доњег града. Пошто оне нису прецизно дефинисане потребно је извршити ревизију и допуни одлуке, уз порширење и прецизно дефинисање границе заштите и заштићене околине и других параметара прописаних Законом.

Граница заштите према Решењу (цртеж: Иван Здравковић), обрада 2017. (ЗССКНиш)

СТУДИЈА ЗАШТИТЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ СОКОГРАД

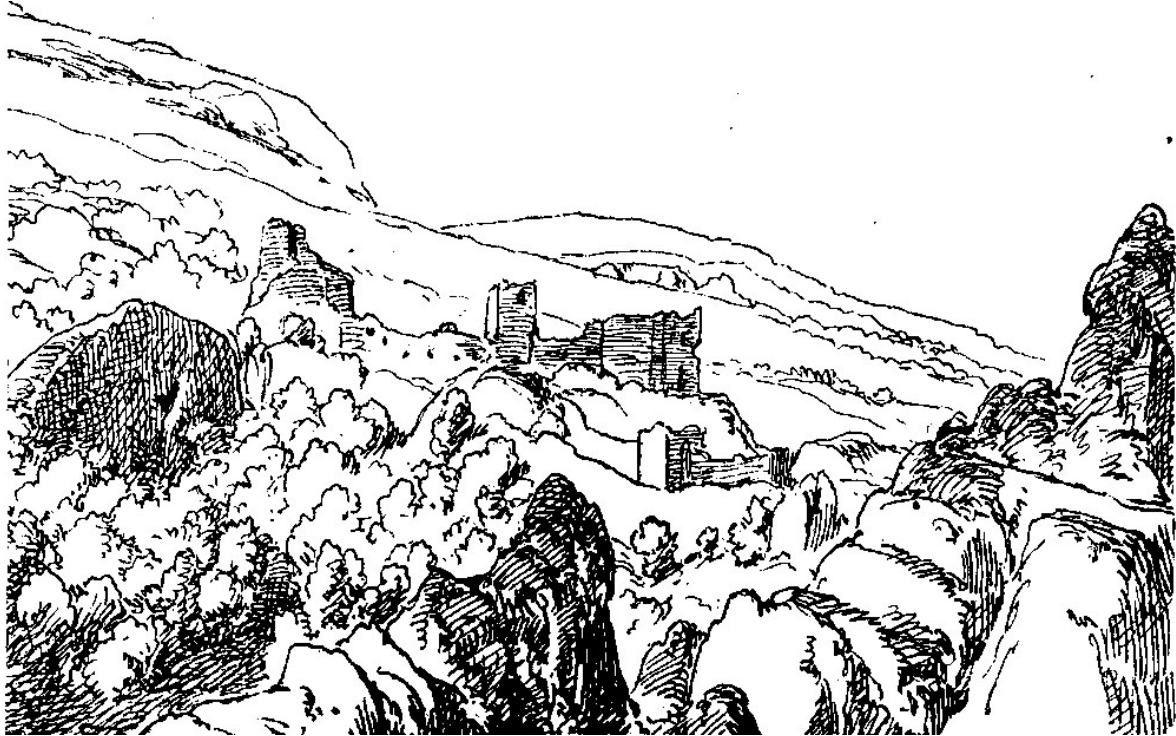
Завод за заштиту споменика културе Ниш, 2017. године

Елена Васић Петровић, Ивана Цветковић, Ђорђе Стошић

ИСТОРИЈСКИ И ИСТОРИОГРАФСКИ ПОДАЦИ

У историјским изворима Сокоград се мало помиње. Најстарији сачувани податак датира из 1413. године, када је забележено да су га држали Турци (Филозоф, 1936). Када је кроз те крајеве 1663. године путовао знаменити турски путописац Евлија Челебија, град је и даље био турски, да би га 1690. године, освојили Немци и Срби, а 1734. Аустријанци, а од 1810. године, град је опет српски (Станојевић, 1927).

Поменути путописац, на пропутовању из Видина за Београд описује га овако: „Градска тврђава налази се на ивици једног великог брда, а сазидана је од тврдог материјала. Сама тврђава лежи на једној шиљастој и окомитој литици. Град је током времена руниран, али га је поправио Целали Абаза-паша, када је био будимски валија, покривши куле даскама. У град је сместио довољну количину војске, топова и муниције. Како се град налази на неприступачном месту, нема око њега окопа. У граду има само неколико људи који на смену чувају град, а остали војници станују доле у једном муслиманском селу, које има четрдесет до педесет кућа“ (Челебија, 1957). Из његовог текста не може се реконструисати потпуно слика града, али он зато даје неколико вредних података. Видимо да је већ у то време – почетком друге половине XVII века, град ороную, запуштен и скоро напуштен, и да већ тада ни у њему, а ни у подграђу нема стално настањених. Сliku утврђења писац нам даје само у општим цртама, али вредан је пажње детаљ о изгледу кула, за које каже да су биле покривене даскама. Ипак, скоро сасвим је сигурно да је град старији и да је настао пре почетка XV века, када се први пут појављује у историјским документима. Ђ. Сабо сматра да је античког порекла – „на античким фундаментима средњевековно утврђење; има три дела доста сачуваног зида и остатака четири куле и највише бранич куле. Сводови су ванредно чврство грађени“. Да се зидови утврђења налазе још на „античким фундаментима“ за сада још увек није могло бити потврђено, али је место на коме је подигнут такво да је морало бити утврђено од најранијих дана.

Цртеж Ф.Каница из 1864. године, преузето из: Феликс Каниц, Србија – земља и становништво од римског доба до краја XIX века, књига 2, Српска књижевна задруга. Београд, Србија, 1987.

По Феликсу Каницу, град је, такође, саграђен на рушевинама античког утврђења: „Стрма стаза води узбрдо ка трима деловима тврђаве, од којих онај највиши стоји на потпуно изолованој стени. У брижљиво грађеним сводовима његових необично јаким темеља нашао сам поред античких опека и друге техничке материјале по којима се може закључити да је то био римски кастел за заштиту терма и дела пута који је водио даље на исток. Ова тврђава, коју Срби зову Соко, могла би да буде идентична са Соколницом,

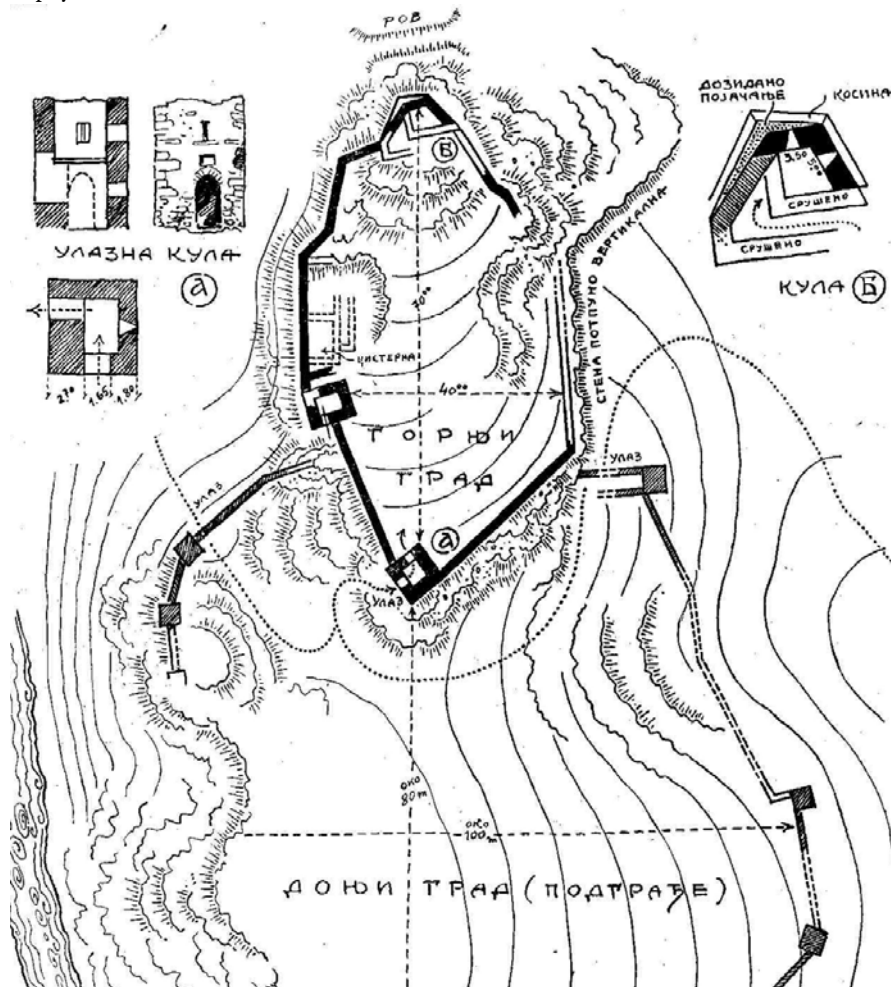
поменутом у опису живота деспота Стефана Лазаревића. Као што се види на мојој скици, велик део тврђаве, која представља један од најлепших примера средњовековног српског грађевинарства, прилично је очуван. Са подножја највише куле отвара се изузетно леп поглед на Бањицу, која вијуга дубоко у долини, и преко стеновитих зубаца на другој страни на Сокобањску висораван. Док сам био на овом археолошки интересантном излету, на коме сам уживао и у лепоти предела, срески капетан је извршио потребне припреме за излет на Ртањ” (Каниц, 1987)

За време првог српског устанка утврђење је два пута прелазило у српске руке: први пут 1808. године када га је освојио хајдук Вељко, а други пут 1810. године.

ОПИС ГРАДА И ОКОЛИНЕ

Сокобањска котлина је мала област у централном делу источне Србије, јасно је ограничена са свих страна планинама, до 1600 метара надморске висине - Ртањ на северу, Озрен, Лесковик и Девица на југу и моравском долином на западу и тимочком на истоку. Овако дефинисана, она захвата површину од 515,5 km². У кањону реке Моравице, око 2 km јужно од Сокобање, на стрмом и скоро неприступачном узвишењу налазе се остаци средњовековног утврђења Сокоград, позиционираном на самом врху литице. Рељеф је на овом простору веома разноврстан, од клисуре реке Моравице усечене у масивне кречњачке стене, док је на северној страни отворена према ниском заталасаном терену десне обале исте реке. Овај велики комплекс састоји се из два дела - Горњег и Доњег града.

Као и остала наша средњовековна утврђења, Сокоград није сачувао ни један део крова нити просторије са одговарајућим пратећим материјалом. Ипак, мада у рушевинама, његови остаци, масивни и солидно грађени зидови, прилично су одолели разорној снази времена и нападу многих непријатеља кроз векове постојања. Иако је по имену познат као значајан споменик средњовековне културе, Сокоград до сада још није довољно проучен.

Изглед утврђења према А. Дероку, преузето из: А. Дероко Седњевековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији, Просвета, 1951, Београд

Основно обележје овог простора је уска клисура Моравице и богато обрасла брда у залеђу, затим доминантно утврђење средњевековног града и велико богатство биљним врстама и биљним заједницама. Идући од Сокобање ка Сокограду пешачком стазом пролази се кроз најужи део речног корита, а највећим делом иде се самом обалом. На обе стране реке уздижу се камене литице које су само делимично обрасле зеленилом. Горњи град Сокограда налази се на стеновитом гребену који је скоро вертикалним литицама одвојен од осталог дела терена и у њега се улазило кроз кулу. Опасан је високим зидом којим доминира Донжон кула. Усечена у стену, у горњем делу града сачувана је цистерна са сводом од камена и керамичким цевима у угловима. Источно и западно од Горњег града, на врло стрмим падинама, налазе се остаци бедема и капије Доњег града, односно подграђа. На левој обали Моравице, западно од подграђа налази се степениште са засведеним пролазом које је вероватно служило за снабдевање водом приликом опсаде.

ХРОНОЛОШКА АНАЛИЗА

Тврђава и подграђе испод ње представљају врло комплексан организам, који је настајао и формирао се у току дужег временског периода, па самим тим садржи и више грађевинских фаза.

На местима где је висина стеновитог гребена на коме је подигнут град мања или је нагиб такав да се може савладати, град је посебно утврђен и обезбеђен. То је место где је подигнут Донжон, а до средње куле на источном зиду са цистерном и сама улазна капија са кулом. Свакако да на овим деловима треба тражити најстарије делове утврђења. Сви остали делови тврђавског система највероватније су настајали касније, односно тек по утврђивању ових истакнутих тачака.

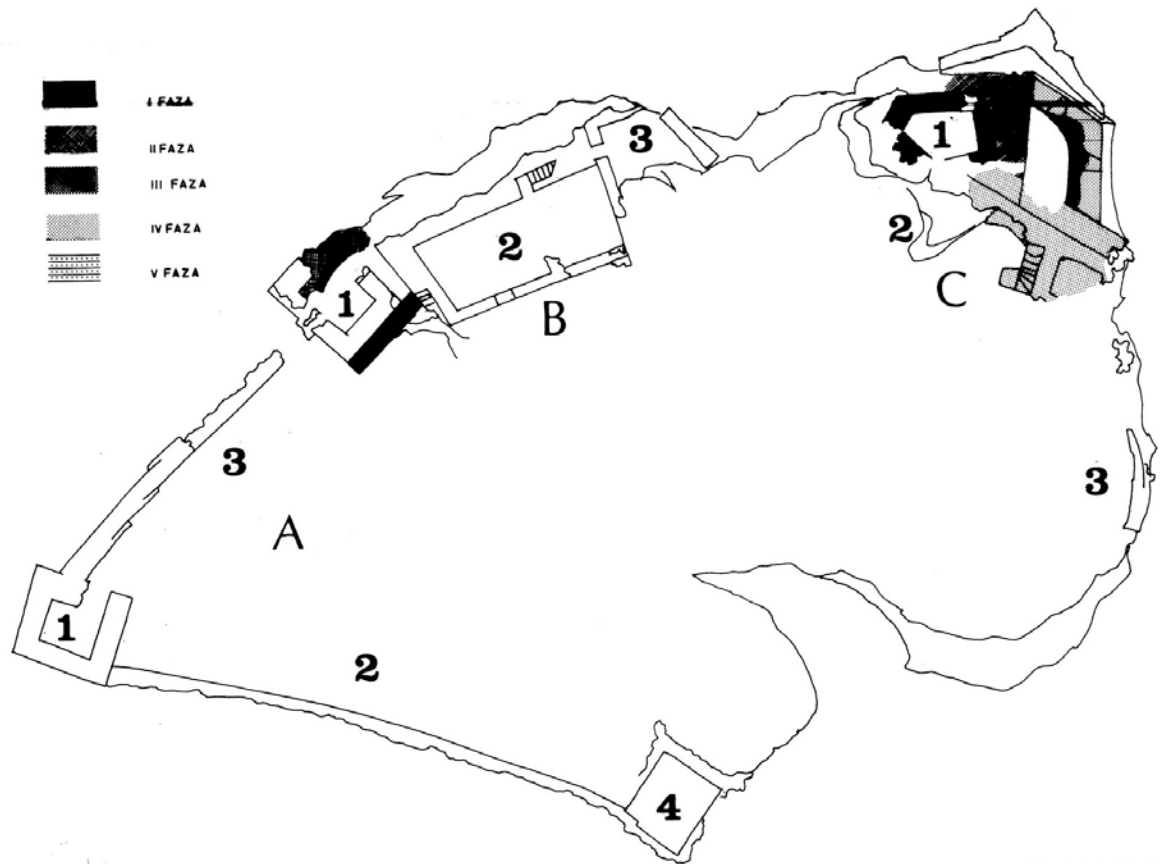

Поглед на Сокоград са северо-истока 1969. године, документација ЗЗСК Ниш

Донжон кула се налази на месту са којег је најлакше прићи гребену. Остаци зидова Донжона и њихов међусобни однос показују пет фаза у настајању овог објекта.

Средња кула лежи на остацима старије грађевине, чији су зидови сачувани само на нивоу темеља и чији се габарит не поклапа у потпуности са габаритом куле. Свакако да је на том месту пре подизања ове куле била нека друга грађевина сличне намене, али нешто другачијег облика. На кули која је сачувана до данас могу се

уочити извесне разлике у зидању, што може бити знак етапног настајања. Очувана је у висини прве етажне. На јужном зиду, од кога је остала само западна половина сачувана су врата на спрату (Финдирк, 1970-71). Свака грађевина па чак и део грађевине у овом тврђавском ансамблу показују више фаза. На једном обичном зиду могуће је издвојити, према употребљеном малтеру, врсти камена или начину зидања неколико различитих делова. Међутим, за ове разлике у грађењу, још увек се не може са сигурношћу тврдити да ли су настале услед употребе различитог материјала, да ли показује мање прекиде у изградњи, или су то стварне фазе у настајању и животу објекта.

Претпостављене фазе настајања Соограда, 1969. документација ЗЗСК Ниш

ИСТОРИЈАТ ИСТРАЖИВАЊА И КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИХ РАДОВА

Истраживачке и конзерваторске радове на Сокограду спроводио је у дужем временском периоду Завод за заштиту споменика културе Ниш. Радови су започети 1968. године, настављени од 1969. до 1972. године, затим нису спровођени све до 1979. године, када се спроводе конзерваторске активности сконцентрисане, у највећој мери, на горњи град и трају све до 1984, односно 1986. године. Након последњих наведених радова не постоје никакве активности на заштити и уређењу овог споменика културе и слободно се може рећи да је он у потпуности запостављен.

Прве године (1968. године) радови су се углавном састојали од чишћења растиња како би се поставила геодетска мрежа, и археолошких истраживања мањег обима, у циљу откривања архитектуре и архитектонског снимања објеката. Извршено је геодетско снимање и повезивање са сталним геодетским тачкама државног координатног система. Археолошка истраживања започета су изнад цистерне, и код Донжон куле, а требало је да пруже само прву оријентацију у проучавању комплекса Соко-града и зато су била искључиво сондажног карактера. Поред ових, вршена су и друга сондирања у циљу испитивања архитектуре, неопходних за израду техничке и фото документације, и то у делу код улазне куле и на Донжон кули.

По завршетку радова извршена је превентивна конзервација појединих критичних делова архитектуре покривањем слојем земље и подзиђивањем у сухозиду.

На основу теренске документације и геодетског снимања израђен је елаборат стања по завршетку радова 1968. године.

Попречни пресек горњег града из 1968. године, виде се цистерна за воду са северним бедемом, део јужног бедема и донжон кула, документација ЗЗСК Ниш

Током 1969. године, радило се на доснимавању делова који су откривени приликом ископавања те године (зид који повезује улазну у средњу кулу, остаци темеља и степениште код донжон куле, северни зид и темељи северне куле, као и подграђе у целини), а урађено је и геодетско снимање града, подграђа и непосредне околине (око 4ha), при чему се поред хоризонталних и вертикалних односа објеката и делова објеката, вршило и снимање деформација и нагиба зидних равни.

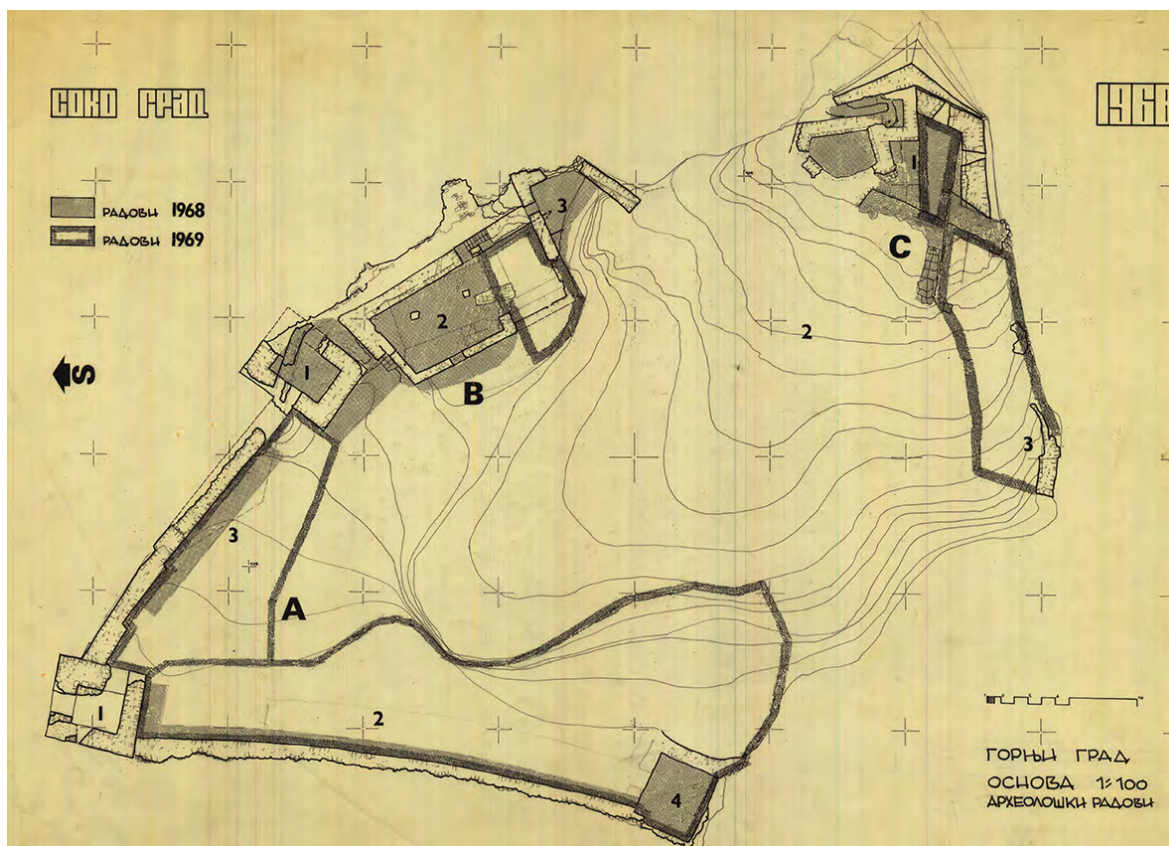
Истраживачки радови су спроведени на Донжон кули, при чему су са западне, унутрашње стране откривени остаци темеља мање куле, која је судећи по дебелом слоју малтера на поду и по зидовима у свом доњем делу могла служити као цистерна. Уз северни зид Донжон куле наслоњено је камено степениште којим се пело до подножја донжона, одакле се, највероватнија, дрвеним покретним степеницама стизало до улаза који је по правилу био на спрату. Просторија уз цистерну је истраживана на јужном делу, у продужетку цистерне. Пронађени су и трагови минирања, део разнешеног зида, али и неексплодирана мина чији се фитиљ био сачувао. Ископавањем простора уз средњу кулу, уз југозападни зид куле откривени су у темељним зонама остаци зида који вероватно представља остатак темеља неке раније грађевине.

У подграђу су вршена сондажна ископавања и откривена су западна врата грађена тесаницима од сиге, као и степениште испод куле бр. 4, које води све до Моравице.

Конзерваторски радови из 1969. године⁴ обухватили су степениште и малу кулу код донжона, затим степениште и источни зид код цистерне, зид између улазне и средње куле и западна врата подграђа.

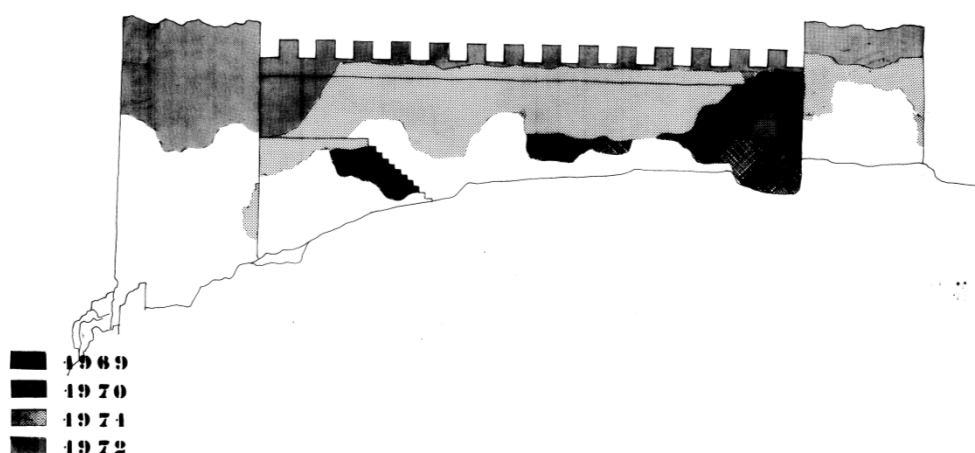
Уследио је прекид у реализацији радова на утврђењу који је трајао читавих десет године.

⁴ Документација Завода за заштиту споменика културе Ниш, Досије СК 07 Сокоград

Реализовани истраживачки радови, 1968 и 1969. године, документација ЗЗСК Ниш

Археолошка истраживања настављена су у мањем обиму **1979. године** и била су усмерена на откривање дела западног бедема и југозападне куле горњег града. Терен је комплетно рашчишћен од густог растиња и припремљен за радове. Тада су спроведени и конзерваторски радови усмерени на североисточни део горњег града.

Планирани конзерваторско-рестаураторски радови, 1969 до 1972. године, документација ЗЗСК Ниш

Истраживачки радови настављени су **1980. године** у делу југозападне угаоне куле горњег града до висине првог спрата. Поред југозападне куле окривен је западни бедем са унутрашње стране у целој својој дужини од југозападне угаоне куле до улазне куле у горњи град просечне висине од око 1,5м. Конзерваторски радови 1980. године спроведени су на делу источног одбрамбеног зида, изнад цистерне, код степенешног крака, око југозападне куле, и делимично на западном одбрамбеном зиду, према улазној кули.

Основни циљ истраживачких радова **1981. године** био је испитивање простора дуж западног бедема и евентуално откривање прилазне рампе према југозападној угаоној кули. Затим су уследили конзерваторски радови 1981/82. године, када је реализовано је нивелисање подлоге пода у цистерни, зидање зидова цистерне, као и надзиђивање зидова на кулама града и на западном беду. Сprovedено је зидање камених степенишних кракова цистерне као и степенишних кракова на улазном делу и на источном беду. Извршено је малтерисање свода и зидова цистерне, као и ходника за улазак у цистерну хидростатичким малтером од белог цемента са додатком брече (цементол за водонепропустивост). Извршена је реконструкција зидова око и на самој Донжон кули, каменим блоковима у цементном малтеру.

КОНЗЕРВАТОРСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

Документација о споменику културе Сокоград, која се чува у архиви Завода за заштиту споменика културе Ниш, настала је током поменутих археолошких истраживања и конзерваторско-рестаураторских радова.

Поред теренске документације, која се односи на радове расчишћавања, заштитна ископавања и конзервацију и рестаурацију, архивирани су и извештаји, инвентар, цртежи, планови, пројектна документација и фотографије (Документација ЗЗСК Ниш - Досије СК 07 – Сокоград).

За потребе израде Студије заштите градитељског наслеђа Сокобање, током 2019. године израђена је фотограметријска документација постојећег стања Сокограда, чиме је забележено стање утврђења 2019. год.

Фотограмметрија Сокограда, Александар Никшић; фотографије, Бобан Радивојевић 2019.

Предност прикупљања документације за израду фотограмметријских 3Д модела огледа се у томе што се у релативно кратком року могу израдити 3Д модели постојећег стања објекта, који се зависно од нивоа

прецизности израде, могу користити приликом припреме даље пројектно техничке документације. У комбинацији са другим класичним методама прикупљања техничке документације, ова документација омогућава квалитетније и свеобухватније сагледавање архитектонско-градитељских структура, а што је нарочито погодно и неопходно на овако неприступачним местима какав је Сокоград. Такође, фотограметријска документација и 3д модели настали овом методологијом, поред употребе у конзерваторске сврхе, могу се користити за презентацију непокретних културних добара. Виртуелна шетња кроз утврђење, ротирајући 3Д модели чест су начин презентације и промоције културних добара, али и повећања доступности истих, нарочито групама корисника са посебним потребама, који нису у могућности да посете утврђење управо због његове неприступачности.

РЕВАЛОРИЗАЦИЈА

Поред традиционалних модела процена вредности (историјска, естетска, археолошка, архитектонска...) коришћени су и новији модели, а у складу са савременим принципима конзервације и управљања баштином. Вредности и значај су процењени у ширем оквиру и на начин који укључује разумевање контекста у коме се наслеђе тренутно налази, али и препознавање потенцијала који би будућим управљањем требало стварати и развијати.

ВРЕДНОСТ/ЗНАЧАЈ	ОПИС
НАУЧНА ВРЕДНОСТ	Представља извор сазнања о средњовековним утврђеним градовима и омогућује сагледавање концепта и структуре утврђеног града из периода средњег века.
АРХЕОЛОШКИ ЗНАЧАЈ	Археолошка истраживања су спроведена у незнатној мери. Сва археолошка ископавања спроведена су за потребе конзерваторских радова, и нису рађена систематска археолошка истраживања, што може дати нова научна сазнања, у будућем периоду.
КУЛТУРНА ВРЕДНОСТ	Представља непокретно културно добро од великог значаја за познавање националне историје. Значајно добро за формирање културног идентитета и просторне препознатљивости општина.
ПЕЈЗАЖНА ВРЕДНОСТ	Представља централни елементу пределу изузетних одлика „Лептерија - Сокоград“
ОБРАЗОВНИ ЗНАЧАЈ	Представља место које пружа могућност за стицање знања о српској средњовековној историји, али и учење кроз непосредно искуство о животу у прошлим временима.
ЗНАЧАЈ ЗА ЛОКАЛНУ ЗАЈЕДНИЦУ	Заједница повезана са културним наслеђем.
ТУРИСТИЧКА ВРЕДНОСТ	Општина Сокобања представља туристичку дестинацију, али Сокоград, иако препознат као један од заштитних знакова ове општине, није приведен намени.

Вредности и значај споменика културе Сокоград, Студије заштите, ЗЗСК Ниш, 2107

ЗАИНТЕРЕСОВАНЕ СТРАНЕ - УПРАВЉАЊЕ И НАДЛЕЖНОСТИ

О пределу изузетних одлика „Лептерија-Сокоград“ стара се управљач ЈП „Србија шуме“. Ово предузеће обавља послове заштите и развоја предела, затим обезбеђује обележавање добра, доноси акт о унутрашњем реду и организује чуварску службу и обавља друге послове, а уз сагласност министарства надлежног за послове заштите животне средине.

Завод за заштиту природе Србије, бави се заштитом и унапређењем природе у складу са својом основном делатношћу, која између осталог обухвата и истраживање, утврђивање и заштиту природних добара, вршење стручног надзора и праћење стања заштићених подручја, издавање услова за радове у заштићеним подручјима, доношење програма и стратегија у свим делатностима које утичу на природу, публиковање, промоција и др.

Завод за заштиту споменика културе Ниш има надлежност над остваривањем увида у стање непокретних културних добара, утврђивањем и праћењем спровођења мера заштите културних добара, као и над преузимањем мера у вези са њиховом заштитом и коришћењем. Такође, укључен је у процес планирања и уређења простора непокретних културних добара, како би им се обезбедило одговарајуће место и улога у одређеној средини, али такође, као и Завод за заштиту природе, утврђује нова непокретна културна добра, односно предлаже њихово утврђивање, бави се промоцијом и публиковањем.

Локална самоуправа, општина Сокобања, има обавезу старања над непокретним културним добрима на основу члана 89 Устава РС: „Свако је дужан да чува природне реткости и научно, културно и историјско наслеђе, као добра од општег интереса, у складу са законом. Посебна одговорност за чување наслеђа је на територији Републике Србије поверена аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе”.

Коришћење и унутрашњи ред у оквиру предела изузетних одлика дефинисани су Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби предела изузетних одлика „Лептерија – Сокоград“. Овим правилником дефинисано је понашање корисника у оквиру парка природе, начин на који се штити цело подручје, као и правила уласка у природно добро. Како се Сокоград налази у оквиру заштићеног подручја ова правила је потребно примењивати и у оквиру граница споменика културе. Такође, на овом простору важе правила заштите споменика културе.

У смислу презентације и интерпретације културног и природног добра, може се констатовати да на терену не постоје елементи који би ту били због непокретног културног добра, док је природно добро обележено основним информационом панелима. Оба добра, на различите начине презентована су кроз туристичке брошуре и интернет презентације. Може се закључити да и поред чињенице да је Сокоград веома посећен од стране туриста, као и да представља један од заштитних знакова Сокобање, важи и следеће: туристички потенцијали овог подручја данас су, у поређењу с могућностима, сасвим неразвијени. Значајна улога у развијању туристичке понуде Сокограда свакако припада **Туристичкој организацији Сокобање**, али се њихов посао може развијати тек када се обезбеде услови за несметано и безбедно коришћење простора средњовековног утврђења.

Потребно је, дакле, постојеће ресурсе очувати, умрежити, унапредити и привести намени будућег развоја туризма, као могућег генератора привредног развоја, а тиме ће се створити и услови за побољшање квалитета живота локалног становништва.

ПРОЦЕНА ТРЕНУТНОГ СТАЊА СА АСПЕКТА ЗАШТИТЕ НЕПОКРЕТНОГ КУЛТУРНОГ ДОБРА

Након последњих обимних истраживачких и конзерваторско - рестаураторских активности на Сокограду, о којима је већ било речи, а које су завршене давне 1986.године, редовно одржавање споменика културе је изостало, простор је потпуно запуштен, а тренутна ситуација је таква да је утврђење поново потпуно прекривено вегетацијом интегрисаном у оригиналне архитектонске структуре.

Како планирани конзерваторско-рестаураторски радови никада нису завршени до краја, а од последњих активности на уређењу простора Сокограда прошло је скоро четири деценије, тренутно стање споменика културе је поражавајуће.

Недостатак конзерваторско-рестаураторских активности и перманентног одржавања, довео је до стања озбиљне дестабилизације свих структура, што заједно са неприступачном конфигурацијом терена са великим окомитим стенама и значајном денivelацијом терена, представља велики ризик за безбедност посетилаца. Овај проблем постаје још озбиљнији управо када у обзир узмемо чињеницу да њих има много, нарочито током летњих месеци. Посете Сокограду нису организоване, већ индивидуалне, а посетиоци немају довољно информација, које би им омогућиле безбедан обилазак.

Деградација архитектонских структура Сокограда услед утицаја вегетације, небриге и вандализма, фотографија: Ивана Цветковић, 2017

Не постоје смернице за кретање ка самом граду након излетишта „Лептерија“ у подножју. Нема информација о дужини и тежини пешачке стазе, која иначе спада у ред захтевнијих пешачких стаза и потребна је употреба адекватне обуће за њено безбедно савладавање. Не постоје никакве информације о самом споменику културе и објектима у њему. Неке деонице стазе, као и делови унутар доњег и горњег града захтевају уградњу ограда којима би се остварила безбедност посетилаца.

У целини гледано читаво утврђење је тешко оштећено. Не постоји ни један објект у граду или подграђу, ни једно зидно платно на коме нису видљиви трагови разарања. Поједине куле или читава зидна платна која су очувана у великој мери, склона су паду. Велики део претходно конзервираних структура је потпуно или делимично порушен.

Изглед архитектонских структура Сокограда, фотографија: Ивана Цветковић, 2017

Архитектонске структуре на којима су реализовани конзерваторско-рестаураторски радови су у бољем стању очуваности, али без квалитетне техничке документације постојећег стања, немогуће је сагледати да ли су и у ком степену угрожености. Још је лошија ситуација са структурама на којима нису спроведени конзерваторско-рестаураторски радови, које имају озбиљне проблеме статичке стабилности и прети им урушавање.

Простор горњег и доњег града, као и саме грађевинске структуре окупиран је растињем, које доводи до озбиљних разарања зиданих маса у непосредној близини растиња. Такође, онемогућава сагледавање стања структура, као и правца пружања у неким сегментима.

Прилаз непокретном културном добру

Приступна пешачка стаза дугачка је неких 1,2км узводно уз Моравицу и сама по себи представља атрактиван простор за излетнике, због свог карактеристичног изгледа, близине реке, али и постојања остатака средњовековног града.

До пешачке стазе стиже се асфалтираним путем, веома уског попречног профила, који води узбрдо од Сокобање. Излетиште „Лептерија“ има импровизовани паркинг који се граничи са ограђеним простором водозавхвата. Овде се налазе објекти који су у власништву ЕПС-а и представљају одмаралишта. Испред њих је излетиште које је опремљено мобилијаром за одмор и опуштање (клупе, столови, канте за одпатке, јавна чесма мобилијар за децу, и сл.). Преко моравице води челични мост којим се иде ка пећинској икони, а мало пре излетишта је и црква Пресвете Богородице, као и угоститељски објекат познат као “Пећина” изграђен непосредно уз Моравицу.

Већи број поменутих објеката није изграђен у складу са законом. Није регулисана инфраструктура која би служила наведеним објектима, што је у потпуној супротности са Уредбом о заштити предела изузетних одлика “Лептерија - Сокоград” (“Службени гласник РС”, број 25 од 16. маја 2002.). Садашња позиција паркинг простора, непосредно уз водозахват воде за пиће за снабдевање Сокобање није адекватна и неопходно је предвидети нову локацију за ову намену.

Излетиште “Лептерија” и изглед присупног пута према Сокограду , фотографија: Ивана Цветковић, 2017

Стаза ка Сокограду креће од поменутог излетишта и једна је од најлепших у сокобањској котлини. Води дуж реке Моравице и полако се пење ка узвишењу.

Изглед присупног пута према Сокограду и река Моравица , фотографија: Ивана Цветковић, 2017

Последњих 100 метара стазе испред утврђења је веома стрмо и на самом прилазу горњем граду усечено у стену, док је улазна капија у оквиру северне куле фундирана на стени која се уздиже високо изнад прилазног платоа у доњем граду. Прилаз капији је преко поменуте стене, коју није лако савладати.

Прилаз ка улазу у горњи град, фотографија: Ивана Цветковић, 2019

Прилаз ка улазу у горњи град, фотографија: Бобан Радивојевић, 2019

Неадекватна и ненадгледана туристичке експлоатације представља озбиљну претњу за очување оригиналних структура и још један од разлога обрушавања нестабилних зидних маса, што доводи до потпуног губитка делова бедема, кула или осталих грађевинских структура и разношења материјала. Још један од проблема, који су веома изражени свакако су графити и друге вандалске деградације.

Комплексност проблематике са којом се сустећемо прилико анализе стања споменика културе Сокоград је наметнула израду SWOT анализе, како би се сагледале снаге и слабости непокретног културног добра, као и шансе али и претње за започињање дугорочног програма стављања у функцију и уређења Сокограда и његове околине.

СНАГЕ

- Један од најзначајнијих споменика културе средњег века у Србији
- Централни елемент у оквиру Предела изузетних одлика „Лептерија-Сокоград“
- Аутономност и јединственост локације
- Могућност развоја туристичких потенцијала
- Могућност остваривања прекограничних и међународних пројеката
- Капацитети за развој и препознатљивост региона
- Капацитети пратеће туристичке инфраструктуре

ШАНСЕ

- Постојање већег броја заинтересованих страна
- Заинтересованост локалне самоуправе за предузимање дела надлежности и одговорности
- Заинтересованост институција заштите природе и споменика културе за заједничко деловање
- Интегрална заштита културног и природног добра и будуће туристичке дестинације
- Велики број посетилаца

СЛАБОСТИ

- Изузетно лоше стање архитектонских остатака града
- Недовољна истраженост
- Неприступачност
- Отежани услови за извођење конзерваторско рестаураторских радова
- Непостојање јасне заједничке визије међу заинтересованим странама
- Непостојање функционалне управљачке структуре
- Непостојање водовodne и канализационе мреже
- Непостојање система за интегрално управљање отпадом
- Недовољни капацитети/непостојање система довода електричне енергије
- Недостатак туристичке сигнализације
- Неодговарајућа пратећа инфраструктура
- Неуређеност и неопремљеност укупног простора
- Лоша постојећа путна инфраструктура
- Није осмишљено управљање дугорочним развојем

ПРЕТЊЕ

- Недостатак разумевања за комплексну проблематику
- Неспровођење планова и програма
- Недовољна финансијска средства

SWOT-АНАЛИЗА споменика културе Сокоград, преузето из: Студије заштите, ЗЗСК Ниш, 2107.

ЦИЉЕВИ СТУДИЈЕ

При изради програма развоја Сокограда, мора се водити рачуна о историјским и културним вредностима споменика културе, као и о садашњем стању и оштећености. У граду је сачуван мали број објеката који се у целини могу користити, а и оно што је очувано не даје могућности за веће захвате. Неки од објеката се могу у извесној мери реконструисати и оспособити за вршење савремених функција.

С обзиром на чињеницу да Сокоград и сада без било каквог уређења представља значајно излетиште и атрактиван пункт бањске зоне, програм уређења би требао да уреди приступне путеве, шетнице, одморишта и видиковце, обезбеди сигурност посетилаца, а затим да се оствари функционално и просторно повезивање са деловима утврђења..

ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ ЗА РЕВИТАЛИЗАЦИЈУ

Локална самоуправа – општина Сокобања декларативно има јасну свест о позицији тврђаве као високо вредном ресурсу којим она располаже, међутим у пракси то сада није видљиво. У том смислу, развој туризма, као једне од главних полуга за локални економски развој подручја се намеће као логично решење за искоришћавање природних вредности и културно – историјског наслеђа на територији општине. Општина ће свој утицај у највећој мери остваривати активним учешћем у управљању простором, регулисању истог и ограниченом подршком предвиђеним јавним инвестицијама. Од изузетне је важности да представници општине буду активни учесници у свим фазама развоја туристичког простора, јер ће се тиме обезбедити локална подршка реализацији пројеката и омогућити обављање административних послова који ће гарантовати и поштовање предвиђених временских оквира.

Туристичка организација локалне самоуправе ће бити важан интересни субјект, имајући у виду да би требала да буде задужена за дестинацијски маркетинг целог подручја општине Сокобања. Улога ове организације је да јасно одреди садржај туристичке понуде региона са производима заснованим на локалним специфичностима, да предузме јасну комуникацију у односу на циљна тржишта и дефинише регионални бренд туристичке дестинације.

Завод за заштиту споменика културе Ниш имајући у виду да Сокоград представља непокретно културно добро од великог значаја представља изузетно важну институцију у дефинисању и реализацији будућих планова развоја туристичког простора, али свакако све активности морају бити усаглашене и са Заводом за заштиту природе Србије.

Управљање Пределом изузетних одлика „Лептерија – Сокоград“, уредбом је поверено Јавном предузећу за газдовање шумама „Србија шуме“, Београд, док послове управљања непосредно врши “Шумско газдинство - Ниш“, односно “Шумска управа у Сокобањи”. Управљач је дужан да врши надзор над целокупним заштићеним реоном у смислу коришћења, али такође мора да има директну и непосреднију комуникацију са осталим заинтересованим странама.

р.бр.	АКТИВНОСТ	НОСИЛАЦ	ВРЕМЕНСКИ ОКВИР
1.	Одређивање туристичког простора ширег подручја Сокограда	Општина Сокобања Туристичка организација Сокобања све заинтересоване стране	
2.	Израда Просторног плана подручја посебне намене “Лептерија - Сокоград”	ЈП “Србија шуме” Општина Сокобања	
3.	Поступак препарцелације туристичког простора ширег подручја Сокограда	Општина Сокобања	
4.	Израда Плана Детаљне регулације туристичког простора ширег подручја Сокограда	Општина Сокобања (могућност финансирања преко иностраних фондова)	
5.	Израда заједничког програма уређења туристичког простора ширег подручја Сокограда	Све заинтересоване стране	
6.	Ревизија одлуке о заштити споменика културе Сокоград и предлог проширења зоне заштите	Завод за заштиту споменика културе Ниш (ЗЗСК Ниш)	

Акциони план

*временски оквир и проширени списак активности одредиће се у сарадњи са свим заинтересованим странама, с обзиром на комплексност и испреплетане надлежности

ПРОГРАМ КОНЗЕРВАТОРСКО - РЕСТАУРАТОРСКИХ И ИСТРАЖИВАЧКИХ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТА

Служба заштите споменика културе предвиђа да се на основу анализе стања и степена очуваности, а након спроведених активности из сачињеног “акционог плана” предложи обнова Сокограда у мери у којој је то могуће, као и детаљни и дугорочни план свих даљих интервенција. Основни циљ свих предметних активности је да се тврђава у целини и сви њени делови доведу у стање грађевинске исправности и оспособе за безбедно разгледање и кретање посетилаца.

р.бр.	ПРОГРАМ/ПРОЈЕКАТ	НОСИЛАЦ	ВРЕМЕНСКИ ОКВИР
1.	Чишћење терена од растиња, у сврхе истраживања, снимања и израде пројектне документације	Општина Сокобања ЈП “Србија шуме” ЗЗСК Ниш	
2.	Израда детаљне техничке, геодетске и фотодокументације постојећег стања свих архитектонских структура	ЗЗСК Ниш	
3.	Истраживање ширег простора Сокограда савременим методама	ЗЗСК Ниш	
4.	Пројекат хитних санационих и конзерваторско-рестаураторских радова	ЗЗСК Ниш	
5.	Пројекат уређења приступних стаза и постављања основне туристичке сигнализације, и урбаног мобилијара	Општина Сокобања Туристичка организација Сокобања Завод за заштиту природе Србије ЈП “Србија шуме” ЗЗСК Ниш	
6.	Дугорочни програм конзерваторско-рестаураторских радова	ЗЗСК Ниш	

Програм конзерваторско - рестаураторских и истраживачких активности и пројеката

*временски оквир одредиће се у сарадњи са свим заинтересованим странама, с обзиром на комплексност и испреплетане надлежности

ПРОГРАМ ПРАТЕЋИХ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТА

Једна етапа ревитализације непосредне околине Сокограда предвидела би проширење пута који води од Сокобање до почетка пешачке стазе, измештање паркинг простора са постојећег платоа поред водозахвата и одређивање његове нове локације, санацију целокупног простора и изградњу визиторског центра.

Потребно је, такође, спровести едукацију запослених у сектору културе, економије, туризма и пољопривреде на локалном нивоу у циљу подизања свести, а у вези са могућностима развоја туризма и економије, као и samozапошљавања, отварања нових радних места и нових занимања, као и покретања тзв. ”малих бизниса” (производња и продаја хране и пића, сувенира, пружање услуга смештаја у сеоским домаћинствима и сл.).

У сарадњи са другим службама на простору општине Сокобања могуће је препознати више веома интересантних дестинација, поред Сокограда, које представљају симбиозу природних и културних добара и чине ову општину јединственом. Међу њима се истичу: Ртањ - популарно излетиште и једна од најлепших планина у Србији, Врмца - село у коме се налазе остаци античког града, а у чијој близини је и Врмцанско

језеро; село Бован, у чијој непосредној близини је атрактивна дестинација - Бованско језеро, али и остаци Бованског утврђења; чесма кнеза Милоша у близини Сокобање где је откривен антички објекат изузетних карактеристика; такође, Сокобања има очувану заштићену просторну културно-историјску целину у оквиру које се налази један од ретко очуваних Хамама који се и даље користи.

Од изузетног је значаја подстакнути дугорочно, свеобухватно и партициптивно планирање. Рехабилитација оваквог комплекса подразумева низ активности које ће се реализовати у дужем временском периоду, а све почиње израдом документације. За добијање квалитетних програма и пројеката, на основу којих ће се обезбеђивати финансијска средства, потребно је да општина Сокобања иницира сарадњу са свим заинтересованим странама и покрене питање планирања на овом потезу. Суштина оваквог процеса је дугорочно и стратешко планирање, а његова предност и квалитет огледа се у могућношћу праћења процеса, и сталној контроли реализације планираних активности.

Литература:

- Каниц Феликс(1987): „Србија – земља и становништво од римског доба до краја XIX века“, књига 2, Српска књижевна задруга, Београд, Србија.
- Филозоф Константин (1936): Живот деспота Стефана Лазаревића, Старе српске биографије XV и XVII века, СКЗ, Београд.
- Челебија Евлија (1957): Путопис II, Сарајево.
- Ст. Станојевић (1929): Народна енциклопедија, IV, 264
- Дероко Александар (1951): Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији, Просвета, Београд.
- Ракић Милан (1980): Из нове Србије, Отаџбина IV, Београд.
- Милићевић Ђ. Милан (1884): Краљевина Србија, Краљевска српска државна штампарија, Београд.
- Здравковић, Иван (1970): Средњовековни градови у Србији, Туристичка штампа, Београд
- Финдрик, Р. (1970-71): „Истраживачки и конзерваторски радови на Соко граду“, Зборник заштите споменика културе, Југословенски институт за заштиту споменика културе, књига XX/XXI, Београд
- Васић-Петровић, Е. (2017): Студија заштите споменика културе Сокоград у општини Сокобања, Ниш (у штампи)
- Јиричек Константин (1952): Историја Срба, књига I и II
- Ђоровић Владимир (1913): Историја Југославије, I књига, Народно дело.
- Бождар В. Зарковић ТРГОВИ И УРБАНИЗАЦИЈА СРБИЈЕ КРАЈЕМ СРЕДЊЕГ И ПОЧЕТКОМ НОВОГ ВЕКА, Докторска дисертација, Бгд 2012.
- Растислав Стојсављевић, Милка Бубало – Живковић (2011): Генеза српских средњовековних градова, Глобус, број 35, Српско географско Друштво, Београд.

Г - ВАЛОРИЗАЦИЈА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА

Г.1. - ПРЕГЛЕД ЕВИДЕНТИРАНИХ ГРАДИТЕЉСКИХ ЦЕЛИНА

Г.2. - КАРТОНИ ВАЛОРИЗАЦИЈЕ ЕВИДЕНТИРАНИХ ГРАДИТЕЉСКИХ ЦЕЛИНА

Г.3. - ПРЕГЛЕД ПОЈЕДИНАЧНИХ ЕВИДЕНТИРАНИХ ОБЈЕКТА

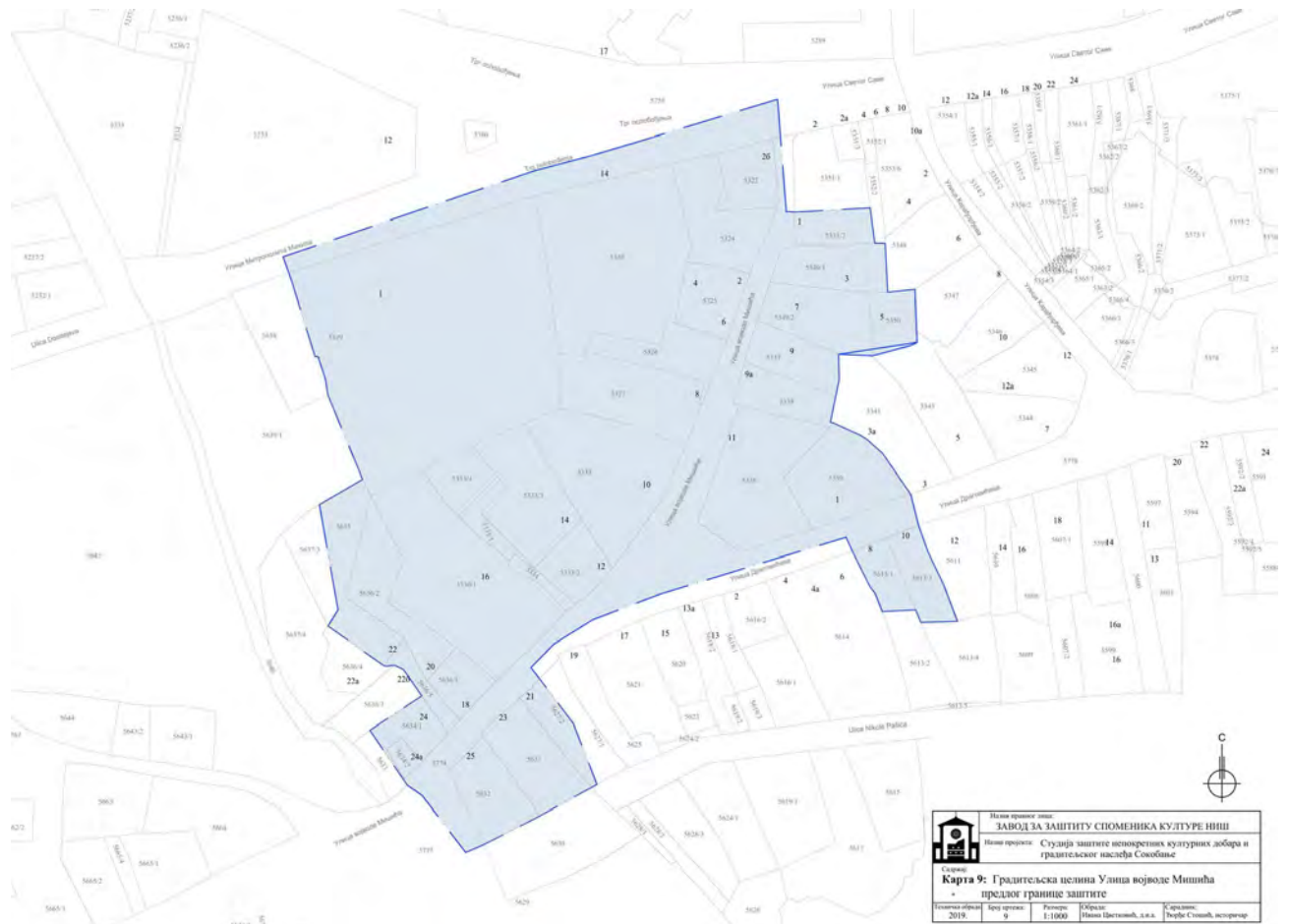
Г.4. - ХОТЕЛСКО НАСЛЕЂЕ

Г.1. ПРЕГЛЕД ЕВИДЕНТИРАНИХ ГРАДИТЕЉСКИХ ЦЕЛИНА

Поред већ препознатих и заштићених непокретних културних добара: просторних културно-историјских целина и споменика културе, у старом сокобањском језгру издвајају се још две градитељске целине, чија заштита и очување је од пресудног значаја за очување идентитета Сокобање као најстарије бање.

Градитељска целина 1 - Улица војводе Мишића

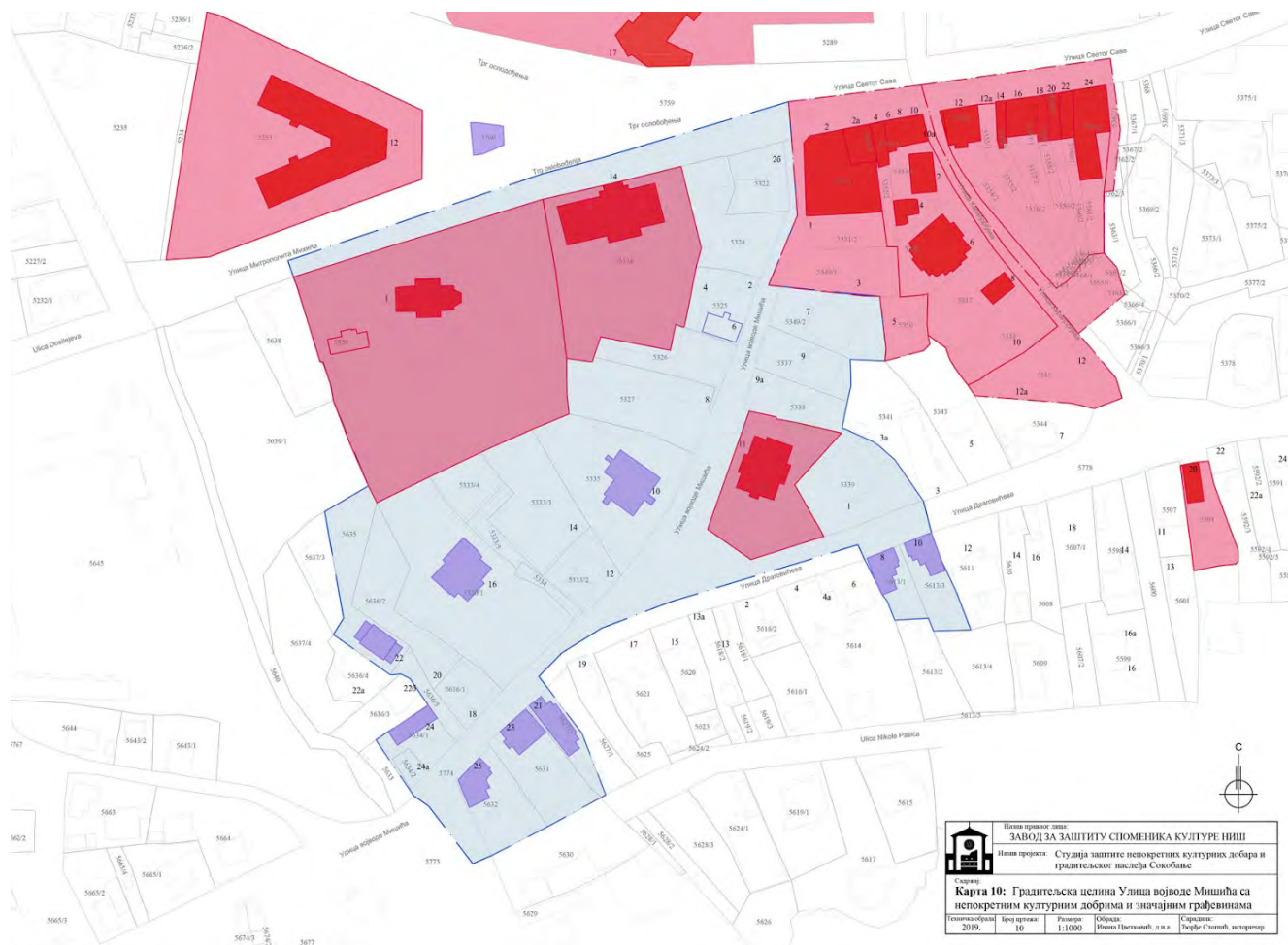
Ова целина, заправо представља допуну просторне културно-историјске целине бр. 7, која првобитним решењем о заштити није обухватила значајне сегменте урбане матрице старог језгра Сокобање. Нису обухваћени делови Улице војводе Мишића, и простор између већ проглашених непокретних културних добара, којима би се обезбедио интегритет и сачувала амбијентална вредност простора.

Градитељска целина 1 - Улица војводе Мишића - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

Предложена граница заштите градитељске целине налаже на већ заштићену просторну културно-историјску целину бр. 7, и обухвата још три непокретна културна добра (Црква Преображења Господњег, Милошев конак и вила “Далмација” или Дом Миланово). Значај

ове градитељске целине огледа се у очувању амбијента и интегритета значајних непокретних културних добара, као и да се сачувају грађевине које претходним истраживањима нису препознате. У предложеним границама налазе се још вила “Цаца”, скромнија стамбена кућа у Улици војводе Мишића бр. 24, породична стамбена кућа са великим дворишним простором у истој улици, на броју 16, у близини виле Далмације налази се зграда бившег “Комитета” у којој је смештен општински одбор СПС, две куће са унутрашњим двориштем у Улици Драговићева бр. 8 и 10 и три куће у Улици војводе Мишића бр. 21, 23 и 25.

Градитељска целина 1 - Улица војводе Мишића са непокретним културним добрима и значајним грађевинама - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

Градитељска целина 2 - Вила “Бота” са вилама на Врелу

За успешан развој туризма у Сокобањи неопходно је било располагати са одговарајућим смештајним капацитетима који су требали да задовоље пробирљиве захтеве све софистицираније туристичке клијентеле.

Током XIX века, добија друштво под именом „Друштво за унапређење и улепшавање Сокобање и њене околине“. На челу друштва био је Управни одбор са председником др Петром Дојићем, бањским лекаром. Покровитељ Друштва постаје Архиепископ београдски и Митрополит Србије господин Михаило. Друштво предузима низ радњи да се Сокобања приближи тадашњим светским бањама.

Почетком XX века богатији трговци граде луксузније виле за боравак али и за смештај бањских гостију, чији број расте. То интересовање траје све до почетка Другог светског рата. Сокобања.

Функционисање бање али и њених капацитета зависило је од политичких и економских прилика које су условиле њен неравномеран развој који се одвијао кроз неколико хронолошки значајних периода: од 1926–1930. године, 1931–1936. године, 1936–1940. године, тачније све до избијања Другог светског рата.

Лечилиште на Бањици отворено је 1936. године, 1939. године изграђена је болница на Озрену. Тридесетих година XX века започела је изградња комерцијалних вила намењена гостима за боравак приликом „издржавања“ бањског лечења чији су власници убирали одређене приходе издавајући их бањским гостима. Прва вила такве намене „Македонија“ подигнута је 1932. године, а у истом периоду су у току 1933. године на супротној (западној) страни потеса „Врело“ подигнуте су и виле „Бота“ и мала Бота, као и вила „Нада“. **Вила „Бота“ се може сматрати првим сокобањским хотелом, који је поред услуга смештаја пружао и услуге исхране.** Током наредне 1934. године бања је добила још три виле: „Дом Миланово“, „Србија“ и „Озрен“. Ово је у грађевинском погледу био најинтензивнији период изградње комерцијалних објеката у предратном периоду. У току 1938. саграђена је и двоспратна вила „Мон репос“ (Мој одмор), а у току наредне 1939. и троспратна вила „Мишић“, а 1940. и здање „Стојановић“. Између два рата Сокобања је имала и хотел „Европу“ (данашњи конак „Парк“) трговца Веље Миленковића са 35 постеља и „Одмаралиште ратних војних инвалида“ са 60 постеља. Поред ових, од великог значаја су биле виле „Деса“, „Цаца“, „Зора“, „Љубица“, „Данче“, „Милица“, „Бор“, „Јулија“, „Дара“, „Дана“ и друге.

Политичари, књижевници, научници светског гласа и угледа какви су били Јосиф Панчић, Емилијан Јосимовић, Јован Цвијић, Драгољуб Јовановић, као и прваци позоришне уметности попут Миливоја Живановића, Жанке Стокић и других, постају стални гости Сокобање. Свака од ових вила значајна је због историје коју поседује. Бранислав Нушић је одседао у вили “Цаца” код Милета Милутиновића Воскара, члана београдске Опере.

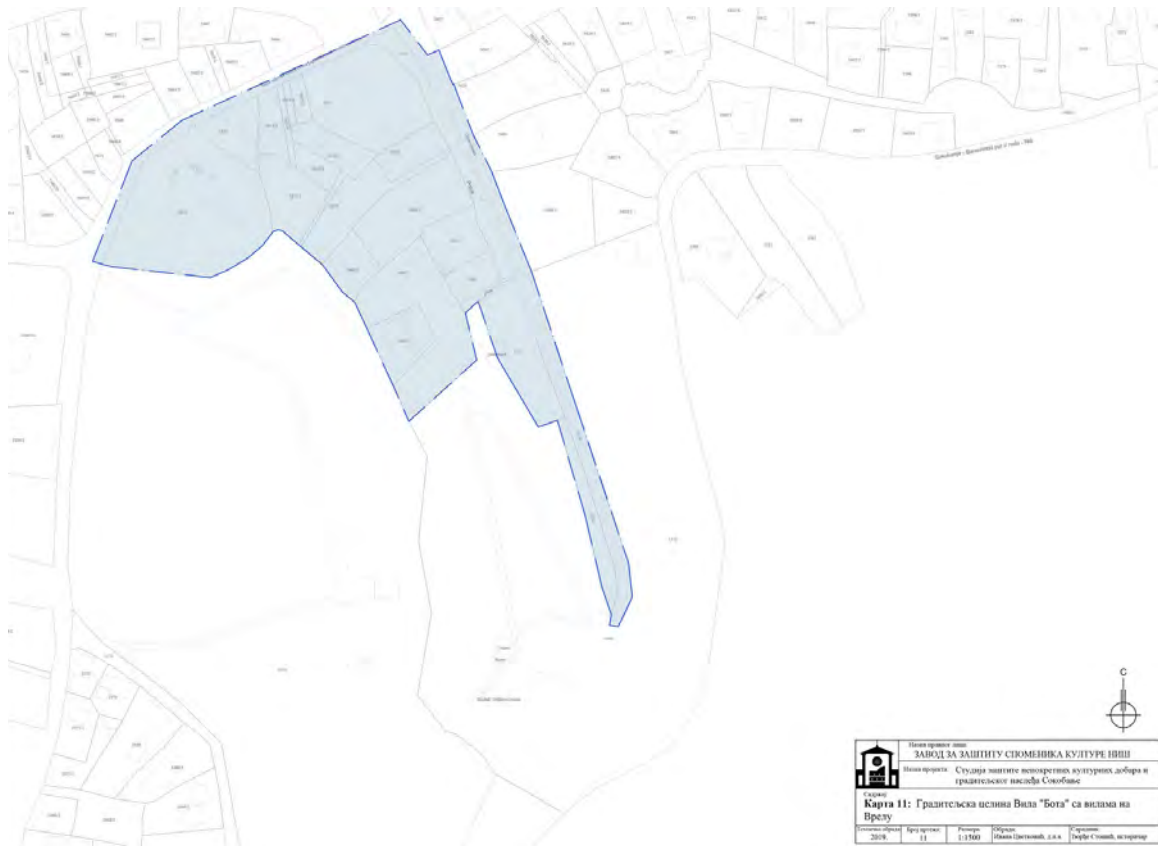
Вила “Бота” служила је за лечење деце у оквиру Специјалне болнице “Сокобања”. Налази се у непосредној близини Новог Завода и парка “Борићи”. Намењена је рехабилитацији и лечењу деце оболеле од плућних болести. Садржи једнокреветне, двокреветне и трокреветне собе, и апартмане са купатилима, ресторан и дежурну медицинску службу. Велика предност овог објекта је близина парка Борићи.

Виле грађене почетком и крајем четврте деценије XX века сматране су дуго после Другог светског рата за њене основне смештајне капацитете (Поповић Б. И, 1995). 1960. године Сокобања је располагала са девет комерцијалних вила и око 280 лежејева, што је тада чинило њене основне смештајне капацитете.

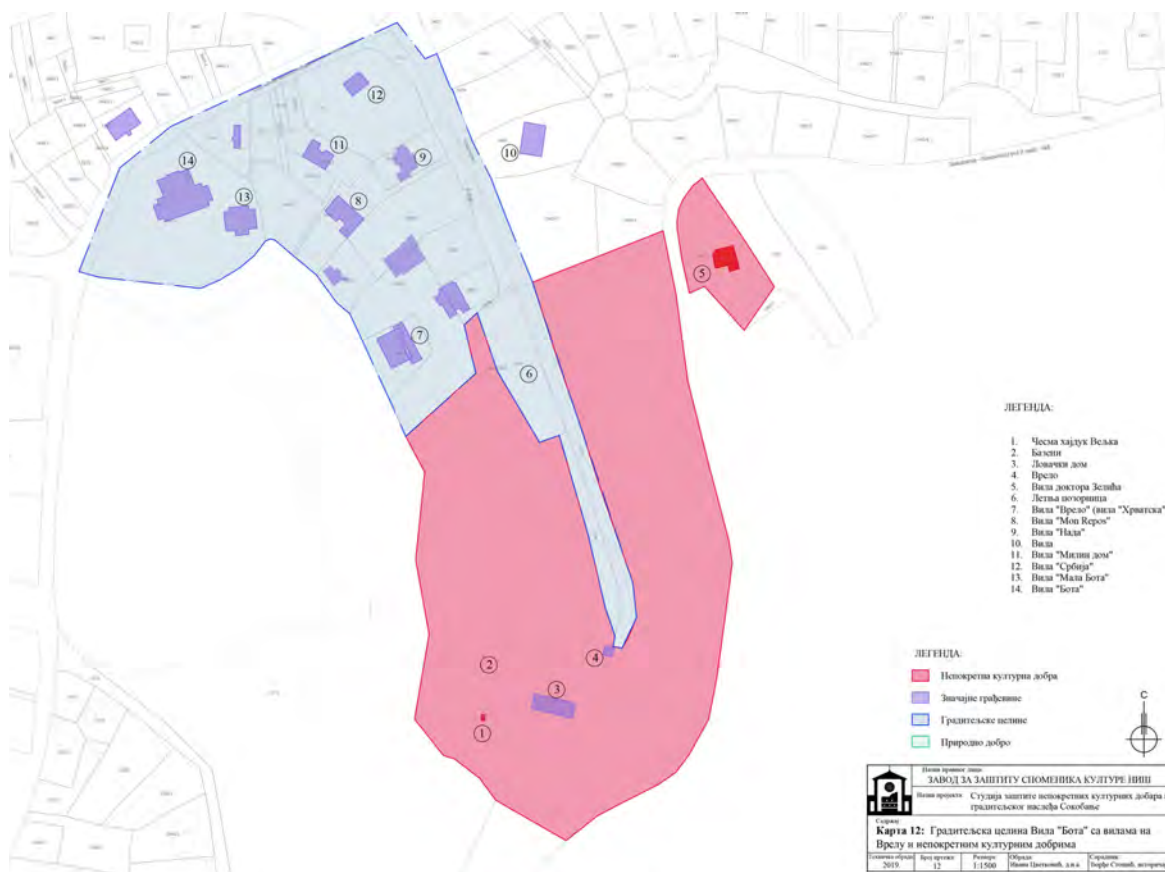
Између два светска рата гради се први савремени бањски хотел. Гради га бањски трговац Веља Миленковић а добија назив хотел Европа, данашњи конак Парк. На најлепшим локацијама граде се виле за бањске госте, водовод, електрификација, јавна расвета, подижу паркови и уређују излетишта. Најпознатије излетиште у то време је Врело са раскошним парком и језером за вожњу чамцима.

Шездесетих година двадесетог века припремају се пројекти и програми за изградњу хотела и других пратећих туристичких објеката. Гради се хотел Турист, ресторан Врело, дограђује Одмаралиште РВИ (данас природно лечилиште Бањица). Граде се хотели: „Здрављак“, „Сунце“, „Моравица“ и Завод за рехабилитацију (данашња специјална болница за неспецифична плућна обољења).

Најдужи период после рата и најинтензивнији развој смештајних капацитета остварен у периоду од 1975–1987. године (Марић, Р. и Радовић, М., 1997). Тада је изграђено шест хотела, колико она и данас има (Радивојевић, 2008). Године 1977. изграђено је велико здање Специјалне болнице Сокобања, а 1978. сокобањски природни потенцијали потпуно се заокружују изградњом акумулације на реци Моравици - Бованског језера.

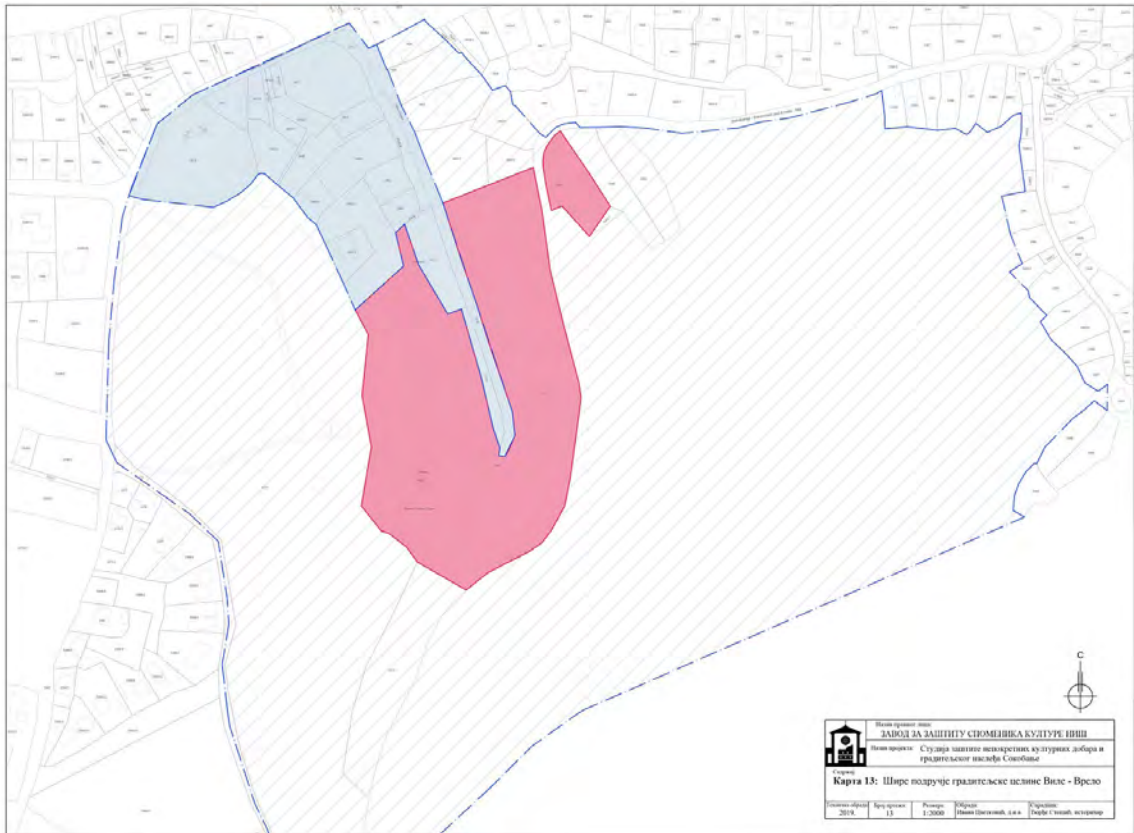

Градитељска целина 2 - Вила "Бота" - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

Градитељска целина 2 - Вила "Бота" значајним грађевинама - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019.

године

Шири потез целине Врело са непокретним културним добрима и значајним грађевинама, предратним вилама и значајним природним вредностима (врело, парк Борићи, и др.) - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

Имајући у виду историјат развоја Сокобање, и посматрајући простор Врела као изузетно значајног урбаног потеза Сокобање, сматрамо да би исправан начин сагледавања урбанистичких карактеристика овог простора подразумевало узимање у обзир ширег потеза, заједно са природним и градитељским вредностима (Врело, сокобањске виле, парк Борићи, шумско зеленило уз пут Озренских партизана). Целокупни потез, поред непосредне близине централном градском језгру, одличне позиције на узвишењу и непосредне близине некадашњем уређеном парковском простору парка Врело и Борићи, има потенцијал стварања најелитнијег дела бање, са делимично очуваним предратним вилама, и зеленилом између њих, нарочито када се узме у обзир уређење летње позорнице и њене непосредне околине током 2019. године, чиме је започета ревитализација овог дела Сокобање. Уз постепену урбану обнову, могуће је допринети побољшању квалитета читавог земљишта, а даљим уређењем парковског простора и креирање **новог зеленог и културног центра Сокобање**.

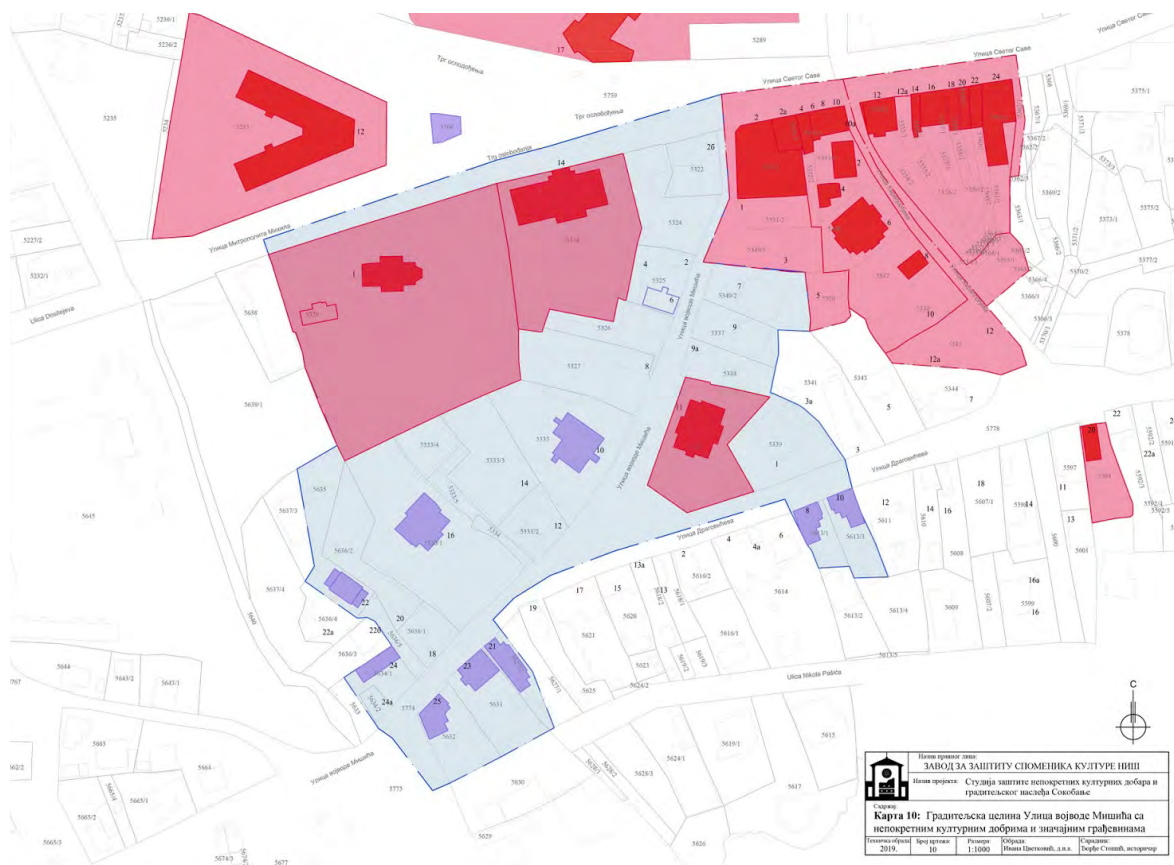
Г.2. КАРТОНИ ВАЛОРИЗАЦИЈЕ ЕВИДЕНТИРАНИХ ГРАДИТЕЉСКИХ ЦЕЛИНА

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ГРАДИТЕЉСКА ЦЕЛИНА 1 - УЛИЦА ВОЈВОДЕ МИШИЋА

Назив непокретног културног добра:
Градитељска целина Улица војводе Мишића
Препозната градитељска целина

Документ о проглашењу:

Градитељска целина 1 - Улица војводе Мишића са непокретним културним добрима и значајним грађевинама
- ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

Земљишно-књижни подаци:

Прелиминарне границе заштите градитељске целине старе чаршије у Улици војводе Мишића, обухватају катастарске парцеле број 5329, 5328, 5322, 5324, 5325, 5326, 5327, 5333/2, 5333/3, 5333/4, 5333/5, 5334, 5335, 5330/1, 5349/1, 5350, 5351/2, 5635, 5636/1, 5636/2, 5636/5, 5634/1, 5634/2, 5631, 5632, 5627/2, 5613/1, 5613/3, 5339, 5336, 5338, 5337 и 5349/2, ко и део улице 5774 КО Сокобања.

Тренутна намена: Мешовита (сакрални, угоститељски објекат, смештајни капацитети, стамбене породичне куће, и др.).

Основни подаци: Градитељска целина Улица војводе Мишића представља допуну просторне културно-историјске целине и значајан део старе сокобањске чаршије. Обухвата део Улице војводе Мишића од угаоне зграде хотела “Парк” ка вили “Далмацији” са леве и десне стране улице и даље ка Врелу. Обухвата делове Драговићеве улице (бројеви 1, 8 и 10), Улице војводе Мишића (бројеви 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 24а са десне стране улице и бројеви 7, 9, 9а, 11, 21, 23 и 25 са леве стране), односно простор између већ проглашених непокретних културних добара, којима би се обезбедио интегритет и сачувала амбијентална целина.

У оквиру ове целине налазе се значајне виле, куће и слободни простори, који су директно повезани са већ проглашеним непокретним културним добрима, те је потребно заштитити их, како би се очувао амбијент целокупног простора. Предложена граница заштите градитељске целине налаже на већ заштићену просторну културно-историјску целину бр. 7, и обухвата још три непокретна културна добра (Црква Преображења Господњег, Милошев конак и вила “Далмација” или Дом Миланово). Значај ове градитељске целине огледа се у очувању амбијента и интегритета значајних непокретних културних добара, и очување грађевина које претходним истраживањима нису препознате. У предложеним границама налазе се још вила “Цаца”, скромнија стамбена кућа у Улици војводе Мишића бр. 24, породична стамбена кућа са великим дворишним простором у истој улици, на броју 16, зграда у којој је смештен општински одбор СПС у близини виле Далмације, две куће са унутрашњим двориштем у Улици Драговићева бр. 8 и 10 и три куће у Улици војводе Мишића бр. 21, 23 и 25.

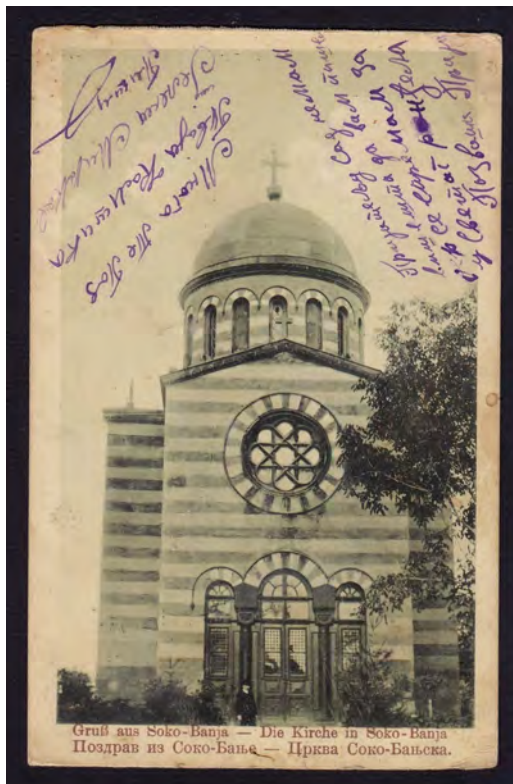
Развој целокупног простора може се пратити кроз записе путописаца о Сокобањи. Приликом трећег обиласка Сокобање, 1897. године, Феликс Каниц наводи да “Тридесет лепих кућа, које се мирне душе могу назвати и вилама, окружавају куполну цркву, коју је 1889, уз руску помоћ, свом родном месту саградио и 1892. године Христовом вазнесењу посветио покојни митрополит Михаило”. Овај значајан податак указује на развој целокупног потеза још с краја XIX века и очување првобитне намене до данас, те представља једну од најзначајнијих урбаних целина и идентитет бање.

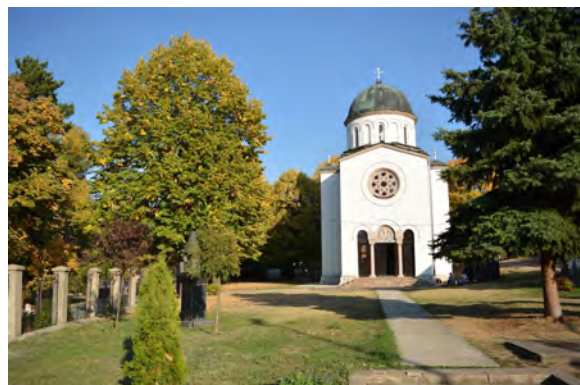
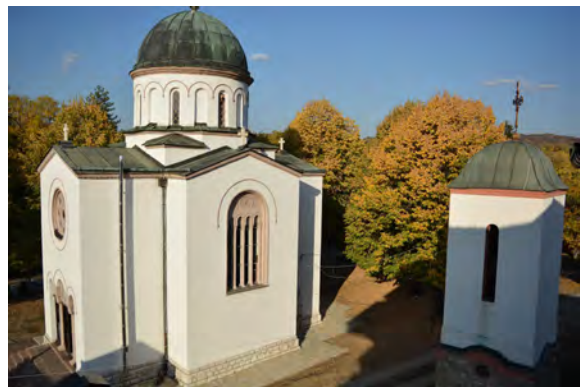
Зграда Милошевог конака, разгледница

Зграда Милошевог конака, 2019.

Црква у Сокобањи, разгледница из 1923. године

Црква у Сокобањи, 2019.

Вила “Далмација” или “Дом Миланово”

Вила “Далмација” или “Дом Миланово”, 2019.

Зграда бившег “Комитета”

Зграда бившег “Комитета”, 2019.

Стамбена кућа у Улици војводе Мишића бр. 24, породична стамбена кућа са великим дворишним простором

Изглед грађевина на раскрсници Улица војводе Мишића и врелске

Вила "Цаца"

Вила "Цаца", 2015.

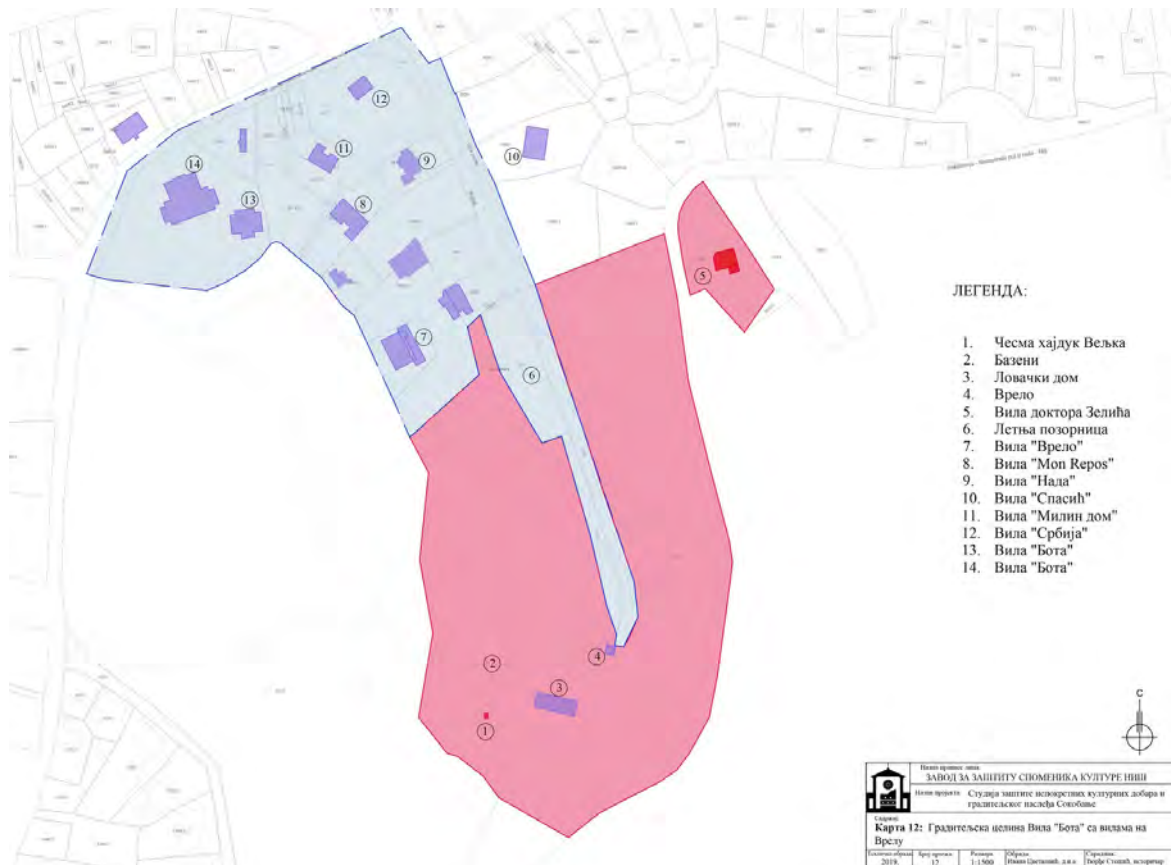
Разгледница са приказаним вилама између два рата

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ГРАДИТЕЉСКА ЦЕЛИНА 2 - ВИЛА "БОТА" са вилама на Врелу

Назив непокретног културног добра:
Градитељска целина 2 - ВИЛА "БОТА"
Препозната градитељска целина

Документ о проглашењу:

Градитељска целина 2 - вила "Бота" са непокретним културним добрима и значајним грађевинама - ситуациони план, обрада ЗЗСК Ниш, 2019. године

Земљишно-књижни подаци:

Прелиминарне границе заштите градитељске целине вила "Бота", обухватају катастарске парцеле број 5671, 5672, 5673/1, 5673/2, 5673/3, 5673/4, 5674/1, 5674/2, 5674/3, 5677, 5678, 5679, 5680/1, 5680/2, 5681, 5682, 5683/1, 5683/2, 3377, 3378, 3379 КО Сокобања.

Тренутна намена:

Грађанске вила из предратног периода - самбене породичне куће и куће за издавање, летња позорница са уређеним парковским простором, стари парк "Борићи" (девастиран), парк Врело са каптираним извориштем воде, чесмом хајдук Вељка и напуштеном зградом Ловачког дома.

Основни подаци:

Градитељска целина вила "Бота" са вилама на Врелу наставља се на препознату градитељску целину Улице војводе Мишића. Обухвата парцеле на којима се налазе виле "Бота" и "Мала Бота", и друге значајне грађанске виле предратног периода у овом делу Сокобање (вила "Србија", вила "Нада", вила „Мон репос“ (Мој одмор), вила "Милин дом", вила "Врело" (некада "Хрватска"), и др.). Целина се протеже јужно од Улице војводе Мишића и западно од Улице врелске ка Врелу, где се спаја са већ заштићеном парцелом на којој се налази чесма хајдук Вељка, саграђена 1927. године и пут наставља даље према парку "Борићи".

ИСТОРИЈАТ НАСТАНКА ВИЛА НА ПОТЕЗУ "ВРЕЛО"

Почетком XX века богатији трговци граде луксузније виле за боравак али и за смештај бањских гостију, чији број расте. То интересовање траје све до почетка Другог светског рата.

Потез Врела у Сокобањи имао је неравномеран развој који се одвијао кроз неколико хронолошки значајних периода: крај XIX и почетак XX века, затим период од 1926–1930. године, 1931–1936. године, 1936–1940. године, тачније све до избијања Другог светског рата.

Сокобања, крајем XIX века, тачније 1895. године, добија друштво под именом „Друштво за унапређење и улепшавање Сокобање и њене околине“, које предузима низ радњи да се Сокобања приближи тадашњим светским бањама. У том периоду пуно је посвећено целокупном уређењу Сокобање, а нарочита пажња посвећена је парковским просторима. Између осталог уређен је приступ Сокограду, просечени су путеви до водопада Рипаљке, до извора Баруције и до Врела, направљени су павиљони за одмор. Друштво је уредило и простор око турског купатила, будући Парк код купатила, а тада је начињено и језеро за вожњу чамцима у парку Врело и парк - шума у његовој близини, тзв. Борићи.

У периоду од 1887. до своје смрти 1897. године, у Сокобањи је боравио Емилијан Јосимовић, први српски урбаниста, професор архитектуре у Србији, познат по изради првог урбанистичког плана Београда 1867. године. Иако нема података о његовом активном учешћу у овом друштву, нити приликом израде урбанистичког односно регулационог плана Сокобање, који је потписао грађевински инжењер Роман Балајнски, чија је израда започета 1888. године, претпоставља се његов утицај.

Лечилиште на Бањици отворено је 1936. године, 1939. године изграђена је болница на Озрену. Тридесетих година XX века започела је изградња комерцијалних вила намењена гостима за боравак приликом „издржавања“ бањског лечења чији су власници убирали одређене приходе издавајући их бањским гостима. Прва вила такве намене „Македонија“ подигнута је 1932. године, а у истом периоду су у току 1933. године на супротној (западној) страни потеса „Врело“ подигнуте су и виле „Бота“ и „мала Бота“, као и вила „Нада“.

Изглед вила на "Врелу", разгледница, период пре Другог светског рата
у првом плану су виле "Мон репос" и "Нада"

Вила „Бота“ се може сматрати првим хотелом ове бање пошто је поред услуга смештаја пружала и услуге исхране. Током наредне 1934. године бања је добила још три виле: „Дом Миланово“, „Србија“ и „Озрен“. Ово је у грађевинском погледу био најинтензивнији период изградње комерцијалних објеката у предратном периоду. У току 1938. саграђена је и двоспратна вила „Мон репос“ (Мој одмор), а у току наредне 1939. и троспратна вила „Мишић“, а 1940. и здање „Стојановић“. Између два рата Сокобања је имала и хотел „Европу“ (данашњи конак „Парк“) трговца Веље Миленковића са 35 постеља и „Одмаралиште ратних војних инвалида“ са 60 постеља. Поред ових, од великог значаја су биле виле „Деса“, „Цаца“, „Зора“, „Љубица“, „Данче“, „Милица“, „Бор“, „Јулија“, „Дара“, „Дана“ и друге.

Вила „Бота“ намењена је рехабилитацији и лечењу деце оболеле од плућних болести у оквиру Специјалне болнице „Сокобања“. Налази се у близини Новог Завода и парка шуме Борићи. Вила садржи једнокреветне, двокреветне и трокреветне собе и апартмане са купатилима, сопствени ресторан и дежурну медицинску службу. Велика предност овог објекта је близина парка Борићи.

Сокобања, разгледница из 1906. године

Вила „Бота“, исечак разгледнице из 1906. године

Вила „Бота“, ЗЗСК Ниш, 2019.

Вила „Бота“, ЗЗСК Ниш, 2019.

Вила „Мала Бота“, ЗЗСК Ниш, 2019.

Прва вила за смештај бањских гостију била је вила „Македонија“ подигнута је 1932. године. Затим су у току 1933. године на супротној (западној) страни потеса „Врело“ подигнуте виле „Бота“ и „мала Бота“ и вила „Нада“, да би током наредне 1934. године бања добила још три виле: „Дом Миланово“, „Србија“ и „Озрен“. У току 1938. саграђена је и двоспратна вила „Мон репос“ (Мој одмор), а у току наредне 1939. и троспратна вила „Мишић“, а 1940. и здање „Стојановић“. Поред ових, од великог значаја су биле виле „Деса“, „Цаца“, „Зора“, „Љубица“, „Данче“, „Милица“, „Бор“, „Јулија“, „Дара“, „Дана“ и друге. На потезу „Врела“ до данас су остале делимично сачуване, следеће виле: вила „Србија“, виле „Бота“ и „мала Бота“, вила „Нада“, вила „Мон репос“ и вила „Мишин дом“.

Вила „Србија“

Вила „Мон Репос“, ЗЗСК Ниш, 2019.

Вила „Мишин дом“, ЗЗСК Ниш, 2019.

Вила „Нада“, ЗЗСК Ниш, 2019.

Имајући у виду значај овог дела Сокобање, и његовог историјског развоја потребно је узети у обзир, урбанистичке карактеристике простора, заједно са природним и градитељским вредностима (Врело, сокобањске виле, парк “Борићи”, шумско зеленило уз пут Озренских партизана). Наиме, Друштво за уређење и улепшавање Сокобање и њене околине основано је 1895. године, између осталог уредило је приступ до Врела, направљени су павиљони за одмор, а тада је начињено и језеро за вожњу чамцима у парку Врело и парк-шума у његовој близини, тзв. “Борићи”.

Само уређење парка је започето крајем XIX века када је основано сокобањско друштво за уређење и улепшавање бање под Озреном (1895.). Тада су на Врелу засађени црни бор, смрча и јела (четинари) и брест, јасен, липа, кестен и јавор (лишћари). Од 1903. године после Мајског преврата овај простор постаје омиљено излетиште варошана и гостију. Краљу Петру I Карађорђевићу додељена је ливада која убрзо добија назив „краљево имање“ и од тада овај простор знатно мења свој изглед. Почела је изградња стаза и пошумљавања околног терена. Изграђена је и кантина, а потом и летњиковац краља Петра I. У периоду између два светска рата парк је постао монденско састајалиште. Друштвени живот се одвијао у непосредној близини врела (кантина и прелепа тераса) и на језеру (вожња чамаца). Централни извор на Врелу је каптиран 1934. године и од тада је служио за водоснабдевање варошице. За разлику од напредовања осталих паркова (1953–1955.), у другој половини XX века парк Врело је убрзано пропадао.

Читав простор поседује изузетне карактеристике: близину централном градском језгру, одличну позицију на узвишењу, непосредну близину некадашњем уређеном парковском простору парка “Врело” и “Борићи”, који су представљали изузетно посећено монденско излетиште. Овде су се окупљали познати књижевници, уметници, глумци, политичари, као и чланови краљевске породице Карађорђевић.

Идући од центра Сокобање, Улицом војводе Мишића, па затим врелском, стизало се до вештачки створеног језерца, затим даље до каптаже изворишта, изнад које се налазио павиљон терапеутског добровољног друштва за уређење бање, касније популарни ресторан познат под називом Кантина, а затим Ловачки дом. У његовој непосредној близини налази се чесма посвећена хајдук Вељку, саграђена 1927. године, на стогодишњицу Првог српског устанка, као успомена на војевање хајдук Вељка, који је као војвода ратовао у овим крајевима и управљао бањском нахијом од 1808. до 1811. године. Даље се степеницама и стазама прилази парку “Борићи”.

Каптирано извориште “Врело”, преузето са: www.sokobanja.com

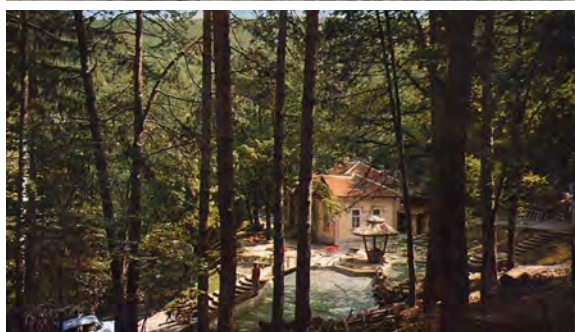
Извориште “Врело”, каптирано 1934. године

Извориште “Врело”, преузето са <http://www.jkp-napredak.rs/vodovod-i-kanalizacija>

Парк “Борићи”, преузето са <http://sokobanja.rs/2016/06/20/vrelo-borici/>

Изглед павиљона, касније Ловачког дома у XX веку

Изглед Ловачког дома 2019. године

Г.3. ПРЕГЛЕД ПОЈЕДИНАЧНИХ ЕВИДЕНТИРАНИХ ОБЈЕКТА

ПРЕГЛЕД ПОЈЕДИНАЧНИХ ЕВИДЕНТИРАНИХ ОБЈЕКТА

Поред већ заштићених просторних културно-историјских целина, проглашених непокретних културних добара и нових препознатих градитељских целина у самом граду, на територији читаве општине Сокобања постоји значајан број грађевина и локалитета са одређеним споменичким карактеристикама, које је потребно узети у обзир приликом израде будућих развојних стратегија, при чему је потребно предвидети истраживачке радове и рекогносцирање територије општине, како би се обезбедили валидни подаци.

Овом приликом дајемо списак објеката и локалитета из евиденције Завода за заштиту споменика културе Ниш:

1. Кућа на Тргу ослобођења бр. 5, Сокобања
2. Кућа на Тргу ослобођења бр. 7 на к.п. 5245, КО Сокобања
3. Зграда Галерије на Тргу ослобођења бр. 11, раније Хотел Српски Краљ, на к.п 5246, КО Сокобања
4. Зграда Завичајног музеја и простор око ње на Тргу ослобођења на к.п. 5760 КО Сокобања
5. Кућа на Тргу ослобођења бр. 4 на к.п. 5237/1, КО Сокобања
6. Кућа на Тргу Ослобођења бр. 6 и 6а на к.п. 5237/2 и 5236/1, КО Сокобања
7. Споменик палима у ратовима од 1912. до 1918. године на Тргу Ослобођења, на к.п. 5382, КО Сокобања
8. Зграда МУП-а – Суп Зајечар у Улици Војислава Илића бр. 2 на к.п. 5382, КО Сокобања
9. Зграда бившег катастра у Улици Светог Саве бр. 21, на к.п. 5380, КО Сокобања
10. Кућа у Улици Војводе Мишића бр. 2-6 на к.п. 5325, КО Сокобања
11. Кућа породице Паскаљевић, бивша зграда “комитета” у Улици Војводе Мишића бр. 10 на к.п. 5325, КО Сокобања
12. Вила „Марковић, у Улици Војводе Мишића бр. 16 на к.п. 5330/1, КО Сокобања
13. Вила „Цаца, у Улици Војводе Мишића бр. 22 на к.п. 5635, КО Сокобања
14. Кућа у Улици Војводе Мишића бр. 24 на к.п. 5634, КО Сокобања
15. Три куће у Улици Војводе Мишића бр. 21, 23 и 25 на к.п. 5627/2, 5631 и 5632, КО Сокобања
16. Вила “Врело” (некадашња вила “Хрватска”)
17. Вила “Mon Repos”
18. Вила “Нада”
19. Вила
20. Вила “Милин дом”
21. Вила “Србија”
22. Вила “Мала Бота”
23. Вила “Бота”
24. Зграда Кантине, касније Ловачког дома

25. Две зграде са заједничким двориштем у Улици Драговићевој бр. 8 и 10
26. Грађанска кућа у Улици краља Петра првог бр. 7
27. Низ зграда у Улици Драговићевој бр. 13, 15, 17, 17б и 19
28. Вила Стефановић у Улици Милоша Црњанског бб, на КП 3162/4 (“Чука 2”)
29. Државно лечилиште - Поседна болница “Озрен” и Очно одељење болнице “Озрен” у оквиру Природног добра “Озренске ливаде” на Озрену
30. Шире подручје Врела заједно са кантином (Ловачки дом) и летњом позорницом према графичкој документацији
31. Зграда суда иза општинске зграде
32. Зграда Старог завода „Сокоград,, - Улица Светог Саве
33. Сокобања, арх. локалитет из праисторијске епохе
34. Сокобања, арх. налазиште са траговима неолитског насеља - винчанска група
35. Сокобања, арх. локалитет са налазима суда у виду урне
36. Сокобања, код старог купатила налазе се остаци римских зидина

37. Комплекс цркве Св Петке на Лептерији и локалитет „Пећина”

38. Грудоњске воденица у Градашници
39. Црква у Градашници заједно са надгробним спомеником из 17. века на кат. пар. бр. 3118 КО Сокобања

40. Село Богдинац, на месту званом “Црквиште” остаци старих зидина за које се сматра да представљају трагове неке цркве.
41. Село Врбовац, црквиште на месту “Сопот” посвећено се Св. Илији
42. Између Врбовца и Леновца рушевине неког старог манастира
43. Село Врмца, остаци римског кастела на месту средњовековног утврђења
44. Село Врмца, археолошки локалитет “Кештица” из епохе праисторије
45. Село Врмца, археолошки локалитет “Међукамење” из праисторијске епохе
46. Село Врмца, археолошки локалитет изван села према Ртњу из епохе праисторије звани “Трапови”
47. Село Врмца, црква посвећена светој Тројици у селу
48. Село Врмца, зграда старе основне школе
49. Село Јошаница, црква светог Јована у селу
50. Село Јошаница, црква светог Димитрија
51. Село Јошаница, на месту “Соколица” налази се црквиште посвећено усековању главе Јованове
52. Село Левовик, црква свете Богородице у селу
53. Село Левовик, на омањем узвишењу у близини “Моминог камена” остаци мање једнобродне цркве
54. Село Милушинац, археолошки локалитет “Градиште” са остацима зидова античке куле осматрачнице
55. Село Милушинац, црквиште посвећено светом Роману у атару села

56. Село Милушинац, црквиште посвећено светој Петки Трновитој у селу
57. Село Николинац, арх. локалитет “Јошје” или “Троп” са траговима римског гроба и два костура
58. Село Николинац, на месту званом “Капела” у селу на мањем узвишењу налази се камени крст – запис из 1818. год.
59. Село Ресник, арх. локалитет “Требич” са остацима неке античке грађевине на њиви Миленка Андрејића
60. Село Ресник, Манастир светих Архангела Михаила и Гаврила звани “Јерменчић” у близини Ресника према Озрену
61. Село Ресник, црквиште светог Вартолома недалеко од Милошеве чесме
62. Село Рујевица, на месту “Арница” или “Јерски пут” налази се црквиште посвећено светом Архангелу Гаврилу
63. Село Рујевица, на месту “Градиште” налази се црквиште посвећено светој Тројици
64. Село Трговиште, арх. лок. из праисторијске епохе у близини села са налазима камених чекића
65. Село Трговиште, црква посвећена светом Николи у близини сеоског гробља
66. Село Трговиште, Споменик изгинулим ратницима, у селу
67. Село Трговиште, спомен плоча
68. Село Трубаревац, црквиште посвећено светом Пантелејмону, у атару села
69. Село Церовица, црквиште свете Богородице на месту “Момин камен” између села Левовика и Катуна
70. Село Читлук, остаци зидова античког утврђења на локалитету “Чука” или “Шиљати камен” – на имању породице Пантића
71. Сло Читлук, при основној школи постоји збирка археолошких налаза са више новчића, прстења, стрелица и врхова копаља.
72. Село Шарбановац, арх. лок. код топлот извора са налазима римских стрелица, оруђа и новца
73. Село Шарбановац, црквиште посвећено светом Симеону код улаза у село

Археолошки институт Београд је у протеклом периоду спровео ракогносцирања општине у оквиру реализације пројекта “Археолошка перспекција доњег тока Јужне Мораве”, са циљем да се изради археолошка карта овог подручја. Претходно су, у периоду од 2014. до 2016. године, Археолошки институт и Завичајни музеј у Алексинцу реализовали пројекат *Археолошка перспекција алексиначке општине*, који се обавља у склопу пројекта Археолошког института *Археологија Србије: културни идентитет, интеграциони фактори, технолошки процеси и улога централног Балкана у развоју европске праисторије*. Овај пројекат настављен је пројектом *Археолошка перспекција доњег тока Јужне Мораве*, који представља наставак активности у вези са евидентирањем археолошких локалитета на простору територије града Ниша и општина Алексинац и Сокобања у периоду од 2017–2019. године.

Истраживањима у 2017. године, у Сокобањској котлини лоцирано је 32 археолошка

локалитета, а 2018. године 25 археолошких локалитета, и извршено је њихово позиционирање узимањем ГПС тачака на лицу места, које су затим пренете на посебно припремљене карте. Сви рекогносцирани локалитети пописани су кроз картоне. Реализована је систематска археолошка проспекција, која подразумева обилазак терена ради уочавања остатака археолошких структура и прикупљања дијагностички значајног површинског материјала. Теренски рад је подразумевао: проналажење и лоцирање археолошких локалитета ГПС уређајем, са њиховим детаљним описом. Затим обилазак и опис њиховог околног пејзажа, картирање локација са основним топографским подацима, фотографисање саме локације и одређених објеката, прикупљање, картирање и цртање различитих категорија површинских налаза, сакупљање информација из запажања и искустава мештана и локалних специјализованих лица (геолога, ловаца, шумара, планинара итд.). Прикупљени подаци преношени су на неколико посебно припремљених топографских, геолошких и педолошких мапа⁵.

⁵ Документација Археолошког института Београд, пројекат *Археолошка проспекција доњег тока Јужне Мораве*

Г.4. ХОТЕЛСКО НАСЛЕЂЕ

У периоду 70-тих и 80-тих година XX века материјална база туристичког промета Сокобање добија црте, које је, у мање измењеном облику, задржала до данашњих дана. Основна карактеристика смештајне рецептиве јесте да се, у погледу размештаја објеката за смештај туриста, велики број ових објеката налази ван проучаваног простора. Смештајни објекти позиционирани су на просторима изван централног градског језгра и у близини бање, на брижљиво одабраним локацијама, које су се мењале и изграђивале временом, али неке од њих и даље чувају значајне делове грађевина с почетка XX века. Потребно је посебну пажњу посветити хотелским комплексима, који су настајали на самом почетку развоја бање, спровести истраживачке радове на терену, као и истраживање документације, како би се ближе сагледао развој хотелијерства у овој бањи и понудили историјски подаци о овој теми.

Изузимајући насеље Сокобању и бању Јошаницу, ниједно друго насеље нема објекте за смештај туриста, али такође ни објекте угоститељства.

Данас Сокобања располаже са 12 844 лежаја размештених у објектима различитих намена и категорија. Структуру смештајне рецептиве карактерише изазита диспропорција између основних и комплементарних објеката, и то у односу 89:11 у корист, на туристичком тржишту, мање тражених комплементарних објеката. Од основних капацитета у Сокобањи се издвајају хотел "Здрављак" (540 лежаја), "Моравица" (200 лежаја), хотел "Бањица" (280 лежаја) и "Сунце" (260 лежаја).

Хотели су лоцирани у најлепшим деловима бање и саобраћајно су лако приступачни, са добро организованим паркинг простором. Сви хотели располажу разноврсним спортским теренима и на тај начин доприносе развоју спортско-рекреативног туризма. Поред тога, сви хотели су опремљени конгресним салама, које омогућавају развој пословног и конгресног туризма, што представља могућност развоја туристичког промета у ван-сезонским месецима. Око хотела се налазе природне и лепо уређене парковске површине и шеталишне стазе, које доприносе њиховој укупној атрактивности.

1. „Здрављак“ – хотел са две звездице, налази се у непосредном центру Сокобање на левој обали Моравице, тик уз аутобуску станицу. Располаже са 540 лежаја (396 лежаја у једнокреветним, двокреветним и четворокреветни стандардним реновираним собама и 6 апартмана), рестораном са 720 места, мини баром са 48 места, конгресном салом са 210 седишта и са још две мање сале укупног капацитета од 50 седишта. Поред тога располаже и аутоматском кугланом, спортским теренима за кошарку, фудбал и тенис. У склопу хотела раде 2 базена (полуолимпијски и мали базен), сауна и сала за масажу. Туристима на располагању стоји 100 паркинг места на отвореном простору и гаража са капацитетом од 50 возила (<http://lepteriya.co.rs/>).

2. „Турист“ – хотел са две звездице, смештен на главном сокобањском шеталишту. Располаже са 105 лежаја (у двокреветним, трокреветним и четворокреветним собама и 2 апартмана), рестораном са 250 места, аперитив баром и терасом која одговара онима који желе да буду близу шеталишта.

3. „Моравица“ – хотел са две звездице, налази се на узвишењу тик уз реку Моравицу, уз купалиште и плажу Бањица, недалеко од центра града. Располаже са око 200 лежаја (15 једнокреветних, 80 двокреветних и 5 апартмана), рестораном са 400 места, 2 мање сале са 150 седишта, салоном за банкете, националним рестораном, 2 аперитив бара и јединственом конгресном двораном са 220 седишта. Поред тога гостима су на располагању салони за одмор, стони тенис и билијар, трим кабинет, терени за мали фудбал, кошарку и одбојку. Посебан куриозитет предствља апартман 114 који у кјем је боравио наш Нобеловац Иво Андрић, а који је претворен у „Спомен собу“ 2011. године на 50-годишњицу добитка Нобелове награде за књижевност. Прави угођај представља велики терасни простор окружен са пуно зеленила, као и близина излетишта „Лептерија“. Хотел припада МУП-у тј. Казнено-поправном заводу „Сремска Митровица“ (<http://www.hotelmoravica.rs/>).

4. „Сунце“ – хотел са две звездице, смештен на десној обали реке Моравице, тик уз регионални пут Књажевац-Сокобања-Алексинац, на 5 минута хода од центра града. Поседује 185 лежаја (115 лежаја у класичном и 70 у реновираном делу) у двокреветним, трокреветним и четворокреветним собама, ресторан са 300 места, сале за саветовање и семинаре и отворену терасу. Од рекреативних садржаја посебно се истичу затворени базен, сауна и мини теретана (<http://www.mojaavantura.com/>). Последњих година хотел је имао већих проблема како у економско-техничком тако и у власничком погледу тако да је у летњој сезони 2013. био затворен за госте, али се тренутно изводе грађевински радови и реновирање хотела.

5. Природно лечилиште „Бањица“ – хотел са две звездице, налази се на изласку Моравице из клисуре, изнад сокобањске плаже „Жупан“, у прелепом зеленом појасу на 500 m од центра града. Располаже са 280 лежаја (20 двокреветних и 70 трокреветних соба и 5 апартмана), рестораном са 400 седишта, аперитив баром, комплетно опремљеном теретаном и салом за забаву (шах, пикадо, билијар и стони тенис). Поседује посебно атрактивну летњу башту на отвореном са 80 седишта и осветљене и ограђене спортске терене. За разлику од претходних хотела располаже са комплетним медицинским блоком намењеном дијагностици и лечењу болести дисајних путева, коштаног-зглобног система, периферне циркулације и нервног система (<http://www.banjica.co.rs/>).

6. Гарни хотел „Сокотерме“ – wellness центар и хотел са четири звездице, смештен поред реке Моравице, на 300 m од центра града у делу Сокобање познатом као „Лимун бања“. Располаже са 26 лежаја распоређених у 11 соба (супериор собе, делукс собе са камином „Купидон“ и делукс собе „Аqua“), модерно опремљеним рестораном, фитнес и мини теретаном, козметичким и фризерским салоном. Посебан део понуде чине бројни wellness садржаји (финска сауна, турско купатило, парно купатило, слана соба, jaccuzzi), базени (отворени и

затворени са термоминералном водом температуре 39°C физиотерапеутски блок (разне врсте масажа – релакс, арома, краљевска, спортска, тајландска, турска) и посебан програм „Garra Rufa рибице“ („Dr Fish“ програм рибицама који угодно утичу на здраву, а исто тако и оболелу кожу). Овај центар одудара од околине и привлачи госте јер је изграђен у грчко-римском стилу (<http://www.sokoterme.net/>).

7. Специјална болница „Сокобања“ (комерцијални део) – налази се на узвишењу, изнад градског језгра Сокобање (3 km од центра) окружена природним ланшафтом у близини излетишта „Борићи“. Располаже са 240 лежаја намењеним туристима (шест апартмана, једнокреветне и двокреветне собе), рестораном са 140 места у уређеном летњом терасом. Турстима су на располагању бројни спа/велнесс садржаји (купање у турском купатилу „Амам“, финска сауна, бисерна купка, хидромасажа, мануелна масажа, затворени базен), фитнес садржаји („Стаза здравља“ и „Вита бар“) али и овлашћени салон лепоте „Mary Cohr – Paris“ који нуди професионалну ароматерапију лица (Catio vital, Catio lift, Beaute Aromatique, Beaute Lifting и Peel & Lift) и тела (Spa Aromatique Body, Spa Aromatique Minceur, Spa Aromatique Modelage Relaxation и Spa Aromatique Circulatoire) (<http://www.soko-banja.rs/>).

Поред ових смештајних објеката вреди споменути и нека од одмаралишта од којих највећи реноме има одмаралиште Народне банке Србије „Лептерија“ смештено у прелепом заштићеном амбијенту Предела изузетних одлика „Лептерија-Сокоград“. Налази се на 4 km од централног бањског језгра. Располаже са 30 кревета и 56 седишта у ресторану као и лепо уређеном летњом терасом.

Сматрамо да хотелско градитељско наслеђе Сокобање заслужује посебну пажњу и валоризацију и препоручујемо да оно буде предмет посебне студије.

Д - ПРИРОДНЕ ЛЕПОТЕ СОКОБАЊЕ

Простор сокобањске општине представља праву оазу природних лепота у овом делу Србије. Изузетну атрактивност на овом простору имају Карпатско-балканске планине, где се на прелазу из Карпатских у Балканске према Јовану Цвијићу издваја посебна група планина која окружује пространу Сокобањску котлину. Међу њима се посебно истичу Ртањ, Озрен, Девица, Буковик, Слемен и Крстатац.

Ртањ је познат је по бројним подземним изворима, пећинама, јамама и лековитом биљу. Ту се могу наћи и многобројне ендемске врсте од којих је свакако најпознатији ртањски чај. Највиши врх је Шиљак (1.565m). Горњи део планине је голетан, нижи део је под шумама букве и четинара, док је подножје богато лековитим биљем. На јужној страни према Сокобањи се налази јама леденица (позната као „зла рупа“) у којој се лед задржава целе године. На северној страни се налази некадашњи рудник угља. На самом врху Ртања је смештена капела породице Минх, из 1934. године, власника рудника, која је оштећена током 1990-тих. Због својих карактеристика и изгледа у народу је познат као „српска пирамида“.

Озрен – је најзначајнија планина Сокобањске котлине, налази се само 5 km од центра Сокобање. Пружа се правцем северозапад-југоисток, а у геолошком погледу највећим делом доминирају кречњаци старости креде. На просторима где доминирају кречњаци нема воде, док се у осталим пределима могу наћи речни токови (Градашница и Свињски поток), али и неколико јачих извора (Калиновица, Шопур, Врело у санаторијуму и други). Највиши врх је Лесковик (1.174 m), али се висином истичу и Гавранчић (1.016 m), Власина (923 m) и Орловац (887 m). Због шумовитости и богатства ваздуха озоном, ова планина је позната као климатско лечилиште. Од биљних формација на њој доминирају шуме граба, брде и планинске шуме букве, храста (сладуна, цера и китњака), шикаре, шибљаци али вештачки подигнуте састојине (пошумљавање чистина или супституција лишћара бором и смрчом). Познат је по већем броју излетишта и заштићеним природним добрима.

Девица – ова планина са највишим врхом Чапљинац (1.187 m) се протеже правцем северозапад - југоисток, од Озрена до Тресџабаде. Изузетно је богата хумском вегетацијом и водама. Пошто је претежно кречњачког састава има много пећина, вртача, јама и понора.

Буковик – се налази северно од Сокобањске котлине и са осталим чини венац средњевисоких планина. Највиши врх је Букова глава (894 m). Ова планина је позната по густој вегетацији где доминира буква (70%), храст и багрем од лишћара и четинари. Такође богат је изворима воде, шумским плодовима али и животињским фондом. Планина је претежно изграђена од кристаластих шкриљака и није туристички искоришћена.

Слемен – заузима простор источног дела Сокобањске котлине, и са висином од 1.099 m се убраја у ред средњевисоких планина.

Крстатац – простире се источно од Сокобање и са преосталим планинама чини венац средњевисоких планина. Највиши врх достиже 1.069 m, богата је биљном вегетацијом и шумским плодовима. У вегетационој структури доминирају буква (60%), храст, цер и четинари

Значајан сегмент туристичке понуде Сокобање чине и друге природне занимљивости: Врмџанско језеро, врх Шиљак, јама „Звечани пропаст“, Водопади „Велика и Мала Рипаљка“ на реци Градашници, клисура Сокобањске Моравице, предео изузетних одлика Лептерија - Сокоград, као и више пећина: Сесалачка и Читлучка пећина, Ртањска леденица и др.

Рипаљка је водопад на реци Градашници. Налази се на планини Озрен, 5km од Сокобање. Први је споменик природе у Југославији заштићен 1948. године. Према наводима Јована Цвијића, ово је био највиши водопад Србије у тадашње време. Рипаљка спада у групу акумулативних водопада. Налази се на надморској висини од 420 метара, а он сам висок је 17,5 метара. Током лета и јесени река Градашница пресушује, тако да и водопад нестаје. Водопад Рипаљка један је од најлепших водопада у Србији. Налази се на само само пар десетина метара испод самог улаза у круг Специјалне болнице на Озрену, на 5km од Сокобање. Настао је на речици Градашници, која се испод Сокобање улива у реку Моравицу.

Водопад “Рипаљка”, преузето из: Феликс Каниц, Србија – земља и становништво од римског доба до краја XIX века, књига 2, Српска књижевна задруга. Београд, Србија, 1987

Сесалачка пећина – налази се у атару села Сеселац, на 19 km од Сокобање. Укупна дужина пећинских ходника износи око 3 km. Осветљена је на дужини од 200 m и обилује пећинским накитом (сталактитима и сталагмитима) и травертинским кадама.

Читлучка пећина – налази се у близини врела Сокобањске Моравице. Састоји се од два улаза веће дворане и два канала дужине 108,9 m (Лазаревић, Р. 2008).

Ртањска леденица – налази се у јужном делу планине, на северозападној падини Голе планине (1.113 m), на надморској висини од 960 m. Дубока је 40 m, а дужина њених канала износи 63 m. Позната је по томе што се у њој лед задржава током целе године па је сточари користе за напајање стоке. Припада тзв. Ртањском красу (Нешић, Д. 2002).

Пећина на Озрену – дуга је око 580 m и обухвата једну дворану и пет галерија. Она је троугластог облика и у њој су пронађени остаци разних посуда и грнчарије из доба неолита.

Сокоградска клисура – усечена је у рт Озрена, дугачка је 3 km, уска и дубока до 130 m, са терасама и циновским лонцима („каце“) у дну стешњеног корита. Налази се у горњем току Сокобањске Моравице (Марковић Ђ. Ј., 1977). Представља део Предела изузетних одлика „Лептерија–Сокоград“. На овом простору постоји и већи број уређених плажа као што су: „Три каце“, „Шест каца“, „Центлмен“ и „Жупан“.

Бованска клисура – у питању је уска клисура, дубока до 400 m и дужине око 10 km. Налази се у доњем току реке Моравице повезујући Сокобањску котлину са горњим и средњим делом слива Моравице и Алексиначку котлину у којој је доњи ток реке Моравице и Јужну Мораву. Епигенетског је карактера и усечена је у земљиште од отпорнијих стена (Марковић Ђ. Ј., 1977).

Са аспекта туристичке понуде посебно је значајан велики број излетишта:

Лептерија је удаљена око 2 km од центра насеља. До излетишта воде два правца: преко плаже „Жупан“ дуж тока реке Моравице или асфалтним путем преко превоја „Видиковац“. У непосредној близини излетишта се налази и црква рођења Пресвете Богородице и природни феномен „Богородица у стени“. Средњевековно утврђење Сокоград се налази на само 500 m од Лептерије и до њега се долази шумском стазом. Излетиште Лептерија је опремљено клупама са столовима и справама за децу те је изузетно погодно за целодневни боравак.

Озрен - Грудно налази се на 5 km од центра Сокобање. Обухвата велики парк који припада Специјалној болници „Озрен“ у којој се лече плућне болести. На самом улазу у комплекс се налазе два ресторана док су у кругу парка смештени спортски терени за фудбал и кошарку, дечје игралиште, проточно језерце са пастрмком. Поред језера се налази ресторан али и клупе за одмор и места за пикник. Од природних атракција посебну пажњу привлачи водопад Мала Рипаљка поред којег се налази извор питке воде.

Озрен - Очно удаљено је око 3 km од излетишта Озрен - Грудно. Назив је добио по простору Специјалне болнице где се лече очне болести, а на којем се налази. Излетиште је у потпуности обрасло ниском планинском травом коју окружује букова шума и стабла четинара. Посебну атракцију чини „Камен љубави“ који се налази на средини ливаде симболизујући вечну љубав. Испод столетних стабала букви саграђени су павиљони са столовима и клупама, игралиште за мали фудбал и кошарку, а постоји и природни камин.

Калиновица је смештена на Озрену на око 6 km од Сокобање. Излетиште је обрасло густом буковом и четинарском шумом у чијем окружењу се налази већи број извора хладне пијаће воде. Око извора су постављени клупе и столови и уређена места за пикник.

Поповица се налази на 443 m надморске висине и са њега њега се могу видети: средњевековно утврђење Сокоград, излетиште Лептерија, Сокобања, врх Шанци на 450 m надморске висине где се налази репетитор, Ртањ и долина према селу Блендија.

Врело Моравице је лоцирано на 21 km од Сокобање и 6,5 km од Бање Јошанице. Налази се у подножју Буковика, а до самог локалитета се стиже шумским стазама. Главну атракцију овог излетишта смештеном у шумско-ливадском амбијенту представљају извори топле и хладне минералне воде по којима је излетиште и добило име.

Посебност Сокобање огледа се у дугој традицији уређених **парковских простора**, која датира из прве половине XIX века, након ослобођења од Турака. Уже језгро Сокобање има бројне лепо уређене парковске површине, које су настајале у дужем временском периоду. Још 1888. године инжењер Роман Балајнски је израдио „Ситуациони план за регулацију варошице Сокобања“ што представља први и најстарији урбанистички документ Сокобање. Сокобања, крајем XIX века, тачније 1895. године, добија друштво под именом „Друштво за унапређење и улепшавање Сокобање и њене околине“, које предузима низ радњи да се Сокобања приближи тадашњим светским бањама. У том периоду пуно је посвећено целокупном уређењу Сокобање, а нарочита пажња посвећена је парковским просторима, па је један од првих пројеката било уређење простора око старог бањског купатила, а данашњег централног парка. Између осталог уређен је приступ Сокограду, просечени су путеви до водопада Рипалке, до извора Баруције и до Врела, направљени су павиљони за одмор, а начињено је и језеро за вожњу чамцима у парку Врело и парк - шума у његовој близини, тзв. Борићи.

У Сокобањи се налазе следећи паркови: **Парк код купатила** (централни градски парк) – настао је у непосредној близини старог бањског купатила са термалном водом. Кроз парк протиче и Врелски поток који се у северном делу парка саставља са термалним подземним потоком, да би потом заједно утонули у Моравицу у близини хотела „Здрављак“. Партерни део парка испред купатила са цветним лејама и ружичњацима је најстарији парковски простор који је у етапама грађен од 1880. године. Почетком 20. века већ је представљао густ зелени масив. Од 1934. године парк се знатно мења када добија нове врсте дрвећа, цвећа, жбуња, а саграђена је и фонтана у средишту северног кружног платоа. У периоду после Другог светског рата (од 1958.) парк се освежава новим садницама лишћара, четинара и жбуња. Данас

лишћари (крунолисана и ситнолисана липа, јаблан, брест, дивљи кестен, багрем, јасен, јавор, канадска топола) заузимају 62%, док четинари (црни бор, смрча, туја и јела) заузимају 38% површине парка. (Милетић–Миленковић, Ј., 2004).

Парк на Бањици – формирање овог парка је такође везано за термоминералне изворе (Бањица I и II) али и реку Моравицу, а започето је крајем XIX века. Почев од 1953. врши се детаљно уређење овог парка: цветне рунделе се обogaћују новим врстама цвећа и дрвећа и разноликим шибљем. Исте године изграђен је и одбрамбени насип услед честог плављења Моравице. Две године касније (1955.) засађене су саднице тује, врног бора, киталпе, јуниперуса и брезе. Од 1959. године почиње детаљно уређење парка, формирају се шетачке стазе до купатила, плажа на Моравици, али и до излетишта Лептерија и Сокоград. Тада се површина парка проширује на 2,05 ха. Простор до улице је заштићен дрворедом и живом оградом чиме је створена препрека за прашину и буку коју стварају друмска саобраћајна средстава. Заступљеност лишћара и четинара је уравнотежена (49:51).

Парк на Врелу (Борићи) – назив је добио по врелу, води која се различито употребљавала кроз историју: као извор пијаће воде, поток у парку и језеро које је настало када је поток преграђен. У близини централног извора је други извор пијаће воде над којим је спомен чесма „Хајдук Вељка“ из 1927. године. Само уређење парка је започето крајем XIX века када је основано сокобањско друштво за уређење и улепшавање бање под Озреном (1895.). Тада су на Врелу засађени црни бор, смрча и јела (четинари) и брест, јасен, липа, кестен и јавор (лишћари). Од 1903. године после Мајског преврата овај простор постаје омиљено излетиште варошана и гостију. Краљу Петру I Карађорђевићу додељена је ливада која убрзо добија назив „краљево имање“ и од тада овај простор знатно мења свој изглед. Почела је изградња стаза и пошумљавања околног терена. Изграђена је и кантина, а потом и летњиковац краља Петра I. У периоду између два светска рата парк је постао монденско састајалиште. Друштвени живот се одвијао у непосредној близини врела (кантина и прелепа тераса) и на језеру (вожња чамаца). Централни извор на Врелу је каптиран 1934. године и од тада је служио за водоснабдевање варошице. За разлику од напредовања осталих паркова (1953–1955.), у другој половини XX века парк Врело је убрзано пропадао. Шумска управа је тада на Врелској ливади (данашње излетиште Борићи) засадила 2,85 ха културе црног бора, америчког јасена, горског јавора и канадске тополе чиме је читав простор претворен у шуму (ливада и парк Врело су срасли у шуму). Језеро је претворено у летњу позорницу док је кантина као Ловачки дом до 1992. године била објект за изнајмљивање. Данас је она у руинираном стању, а парк Врело служи као пролаз до чесме Хајдук Вељка и излетишта Борићи (Милетић–Миленковић, Ј., 2004).

Преглед природних лепота Сокобање дат је у склопу холистичког и интегралног приступа сагледавању вредности Сокобање, при чему се инсистира на повезивању културних и природних добара, а све у складу са европским и светским повељама.

Ђ - ТУРИСТИЧКА ПРЕЗЕНТАЦИЈА НЕПОКРЕТНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

Д.1. - ПОЈАМ И ВРСТЕ ТУРИСТИЧКЕ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ НЕПОКРЕТНИХ
КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Д.2. - ИСТОРИЈСКЕ ОКОЛНОСТИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА У СОКОБАЊИ

Д.3. - КЉУЧНИ СТЕЈКХОЛДЕРИ ИНТЕГРАЛНЕ ТАШТИТЕ

Д.4. - ТУРИЗАМ И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ, Повезаност културног наслеђа и туризма -
ТУРИСТИЧКЕ РУТЕ СОКОБАЊЕ

Ђ.1. ПОЈАМ И ВРСТЕ ТУРИСТИЧКЕ ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ НЕПОКРЕТНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

Под туристичком презентацијом непокретног културног добра подразумевамо начин на који се културно-историјско наслеђе представља посетиоцима, као и начин на који су поједини делови тог наслеђа међусобно повезани и перцепирани од стране посетилаца. Она за циљ има да код посетилаца појача доживљај културно-историјског наслеђа. На тај начин посетиоци се дуже везују за подручје на коме се налазе непокретна културна добра и развијају свест о значају њихове заштите и очувања и потребу да активно учествују у том процесу.

Општеприхваћена класификација туристичке презентације везане за непокретно културно добро не постоји. Са становишта степена верности у приказивању првобитног стања у коме је споменичко наслеђе откривено, туристичку презентацију можемо поделити на:

Непосредну – непокретно културно-историјско наслеђе се само конзервира, а потом приказује јавности. На овај начин изворна вредност откривеног наслеђа је сачувана.

Посредну – непокретно културно-историјско наслеђе се конзервира, рестауира, реконструише или се на њему врши неке друге мере техничке заштите, а потом се приказује јавности. У овом случају откривено наслеђе у одређеној мери губи на изворној вредности, чак иако се употребе технике и материјали верни оригиналу, али добија на туристичкој вредности.

Комбиновану – непокретно културно-историјско наслеђе се конзервира и приказује јавности, док се истовремено на делу непокретног културног добра врши реконструкција његовог првобитног изгледа и намене. Наравно, ова врста туристичке презентације је могућа уколико непокретно културно добро располаже слободним простором за реконструисано споменичко наслеђе, оригиналним материјалима, и уколико стручњаци задужени за његову реконструкцију познају изворну технику градње.

Са становишта заштите споменичког наслеђа од механичких и других оштећења (изазваних атмосфералијама, крхошћу археолошког материјала, итд.), туристичку презентацију можемо поделити на:

Отворену – непокретно културно-историјско наслеђе приказује се на отвореном простору или у оквиру заштитног објекта лаке конструкције, који омогућава снажан продор природне светлости. Ова врста туристичке презентације омогућава сагледавање споменичког наслеђа у природном и културном, руралном или урбаном пејсажу, који га окружује.

Затворену – непокретно културно-историјско наслеђе приказује се у оквиру објекта са масивним зидовима, уз интензивну употребу вештачког осветљења. Ова врста туристичке

презентације онемогућава сагледавање споменичког наслеђа у природном и културном пејзажу који га окружује.

Туристичка интерпретација

1. Туристичка интерпретација представља вид комуникације чији је главни задатак да тумачи природно и културно наслеђе јавности, са циљем да омогући његово боље разумевање и подигне ниво свести код посетилаца о значају његове заштите.
2. Предмети интерпретације су разноврсни и многобројни. Све предмете интерпретације на основу њиховог порекла можемо сврстати у три велике групе: *природне*, *створене* и *апстрактне*. Културно наслеђе обухвата предмете који припадају створеној и апстрактној групи предмета интерпретације. У основи ове две групе предмета налази се подела културног наслеђа на опипљиво и неопипљиво наслеђе, односно материјално и нематеријално. Апстрактним предметима сматрају се моралне вредности и етикеција, обичаји, религијски поглед на свет са припадајућим обредима и ритуалима, музика и плес, усмена и писана књижевност (рефлексивног, уметничког, историјског, научног или документарног карактера), културна дешавања, историјски догађаји, итд. Створеним предметима сматрају се артефакти, грађевине и културни локалитети. Артефакт представља било који опипљиви предмет створен од стране човека, изузев грађевине. Културни локалитет представља грађевину или комплекс грађевина са припадајућим артефактима. Културни локалитет под својим окриљем често обухвата и апстрактне предмете интерпретације. Такође, предмети туристичке интерпретације који спадају у културно наслеђе могу се на основу своје природе поделити на научне, историјске, архитектонске, уметничке и функционалне предмете.
3. Предмет интерпретације у себи може скривати изузетан туристички потенцијал, који може доћи до изражаја једино кроз добро осмишљену и на одговарајући начин реализовану интерпретацију.
4. Сваки предмет туристичке интерпретације поседује одређене специфичности које је неопходно узети у обзир приликом креирања интерпретације. Формулисана су питања која омогућавају да се лакше идентификују и групишу ове специфичности, а са циљем да допринесу креирању успешне интерпретације
5. Потребно је дефинисати главне разлоге због којих би непокретно културно добро требало учинити предметом интерпретације. Такође, треба повести рачуна о томе да ли постоје одговарајуће могућности и да ли су се стекли погодни услови за интерпретацију добра.
6. Стејкхолдери који учествују у процесу презентације учествују и у процесу интерпретације, а придружује им се организација која се бави пословима интерпретације. Организација која управља непокретним културним добром може формирати службу за обављање послова интерпретације или ангажовати организацију

која се специјализовала за послове ове врсте. Служба или организација која се бави пословима интерпретације често у свом раду ангажује културно-уметничке институције и организације, као и појединце који имају статус слободних уметника.

7. **Непокретно културно добро сачињено је из разноврсних делова. Немају сви делови подједнаку тежину за посетиоце, зато је потребно идентификовати и детаљно обрадити оне од кључног значаја. Предност треба дати оним деловима добра који пружају могућност за развој разноврсних наративних тема.**
8. Непокретно културно добро пружа могућности за креирање важних порука о његовим особеностима, месту, улози и значају у локалном, регионалном и светском културном мозаику.
9. Поред општих циљева, који подразумевају подизање свести посетилаца о значају заштите и очувања непокретног културног добра и његовом одрживом развоју, за свако добро се опредељују специфични циљеви у складу са његовим карактеристикама, структуром посетилаца и жељеним порукама
10. Организацији која управља непокретним културним добром на располагању стоје механизми посредна и непосредна интерпретација. Најбоље је користити оба вида интерпретације, по могућности истовремено.
11. Организација која управља непокретним културним добром може се одлучити да изврши квантитативне или квалитативне анализе степена успешности интерпретације. Најбоље је комбиновати обе анализе. Квантитативне анализе које се најчешће користе подразумевају праћење промена у структури и стопи раста броја посетилаца добра, а квалитативна анализа која се најчешће користи је анкета у форми упитника који посетиоци попуњавању по окончању програма интерпретације.

Ђ.2. - ИСТОРИЈСКЕ ОКОЛНОСТИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА У СОКОБАЊИ

Први кораци развоја сокобањског туризма започели су 01. априла 1834. године када је књаз Милош издао наређење о доношењу плана изградње јавног купатила, првог те врсте у бањама Србије. Пресудна је била 1835. година када је, чувени немачки стручњак из области рударства, барон Сигмунд Аугуст Волфганг Хердер узорковао воду из извора Сокобање. Због своје лековитости поређена је са водама у Бад Гаштајну и Пфеферским Топлицама (Николић Станковић, 2008, стр. 53). На основу података Историјског архива из Ниша утврђено је да је први гост који је дошао у Сокобању далеког 8. јуна 1837. године био заставник Лазаревић из Крагујевца кога је послала војнополицијска канцеларија под наредбом књаза Милоша Обреновића. У поменутом документу који иначе представља упут за лечење препоручује се „бањским властима да му нађу добар и чист стан и да му одреде уобичајено следовање тј. по оке меса и једну оку хлеба, соли и по једну свећу на дан”. После заставника Лазаревића у Сокобању се 31. јуна 1837. године шаље на лечење извесни Живко Јовановић. У то време, старшина среза бањског, капетан Милован Јовановић је бринуо о смештају и исхрани, а доктор Ђока Новковић о лечењу. Ови доласци су означили почетак организованог туризма у бањи, а њихови упути су представљали прве туристичке ваучере на овом простору. За развој и уређење бање веома је значајно оснивање „Друштва за унапређење и улепшавање Сокобање и околине” 1895. године чији је иницијатор био српски митрополит Михаило (Станковић, 2009, стр. 108 и 109). Та се година означава почетком организованог туризма, а ово друштво претечом еколошких и туристичких организација⁶.

Веома значајан период развоја Сокобање и формирања бањског језгра представља период између два светска рата, и изградње смештајних капацитета - вила за издавање бањским гостима.

Крајем 1935. године, инжењер Љубица Јефтовић израдила је елаборат за снабдевање нове болнице водом и изградње хидроцентрале на Рипалци. Постоје подаци из 1938. године, којима се потврђује изградња санаторијума, електричне централе и парка на планини Озрен. Изградња централе започета је 1947. године, а почела је са радом 1949. године. Те године је реаговао Завод за заштиту и научно проучавање природних реткости НР Србије и заштитио као природно добро водопаде Мала и Велика Рипалка, и наложио рушење изграђене хидроцентрале.

Следећа, битна етапа је период после Другог светског рата који карактерише изградња бањског центра, уређење постојећих али и бушење нових извора што је било у складу са социјалном политиком државе, нарочито од 1960. године када су бање добиле статус природних лечилишта. Тада посебно долази до изражаја лечилишна функција која је довела до изградње специјализованих центара за рехабилитацију и развоја здравствено-лечилишног туризма. Лечилишна функција је доминирала све до 1965. године када почиње и афирмација њених туристичких функција које осим лечења промовишу програме за долазак здравих људи у средину природних лешилишта (Гавриловић, 2009, стр. 4).

⁶ Денда, Стефан и Стојановић, Јасна: Позиционираност Сокобање на туристичком тржишту Србије (UDK: 338.48(497.11))

Ђ.3. КЉУЧНИ СТЕЈКХОЛДЕРИ ИНТЕГРАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Организација која управља непокретним културним добром. Требало би да се стара о рационалном коришћењу непокретног културног добра. Такође, требало би да има кључну улогу у подизању свести посетилаца о вредности непокретног културног добра и значају његовог очувања и заштите. Ту улогу, у великој мери, реализовала би кроз интерпретацију, која представља један од најмоћнијих инструмената интегралне заштите. Организација би требала да поседује главну посредничку улогу у односима кључних заинтересованих страна интегралне заштите на локалном нивоу и координаторску улогу у њиховим заједничким активностима.

Установе надлежне за заштиту непокретних културних добара, животне средине и планирање простора формирају политике и стратегије заштите; креирају програме и планове заштите; утврђују мере заштите и прописују услове и начине њиховог спровођења, реализују их и врше мониторинг и контролу система заштите непокретних културних добара и његовог окружења и природних добара.

Организатори путовања и путничке агенције. Креирају истовремено едукативне и забавне програме путовања који за главну или за једну од главних атракција имају културно-историјско наслеђе и његово окружење. Требало би да дају свој допринос финансирању истраживачких пројеката везаних за непокретно културно добро, конзерваторско-рестаураторских и других радова на његовој техничкој заштити. Поред тога, требало би да покрећу, финансирају и учествују у акцијама еколошке природе намењеним заштити природних добара и окружења непокретних културних добара. У њиховом је интересу да учествују у изради студија, монографија, водича и других публикација везаних за непокретно културно добро и његово окружење.

Остала предузећа туристичке привреде и предузећа која обављају јавне послове. Предузећа туристичке привреде пружају услуге превоза, смештаја и угоститељске услуге посетиоцима. Организују разноврсне активности намењене одмору (конзумирање здраве хране, хидротерапија, апитерапија, ваздушне и сунчане купке, итд.), рекреацији (аква туризам, одбојка, тенис, јахање, вожња бициклима, планинарење, лов итд.) и забави (позоришне представе, филмске пројекције, концерти, итд.) посетилаца. Предузећа која обављају јавне послове посетиоцима пружају комуналне услуге (струја, гас, вода, јавна чистоћа), телекомуникационе услуге (ПТТ, радио, телевизија, интернет), услуге здравствене заштите, услуге које се односе на безбедност (заштита од пожара, полицијска заштита), итд. Попут организатора путовања и путничких агенција, ова предузећа требало би да учествују у акцијама на уређењу и заштити природних и непокретних културних добара и њиховог окружења.

Локално становништво. Потребно је развити осећај посебности и јединственог идентитета код локалне заједнице. Осећај посебности подразумева формирање свести локалног становништва о особеној улози коју има у очувању вредности које поседују простор на коме живе, кроз очување природних и непокретних културних добара и њиховог окружење. Циљ је променити или спречити формирање равнодушног става локалне заједнице према непокретном културном добру и његовом окружењу. Равнодушан став доводи до постепене деградације непокретног културног добра (неадекватно коришћење културног добра, уништавање његових делова ради употребе у виду грађевинског и декоративног материјала од стране локалне заједнице, појава пиратерије уметничко-историјских предмета, итд.) и његовог окружења (претварање лепих природних предела у обрадиво земљиште, грађевинско земљиште, неадекватно намене, итд.) Такође, потребно је предочити утицај који заштита и оживљавање непокретног културног добра имају на привредни и социо-културни развој локалне заједнице. Својим културним обрасцем локална заједница допуњује понуду непокретног културног добра (језик, ношња, накит, оруђа за рад, организација домаћинства, народни и религијски празници, карневали, фестивали, сабори, сајмови, вашари, итд.).

Посетиоци. Представљају најважнију карику у ланцу интегралне заштите. Особама из свог окружења, које представљају потенцијалне посетиоце, преносе позитивна и/или негативна искуства која су стекли приликом посете непокретног културног добра и његовог окружења. Покрећу иницијативе за промоцију и заштиту и учествују у акцијама промоције и заштите културно-историјског и природног наслеђа у оквиру свог места сталног боравка и његовог окружења.

Ћ.4. ТУРИЗАМ И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

Повезаност културног наслеђа и туризма-ТУРИСТИЧКЕ РУТЕ СОКОБАЊЕ

Досадашња туристичка истраживања Сокобање проучавала су, између осталог, и најатрактивнија излетишта и локалитете које туристи посећују. Према једном од истраживања⁷ дошло се до следећих података: закључује се да гости највише посећују излетиште Озрен (54,5%), Лептерију (40,9%), Парк шуму „Чука 2” и Парк „Бањица” (36,4%), Ртањ (27,3%) и Бању Јошаницу (18,2%). Од туристичких локалитета (природних и културних добара) посебно се издвајају турско купатило „Амам” (63,6%), тврђава „Сокоград” (59,1%), водопад „Рипалка” (46,7%), Бованско језеро и извор реке Моравице (45,4%). Такође, вреди споменути Сесалачку пећину и Врмџанско језеро.

Студија градитељског наслеђа на територији општине Сокобања, интегрална заштита непокретног културног наслеђа у оквирима одрживог развоја туризма, између осталог, представља обимну анализу и пресек тренутног стања непокретних културних добара, пружа увид у могућности за туристички развој, које су тесно повезане са очувањем, заштитом и унапређењем стања непокретних културних добара, градитељског наслеђа, и природних добара.

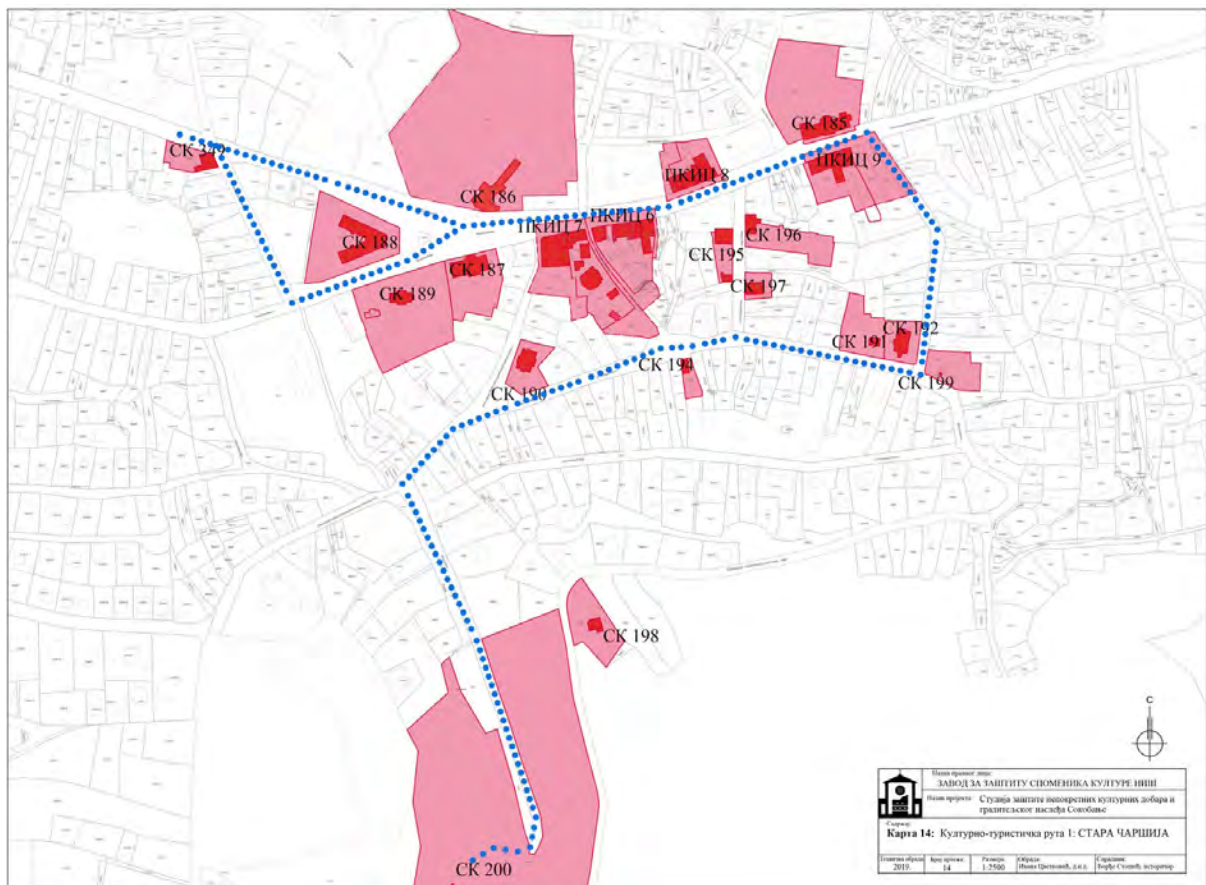
Уз заједнички труд свих заинтересованих страна, могуће је Сокобању представити на сасвим нови начин, те обезбедити још један вид туристичке презентације и интерпретације подручја.

У току израде Студије поред валоризације и ревалоризације непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање, диференцирало се неколико значајних културно-историјских и туристичких рута.

Ове руте за циљ имају унапређење презентације непокретних културних добара, али и обогаћивање туристичке понуде Сокобање. Кроз афирмацију туристичких рута базираних на сокобањском наслеђу, отвара се могућност ширег повезивања и стварања међуопштинских, и националних културних рута, и корак ближе прикључењу регионалним, па и Европским културним рутама, чему би свакако требали тежити.

⁷ Денда, Стефан и Стојановић, Јасна: Позиционираност Сокобање на туристичком тржишту Србије, UDK: 338.48(497.11)

Рута 1 СТАРА ЧАРШИЈА: Полазећи од тога да се туристи концентришу ка оним дестинацијама које својим садржајима и атракцијама нуде незаборавне доживљаје, а које су безбедне по здравље и живот посетилаца, сматрамо да би осмишљеном и добро испланираном културно туристичком рутом која би полазила од зграда Народне библиотеке “Стеван Сремац” и Завичајног музеја, Старе школе и цркве, према споменику палим ратницима у Првом светском рату, конаку кнеза Милоша и Турском купатилу - хамаму, кроз стару чаршију до зграде општине, а затим ка чесми Љубе Дидића “на предах и освежење”, и надаље Драговићевом улицом поред куће Љубе Дидића и куће где је умро чувени Стеван Сремац, до препознатљивих сокобањских вила на потезу Врело, степеницама поред чесме Хајдук Вељка до парка Борићи, посетиоцима на смислен и занимљив начин могао бити представљен историјат Сокобање. Овако осмишљена туристичка рута, сокобањски бренд или туристички производ у коме су презентоване и јасно интерпретиране особености Сокобање, створила би код посетилаца осећај задовољства, испуњености и безбедности.

Графички приказ, Рута 1: СТАРА ЧАРШИЈА

Образложење руте 1 СТАРА ЧАРШИЈА: Сокобања је након ослобођења од Турака била пуна живота, који је почивао на традиционалним вредностима. Представља једну од првих бања у Србији, која има традицију болничког лечења, и сачуван документ - први упут на лечење потписан од стране самог кнеза Милоша. Оно што је Бању чинило посебном било је

постављање др Леополда Ерлиха (др Ђорђа Новаковића) лекара, који је службовао у Сокобањском срезу одмах по ослобођењу од Турака, од 1835. до 1847. године. Целокупна историја сокобањске чаршије развија се у истом правцу. Материјални остаци урбаног развоја видљиви су на сваком кораку у централном градском језгру. Овде су смештена значајна непокретна културна добра, старо бањско купатило изграђено на темељима римског, а налази се у уређеној зеленој површини, која представља најстарији уређени парковски простор у унутрашњости Србије. На малом простору у непосредној близини груписане су значајне грађевине - заштићена непокретна културна добра, које су у другој половини XIX века формирале бањско језгро и у великој мери остале сачуване до данас. То су црква посвећена Преображењу Господњем, стара школа, Милошев конак, а даље се наставља некадашња трговачко-занатска чаршија, која почиње некадашњим хотелом "Европа", касније "Парк", наменски грађеном зградом за бањске посетиоце, низом локала и стамбено-пословним објектима, некадашњом зградом поште и завршава се зградом општине. Рута се наставља десно Улицом хајдук Вељка, ка чесми Љубе Дидића, и даље кроз Драговићеву улицу, при чему нас враћа у време Тимочке буне. Улица краља Петра I са значајним грађанским кућама, које подсећају на породичну историју српских породица. Сачуван је родослов породице Хаџи-Павловић још из 1770. године. Породица води порекло из села Мужинца у подножју Ртња. Упамћени су Јован Јовановић (1770-1832) и Стана (1773-1818), који изродише Илију, Персу, Ницу, Станију, Петкану и Павла. Одласком Павла Јовановића на хаџилук 1857, породица стиче презиме Хаџи-Павловић⁸.

Ако се Драговићевом улицом настави на запад, морају се споменути значајне личности које су боравиле у бањи, с обзиром да ће се проћи поред куће у којој је боравио и умро књижевник Стеван Сремац, а управо је то стаза којом је шетао Иво Андрић за време својих боравака у Сокобањи, и која води ка вили "Цаца" у којој је одседао Бранислав Нушић.

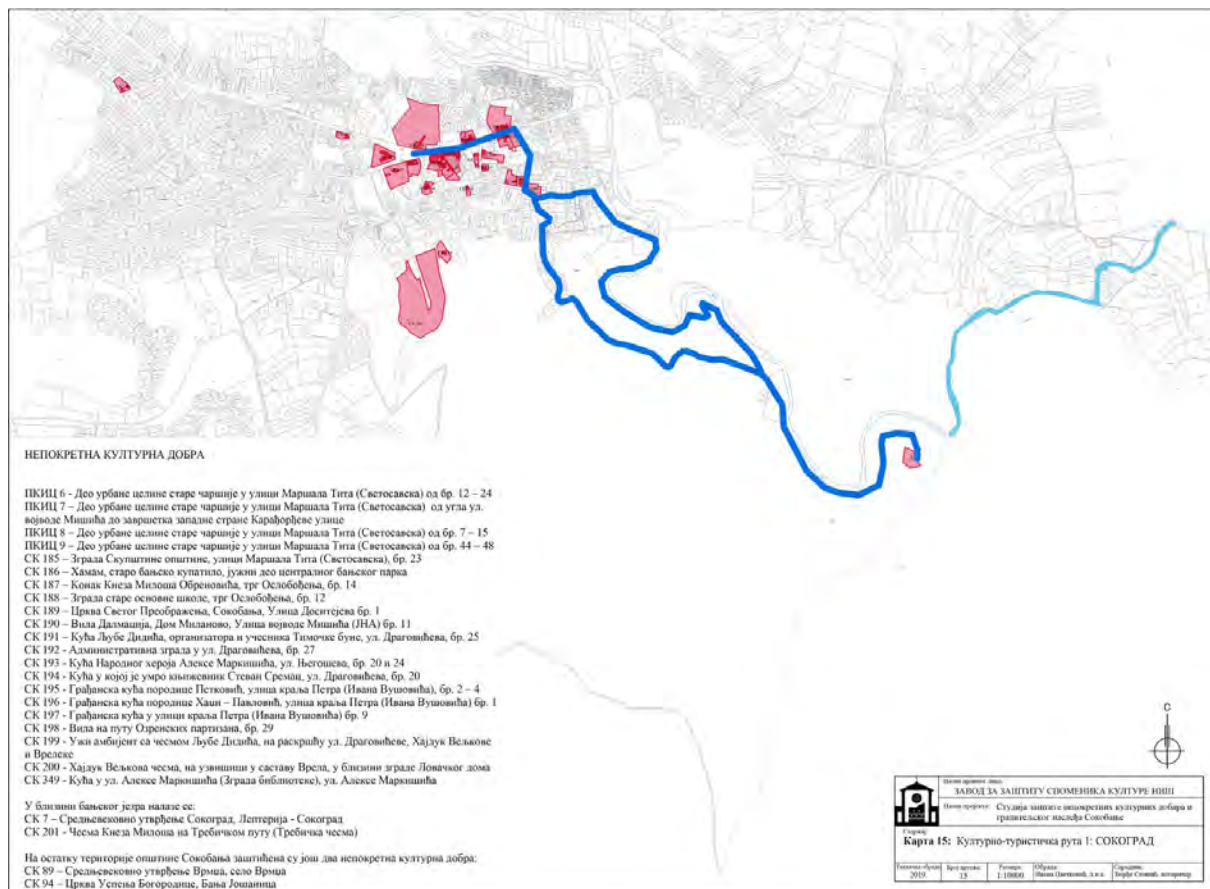
Стаза даље води ка Врелу, где пуни утисака свих претходних прича, схватамо да је пред нама део Сокобање који је почетком двадесетог века с правом сматран најлепшим. Врело је тада било лепо уређени парк са језерцетом, по коме су могли да плове чамци, са Ловачким домом или кантином, која је била омиљено место за излазак и предах, и чесмом подигнутом у славу хајдук Вељка. Овако уређено природно окружење било је идеално за подизање модерних бањских вила, уклопљених у природни предео, са негованим вртovima који су пружали интимност посетиоцима, иако су били надомак центра збивања. Како би се још више унапредила вредност овог простора, осмишљен је парк познат под називом "Борићи" који је служио као шеталиште.

⁸ <https://www.rastko.rs/rastko/delo/13665>

Рута 2. СОКОГРАД: Предложена рута ка средњовековном утврђеном граду Сокоград, споменику културе од великог значаја за Републику Србију, је пешачка (спортско-рекреативна).

Сокоград је подигнут у кањону реке Моравице, око 2km јужно од Сокобање, на стрмом и скоро неприступачном узвишењу, позициониран на самом врху литице. Рељеф је на овом простору веома разноврстан, од клисуре реке Моравице усечене у масивне кречњачке стене, док је на северној страни отворена према ниском заталасаном терену десне обале исте реке. Цео простор заштићен је као Предео изузетних одлика „Лептерија–Сокоград“.

Сокоград већ представља значајну и познату туристичку дестинацију и привлачи незанемарљиви број посетилаца.

Графички приказ, Рута 2: СОКОГРАД

Образложење руте 2 СОКОГРАД: Доминантан на вису изнад Сокобање, Сокоград одувек разиграва машту посетилаца, а уз вековну традицију постојања настајале су и легенде и наративи које дају додатну вредност простору. Прилаз Сокограду од центра Сокобање могућ је на више начина:

- Колима је могуће доћи ако се крене према Озрену, на путу постоји табла која означава скретање до излетишта Лептерија, а затим пешачком стазом до Сокограда. Ова стаза се такође може савладати пешице, а посебно је занимљив део видиковца изнад моравице, на путу ка излетишту.

- Могуће је доћи и преко парка Бањица и моста на Моравици, али искључиво пешице. Ова рута је посебно атрактивна, нарочито у летњим месецима, пошто се пролази поред неколико популарних купалишта (Жупан, Три каце, Шест каце, Џентлмен), затим поред ресторана у пећини, цркве Пресвете Богородице и излетишта Лептерија, а затим пешачком стазом до Сокограда.

Пут до утврђења од излетишта Лептерија представља изузетну атракцију јер води уз речицу Моравицу, питорескном стазом, у дужини од око 1,2 км, која је у великој мери остала неизмењена, односно сачувала је средњовековни изглед.

Рута 3 ВРМЦА: Туристичка рута која као окосницу има непокретна културна добра, историјски контекст и јединствени идентитет, заједно са изузетним природним окружењем је обилазак сокобањске котлине, ка Требичу, бањи Јошаници и Врмци.

Образложење руте 3 ВРМЦА: У близини Сокобање, на око 5,5km удаљености од центра код скретања са магистралног пута Ниш-Сокобања ка селу Требич, налази се веома важан споменик културе - чесма коју је подигао кнез Милош, која представља лепо одмаралиште и у свакодневној је употреби. У непосредној близини се налазе и остаци римског домуса, значајни за расветљавање историјског контекста бање из тог периода. Рута даље води ка Јошаничкој бањи у којој се налази значајни сакрални комплекс - споменик културе црква Успења Богородице, стара црква из XVI или XVII века, нова црква, настала крајем XIX века, храст запис, конак у коме је била основана најстарија школа сокобањског краја и споменик палима у Првом светском рату. Путем се даље стиже до села Врмца, које је значајно због средњовековног утврђења "Врмца". Први запис о насељу је из III века. У средишту села са четири засеока, дужине пет километара, налази се Латин град, римско утврђење за одбрану друма којим се пролазило за Цариград. Ово утврђење обновљено је и дограђено у VI веку како би се обезбедила заштита од најезде словенских народа. Град ВРМЦА се помиње и у XIV веку као град-утврђење богате српске властеле која је трговала са Дубровником.

Врмца се као село помиње и у време турске власти. *По предању, због терена где има подоста воде за пиће, мештани су говорили „врмци ми малко воде да се напијем”, по чему је место добило име Врмца.* Близина Врмцанског језера, познатог излетишта, и мноштво легенди везаних за овај крај могу бити атрактивне и пријемчиве за туристе.

Туристичке дестинације сокобањског краја које су у непосредној вези са непокретним културним добрима овим нису исцрпљене, а потребно је обезбедити даља истраживања у циљу осмишљавања и разраде плана презентације, туристичке интерпретације и проширења туристичке понуде.

Укључивање у сертификоване европске туристичке културне руте у многоструко може утицати на озбиљније повећање броја туриста, тиме и отварања нових радних места и побољшање квалитета живота локалног становништва. Један од предуслова за достизање овог циља јесте улагање у проучавање, истраживање и очување баштине. Овај процес је одржив и дугорочан, а рад на њему захтева истрајност, стрпљивост и креативност, али пре свега спремност на реално сагледавање потенцијала са којима општина располаже, стања непокретних културних добара која су препозната у предложеним туристичким рутама, као и степен решености и могућности (финансијске и институционалне) за њихово унапређење. Такође, подразумева реално сагледавање стања и капацитета остале туристичке инфраструктуре.

Овде је неопходно напоменути да су све препознате руте тесно повезане са природним добрима, те да је неопходна непосредна сарадња са институцијама заштите природе и управљачима природних добара, како би се оне планирале и имплементирале на одговарајући начин. предложене руте се уклапају у просторну организацију туризма Сокобање, где се према значају издвајају: 1. Зона градског насеља Сокобања 2. Зона Бованског језера 3. Еколошка зона планине Озрен 4. Рурална зона северног дела општине под планином Ртањ.

Креативним приступом, Сокобања може још више иступити као значајна туристичка дестинација, јединствених културно-историјских и природних вредности, са очуваним изузетним наслеђем.

Е - ПРОСТОРНО-ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

Подручје Сокобање третирано је у оквиру неколико актуелних просторно-планских докумената. Први од њих је **Просторни план Републике Србије** са новом концепцијом развоја, која подразумева децентрализацију и регионални развој, на нивоу функционално - економских региона и области, као и дефинисање подстицајних посебних програма и пројеката за подручја са посебним развојним проблемима (неразвијена, изолована, слабије приступачна и сл.) (Сл. гласник РС, број 88/10).

Општи циљ **Регионалног просторног плана Тимочке крајине** јесте - унапређење квалитета живота и стварање услова за демографску обнову, задржавање и подстицање насељавања и повратка становништва, посебно у економски заосталим руралним пределима и центрима, инвестирањем у изградњу, обнављање и одржавање инфраструктуре, јавних служби и услуга, очувањем и унапређењем природног и културног наслеђа, развојем економски исплативих и статусно привлачних активности. Основно опредељење је постизање већег степена функционалне интегрисаности подручја, како у оквиру простора Тимочке крајине, тако и са Републиком Србијом и међународним окружењем (суседним пограничним општинама и регијама у Републици Бугарској) (Сл. гласник РС бр. 51/11).

Визија **Националне стратегије одрживог развоја** је да је Република Србија буде институционално и економски развијена држава са адекватном инфраструктуром, компатибилна са стандардима ЕУ, са привредом заснованом на знању, ефикасно коришћеним природним и створеним ресурсима, већом ефикасношћу и продуктивношћу, богата образованим људима, са очуваном животном средином, историјским и културним наслеђем, држава у којој постоји партнерство јавног, приватног и цивилног сектора и која пружа једнаке могућности за све грађане ("Службени гласник РС", број 57/08).

Просторним планом општине Сокобања из 2012. године, непокретна културна добра су препозната као развојни потенцијали због могућности укључења у савремене животне токове и добијања доходне димензије (уз постојећу образовну). Принципи просторног развоја планског подручја засновани су на принципима просторног развоја Србије и визији просторног развоја општине Сокобања, а то су:

- формирање културног идентитета и просторне препознатљивости и
- принцип стриктног поштовања заштите јавног интереса, јавних добара и јавног простора, док су општи циљеви просторног развоја Општине, између осталих:
 - унапређење животне средине засновано на одрживом коришћењу природних ресурса, и
 - одрживо коришћење природног и културног наслеђа и предела, под утврђеним условима њихове заштите.

Посебни циљеви који се односе на непокретна културна добра су:

- заштита природних и културних вредности (истраживањем целог подручја и стављањем под заштиту проглашењем и уписом у регистар, према закључцима истраживања).

Сокобања мастер план туристичке дестинације, 2007. као једну од снага и предности подручја општине Сокобања такође наводи културно-историјско наслеђе на овом подручју. Визија Сокобање је да ће постати јединствена бањска туристичка дестинација Србије по испреплетености јединствених природних, лековитих фактора и традиционално-културних вредности. Сокоград је препознат као једна од културно-историјских привлачности и ресурса, са недовољним коришћењем у туристичке сврхе, али са потенцијално највишом могућом стопом коришћења. Закључак анализе стања целог подручја је да су темељни ослонци за развој туризма природне привлачности и ресурси, културно-историјски ресурси, постојећа туристичка потражња, етнографске привлачности и ресурси, као и манифестације.

Реално стање далеко је од предвиђених смерница и планова, па то указује на потребу ревалоризације и преиспитивање свих сегмената и аспеката просторног планирања, које треба да буде подстицајно у складу са могућностима, које свака средина или регион заиста имају.

Ж - ДОКУМЕНТАЦИЈА

ЛИТЕРАТУРА:

- Каниц Феликс (1987): „Србија – земља и становништво од римског доба до краја XIX века“, књига 2, Српска књижевна задруга. Београд, Србија.
- Филозоф Констатин (1936): Живот деспота Стефана Лазаревића, Старе српске биографије XV и XVII века, СКЗ, Београд.
- Челебија Евлија (1957): Путопис II, Сарајево.
- Ст. Станојевић (1929): Народна енциклопедија, IV, 264
- Дероко Александар (1951): Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији, Просвета, Београд.
- Ракић Милан (1980): Из нове Србије, Отаџбина IV, Београд.
- Милићевић Ђ. Милан (1884): Краљевина Србија, Краљевска српска државна штампарија, Београд.
- Здравковић, Иван (1970): Средњовековни градови у Србији, Туристичка штампа, Београд
- Финдрик, Ранко (1970-71): „Истраживачки и конзерваторски радови на Соко граду“, Зборник заштите споменика културе, Југословенски институт за заштиту споменика културе, књига XX/XXI, Београд
- Јиричек, Константин (1952): Историја Срба, књига I и II
- Ђоровић, Владимир (1913): Историја Југославије, I књига, Народно дело.
- Божидар, В. Зарковић Тргови и урбанизација Србије крајем средњег и почетком новог века, Докторска дисертација, Бгд 2012.
- Стојасављевић, Растислав, Бубало – Живковић, Милка (2011): Генеза српских средњовековних градова, Глобус, број 35, Српско географско Друштво, Београд.
- Јовановић, Божин (1995): Привреда Тимочке крајине, 1940-1990. године, Јавно предузеће Штампа, радио и филм, Бор
- Радивојевић, А. (2008): Туризам као фактор развоја Сокобање, Економске теме, Ниш
- Радовић, М. и Марић, Р. (1997): Сокобања, основни концепт одрживог развоја туризма, Београд-Сокобања
- Николић Љ. и Станковић, С. (2007): Сокобања 1837-2007, Сокобања
- Николић, Љ; Стојановић, Ј; Радовановић, Г; Благојевић, В; Илић-Паљевић, Ј (2019): Библиотека у Сокобањи, 150 година са вама, Сокобања
- Вујошевић Никола (2010): Одрживи развој туризма и интегрална заштита непокретног културног наслеђа, Београд.
- Денда, Стефан(2013): Туризмoлошки приказ Сокобање

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ:

- Студијске документације заштите и рехабилитације заштићених делова урбаних целина стере чаршије у Улици маршала Тита (данас Светог Саве) у Сокобањи, др. 429/3 од 28.12.1990. године
- Студија заштите споменика културе Сокоград у општини Сокобања, Ниш, 2017. године, Завод за заштиту споменика културе Ниш (Е. Васић Петровић, И. Цветковић, Ђ. Стошић)
- Јелисавка Воргић, 1958. године: Прилог решењу неких актуелних задатака на озелењавању Сокобање, Парк на Бањици, дипломски рад

ИЗВОРИ:

Службена документација Завода за заштиту споменика културе Ниш

Архивска грађа и документација Народне библиотеке “Стеван Сремац” Сокобања

Архивска грађа Архива Србије, Београд

Архивска грађа Историјског архива Ниш

3 - ГРАФИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА

САДРЖАЈ:

КАРТА 1: Концентрација непокретних културних добара и градитељског наслеђа у Сокобањи

КАРТА 2: Непокретна културна добра, значајне грађевине и градитељске целине у Сокобањи

КАРТА 2а: Непокретна културна добра у Сокобањи

КАРТА 3: Просторне културно-историјске целине Сокобање

КАРТА 4: Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 6, Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светог Саве) од бр. 12 – 24

КАРТА 5: Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 7, Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светог Саве) од бр. 2 – 10

КАРТА 6: Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 8, Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светог Саве) од бр. 7 – 15

КАРТА 7: Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 9, Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светог Саве) од бр. 44 – 54

КАРТА 8: Непокретна културна добра у градском језгру Сокобање

КАРТА 9: Градитељска целина Улица војводе Мишића - предлог границе заштите

КАРТА 10: Градитељска целина Улица војводе Мишића са непокретним културним добрима и значајним грађевинама

КАРТА 11: Градитељска целина Вила "Бота" са вилама на Врелу - предлог границе заштите

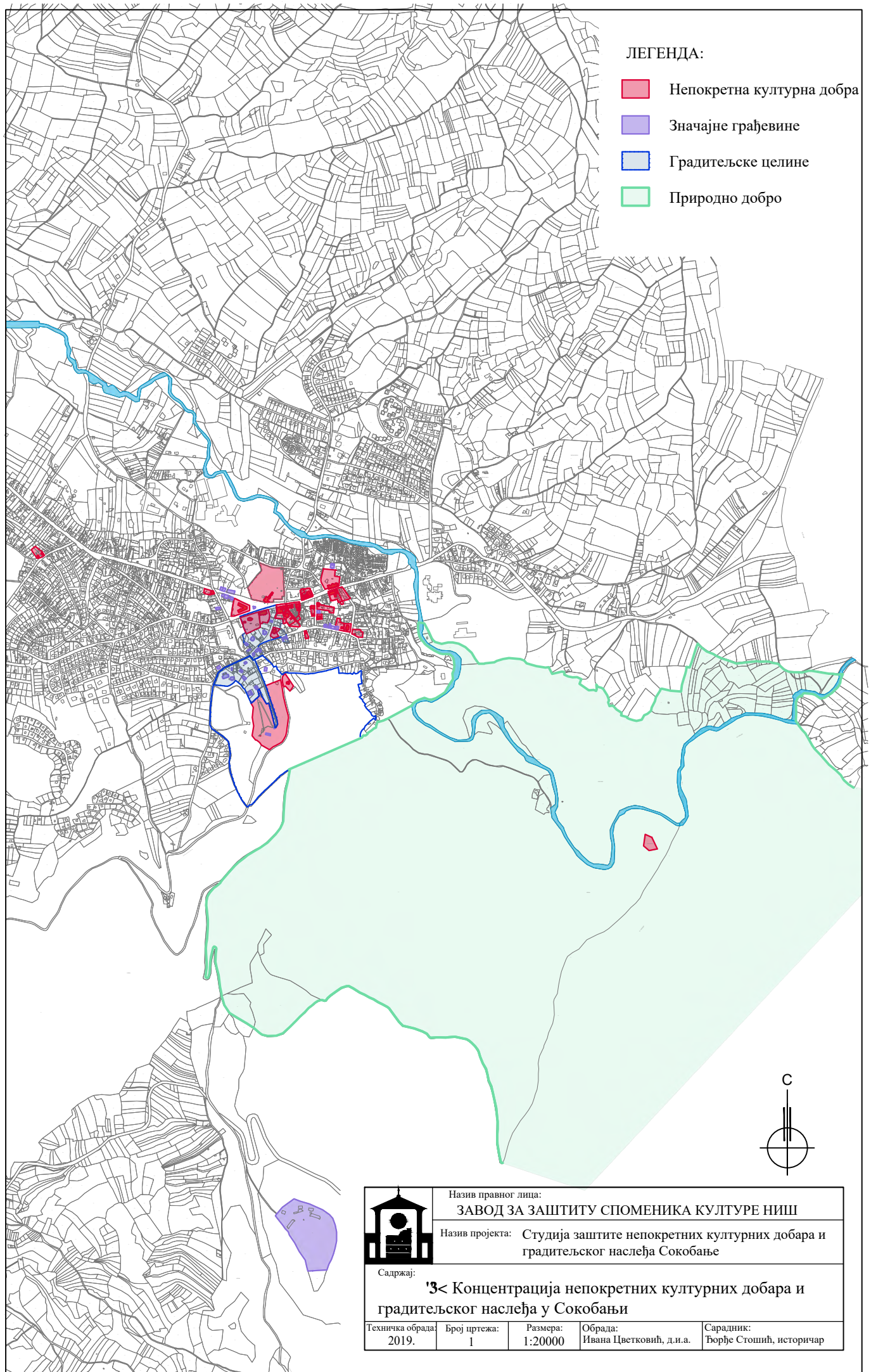
КАРТА 12: Градитељска целина Вила "Бота" са вилама на Врелу и непокретним културним добрима

КАРТА 13: Шире подручје градитељске целине Виле - Врело

КАРТА 14: Значајно градитељско наслеђе у градском језгру Сокобање

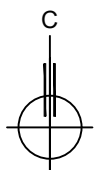
КАРТА 15: Културно-туристичка рута 1: СТАРА ЧАРШИЈА

КАРТА 16: Културно-туристичка рута 2: СОКОГРАД

ЛЕГЕНДА:

- Непокретна културна добра
- Значајне грађевине
- Градитељске целине
- Природно добро

Назив правног лица:

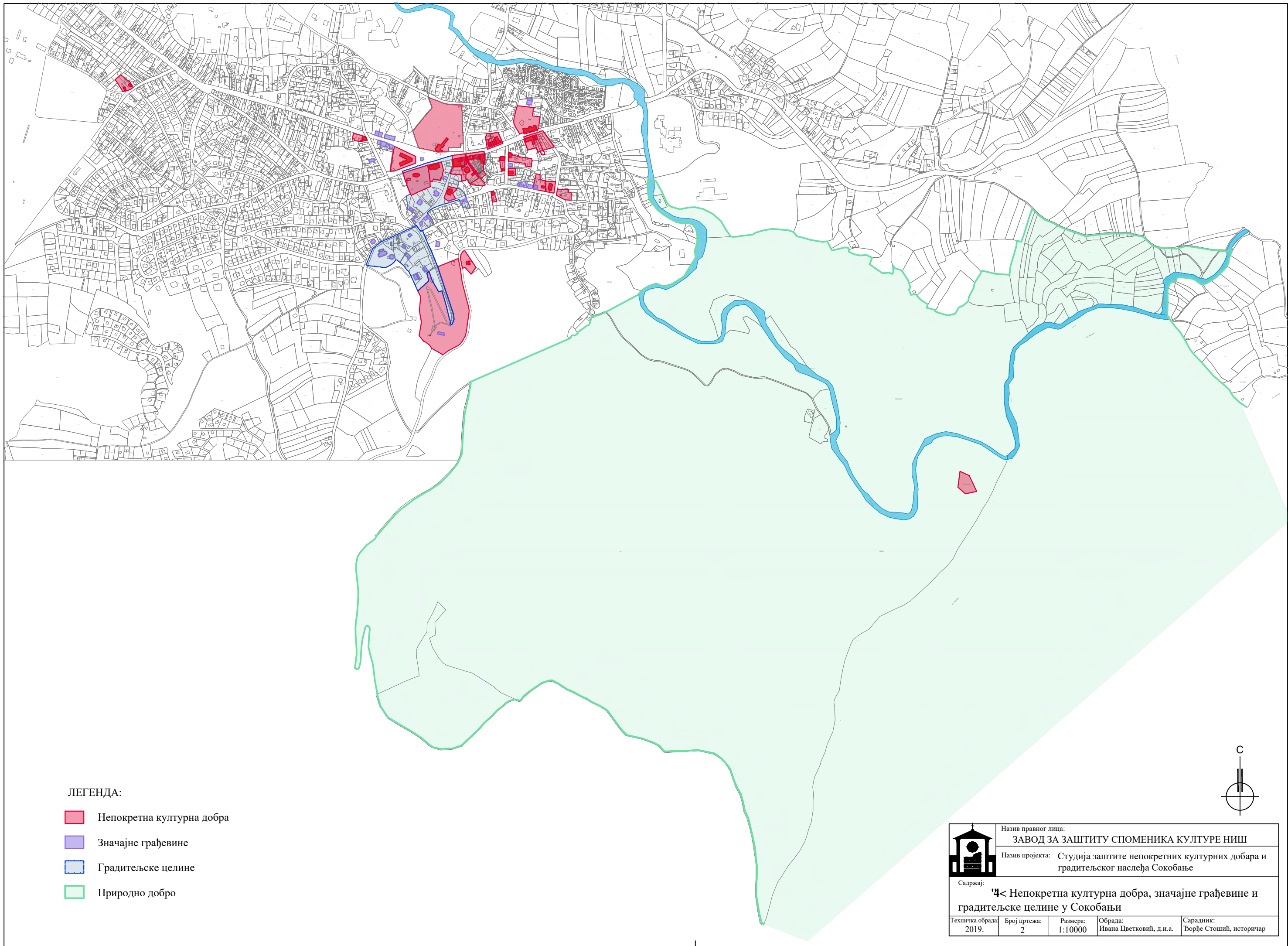
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање

Садржај:

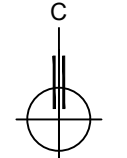
'З' Концентрација непокретних културних добара и градитељског наслеђа у Сокобањи

Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 1	Размера: 1:20000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар
---------------------------	-------------------	---------------------	------------------------------------	--------------------------------------

ЛЕГЕНДА:

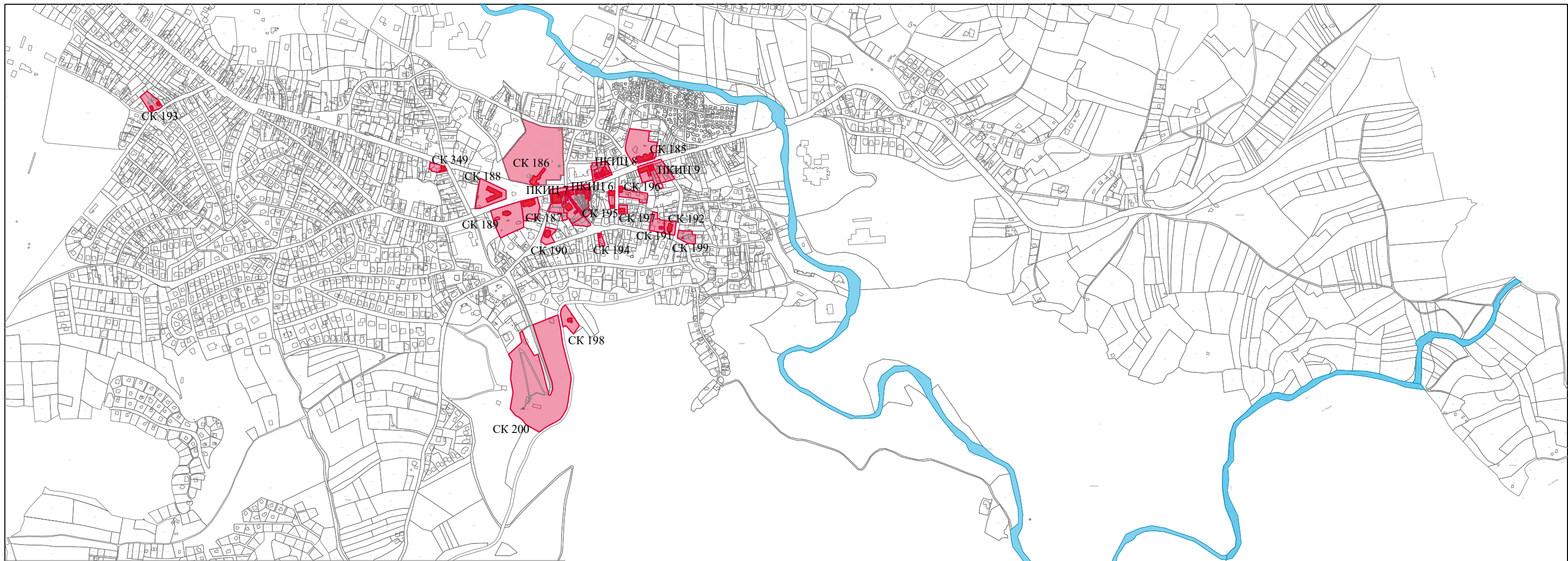
- Непокретна културна добра
- Значајне грађевине
- Градитељске целине
- Природно добро

Назив правног лица:
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
 Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање

Садржај:
'4< Непокретна културна добра, значајне грађевине и градитељске целине у Сокобањи

Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 2	Размера: 1:10000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар
---------------------------	-------------------	---------------------	------------------------------------	--------------------------------------

НЕПОКРЕТНА КУЛТУРНА ДОБРА

- ПКИЦ 6 - Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од бр. 12 – 24
 ПКИЦ 7 – Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од угла ул. војводе Мишића до завршетка западне стране Карађорђевог улице
 ПКИЦ 8 – Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од бр. 7 – 15
 ПКИЦ 9 – Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од бр. 44 – 48
 СК 185 – Зграда Скупштине општине, улици Маршала Тита (Светосавска), бр. 23
 СК 186 – Хамам, старо бањско купатило, јужни део централног бањског парка
 СК 187 – Конак Кнеза Милоша Обреновића, трг Ослобођења, бр. 14
 СК 188 – Зграда старе основне школе, трг Ослобођења, бр. 12
 СК 189 – Црква Светог Преображења, Сокобања, Улица Доситејева бр. 1
 СК 190 – Вила Далмација, Дом Миланово, Улица војводе Мишића (ЈНА) бр. 11
 СК 191 – Кућа Љубе Дидића, организатора и учесника Тимочке буне, ул. Драговићева, бр. 25
 СК 192 - Административна зграда у ул. Драговићева, бр. 27
 СК 193 - Кућа Народног хероја Алексе Маркишића, ул. Његошева, бр. 20 и 24
 СК 194 - Кућа у којој је умро књижевник Стеван Сремац, ул. Драговићева, бр. 20
 СК 195 - Грађанска кућа породице Петковић, улица краља Петра (Ивана Вушовића), бр. 2 – 4
 СК 196 - Грађанска кућа породице Хаџи – Павловић, улица краља Петра (Ивана Вушовића) бр. 1
 СК 197 - Грађанска кућа у улици краља Петра (Ивана Вушовића) бр. 9
 СК 198 - Вила на путу Озренских партизана, бр. 29
 СК 199 - Ужи амбијент са чесмом Љубе Дидића, на раскршћу ул. Драговићеве, Хајдук Вељкове и Врелске
 СК 200 - Хајдук Вељкова чесма, на узвишици у саставу Врела, у близини зграде Ловачког дома
 СК 349 - Кућа у ул. Алексе Маркишића (Зграда библиотеке), ул. Алексе Маркишића

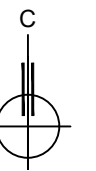
У близини бањског језра налазе се:

- СК 7 – Средњевековно утврђење Сокоград, Лептерија - Сокоград
 СК 201 - Чесма Кнеза Милоша на Требичком путу (Требичка чесма)

На остатку територије општине Сокобања заштићена су још два непокретна културна добра:

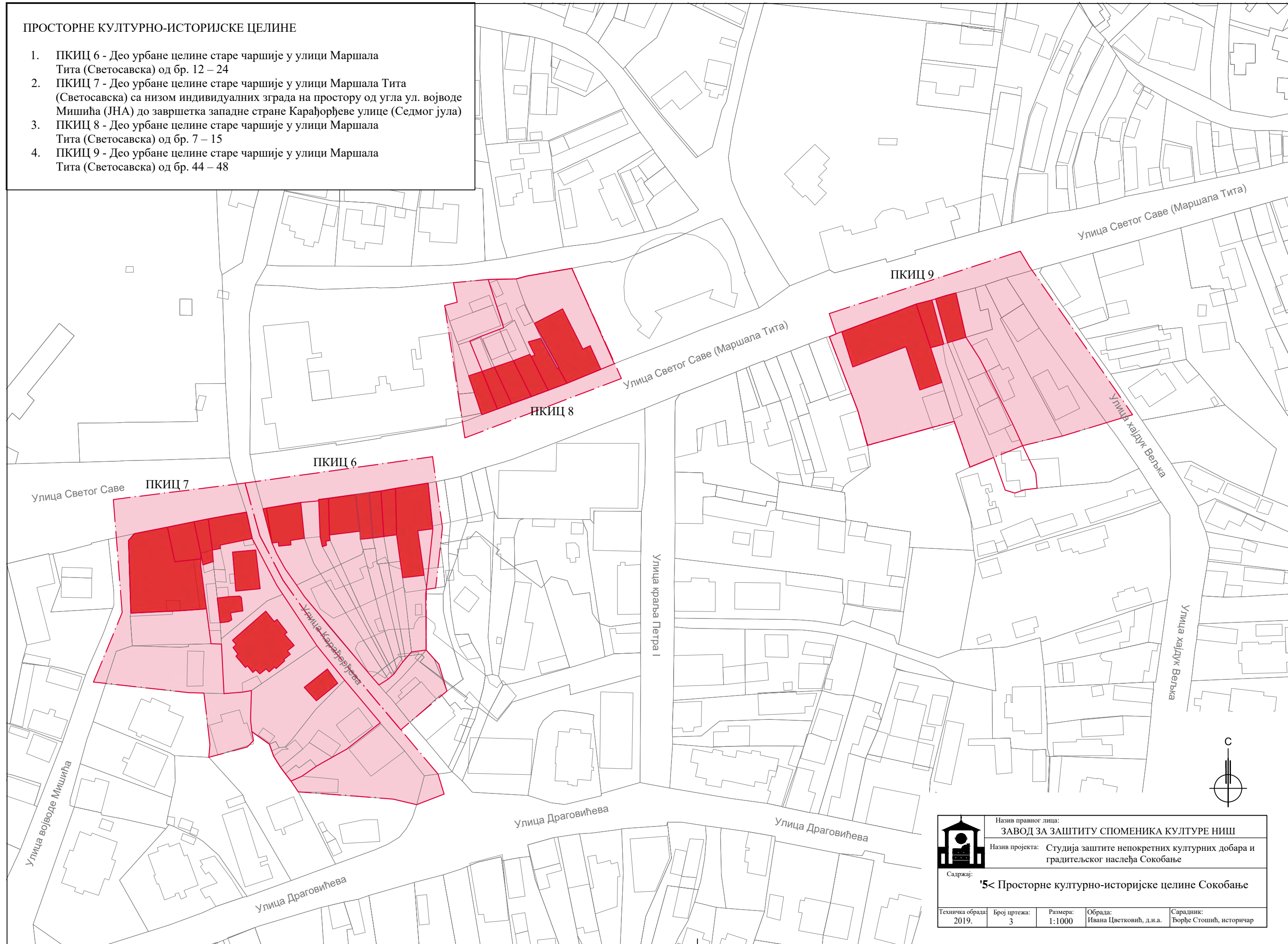
- СК 89 – Средњевековно утврђење Врмца, село Врмца
 СК 94 – Црква Успења Богородице, Бања Јошаница

	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
	Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање			
Садржај: 4 < Непокретна културна добра у Сокобањи				
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 2а	Размера: 1:10000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ

1. ПКИЦ 6 - Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од бр. 12 – 24
2. ПКИЦ 7 - Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) са низом индивидуалних зграда на простору од угла ул. војводе Мишића (ЈНА) до завршетка западне стране Карађорђевог улице (Седмог јула)
3. ПКИЦ 8 - Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од бр. 7 – 15
4. ПКИЦ 9 - Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од бр. 44 – 48

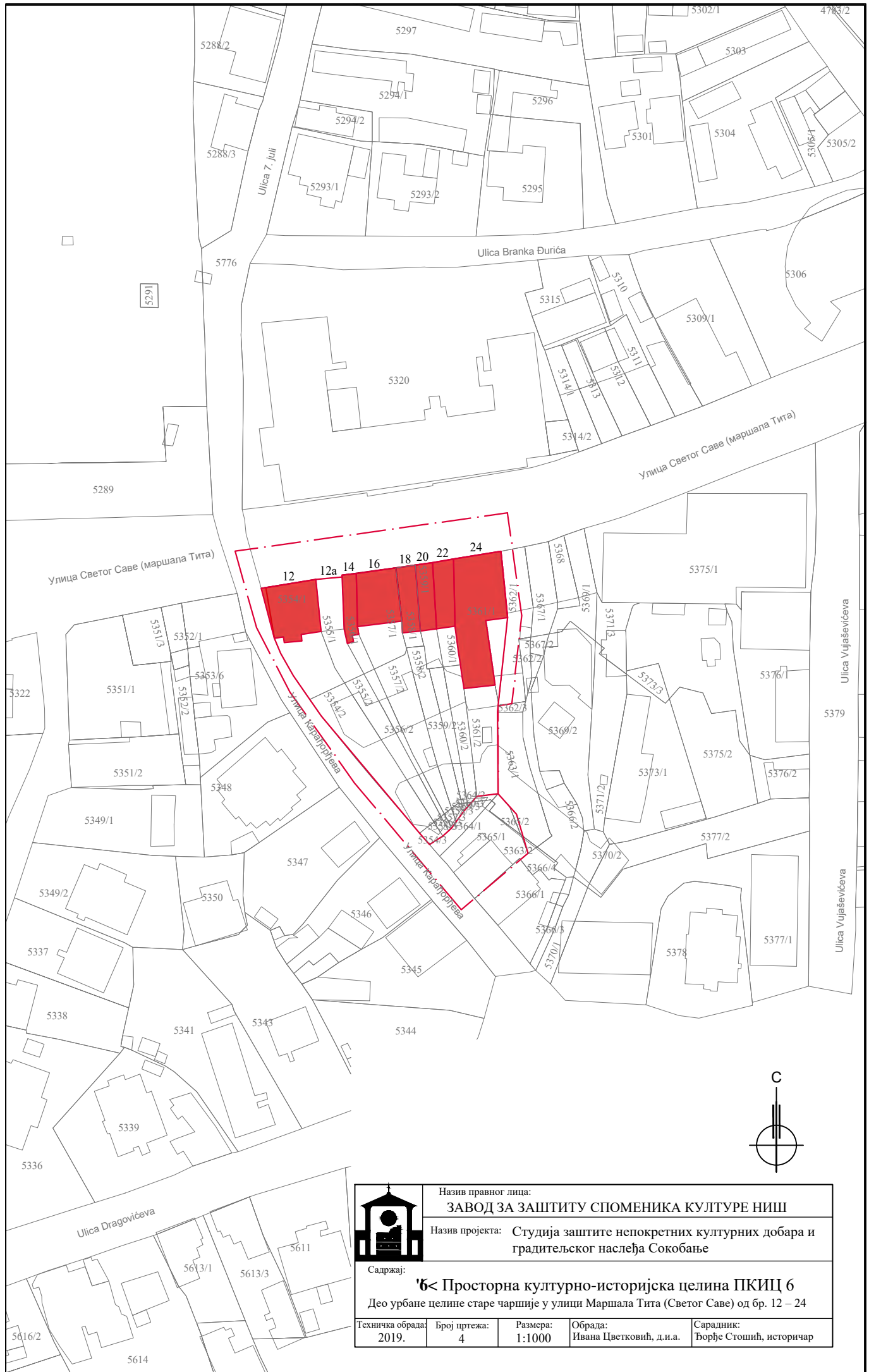

Назив правног лица:
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање

Садржај:
'5< Просторне културно-историјске целине Сокобање

Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 3	Размера: 1:1000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар
---------------------------	-------------------	--------------------	------------------------------------	--------------------------------------

Назив правног лица:
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

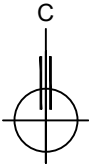
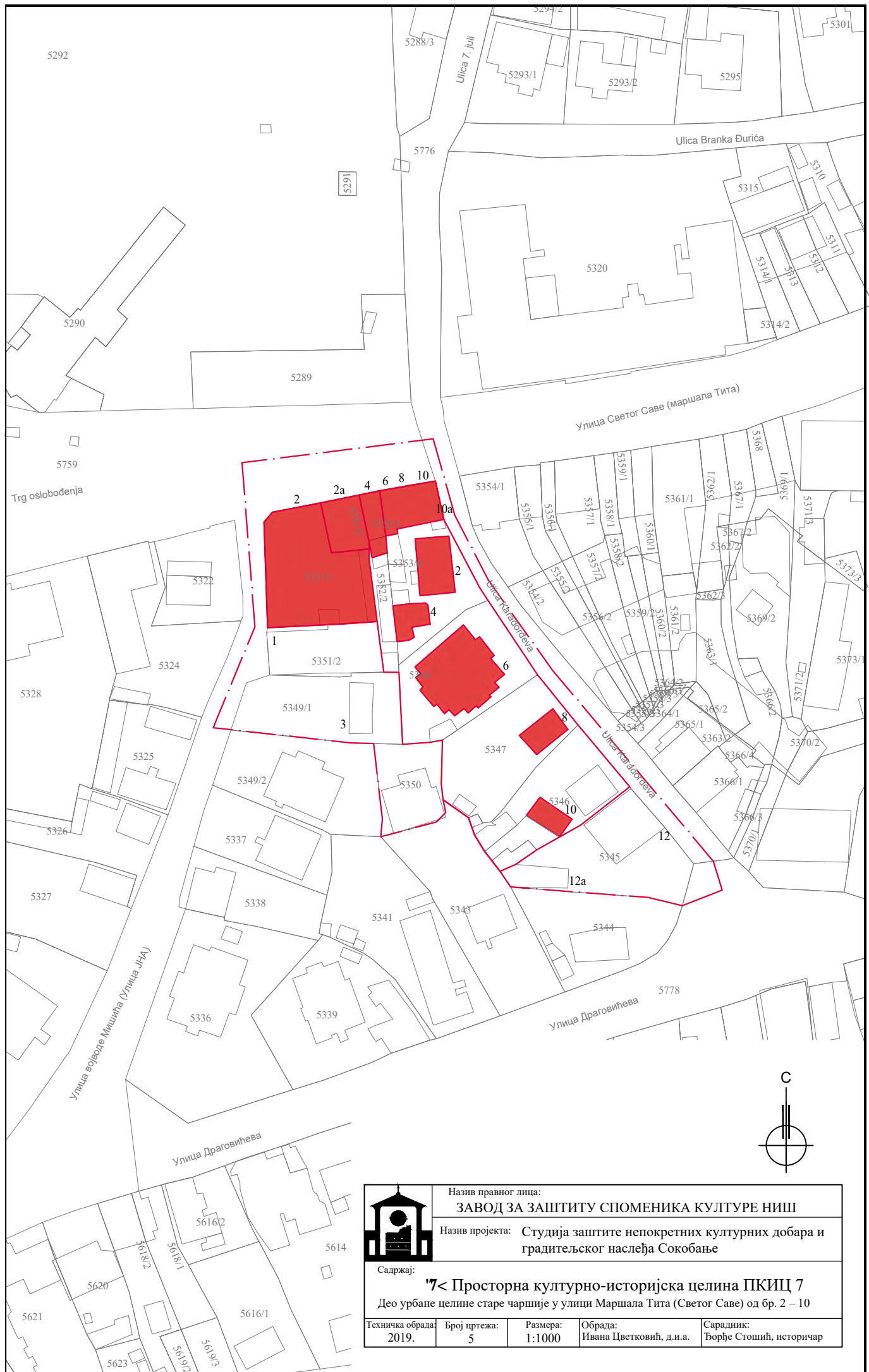
Назив пројекта: **Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање**

Садржај:

'б< Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 6

Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светог Саве) од бр. 12 – 24

Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 4	Размера: 1:1000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар
---------------------------	-------------------	--------------------	------------------------------------	--------------------------------------

Назив правног лица:
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

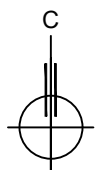
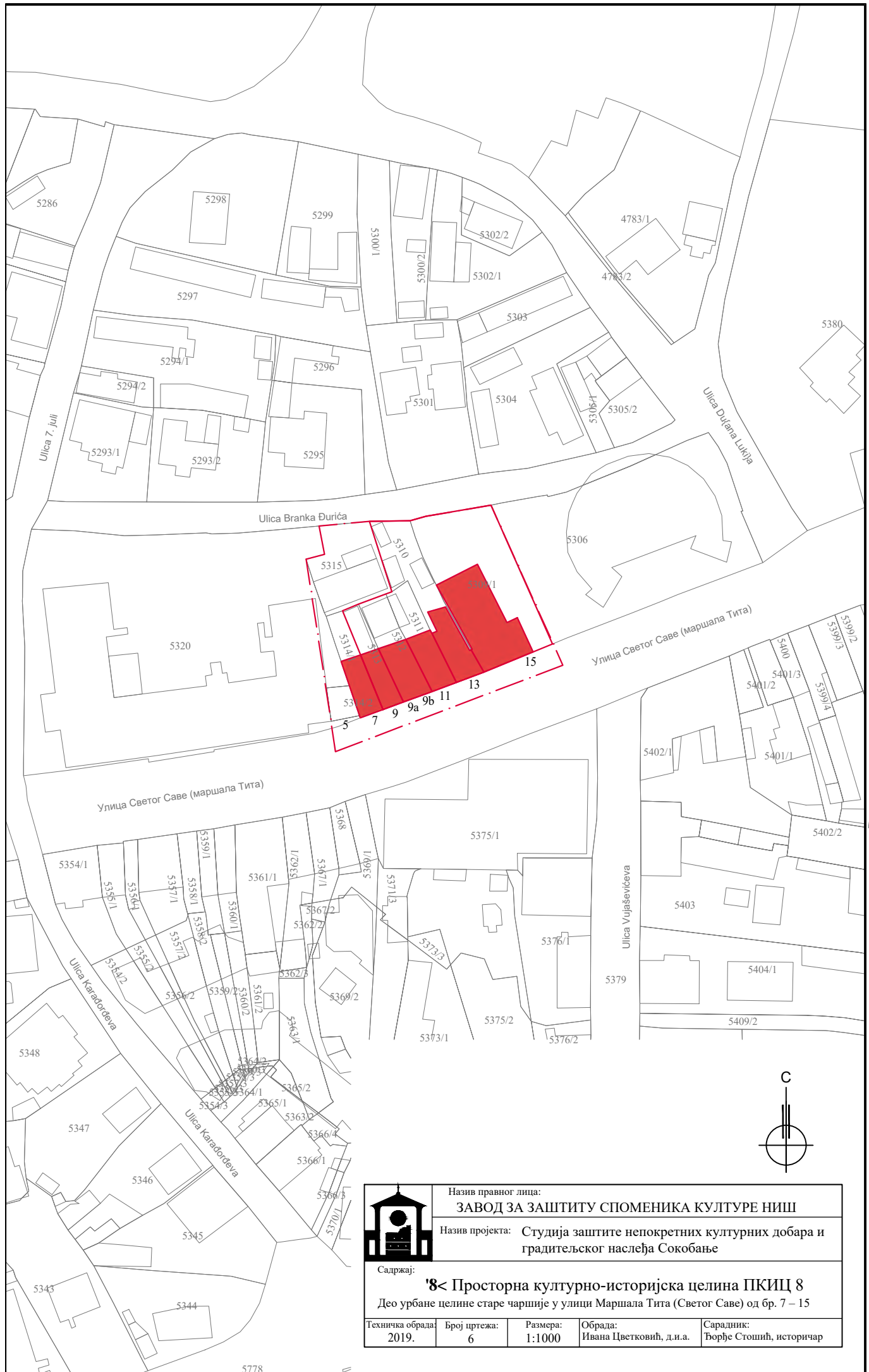
Назив пројекта: **Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање**

Садржај:

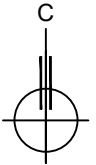
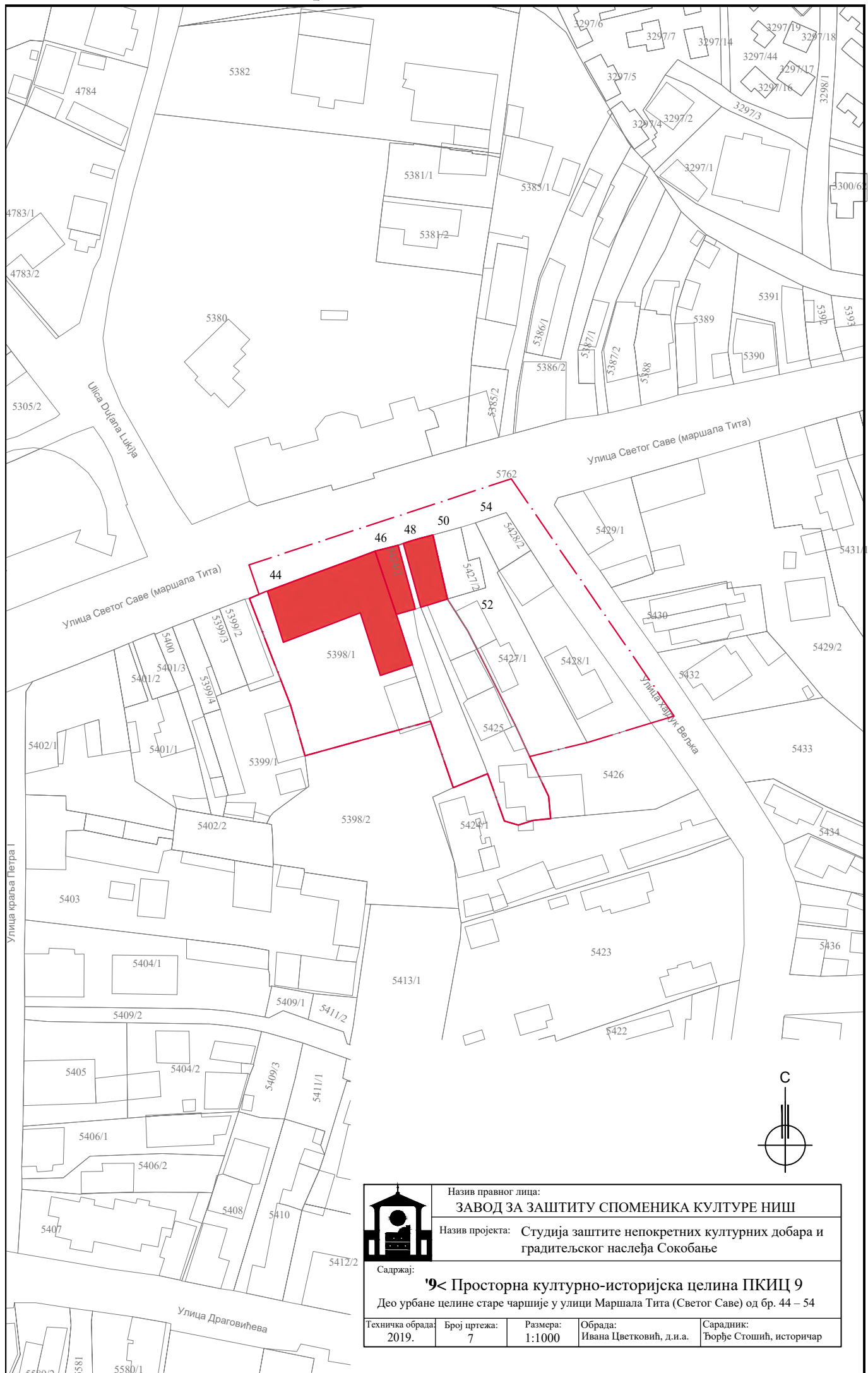
"7< Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 7

Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светог Саве) од бр. 2 – 10

Техничка обрада: 2019.	Број прегледа: 5	Размера: 1:1000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар
---------------------------	---------------------	--------------------	------------------------------------	--------------------------------------

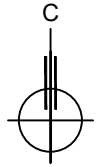
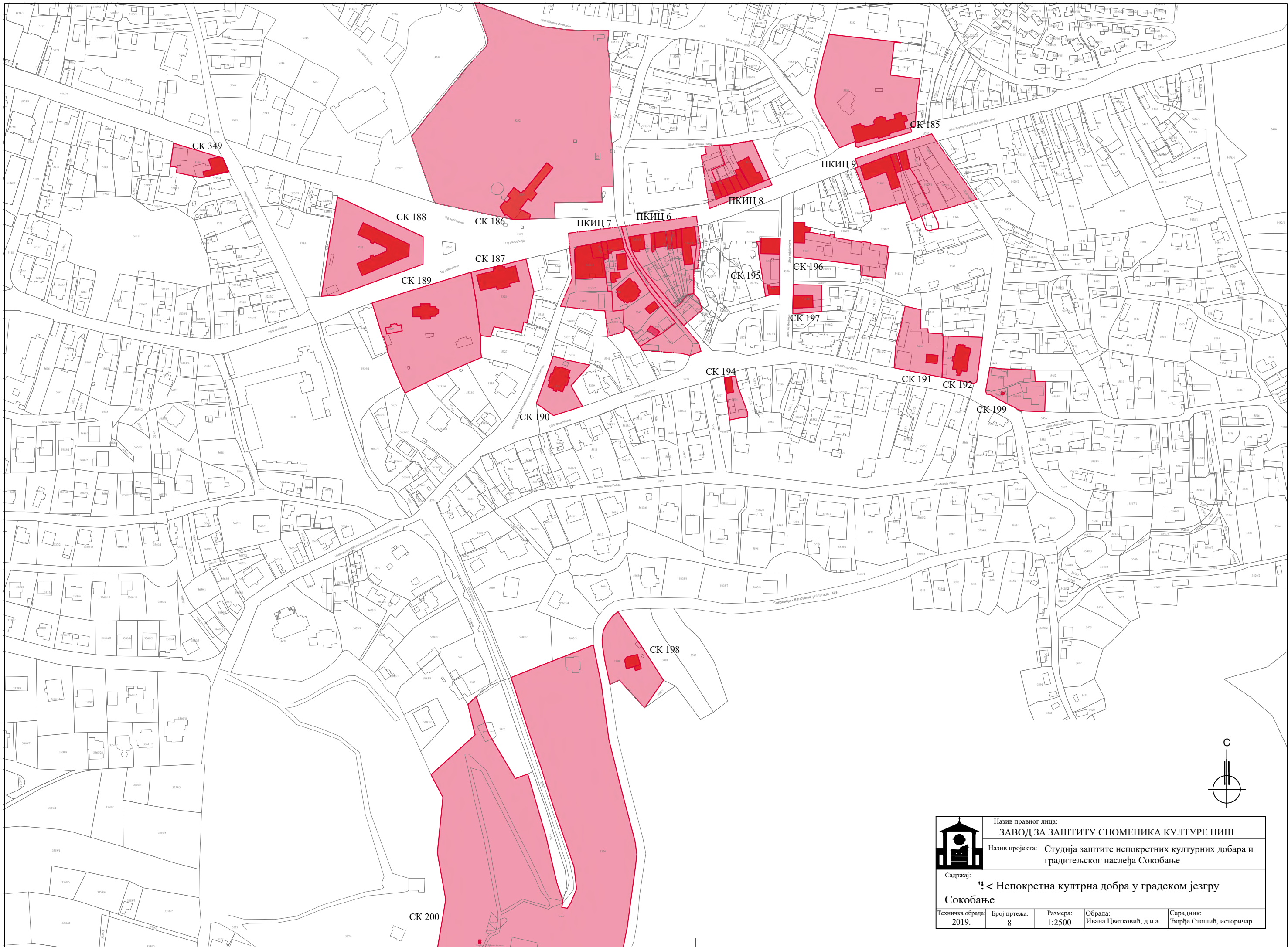
	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
	Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање			
Садржај: '8< Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 8 Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светог Саве) од бр. 7 – 15				
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 6	Размера: 1:1000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

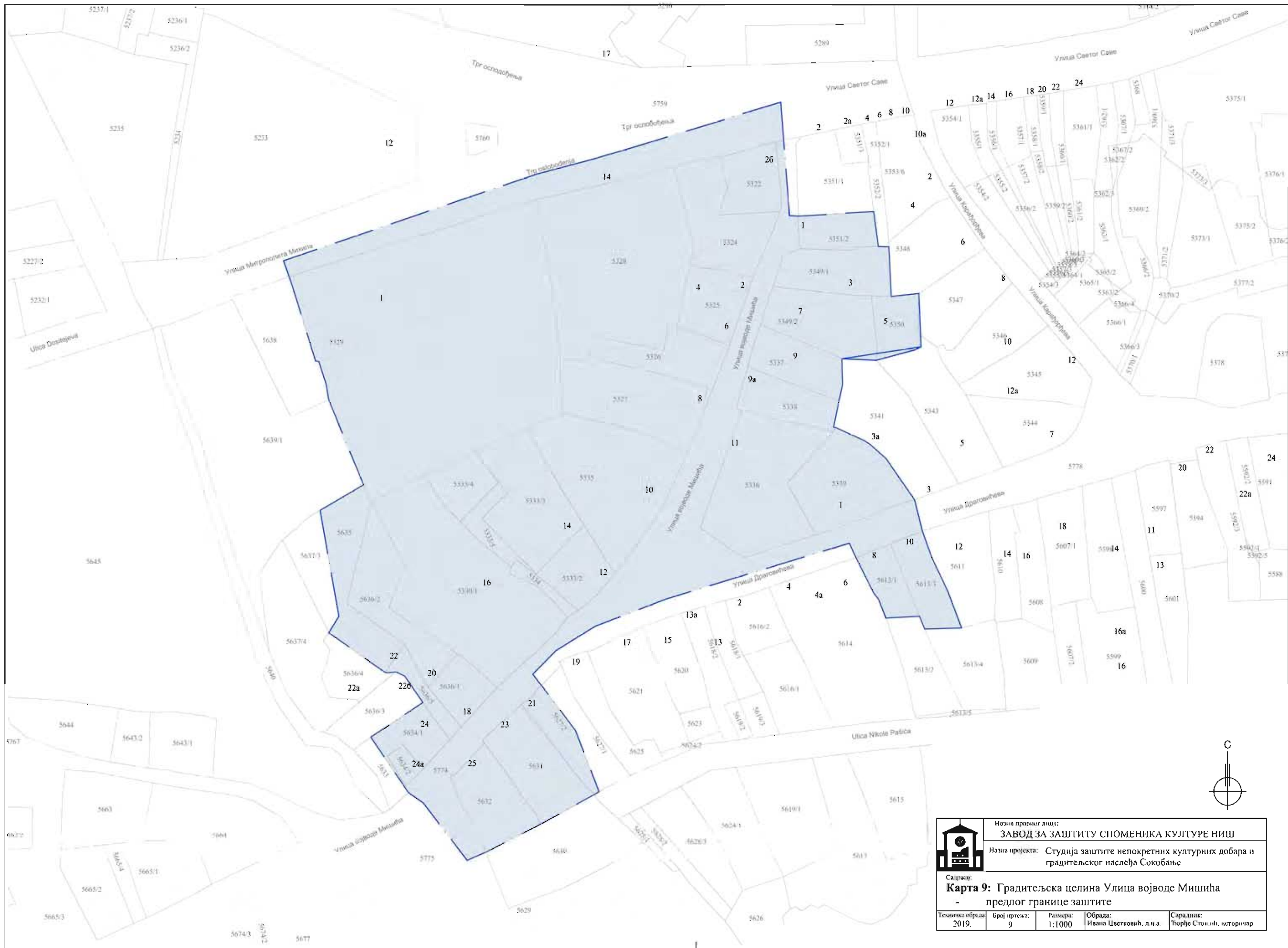
Назив правног лица:
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
 Назив пројекта: **Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање**

Садржај:
'9< Просторна културно-историјска целина ПКИЦ 9
 Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светог Саве) од бр. 44 – 54

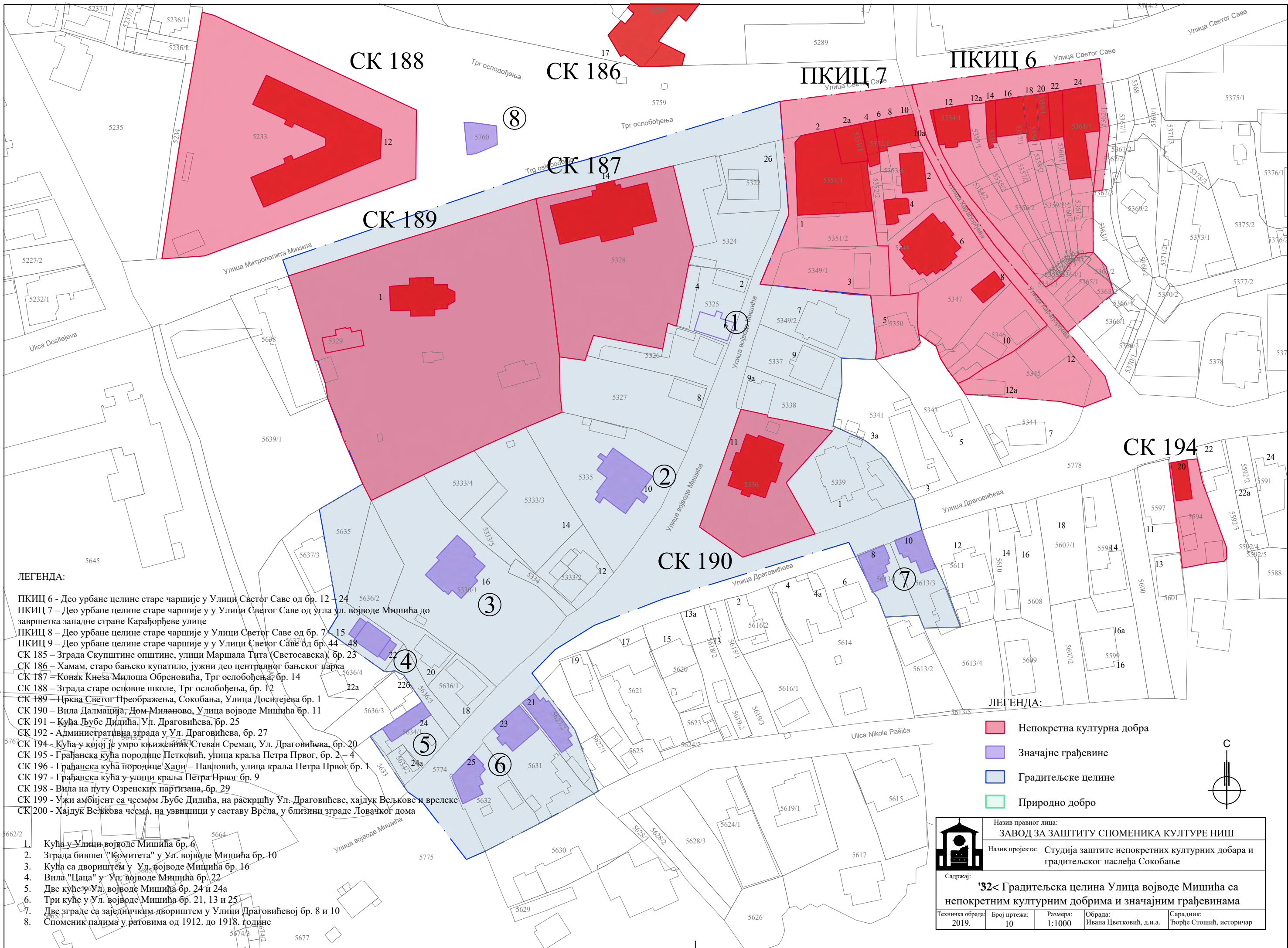
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 7	Размера: 1:1000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар
---------------------------	-------------------	--------------------	------------------------------------	--------------------------------------

	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
	Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање			
Садржај: !< Непокретна културна добра у градском језгру Сокобање				
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 8	Размера: 1:2500	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
	Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање			
Садржај: Карта 9: Градитељска целина Улица војводе Мишића - предлог границе заштите				
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 9	Размера: 1:1000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стојинић, историчар

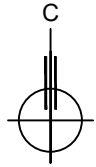
ЛЕГЕНДА:

- PKIЦ 6 - Део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве од бр. 12 - 24
- PKIЦ 7 - Део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве од угла ул. војводе Мишића до завршетка западне стране Карађорђевог улице
- PKIЦ 8 - Део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве од бр. 7 - 15
- PKIЦ 9 - Део урбане целине старе чаршије у Улици Светог Саве од бр. 44 - 48
- СК 185 - Зграда Скупштине општине, улици Маршала Тита (Светосавска), бр. 23
- СК 186 - Хамам, старо бањско купатило, јужни део централног бањског парка
- СК 187 - Конак Кнеза Милоша Обреновића, Трг ослобођења, бр. 14
- СК 188 - Зграда старе основне школе, Трг ослобођења, бр. 12
- СК 189 - Црква Светог Преображења, Сокобања, Улица Доситејева бр. 1
- СК 190 - Вила Далмација, Дом Миланово, Улица војводе Мишића бр. 11
- СК 191 - Кућа Љубе Дидића, Ул. Драговићева, бр. 25
- СК 192 - Административна зграда у Ул. Драговићева, бр. 27
- СК 194 - Кућа у којој је умро књижевник Стеван Сремац, Ул. Драговићева, бр. 20
- СК 195 - Грађанска кућа породице Петковић, улица краља Петра Првог, бр. 2 - 4
- СК 196 - Грађанска кућа породице Хаџи - Павловић, улица краља Петра Првог бр. 1
- СК 197 - Грађанска кућа у улици краља Петра Првог бр. 9
- СК 198 - Вила на путу Озренских партизана, бр. 29
- СК 199 - Ужи амбијент са чесмом Љубе Дидића, на раскршћу Ул. Драговићеве, хајдук Вељкове и врелске
- СК 200 - Хајдук Вељкова чесма, на узвицици у саставу Врела, у близини зграде Ловачког дома

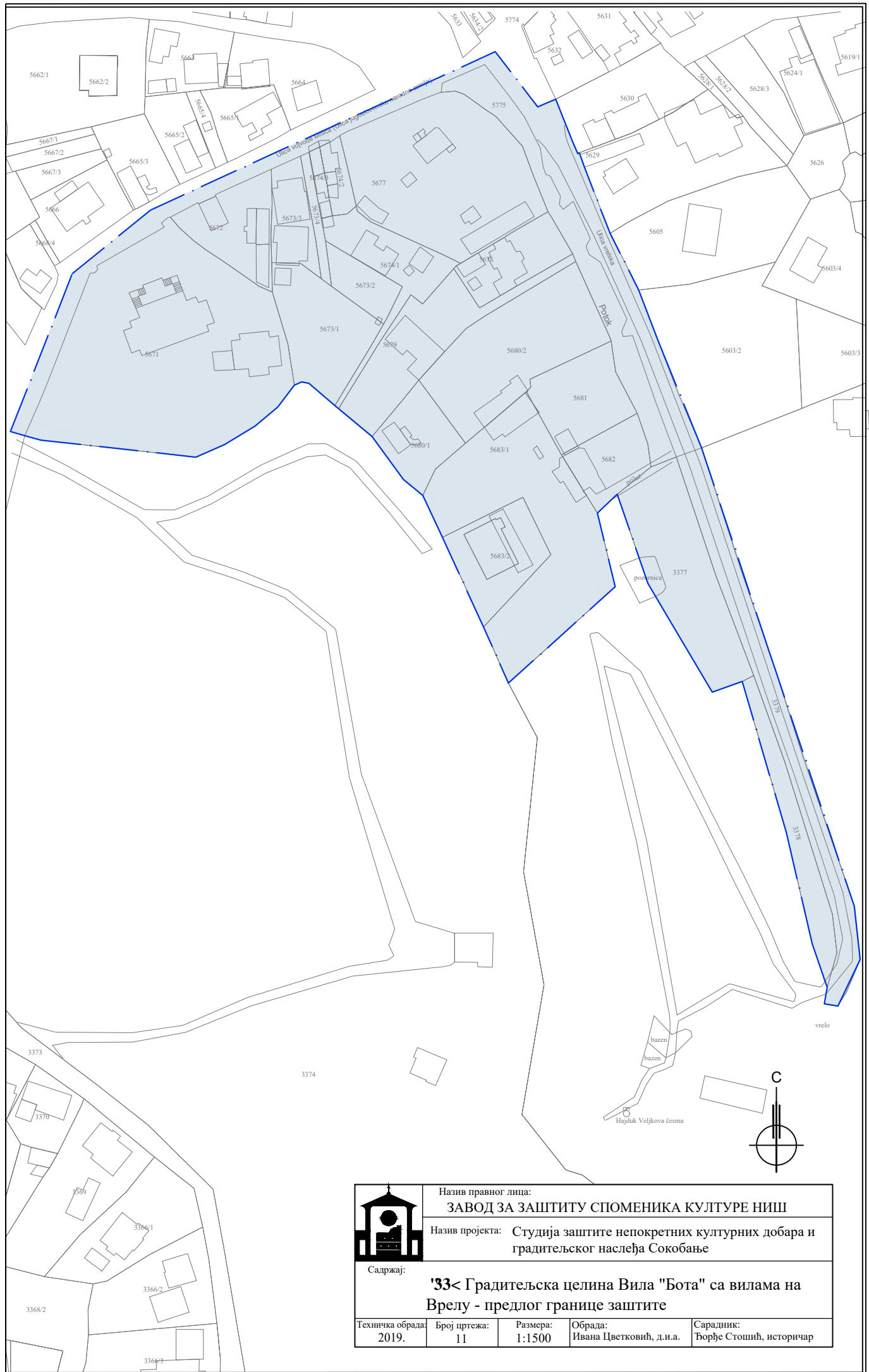
1. Кућа у Улици војводе Мишића бр. 6
2. Зграда бившег "Комитета" у Ул. војводе Мишића бр. 10
3. Кућа са двориштем у Ул. војводе Мишића бр. 16
4. Вила "Паца" у Ул. војводе Мишића бр. 22
5. Две куће у Ул. војводе Мишића бр. 24 и 24а
6. Три куће у Ул. војводе Мишића бр. 21, 13 и 25
7. Две зграде са заједничким двориштем у Улици Драговићеве бр. 8 и 10
8. Споменик палима у ратовима од 1912. до 1918. године

ЛЕГЕНДА:

- Непокретна културна добра
- Значајне грађевине
- Градитељске целине
- Природно добро

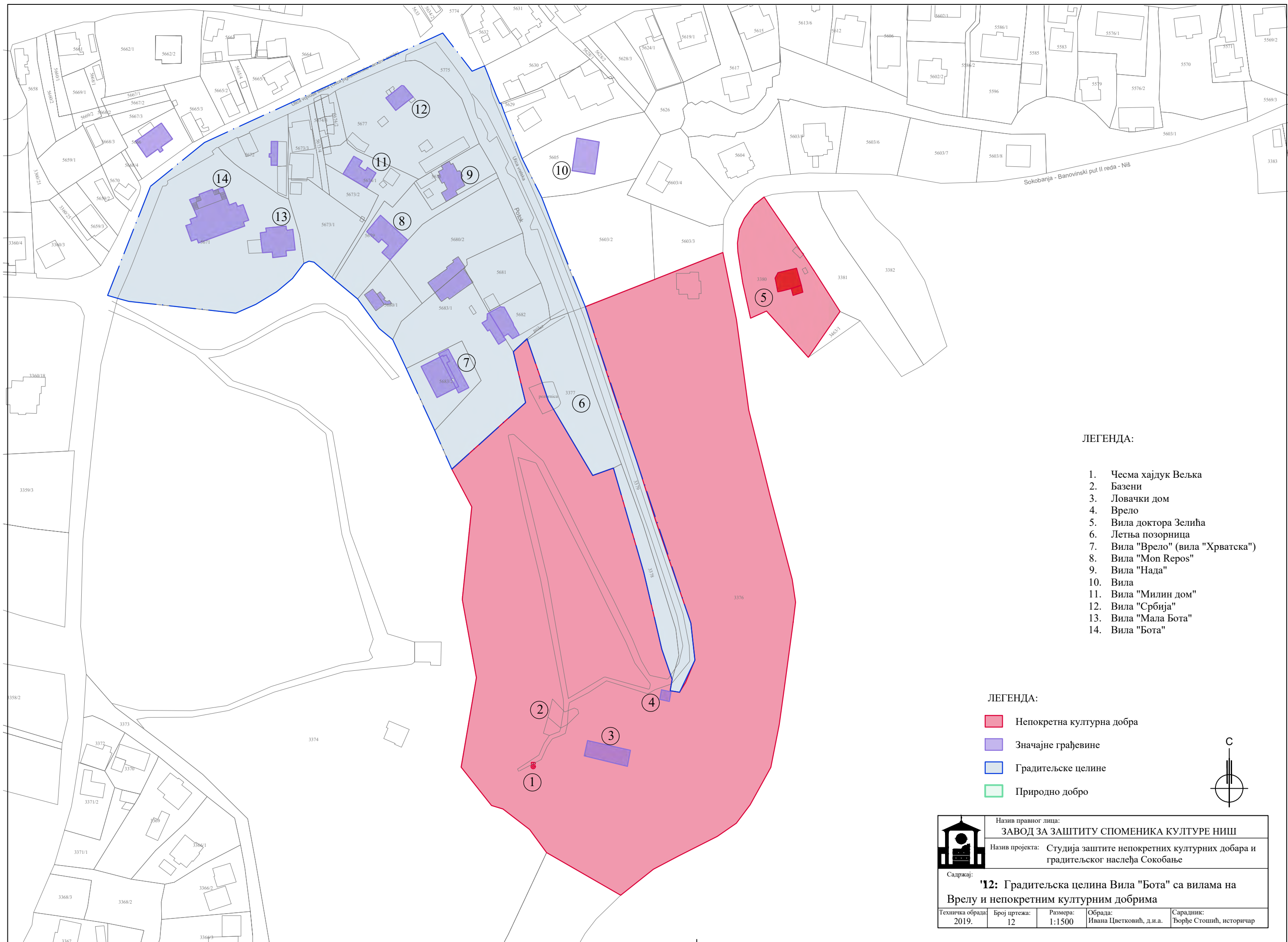
	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
	Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање			
Садржај:	'32< Градитељска целина Улица војводе Мишића са непокретним културним добрима и значајним грађевинама			
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 10	Размера: 1:1000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

Назив правног лица:
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
 Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање

Садржај:
'33< Градитељска целина Вила "Бота" са вилама на Врелу - предлог границе заштите

Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 11	Размера: 1:1500	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар
---------------------------	--------------------	--------------------	------------------------------------	--------------------------------------

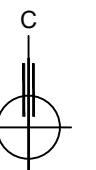

ЛЕГЕНДА:

1. Чесма хајдук Вељка
2. Базени
3. Ловачки дом
4. Врело
5. Вила доктора Зелића
6. Летња позорница
7. Вила "Врело" (вила "Хрватска")
8. Вила "Mon Repos"
9. Вила "Нада"
10. Вила
11. Вила "Милин дом"
12. Вила "Србија"
13. Вила "Мала Бота"
14. Вила "Бота"

ЛЕГЕНДА:

- Непокретна културна добра
- Значајне грађевине
- Градитељске целине
- Природно добро

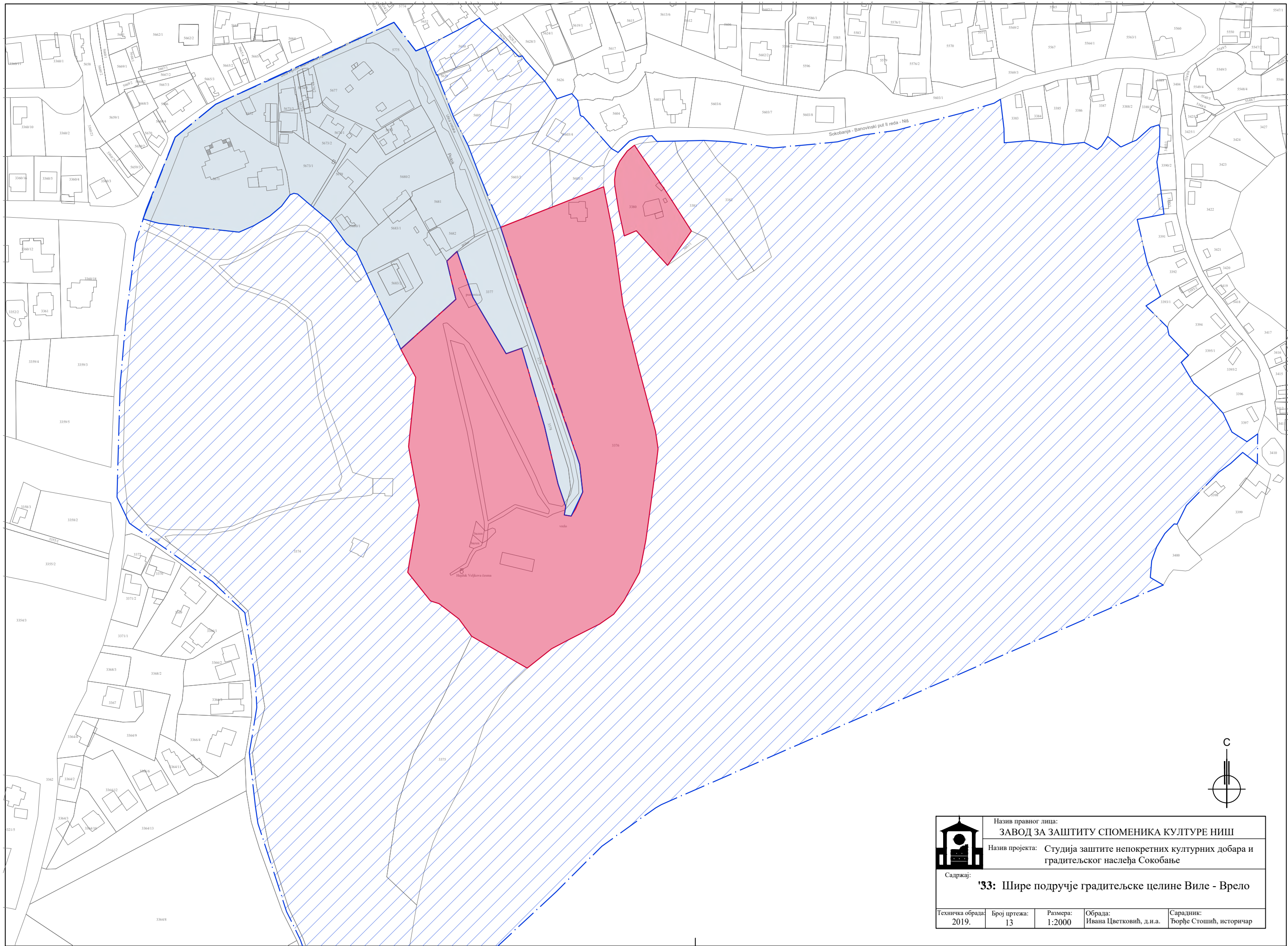

Назив правног лица:
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

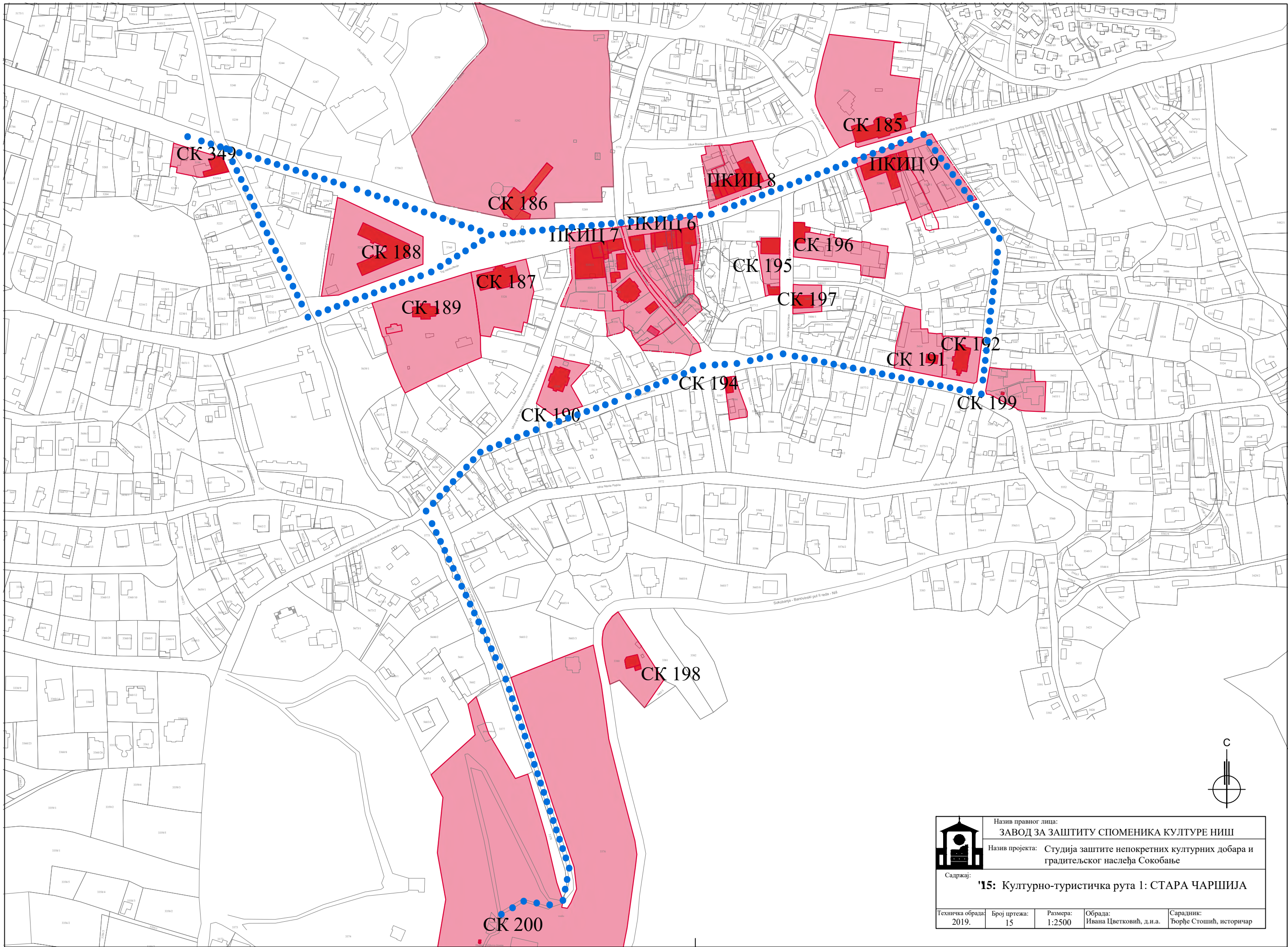
Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање

Садржај:
'12: Градитељска целина Вила "Бота" са вилама на Врелу и непокретним културним добрима

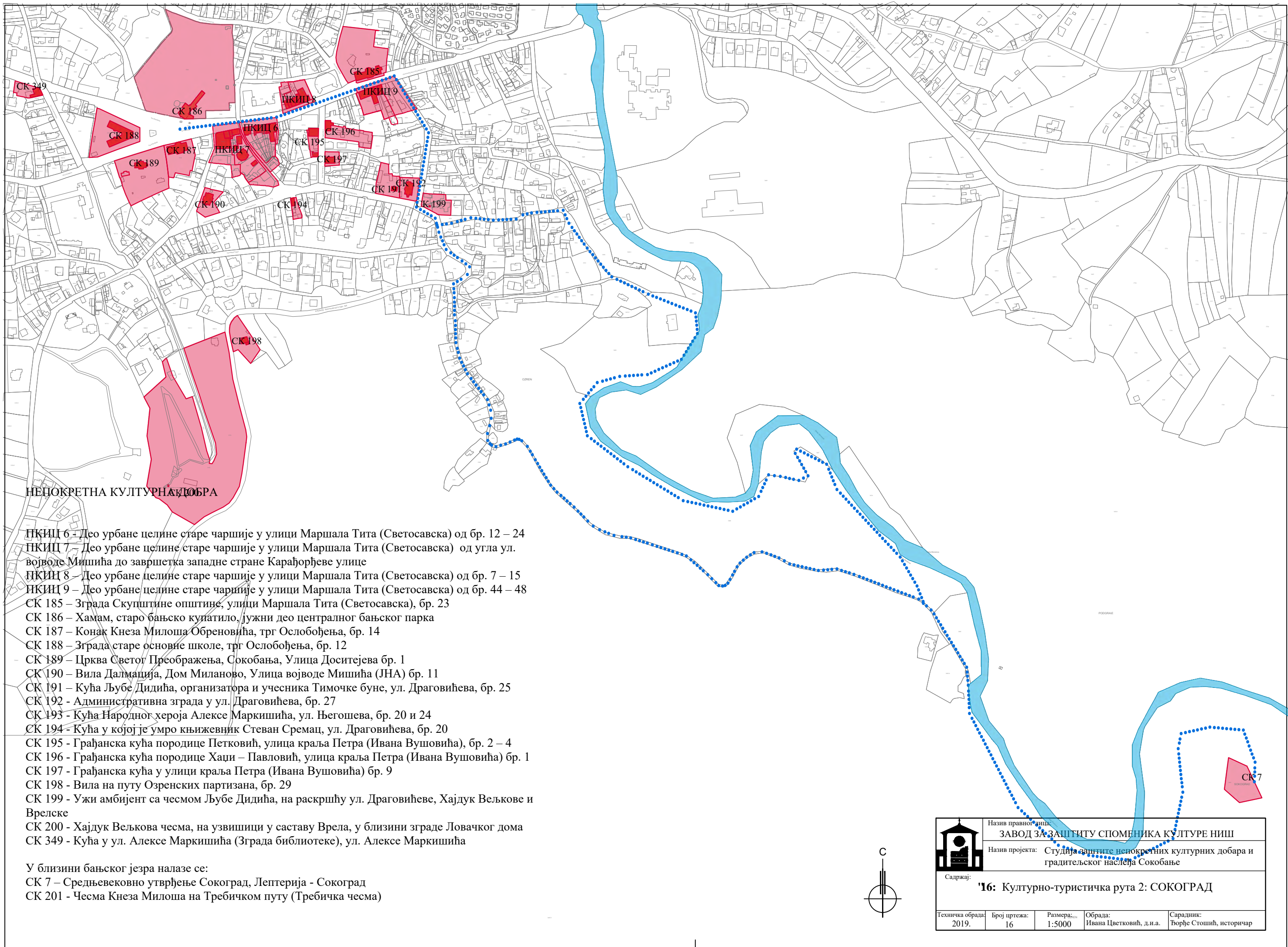
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 12	Размера: 1:1500	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар
---------------------------	--------------------	--------------------	------------------------------------	--------------------------------------

	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
	Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање			
Садржај:	'33: Шире подручје градитељске целине Виле - Врело			
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 13	Размера: 1:2000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
	Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање			
Садржај:	'15: Културно-туристичка рута 1: СТАРА ЧАРШИЈА			
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 15	Размера: 1:2500	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

НЕПОКРЕТНА КУЛТУРНА ДОБРА

- PKIЦ 6 - Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од бр. 12 – 24
- PKIЦ 7 - Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од угла ул. војводе Мишића до завршетка западне стране Карађорђевог улице
- PKIЦ 8 - Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од бр. 7 – 15
- PKIЦ 9 - Део урбане целине старе чаршије у улици Маршала Тита (Светосавска) од бр. 44 – 48
- СК 185 - Зграда Скупштине општине, улици Маршала Тита (Светосавска), бр. 23
- СК 186 - Хамам, старо бањско куатило, јужни део централног бањског парка
- СК 187 - Конак Кнеза Милоша Обреновића, трг Ослобођења, бр. 14
- СК 188 - Зграда старе основне школе, трг Ослобођења, бр. 12
- СК 189 - Црква Светог Преображења, Сокобања, Улица Доситејева бр. 1
- СК 190 - Вила Далмација, Дом Миланово, Улица војводе Мишића (ЈНА) бр. 11
- СК 191 - Кућа Љубе Дидића, организатора и учесника Тимочке буне, ул. Драговићева, бр. 25
- СК 192 - Административна зграда у ул. Драговићева, бр. 27
- СК 193 - Кућа Народног хероја Алексе Маркишића, ул. Његошева, бр. 20 и 24
- СК 194 - Кућа у којој је умро књижевник Стеван Сремац, ул. Драговићева, бр. 20
- СК 195 - Грађанска кућа породице Петковић, улица краља Петра (Ивана Вушовића), бр. 2 – 4
- СК 196 - Грађанска кућа породице Хаџи – Павловић, улица краља Петра (Ивана Вушовића) бр. 1
- СК 197 - Грађанска кућа у улици краља Петра (Ивана Вушовића) бр. 9
- СК 198 - Вила на путу Озренских партизана, бр. 29
- СК 199 - Ужи амбијент са чесмом Љубе Дидића, на раскршћу ул. Драговићеве, Хајдук Вељкове и Врелске
- СК 200 - Хајдук Вељкова чесма, на узвишици у саставу Врела, у близини зграде Ловачког дома
- СК 349 - Кућа у ул. Алексе Маркишића (Зграда библиотеке), ул. Алексе Маркишића

У близини бањског језра налазе се:

- СК 7 - Средњевековно утврђење Сокоград, Лептерија - Сокоград
- СК 201 - Чесма Кнеза Милоша на Требичком путу (Требичка чесма)

	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
	Назив пројекта: Студија заштите непокретних културних добара и градитељског наслеђа Сокобање			
Садржај: '16: Културно-туристичка рута 2: СОКОГРАД				
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 16	Размера: 1:5000	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Борђе Стошић, историчар

